

MAGYAR AFRIKA TÁRSASÁG
AFRICAN-HUNGARIAN UNION

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR
AHU HUNGARIAN AFRICA-KNOWLEDGE DATABASE

BESENYŐ, János – BÚR, Gábor – HORVÁTH, Sándor

Magyar katonák és rendőrök az ENSZ Angolai békeműveleteiben /

Hungarian soldiers and policemen to UN peacekeeping operations in Angola

Eredeti közlés /Original publication:

Szakmai Szemle (A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat kiadvány), 2013, 2. szám, 1–196. old. (Az Angola monográfia: 4–190 old.)

Elektronikus újraközlés/Electronic republication:

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR – 000.001.698

Dátum/Date: 2016. július / July 26.

filename: BESENYO_etal_2013_Angola

Az elektronikus újraközlést előkészítette

/The electronic republication prepared by:

B. WALLNER, Erika és/and BERNACZKY, Szilárd

Hivatkozás erre a dokumentumra/Cite this document

BESENYŐ, János – BÚR, Gábor – HORVÁTH, Sándor: Magyar katonák és rendőrök az ENSZ Angolai békeműveleteiben / Hungarian soldiers and policemen to UN peacekeeping operations in Angola, *AHU MATT*, 2016, pp. 1–193. old., No. 000.001.697, <http://afrikatudastar.hu>

Eredeti forrás megtalálható/The original source is available:

Közkönyvtárakban / In public libraries

Kulcsszavak/Key words

Magyar Afrika-kutatás, Angola bemutatása (földrajz, demográfia, etnikai összetétel, vallás, gazdaság, történelem, közigazgatás, fegyveres erők), az UNAVEM és a MONUA missziók a béke megteremtéséért, a béketeremtési folyamat részletes ismertetése, magyarok részvétele a nemzetközi béketeremtő tevékenységben

African studies in Hungary, presentation of Angola (geography, demography, ethnic composition, religion, economy, history, administration, armed forces), UNAVEM and MONUA missions to creating peace, detailed description of the peacebuilding process, Hungarian participation in the international peace-building activities

 AZ ELSŐ MAGYAR, SZABAD FELHASZNÁLÁSÚ, ELEKTRONIKUS, ÁGAZATI SZAKMAI KÖNYV-, TANULMÁNY-, CIKK- DOKUMENTUM- és ADAT-TÁR/THE FIRST HUNGARIAN FREE ELECTRONIC SECTORAL PROFESSIONAL DATABASE FOR BOOKS, STUDIES, COMMUNICATIONS, DOCUMENTS AND INFORMATIONS

* magyar és idegen – angol, francia, német, orosz, spanyol, olasz és szükség szerint más – nyelveken készült publikációk elektronikus könyvtára/ writings in Hungarian and foreign – English, French, German, Russian, Spanish, Italian and other – languages

* az adattárban elhelyezett tartalmak szabad megközelítésűek, de olvasásuk vagy letöltésük regisztrációhoz kötött/the materials in the database are free but access or downloading are subject to registration

* Az Afrikai Magyar Egyesület non-profit civil szervezet, amely az oktatók, kutatók, diákok és érdeklődők számára hozta létre ezt az elektronikus adattári szolgáltatását, amelynek célja kettős, mindenekelőtt sokoldalú és gazdag anyagú ismeretekkel elősegíteni a magyar afrikaisztikai kutatásokat, illetve ismeret-igényt, másrészt feltárni az afrikai témájú hazai publikációs tevékenységet teljes dimenziójában a kezdetektől máig./The African-Hungarian Union is a non-profit organisation that has created this electronic database for lecturers, researchers, students and for those interested. The purpose of this database is twofold; on the one hand, we want to enrich the research of Hungarian Africa studies with versatile and plentiful information, on the other hand, we are planning to discover Hungarian publications with African themes in its entirety from the beginning until the present day.

A szerkesztő jegyzete / A Note by the Editor:

A *Szakmai Szemlének* ez a teljes monográfiát magába foglaló, mintegy különszáma nem tartalmaz tartalomjegyzéket, amelyet ezúton pótolunk, mivel a szerkesztés során az anyagban nem alakították ki a főcímek és alcímek rendszerét, és így az egyébként igen értékes dokumentációban kissé nehézkes a tájékozódás (a fejezetcímek utáni zárójelbe tett számok az eredeti kiadás oldalszámait jelölik):

MAGYAR KATONÁK ÉS RENDŐRÖK AZ ENSZ ANGOLAI BÉKEMŰVELETEIBEN

BESENYŐ, János – BÚR, Gábor – HORVÁTH, Sándor

TARTALOM

Angola földrajzi helyzete (6)
Növényzet és állatvilág (10)
Demográfia (11)
Etnikai összetétel (18)
Vallás (24)
GAZDASÁG (27)
Olajtermelés (29)
Gyémántbányászat (32)
Mezőgazdaság (33)
Prekoloniális történelem (37)
Portugál dekolonizáció (47)
Polgárháború, külföldi beavatkozások Angolában (53)
Politikai változások a polgárháború után (62)
Közigazgatás (64)
Fegyveres erők (67)
Angola tágabb geopolitikai környezete (68)
UNAVEM/MONUA MISSZIÓK (69)
A békéig vezető út az UNAVEM missziókon keresztül dióhéjban (76)
AZ ANGOLAI BÉKETEREMTŐ MISSZIÓKRÓL RÉSZLETESEN (81)
UNAVEM I. (1988 december – 1991. május) (81)
Előzmények (81)
Az UNASVEM I. létrehozása (82)
A csapatkivonások ellenőrzése (83)
Az ENAVEM II. megalakulása (84)
A választások megfigyelése (85)
Az UNITA elutasította a választási eredményeket (87)
Humanitárius helyzetkép (89)
Az UNEVEM mandátumának megújítása (90)
A lusakai egyezmény (92)
Az ENSZ angolai ellenőrző missziója (93)
Az UNAVEM III. létrejötte (93)
Az UNAVEM III. működése (94)

AZ ENSZ ANGOLAI MEGFIGYELŐ MISSZIÓJA (MONUA) (98)

A MUNUA tevékenysége (98)

Fellépés az UNITA ellen (101)

A konfliktus eszkalálódása (102)

A MONUA mandátumának meghosszabbítása (104)

A MONUA mandátumának megszűnése (105)

A konfliktus lezárása (106)

MAGYAR MŰVELETI TAPASZTALATOK (107)

Varsányi Lajos alezredes (107)

Nagy Lajos rendőr őrnagy (115)

Kovács Tibor (mérnök ezredes) (124)

Pintér István mérnök alezredes (133)

Márkus Tamás rendőr alezredes (143)

Forgács László mérnök ezredes (153)

Surányi Péter rendőr őrnagy (157)

Varsányi Lajos alezredes (169)

Az angolai műveletekben szolgáltak névsora (175)

Felhasznált irodalom (178)

**A KATONAI NEMZETBIZTONSÁGI SZOLGÁLAT
KIADVÁNYA**

**2013
2. szám**

**A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat
tudományos-szakmai folyóirata**

Felelős kiadó

Kovács József altábornagy, főigazgató
A Tudományos Tanács elnöke

Szakmai lektor

Dr. habil. Rákóczi István, PhD
egyetemi docens

Dr. Dövényi Zoltán DSc
egyetemi tanár, doktori iskola vezető

Szerkesztőbizottság

Elnök:	Dr. Béres János dandártábornok
Tagok:	Dr. Magyar Sándor mk. alezredes
	Dr. Tóth Sándor mk. alezredes
	Keszman Oszkár alezredes, PhD hallgató
	Dr. Sabjanics István hadnagy, PhD hallgató
	Dr. Dövényi Zoltán DSc Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar Földtudományok Doktori Iskola
	Prof. Szakály Sándor NKE rektorhelyettes
	Dr. Sz. Kovács Éva Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára
	Dr. Kobolka István ezredes a Tudományos Tanács titkára
Szerkesztő:	Dr. Kobolka István ezredes
Tördelő szerkesztő:	Szabó Beatrix törzsszászlós

*A kiadásban közreműködött az MH Geoinformációs Szolgálat
Szabályzatszerkesztő és Kiadó Osztálya*

Nyomdai munkák: HM Zrínyi Nonprofit Kft.

Felelős vezető: Dr. Bozsonyi Károly ügyvezető

HU ISSN 1785-1181
HU ISBN 978-963-08-8044-2

BESENYŐ JÁNOS – BÚR GÁBOR – HORVÁTH SÁNDOR

***MAGYAR KATONÁK ÉS RENDŐRÖK AZ ENSZ
ANGOLAI BÉKEMŰVELETEIBEN***

Forrás: <http://www.worldofmaps.net/uploads/pics/map-angola.png>

Angola földrajzi helyzete

Angola, hivatalos nevén az Angolai Köztársaság az afrikai kontinens délnyugati részén, a déli szélesség 4° 22' és 18° 02', valamint a keleti hosszúság 11° 41' és 24° 05' között fekszik. Területe Magyarországnál több mint tizenháromszor nagyobb, 1.246.700 km². Angola Földünk huszonharmadik, Afrika hetedik legnagyobb kiterjedésű országa.¹ Összesen 5200 km-es határvonalából északon és észak-keleten a Kongói Demokratikus Köztársasággal 2286 km, keleten Zambiával 1110, délen Namíbiával 1376 km közös határa van. Nyugatról az Atlanti-óceán 1600 km hosszú partvidéke határolja. Észak-nyugaton az Angolához tartozó Cabinda enklávéja a Kongói Köztársaság és a Kongói Demokratikus Köztársaság területei közé ékelődik be, 225, illetve 201 km-es közös határt képezve ezekkel az országokkal. Afrika politikai határainak közel felét az európai anyaországokban térképasztalon vonalzóval húzták meg.² Angola határaitra is ez a jellemző, az óceán partja és a határfolyók kivételével szélességi és hosszúsági fokok nyílegyenes vonalai képezik azt. Az 1891-es Brüsszeli Konvenció³ döntésének megfelelően a Cassai folyó⁴ közel 400 kilométeres szakasza, illetve annak egyik mellékfolyója, a Cuango⁵ egy meghatározott szakasza, magának a Kongónak egy 150 kilométeres szakasza, valamint a déli szélesség 7. és 8. foka képezik a Kongói Demokratikus Köztársasággal közös határokat.⁶ Zambia irányában a határ a Cuando folyó határszakasza mellett a déli szélesség 13. foka, illetve a keleti hosszúság 22. foka jelentik a határokat. A namíbiai határ is Cunene⁷ és az Okavango folyók között a déli szélesség 18 foka mentén fut.⁸

Angola területe egy szűkebb, Északon 150 km széles, Dél felé jelentősen elkeskenyedő parti sávból, egy átlagosan keskenyebb, átmenetet képző, teraszos dombvidékből, valamint a parti síkságot és dombvidéket Keletről szegélyező, széles belső fennsík (planalto) áll, amely az ország déli részén egészen az Atlanti-óceán partjáig nyúlik. Az ország területének kétharmadát elfoglaló Lunda-hátság (vagy Lunda-küszöb, gyakorta Alsó-guineai-küszöb, amely Angolától Zambiáig húzódik, Közép- és Déli-Afrika határán) 1000-1500 méter átlagmagasságú, túlnyomóan lapos felszínű vidék, amelyből a peremen néhány magasabb, 2000 métert is meghaladó

¹ Dél-Szudán függetlenné válásáig, 2011. július 9-ig Szudán volt az afrikai kontinens legnagyobb, Földünk tizedik legnagyobb országa, azóta csupán a 16. a világon, Afrikában pedig a harmadik legnagyobb ország, Algéria és a Kongói Demokratikus Köztársaság is nagyobbak. Angola pozíciói nem változtak, mivel a megkisebbedett Szudán is közel másfélszer nagyobb területű ország.

² Besenyő János: Magyar békefenntartók tapasztalatai: Angola és Uganda - Afrika Tanulmányok, 2011. V. évfolyam, 4. szám, 112-127 oldal

³ A konvenciót Portugália és II. Lipót belga király magángyarmata, a Kongó Szabad Állam kötötte 1891. május 25-én, 1894-ben megerősítették, majd az 1920-as években immár Belgium és Portugália pontosították. Az angolai gyarmatot igazgató anyaország 1971-ben határozta meg végleges szándékkal a határokat. A jelenlegi angolai alkotmány is ezekre a határokat tekinti érvényesnek.

⁴ Kongóban a folyó neve Kassai, a Kongó egyik legnagyobb mellékfolyója.

⁵ A Casai-folyó neve Kongóban Kasai.

⁶ Ian Brownlie, Ian R. Burns: African Boundaries: A Legal and Diplomatic Encyclopaedia. London, 1979. pp. 492-497.

⁷ Namíbiában a folyó neve Kunene.

⁸ Lazarus Hangula: Die Grenzziehungen in den afrikanischen Kolonien Englands, Deutschlands und Portugals im Zeitalter des Imperialismus 1880-1914, Europäische Hochschulschriften, Reihe III, Geschichte und Hilfswissenschaften, Band 493, Frankfurt am Main, 1991. p. 121. Magyarul e tárgyban lásd Szabó Lóránd tanulmányait: „Afrika felosztása? Az 1884-1885-ös berlini Kongo-konferencia” In: Szabó-Ölbei-Wilhelm: Anyaországok és (volt) gyarmataik 1, Pécs, 2002m pp-85-92, „Az imperializmus és Afrika XIX. századi felfedezői” in: Anyaországok és (volt) gyarmataik2, Szommer-Szabó- Ölbei-Wilhelm, Pécs, 2006, pp. 117-137.

tengerszint feletti térség, többek között Afrika egyik fontos vízválasztója, a Bié-fennsík emelkedik ki. Itt található az ország legmagasabb pontja, a 2619 méter magas Moco-hegy (Morro do Moco). Keletre a magasság fokozatosan lejt a Kongó-medence irányában. A partvidék éghajlatát a hideg Benguela-áramlás határozza meg, északi ötöde csapadékosabb, trópusi éghajlatú, déli négyötöde félsivatagos, a namíbiai határhoz közeledve sivatagos. Északon az esős évszak hét hónapos, szeptembertől áprilisig tart, dél felé a csapadék mennyisége (1500 mm-ről 50 mm-ig) és az esős évszak hossza is jelentősen csökken, novembertől februárig tart csak. A belső fennsíkon az északi trópusi őserdőket délebbre szavannás, füves tájak váltják fel. A csapadék mennyisége éves szinten itt 1500 mm (északon) és 750 mm (délen) között változik, amelynek döntő hányada szintén november és április között hullik. Az áprilistól novemberig tartó száraz évszak (cacimbo) a hűvösebb, ekkor a partvidéken jellemző a hajnali ködképződés. Az Egyenlítőhöz való közelség ellenére a belső fennsíkon júliusban és augusztusban fagyos éjszakák is előfordulhatnak.⁹

Az ország folyói a belső vízválasztónak köszönhetően az Atlanti- és az Indiai-óceánba is szállítanak vizet. A kisebb partvidéki folyóktól eltekintve Angolában három nagy folyó, a Kongó, a Zambézi és a Cunene (Kunene) vízgyűjtője található. Északon a Kongó folyam irányába futnak a vízfolyások, maga a Kongó mintegy 150 kilométeren keresztül határt is képez Angola és a Kongói Demokratikus köztársaság között. A folyó neve 1971. és 1997. között hivatalosan Zaire volt.¹⁰ A „Kongó” elnevezés az egykor ezen a területen létrejött ősi afrikai királyságra utal, míg a „Zaire” szó az itt élő bakongó nép nyelvén adott elnevezés, „a folyó, amely elnyel minden folyót” (nzere, vagy nzadi) elferdített portugál változata.¹¹ A Kongó vízhozama alapján az Amazonas után földünk második legnagyobb, 4374 kilométeres hosszával pedig a Nílus után Afrika második leghosszabb folyója. Éves átlagban több mint 40 ezer m³ vizet szállít másodpercenként az Atlanti-óceánba.¹² Az angolai szakaszon, Mataditól az óceán partján fekvő Santo Antonio do Zaire-ig azonban nincsen egyetlen komolyabb befolyása sem. A Kongó-medence 4 millió km² meghaladó területéből csak viszonylag kis hányad jut Angolára, ugyanakkor nem elhanyagolható mennyiségű víz kerül angolai területre a folyóba. Angola legnagyobb folyói (maga a Kongót leszámítva) az ország észak-keleti részén találhatóak, ahonnan a Cassai, illetve annak egyik mellékfolyója, a Cuango vezet le a vizet a Kongóba.

⁹ Thomas Collelo (ed.): Angola: A Country Study. Area handbook series 550. No. 59. Washington, 1991. p. 61.

¹⁰ Az átnevezés a Zaire-i diktátor, Mobutu Sese Seko nevéhez fűződik, aki afrikanizáló buzgalmban egy afrikai eredetű földrajzi nevet – Kongó – felváltott egy portugál eredetű (bár helyi gyökerű) elnevezéssel (Zaire).

¹¹ Peter Forbath: The River Congo. The discovery, exploration and exploitation of the world's most dramatic river. New York, 1977. p. 19.

¹² A sokévi átlagban számított minimális hozam 23 ezer, a maximális közel 80 ezer m³/sec. Még a minimális hozam is tízszeresen haladja meg a Duna átlagos vízhozamát Budapestenél. Mivel a trópusi esőerdő övében fekszik a Kongó vízgyűjtője, így vízjárása a Dunához mérve sokkal egyenletesebb, a júliusi minimális átlagos vízhozam (31 ezer m³/sec.) és a decemberi maximális átlagos vízhozam (56 ezer m³/sec.) közötti különbség nincsen kétszeres sem, míg a Dunánál ez a mutató ötszörös, a Tiszánál tízszeres.

A 2153 km hosszú Cassai Angolában ered és a Kongói Demokratikus Köztársaságban torkollik bele a Kongóba. Közel 10 ezer m³/sec átlagos vízhozamával¹³ a Kongó folyam messze legnagyobb mellékfolyója. A Cassai a Bié-fennsík keleti peremén ered, amelyet a 19. század közepén Magyar László utazott be és ismertetett meg a tudományos és szélesebb európai közvéleménnyel.¹⁴ Onnan keleti irányba fut, majd 90 fokkal északnak fordul és közel 400 kilométeres szakaszon határfolyót képez Angola és a Kongói Demokratikus Köztársaság között. Ezen a szakaszon a szigetekkel, zátonyokkal és homokpadokkal tarkított meder helyenként már a 10 kilométeres szélességet is eléri. Mivel az esése jelentős és angolai szakasz alatt jelentősebb vízesések is vannak, a folyón a nagy vízhozam ellenére a hajózás nem jelentős. A Cassai legfontosabb bal oldali mellékfolyója a Cuango, amely a Lunda-küszöb északi oldalán, Lunda Sul tartományban ered 1502 m tengerszint feletti magasságban. Az 1100 km hosszú folyó Angolára eső szakasza 855 km, ennek közel fele egyben határ is Angola és a Kongói Demokratikus Köztársaság között. Számos vízesés szabdálja a folyó útját, köztük a festői Ferenc-József vízesés, amely a két ország határán zúdul alá. A Cuango és mellékfolyói széles völgyet vágtak északi irányban, s ebben a jelentősen erodált völgyben virágzott fel az angolai gyémántbányászat.

A Cuanza folyó is a Bié-fennsíkon ered, 1450 méteres tengerszint feletti magasságban. Innen észak-nyugati irányban folyik, s a forrástól 965 kilométerre éri el az Atlanti-óceánt Barra do Cuanza-nál a fővárostól, Luandától 50 kilométerre délre. A torkolatnál mért átlagos vízhozam szerény, (825 m³/sec)¹⁵ ennek ellenére a nagy esés miatt két vízierőmű épült a folyón és egy további jelentős erőmű (6000 MW) építését is tervezik rajta. A folyó alsó 300 kilométeres szakasza hajózható. A jelentősebb folyók közül a Cuanza az egyetlen, amely teljes hosszában az ország területén folyik, ezért sokszor a legnagyobb angolai folyóként emlegetik. Az ugyancsak a Bié-fennsíkon, 32 kilométerre Huambo városától, a Sierra Encoco hegységben eredő Cunene az 1800 méter magasan lévő forrástól délnyugati irányban, az angolai-namibiai határig 1100 méterig ereszkedik alá. Ez a 850 kilométeres szakaszon összesen 700 méter esést jelent. Az alsó 340 kilométeren, ahol a két ország határán folyik, esése olyan nagy, hogy jelentős vízi erőt képvisel (2400 MW).¹⁶ Ez annak ellenére így van, hogy átlagos vízhozama a torkolatánál sem túl jelentős, nem éri el a 200 m³/sec értéket. A nagy magasságkülönbség miatt a Cunene Angola leggyorsabb folyója. Két látványos természeti látványosság, az egymástól 135 kilométerre lévő 124 méteres Ruakana-vízesés¹⁷ és a közel 40 méteres Epupa-vízesés¹⁸ teszi a határfolyót jelentős turisztikai célponttá. A Cubango folyó is a Bié-fennsíkon, a Huambótól keleti irányban fekvő Vila Nova közelében

¹³ A Duna Budapestnél mért átlagos vízhozamát négyszer, a torkolatnál mért vízhozamát közel kétszer haladja meg.

¹⁴ Ezzel kapcsolatosan lásd: Magyar László afrikai utazásai. Budapest, 1985., Thirring Gusztáv: Magyar László élete és tudományos működése: kritikai adalékok a magyar földrajzi kutatások történetéhez: Magyar László kiadatlan írásaival. Budapest, 1937., Krizsán László: Magyar utazók Afrikában, Budapest, 1994., illetve: Sebestyén Éva: Kaland és kutatás Afrikában. Magyar László életrajza. Budapest, 2008.

¹⁵ Ez nagyjából a Tisza, vagy a Dráva átlagos vízhozamának felel meg.

¹⁶ Mikiyasu Nakayama: International Waters in Southern Africa. Tokyo, 2003. p. 10.

¹⁷ A Ruakana-vízesés Afrika egyik legnagyobb vízesése, magasságát és vízhozamát tekintve is.

¹⁸ Epupa a vidéket lakó himbák nyelvén habot jelent, ami egy másfél kilométeres szakaszon több zuhogóval és kisebb vízeséssel tarkított szakaszon habzó víztömegre utal.

ered 1780 méteres tengerszint feletti magasságban. Az 1600 km hosszú Cubango a forrástól déli irányban folyik, Katwitwi-nél éri el a namibiai határt, 1113 méteres tengerszint feletti magasságnál. Innen 400 kilométeren határt képez Angola és Namibia között és Mucusso-nál lép be a Namibiához tartozó Caprivi-sávba.¹⁹ Innentől a folyó neve Okavango, amely rendhagyó módon nem tengerbe, hanem egy fél dunántúlnyi területű mocsárvilágba, a Kalahári-sivatagban fekvő lefolyástalan Okavango-deltába szállít évente átlagosan 10 milliárd m³ vizet. A nagyobb angolai folyók közül az utolsó az 1500 kilométer hosszú Cuando, amely a Bié-fennsíkről délkeleti irányban folyik, egészen a Caprivi-sávig, ahol átlép Namibiába, s innen Chobe²⁰ néven folyik tovább a zambiai határig, s Kazungula mellett torkollik bele a Zambézibe. Maga a Zambézi szintén átfolyik Angola keleti részén, de nem itt, hanem Zambiában ered. Angola folyói világ gazdasági mértékben is jelentős vízi-energia- és öntözési-potenciállal rendelkeznek. Az angolai áramtermelés kétharmada vízierőművekből származik, de a 18 gigawattra becsült vízierő-kapacitásból jelenleg mindössze 4,4% kerül kihasználásra.²¹ A becslések szerint az országban legalább 150 egyenként 500 MW körüli kapacitású vízi-erőmű létesíthető.²²

Angolának nincsenek jelentősebb tavai, legnagyobb állóvize a Moxico tartományban fekvő Dilolo-tó, 10 kilométer hosszú és 4 kilométer széles. Az 1098 méter tengerszint feletti magasságon fekvő, halban és vízilovakban gazdag tavat 1854-ben a híres skót utazó és misszionárius David Livingstone fedezte fel. A tónak időszakos kifolyása a Zambezi folyó irányában van.

Forrás:

http://www.vidiani.com/maps/maps_of_africa/maps_of_angola/detailed_road_and_physical_map_of_angola.jpg

¹⁹ A Caprivi-sávot Leo Caprivi német kancellárról nevezték el, aki 1890-ben a britekkel szemben biztosította Németországnak a 450 km hosszú és 30-100 km széles földcsíkot, amelyet Délnyugat-Afrikához csatoltak. A németek így a Zambézi partjáiig jutottak, ami a folyón való hajózás szempontjából volt fontos, mert víziút kötötte volna össze két gyarmatukat, Német Délnyugat- és Kelet-Afrikát. A Zambézi azonban hajózhatatlannak bizonyult.

²⁰ A folyó másik neve ezen a szakaszon Linyanti.

²¹ <http://www.reuters.com/article/2010/09/23/ozatp-angola-hydropower-idAFJOE68M08W20100923> (Letöltés ideje: 2013. február 18.)

²² <http://www.angola-today.com/country-profile/transport-and-infrastructure/> (Letöltés ideje: 2013. február 18.)

Növényzet és állatvilág

Angola mérete, földrajzi változatossága és tagoltsága, valamint az éghajlati különbségek roppant gazdag állat- és növényvilág kialakulását eredményezték. Az észak-nyugati tengerparton mangrove-erők sorakoznak, Cabindában és a Kongó-megencében sűrű és nedves esőerdő található, egzotikus fákban gazdag, mint a rotangpálma (*Calamus rotang*), amelyből régen a nádpálca készült, az afrikai, vagy angolai mahagóni (*Khaya angolensis*), az ében, vagy a szantálfa (*Fusanus spicatus*). Ugyancsak itt nő a *dacryodes edulis*, balzsamfafélék családjába tartozó fa. Az ország belső, fás-szavannás területein (Matas angolanas de miombo)²³ a füge (*Ficus thonningii*), a majomkenyérfa, vagy afrikai baobabfa (*Adansonia digitata*) akár ezer évet is megél, s a száraz évszakban mintegy ötezer liter vizet tud tárolni. Az elefántok előszeretettel dörgölődnek hozzá, agyarukkal felhasítják a kérget, de az rendhagyó módon képes regenerálódni. Afrikában szent fának számít. A szárazabb vidékeken él a gumiarábikum (*Acacia nilotica*), az ernyőakácia, vagy esernyőfa (*Acacia tortilis*), a sivatagi datolya, vagy fogfa, illetve balzsamfa (*Balanites aegyptiaca*). Az erdőkben számos bromélia-fajta, változatos színekben pompázó orchideák, liánok és egyéb kúszónövények, harasztok, páfrányok, kosborfélék, mohafélék és mindenféle egyéb örökzöld és lombhullató fás és lágyszárú, valamint epifiton (fán lakó) növény tenyészik. A szavannák jellegzetes növényei a fűfélék, amelyek kedvező csapadékviszonyok mellett akár 2-3 méter magasra is megnőnek, ilyen az elefántfű (*Miscanthus giganteus*), amely gyakran mint „energiafű” szerepel.²⁴ A déli Namib-sivatagban a sehol máshol nem található növényfajta, a velvicsia (*Welwitschia mirabilis*) nő. Csak két levele van, ezek folyamatosan növekednek, akár 100 éven át is, mivel a növény általában ilyen élettartamot él meg. Levelei idővel vékony csíkokra hasadoznak szét, mintha több, keskeny levele lenne. Ezek a levelek veszik fel a hajnali párát a Föld egyik legszárazabb vidékén. Ugyancsak angolai specialitás a vaj, vagy cobas fa (*Cyphostemma currorii*), egy magnólia fajta, amelyet az 1840-es években az Elefánt-öbölben Andrew B. Curror, a brit királyi haditengerészeti sebésze fedezett fel.²⁵

Angola trópusi esőerdőinek állatvilágához az emberszabású majmok (gorilla, Cabindában), elefánt, orrszarvú, zsiráf, okapi, varacskos disznó, leopárd, bongó, majmok, papagájok, kongói páva, krokodil, kígyók, gyíkok, hangyák, természetek tartoznak. A szavanna emlősökben rendkívül gazdag, antilopfélék, zsiráfok, zebrák, kafferbivalyok, orrszarvúk, elefántok, oroszlánok, leopárdok, sakálók, hiénák, vízilovak, gepárdok, gnúk élnek itt, flamingókkal, struccokkal és keselyűkkel együtt. A Namib-sivatag állatvilága rágcsálókból, sivatagi rókákból, kígyókból és gyíkfélékből áll. A tengerparton tengeri teknősök tojásrakó helyei találhatóak.

Az Angolában élő, veszélyeztetett növény- és állatfajok védelmére a 20. század 30-as éveitől nemzeti parkokat hoztak létre. Mára 11 nemzeti park és további négy természetvédelem alatt álló terület van hívva az őshonos flórát és faunát

²³ A miombo bantu eredetű portugál szó a fás szavanna biotópjának elnevezése.

²⁴ *Miscanthus* - A great research effort in Africa. <http://biozio.com/blog/2009/07/miscanthus-a-great-research-effort-in-africa.html> (Letöltés ideje: 2013. február 28.)

²⁵ <http://www.goruma.de/Laender/Afrika/Angola/Wissenswertes/index.html> (Letöltés ideje: 2013. február 2.)

megőrizni. Kiemelkedő jelentőségű a Malanje tartományban található Cangandala Nemzeti Park, az óriás fekete lóantilop (*Hippotragus niger variani*) hazája. A Luandától délre fekvő Kissama (Quicama) Nemzeti Parkban²⁶ más fajok mellett megtalálható az elefánt, az antilop és a vaddisznó. A park tengerparti része a tengeri teknősök tojásrakó helyéül szolgál. A Moxico tartományban fekvő Kameia Nemzeti Parkjában oroszlán, leopárd, sakál, elefánt és antilop él. Huila tartományban, a Bicular Nemzeti Park az elefánt, antilop, tehénantilop,²⁷ a gnú és a zebra élőhelye. Cunene tartományban Mupa Nemzeti Parkban strucc, elefánt és víziló él. Namibe tartományban az Iona Nemzeti Parkban zebra, elefánt, leopárd és orrszarvú él. A dél-keleti Cuando Cubango tartományban a Mucusso Nemzeti Parkban ejtették el 1974-ben azt az elefántbikát, amely a valaha mért legnagyobb tömegű szárazföldi emlősnek bizonyult, súlya 12,24 tonna volt. A négyezer lakosú Mucusso falura 2010-ben megvadult elefántok támadtak, a lakosok a szomszédos Namíbiában (a Caprivi-sávban) voltak kénytelenek menedéket keresni előlük.²⁸

Angola területileg legkisebb parkjában, a Cangandalaban, a Cuanza és a Loando folyók között él a kizárólag Angolában honos óriás fekete lóantilop. A kihalás szélén álló fajnak mára csak 200-400 példánya maradhatott, pedig valaha az egész angolai szavannavidéket lakta. Ez élőhelyének pusztulása és a trófeavadászat²⁹ miatt történt. Az angolai polgárháború súlyos károkat okozott állományában, mivel a hadakozó felek előszeretettel fogyasztották a „könnyen elérhető” vadhúst.³⁰ A taposóaknáknak máig sok antilop eshet áldozatul. 1982. óta nem láttak élő példányt, csak ürülmintákból kivont DNS vizsgálatának eredményei alapján gyanították a tudósok, hogy a többi alfajnál hosszabb szarvú és sötétebb színű óriás fekete lóantilop még előfordul az angolai erdőségekben. 2006 februárjában egy német kutatócsoport fotócsapdával készített felvételekkel tudta igazolni az állat létezését.³¹

Demográfia

Angolában az utolsó hivatalos népszámlálást még a portugál gyarmati időkben, 1970-ben tartották. A következő népszámlálás 2013. július 16. – augusztus 18. között esedékes. Az ország népességét az ENSZ demográfusai 2012 decemberében 20 millió 163 ezer főre becsülték.³² Más becslések szerint Angola népessége jóval

²⁶ A Kissama Nemzeti Park volt az egyetlen, amely kisebb károkkal, de átvészelte a polgárháborút.

²⁷ A tehénantilopnak, Afrika legnagyobb antilopjának majdnem két méter a marmagassága, és egy szépen fejlett hím akár 700 kilogrammot is nyomhat. Mindkét nemnek nehéz, spirál alakban csavart, több mint egy méter hosszú a szarva. A tehénantilop hatalmas csordákban él, gyakran zebrákkal vagy zsiráfokkal társulva, feltehetően abban a reményben, hogy elűldözzék az oroszlánokat. A bőre és húsa miatt intenzíven vadásszák, valamint egy időben igába fogták, emiatt a tehénantilopok száma nagymértékben csökkent.

²⁸ <http://www.reuters.com/article/2010/03/09/us-angola-elephants-idUSTRE6283KE20100309> (letöltés ideje: 2012. december 21.)

²⁹ A fekete lóantilopnak akár 165 cm-re is megnő a szarva, ami a ragadozók ellen kiváló védelmet nyújt.

³⁰ Besenyő János: A Magyar Honvédség részvétele az angolai béketeremtésben - Sereg Szemle, (MH ÖHP szakmai tudományos folyóirat) VIII. évfolyam, 1. szám, 2010. január-március 134-143 oldal

³¹ <http://www.fv-berlin.de/oeffentlichkeitsarbeit/pressemitteilungen-1/pressemeldungen-archiv/2006/seltenste-antilopenart-der-welt-wieder-aufgetaucht> (Letöltés ideje: 2013. február 28.)

³² <http://unstats.un.org/unsd/demographic/products/socind/> (Letöltés ideje: 2013 január 18.)

kisebb, 2012. közepén alig haladta meg a 18 milliót.³³ Az ilyen, alacsonyabb becslések, amelyek az ENSZ demográfiai becslései alá mennek, jellemzőek az egész déli-afrikai régióra, többek között azért is, mivel az elemzők által használt módszerek roppant eltérő szorzókkal veszik figyelembe a HIV/AIDS demográfiai következményeit. Az adatok pontatlansága ellenére is biztos, hogy Angola nem tartozik a Föld 50 legnépesebb országainak sorába, ami egyértelműen a viszonylag alacsony népsűrűségre utal. A Világbank becslése szerint 2011-ben a népsűrűség 15 fő/km² volt.³⁴

Kevés ország lakossága szenvedett nagyobb háborús veszteségeket az utóbbi évtizedekben, mint éppen Angoláé.³⁵ Negyven éven át csupán kisebb megszakításokkal folytak a harcok területén. Először a portugál gyarmatosítók ellen vívott háborút Angola népe 1961. és 1975. között. Ennek a felszabadító háborúnak 30-50 ezer ember esett áldozatul. Majd a rivális három felszabadítási mozgalom egymás ellen fordulva hosszú és kíméletlen polgárháborúban döntött az ország további sorsáról. Különösen ez utóbbi konfliktus volt véres. Összesen másfél millió ember vesztette életét az 1975-től 2002-ig tartó polgárháborúban, ebből 165 ezer főre becsülhető a harcokban résztvevők vesztesége, a többi civil áldozat volt.³⁶

A mai Angola területének népességéről (a partvidék néhány városát leszámítva) biztos adatok a 20. századig nem állnak rendelkezésre. A becslések szerint az angolai népesség, akárcsak a teljes szubszaharai-Afrika népessége a 16. századtól egészen a 19. századig nem, vagy alig növekedett. Angola területén különösen intenzív volt ezekben az évszázadokban a rabszolga-kereskedelem, a becslések szerint 2-5 millió embert szállítottak innen és a szomszédos Kongóból az Újvilágba, legalább felerészben a portugál kézben lévő Brazíliába. Az emberkereskedelem következményeként az eleve alacsony angolai népsűrűség tovább csökkent, egész országrészeket érintett az elnéptelenedés.³⁷ Portugália 1836-ban betiltotta a transzatlanti rabszolga-kereskedelmet,³⁸ ez azonban Angolában nem vezetett automatikusan demográfiai növekedéshez. Az új politika az európai behatolás felerősödését vonta magával az addig elzárt területekre, s ez gyakorta járt együtt az erőszak növekedésével, vagy a járványos betegségek terjedésével. Az 1864-es nagy fekete-himlő járvány a gyarmati főváros, Luanda népességének negyedét ragadta el, a belső területek veszteségeiről nincsenek adatok. A főként szárazság által kiváltott éhínségek 1857-ben, 1863-69-ben, valamint 1876-84-ben is tömegével szedték áldozataikat. A demográfiai veszteségekhez hozzájárult az is, hogy a rabszolgaság hivatalos eltörlésével nagy számban kerültek Angolából

³³ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ao.html> (Letöltés ideje: 2013. február 3.)

³⁴ <http://data.worldbank.org/country/angola> (Letöltés ideje: 2013 február 8.)

³⁵ Besenyő János: Magyar békefenntartók Afrikában, 287-288. oldal

³⁶ Bethany Lacina, Nils Petter Gleditsch: Monitoring Trends in Global Combat: A New Dataset of Battle Deaths. In: *European Journal of Population* 21 (2-3), 2005. pp. 145-166.

³⁷ John Iliffe: *Africans: The History of a Continent*. Cambridge, 1997. p. 137.

³⁸ Az európai trendeknek megfelelően, részben nagyhatalmi, mindenekelőtt brit nyomásra 1854-ben a portugál kormány minden saját tulajdonát képező rabszolgát felszabadított. Két évvel később az egyes városok és egyházi szervezetek tulajdonában lévő, valamint a rabszolga anyáktól született gyermekek felszabadítását rendelték el. Végül 1869. február 25-én a Sá da Bandeira márkai által vezetett kormány törvényt hozott a rabszolgaság végleges betiltásáról Portugália és gyarmatai területén.

„szabad” munkások São Tomé ültetvényeire, ahol az éghajlat és a könyörtelen bánásmód miatt roppant nagy volt a halálozási ráta.³⁹ A gyarmat népessége emiatt stagnált, vagy egyenesen csökkenést mutatott a 19. században.⁴⁰

A 19. században másfél-kétfélmilliónyira tehető angolai népesség feltehetően még a két világháború között sem indult növekedésnek, noha addigra a kontinensen alapvető változások kezdődtek. Afrika népessége, amely a világ népességén belül 1750. után állandóan csökkenő arányt mutatott, s 1900-ra mindössze 8%-ot tett ki, 1950-re már ismét 9%-ra növekedett, tehát újból elérte az 1850-es mutatót.⁴¹ A fekete kontinensen beindult demográfiai növekedés Angolát viszonylag későn érte el. Míg Észak- és Dél-Afrika népessége a 19. század végétől, Nyugat- és Kelet-Afrika népessége pedig a két világháború között indult egyértelmű növekedésnek, Angola inkább az egyenlítői régió demográfiai trendjét követve csupán a 20. század közepétől mutat demográfiai fordulatot. 1940. és 1950. között a népesség növekedése évi átlagban 0,96% volt. Ez ugyan lényegesen nagyobb volt, mint korábban, de elmaradt még a szomszédos gyarmatok mutatóitól is, mivel Betsuánaföldön ez 1,02%, Mozambikban 1,18%, Szváziföldön 1,68% volt, Dél-Afrikában pedig a fekete népesség körében 2,03%.⁴² A 20. század közepétől viszont a népesség növekedése repülőstartot vett, az 1950-ben nyilvántartott 4.131.200 lakos 1975-re 6.187.200 főre duzzadt.⁴³ 1980-ra a népességszám már meghaladta a 7 milliót,⁴⁴ s ez a szám – a fent említett roppant háborús veszteségek ellenére is – harminc év leforgása alatt megháromszorozódott, meghaladva a 20 millió főt napjainkra. A növekedés a következő évtizedekben sem áll meg, csupán lassulni fog. A következő negyed században a népesség várhatóan megkettőződik, amelynek eredményeképpen Angola már 2050. előtt át fogja lépni az 50 milliós demográfiai küszöböt. Még az óvatosabb (világbanki) becslések szerint is Angola népessége a 21. század közepére jócskán meg fogja haladni a 40 millió főt.⁴⁵

A demográfiai robbanás egyik velejárója a nők termékenységi mutatójának⁴⁶ drámai emelkedése volt. Az egy nőre jutó teljes termékenység, azaz az élveszülések száma az 1950-55. közötti évek 6,4-es átlagáról az 1975-80. közötti évekre már 6,8-re, 2000. és 2005. között pedig már 7,2 nőtt.⁴⁷ A mutató az utóbbi évtizedben

³⁹ Iliffe, i.m. p. 158.

⁴⁰ U.o. p. 159.

⁴¹ Population and development in Africa. Philippe Rekacewicz, Delphine Digout, UNEP/GRID-Arendal. http://www.grida.no/graphicslib/detail/population-and-development-in-africa_918d (Letöltés ideje: 2013. január 29.)

⁴² Abram J. Jaffe: Methods of Appraisal of Quality of Basic Data for Population Estimates. Manuals on methods of estimating population. Population Studies, No. 23. United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Branch, New York, 1955. p. 9.

⁴³ <http://www.un.org/esa/population/publications/worldageing19502050/pdf/034angol.pdf> (Letöltés ideje: 2013. január 21.)

⁴⁴ Rolf Hofmeier, Mathias Schönborn: Politisches Lexikon Afrika. München, 1984. p.29.

⁴⁵ <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTHEALTHNUTRITIONANDPOPULATION/EXTDATASTATISTICS/EXTNPSTATS/0,,contentMDK:21737699~menuPK:3385623~pagePK:64168445~piPK:64168309~theSitePK:3237118~isCURL:Y,00.html> (Letöltés ideje: 2013. február 2.)

⁴⁶ A nemzetközi szakirodalomban az angol „total fertility rate” megfelelője.

⁴⁷ <http://www.un.org/esa/population/publications/worldageing19502050/pdf/034angol.pdf> (Letöltés ideje: 2013. január 21.)

csökkenésnek indult, de a Világbank adatai szerint a 2008-2012-es évek átlagában is még mindig 5,3 volt, ami napjainkra még az afrikai kontinensen is magasnak számít.⁴⁸ A magas termékenység magas anyai, csecsemő- és gyermekhalandósággal párosul. A polgárháború közepén, 1990-ben ezer csecsemő közül 144 halt meg mielőtt betöltötte volna az egy éves kort. 2010-re ez a mutató lényegesen javult (98). A kétségtelen eredmények ellenére az újszülöttek tizede nem éli meg az 1 éves kort, míg az 5 éves korig mért (helyesebben becsült) gyermekhalandóság esetében a mutató ezer főre vetítve 168 (1990-ben ez még 243 volt, 2000-ben pedig még mindig 200!), ami Angolának a szomorú nyolcadik legrosszabb helyezést biztosítja a világon.⁴⁹ A szubszaharai-Afrika átlaga 2000. és 2010. között 155-ről 125-re csökkent.⁵⁰ A gyermekhalálozások elsőszámú oka az alultápláltság, a gyerekek 29,2%-a kórosan sovány, 15,6% kritikusan az.⁵¹ Az Economist Intelligence Unit 2013 januárjában publikált „Where to be born in 2013” listája szerint Angola a 76. az országok sorrendjében, amit 11 mutató (földrajzi, demográfiai, társadalmi-kulturális jellemzők) alapján állítottak össze. Angola szerény helyezése (80 országból csak Balgadesht, Ukrajnát, Kenyát és Nigériát előzte meg) nem meglepő, az viszont bizakodásra ad okot, hogy a polgárháború pusztításaiból felálló országot a szubszaharai-Afrikában csak az 53. helyre került Dél-Afrika előzte meg.⁵² Az alultáplált gyerekek könnyen esnek áldozatul az egyébként gyógyítható betegségeknek. Az öt év alattiak halálozásának 35%-a a maláriára vezethető vissza. Annak ellenére, hogy a különböző programok 2002. után speciálisan kezelt szünyoghálók millióit osztották szét, a kismamák és az 5 év alatti gyerekek körében az ellátottság 2011-ben még mindig csak 25%-os volt. Az alultápláltság és a malária mellett a gyermekhalandóság magas voltának oka az egészséges ivóvíz és a szennyvízelvezetés hiánya. Az teljes angolai népesség fele, a vidéki népességnek csupán 38%-a jutott hozzá 2010-ben egészséges ivóvízhez.⁵³

Az egész országban elterjedt malária mellett a sárgaláz, az álomkór (Északon), a még mindig nem teljesen felszámolt gyermekbénulás, a leptospirosis, a veszettség jelentenek veszélyt az országba érkezők számára. A régióban széleskörűen elterjedt HIV/AIDS-fertőzöttség viszonylag alacsony, alig haladja meg a 2%-ot, ám a jövőben (a mobilitás felerősödése, a szűrések növekvő száma miatt) nagyobb elterjedése valószínűsíthető. Az AIDS-betegek körében a TBC a leggyakoribb halálozási ok. Az ország a 2008-2012-es évek átlagában a GDP 3%-nál kevesebbet költött az egészségügyre, ami nemzetközi összehasonlításban igen alacsony.⁵⁴

⁴⁸ <http://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN> (Letöltés ideje: 2013. január 21.)

⁴⁹ Csak Szomália, Mali, Burkina Faso, Sierra Leone, Csád, a Kongói Demokratikus Köztársaság és Haiti hasonló mutatói rosszabbak – 180 és 165 közöttiek – míg Magyarországé 6, Szlovéniáé 3, Izlandé 2. http://www.unicef.org/sowc2012/pdfs/SOWC%202012-Main%20Report_EN_13Mar2012.pdf (Letöltés ideje: 2013. január 29.)

⁵⁰ Markus Weimer: The Peace Dividend: Analysis of a Decade of Angolan Indicators, 2002–12. Programme Paper. Chatham House, London. <http://www.chathamhouse.org/publications/papers/view/182750> (Letöltés ideje: 2013. február 9.)

⁵¹ http://www.unicef.org/infobycountry/angola_502.html (Letöltés ideje: 2013. február 9.)

⁵² Birth right. Where to be born in 2013. Jan 1st 2013, 14:14 by Economist.com.

<http://www.economist.com/blogs/graphicdetail/2013/01/daily-chart> (Letöltés ideje: 2013. február 1.)

⁵³ Yolanda Nunes Correia: Slow but steady results in Angola's fight against malaria.

http://www.unicef.org/infobycountry/angola_62286.html#sthash.ULJD4vyO.dpuf

http://www.unicef.org/infobycountry/angola_62286.html (Letöltés ideje: 2013. február 22.)

⁵⁴ <http://data.worldbank.org/indicator/SH.XPD.TOTL.ZS> (Letöltés ideje: 2013. február 22.)

A várható átlagos élettartam 2012-ben a nőknél 53, a férfiaknál 50 év volt.⁵⁵ Ez kétség kívül javulás az 1970-ben 37 évre, valamint az 1990-ben 47 évre becsült várható átlagos élettartamhoz képest, azonban nemzetközi összehasonlításban még mindig egyike a legalacsonyabbaknak a világon.⁵⁶ A javulás az utóbbi évtizedben szemmel látható, világbanki adatok szerint az utolsó polgárháborús évben, 2002-ben az átlagos életkor (a két nemre együttesen) 46,7 év volt, ez 2003-ben 47,4 évre, 2010-re 50,7 évre, 2011-re pedig 51,1 évre nőtt.⁵⁷ Az átlagéletkor jelentős növekedésére lehet számítani a jövőben is. Mindebből egy rendkívül fiatal társadalom következik, Angolában a népesség közel fele 15 év alatti, míg az időskorúak aránya (főleg az afrikai kontinensen kívüli összehasonlításban) rendkívül alacsony.

2010-ben az angolai népesség 59%-a volt város lakó, ez közel 12 millió embert jelent.⁵⁸ Ezzel a mutatóval Angola a világátlag alatt szerepel, viszont Afrika átlagát jóval meghaladja (pl. Marokkó, vagy Dél-Afrika mutatóival megegyezően), hiszen a kontinens egésze csak napjainkban lépte át az 50%-os urbanizációs küszöböt, egyes országok, mint például Etiópia pedig 20% alatti mutatóval bírnak.⁵⁹ Angolában a városiasodás viszonylag magas foka több okra is visszavezethető. Kétségtelenül az egyik legfontosabb tényező a polgárháború elől az utóbbi évtizedekben a biztonságosabb városokba, mindenekelőtt a fővárosba történt vándorlás. A városiasodás különösen az 1970-1990. közötti időszakban volt gyors, éves átlagban a 7%-ot is meghaladta, napjainkra az ütem megfeleződött.⁶⁰

Angola urbanizációja terén különösen a főváros, Luanda népességének növekedése volt viharos gyorsaságú. Már a parlamenti választásokhoz kapcsolódó 2008-as választói regisztráció alapján megállapítható volt, hogy a város lakosságának száma meghaladta az 5 millió főt, elővárosaival együtt pedig Nagy-Luanda agglomerációjának, valójában a 2.257 km² nagyságú Luanda tartomány és annak közvetlen környéke, amelyet 2011-ben Bengo tartomány rovására Ícolo e Bengo és Quiçama kerületekkel (járásokkal) megnöveltek, népessége akár a 10 millió főt is elérheti.⁶¹ Ez azt jelenti, hogy napjainkra az angolai főváros São Paulo és Rio de Janeiro után a harmadik legnépesebb portugál nyelvű várossá nőtt ki magát, messze megelőzve Lisszabont.

Luandát Paulo Dias de Novais portugál felfedező alapította 1576. január 25-én „São Paulo da Assumpção de Loanda” néven.⁶² 1618-ben épült a Fortaleza São

⁵⁵ <http://unstats.un.org/unsd/demographic/products/socind/> (Letöltés ideje: 2013. február 14.)

⁵⁶ Csak kevés ország mutatója hasonlóan alacsony, mint Angoláé, néhány szubszaharai-afrikai országon kívül csupán Afganisztáné.

⁵⁷ <http://search.worldbank.org/data?qterm=angola&language=EN> (Letöltés ideje: 2013. február 14.)

⁵⁸ World Urbanization Prospects, the 2011 Revision. Data on Urban and Rural Populations.

<http://esa.un.org/unpd/wup/CD-ROM/Urban-Rural-Population.htm> (Letöltés ideje: 2013. február 14.)

⁵⁹ http://www.unicef.org/sowc2012/pdfs/SOWC%202012-Main%20Report_EN_13Mar2012.pdf (Letöltés ideje: 2013. február 9.)

⁶⁰ http://www.unicef.org/sowc2012/pdfs/SOWC%202012-Main%20Report_EN_13Mar2012.pdf (Letöltés ideje: 2013. február 9.)

⁶¹ Ezek a számok kizárólag becsléseken alapulnak.

⁶² Január 25-e Angolában hivatalos ünnep „Luanda Napja” (Dia da Cidade de Luanda) néven. Az első erődöt a part menti szigeten építették fel, híven a portugálok gyakorlatához, akik a minimális szárazföldi foglalatásokat a maximális startégiai (tengeri) fontossággal ötvözték.

Pedro da Barra erőd, amelyet a 17. illetve a 18. században még két további erőd építése követett. Luanda lakossága az 1660-as évek közepére érte el a 3000 főt, 1711-ben pedig 5000 körül volt, 1760-ra viszont visszaesett 500 főre. Más források az 1690-es évek végére 50 ezres népességet adnak meg (jócskán túlozva), amelyből 40 ezer volt az afrikaiak, 6 ezer a mulattok és 4 ezer az európaiak száma.⁶³ 1797-től rendszeres népesség-összeírásra kötelezték a gyarmat fontosabb városait, ami a körülmények alakulása folytán legtöbbször kizárólag Luandára korlátozódott. S még a gyarmat fővárosában is meglehetősen rendszertelenül hajtották végre az utasítást, az 1830-as évektől pedig jó időre abba is hagyták a lakosok rendszeres (évenkénti) összeszámlálását.⁶⁴

Az összegyűjtött adatmennyiség még így is tekintélyesnek mondható, s ennek alapján megállapítható, hogy a 18. század harmadik harmadában és a 19. század első felében Luanda lakossága általában 4-6 ezer fő körüli volt (a nem civil népességet, tehát az itt állomásoztatott portugál katonaságot is beszámítva 6-8 ezer). Ennek a népességnek mintegy 10%-a volt fehér, 15-20%-a mulatt, kétharmadánál is több pedig afrikai.⁶⁵ Amikor Livingstone 1854. május 31-én Luandába ért, 12 ezer lakost jegyzett fel naplójába, ami egybecseng az 1851-es hivatalos adatokkal, 830 fehér (ebből 160 nő), 2400 mulatt, 9 ezer afrikai, több mint felében rabszolga.⁶⁶ A város lakossága csak 1990-ban érte el a 20 ezer főt, s a két világháború között is nagyjából ekkora nagyságú maradt. A második világháború hozta el az áttörést, 1950-re már 150 ezer fölött volt a népességszám. Az 1960-as években lépte át a város a 200 ezres, majd az 1970-es évek elején a félmillió küszöböt. A függetlenség elnyerésének idején 600 ezren laktak Luandában. Ekkor sok portugál távozott a fővárosból is, de ezt a veszteséget bőven ellensúlyozta a kezdődő polgárháború miatt a veszélyesebb vidékekről a viszonylagos biztonságot nyújtó fővárosba özönlők száma. Már az 1990-es évek elejére túllépte a kétmillió lélekszámot, s a következő évtizedben még több mint kétszeresére nőtt. A lakosságszámmra vonatkozóan a gyarmati időkből, így 1950-ből, 1960-ból és 1970-ből népszámlálási adatok állnak rendelkezésre, a továbbiakban pedig becslések, amelyeket 1983, 1991, 1993, 1996 és 2007-ben végeztek.⁶⁷ Az ENSZ-HABITAT Nairobi központja által közzétett becslések alapján a város népessége 2015-re meghaladja a 6 milliót, s még 2020. előtt átlépi a 7 milliót, megerősítve Luanda negyedik legnagyobb afrikai városának pozícióját.⁶⁸

E páratlan növekedés révén álmossá vált kis gyarmati fővárosból így vált Luanda, Lagos, Kinshasa és Kairó után vélhetően az afrikai kontinens negyedik legnagyobb

⁶³ Jose C. Curto, Raymond R. Gervais: The Population History of Luanda during the Late Atlantic Slave Trade 1781-1844. *African Economic History* 29. 2001. pp. 1-59.

⁶⁴ U.o. p. 11.

⁶⁵ U.o. pp. 57-59.

⁶⁶ <http://www.gutenberg.org/files/1039/1039-h/1039-h.htm> (Letöltve: 2013. február 28.)

⁶⁷ United Nations, Department of Economic and Social Affairs. Population Division. World Urbanization Prospects. The 2011 Revision. Sources of Data for Estimates of Urban Agglomerations and Capital Cities. http://esa.un.org/unup/pdf/FINAL-FINAL_REPORT%20WUP2011_Annextables_01Aug2012_Final.pdf (Letöltés ideje: 2013. február 14.)

⁶⁸ Growth of Africa's Top 20 urban agglomerates over the years 2005-2015.

<http://public.tableausoftware.com/views/AfricasTop20UrbanAgglomerates/AfricasUrbanAgglomerates> (Letöltés ideje: 2013. február 14.)

városává, ahol az ország teljes népességének legalább negyede (egyes becslések szerint harmada, sőt akár közel fele), s városi lakosságának mintegy fele él.⁶⁹ A vonatkozó kutatások szerint a polgárháború után is megfigyelhető gyors népességnövekedés legfontosabb forrása immár a természetes szaporodás (42%), megelőzve a városok közötti migrációt (36%), s a más tartományokból érkező rurális migrációt (20%). A menekültek visszavándorlása erre az időszakra már jelentéktelenné vált (2%).⁷⁰ Rendhagyó módon a város növekedésében a külföldről érkező migránsok igen kis szerepet játszanak. Noha a 2002-ben lezárult polgárháború után nagy számban érkeztek a városba is az egykori anyaországból,⁷¹ valamint Brazíliából, Kínából, Vietnámból és sok afrikai országból, például Nigériából, Nyugat-Afrika sok más országából, vagy Dél-Afrikából. A 2008. és 2012. közötti fél évtizedben az Angolába irányuló nettó migráció 82 ezer fő volt (akkora, mint Dániába), s ennek célja túlnyomó részt Luanda volt.⁷² Magas az illegális bevándorlók száma is, ők főleg a szomszédos és a tágabb nyugat-afrikai régiókból érkeznek.

A gyors demográfiai növekedés egyik árnyoldala (az infrastrukturális gondok mellett), hogy az utóbbi évtized gazdasági fellendülésével párhuzamosan a városban a megélhetési költségek az égbe szöktek. A Mercer nemzetközi vásárlói kosár – beleértve a lakásbérlet költségeit is – összehasonlító árai alapján Luanda 2011 márciusában a világ legdrágább városának számított. Igaz 2012-ben Tokió visszavette hagyományosan elfoglalt első helyét, de Luanda jelenleg még így is a második legdrágább városnak számít Földünkön.⁷³ Különösen a külföldiek számára drága a város. 2011-ben a lakásbérlet költsége New York-nál⁷⁴ legalább 70-80 százalékkal drágább volt, a tészták kétszer, a tej, vagy a hamburger pedig éppen háromszor annyiba került Luandában. A ruházkodás költsége (nemzetközi márkák esetében) akár az ötszöröse is lehet a New York-i áraknak. A cigaretta és a (helyben előállított) sör viszont lényegesen olcsóbb.⁷⁵ A városban együtt él a hirtelen jött gazdagság, például az előkelő (és méregdrága) éttermek, valamint az elképesztő szegénység. A város azonban ezzel együtt is messze az angolai átlag feletti színvonalon él, az ország népességének itt élő negyede (esetleg harmada) termeli meg Angola GDP-jének 75 százalékát. Igazi világváros van itt születőben. Luanda

⁶⁹ United Nations, Department of Economic and Social Affairs. Population Division. World Urbanization Prospects. The 2011 Revision. Sources of Data for Estimates of Urban Agglomerations and Capital Cities. File 1: Population of Urban and Rural Areas and Percentage Urban, 2011. October 2012. http://esa.un.org/unup/pdf/FINAL-FINAL_REPORT%20WUP2011_Annextables_01Aug2012_Final.pdf (Letöltés ideje: 2013. február 14.)

⁷⁰ UN-HABITAT: The State of African Cities 2008. A framework for addressing urban challenges in Africa. Figure 5.1.2: Luanda Urban Growth by Source. <http://reliefweb.int/report/world/state-african-cities-2008-framework-addressing-urban-challenges-africa> (Letöltés ideje: 2013. február 10.)

⁷¹ Különösen a Portugáliában 2008 után kibontakozó gazdasági-pénzügyi válság volt az ilyen irányú migrációra pozitív hatással.

⁷² <http://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.NETM/countries> (Letöltve: 2013. február 14.)

⁷³ Top 50 cities: Cost of living ranking. http://www.mercer.com/costoflivingpr#City_rankings (Letöltés ideje: 2013. február 11.)

⁷⁴ New York az USA legdrágább városa, árai nemzetközi összehasonlításban is magasak.

⁷⁵ Julie Zeveloff: The Insane Cost Of Living In Poverty-Stricken Luanda, Angola. Business Insider, Oct. 3, 2011.

<http://www.businessinsider.com/luanda-angola-expensive-city-2011-10?op=1#ixzz2MEf5PZMc> (Letöltés ideje: 2013. február 18.)

növekedési potenciáljára jellemző, hogy az utóbbi években gyakran mint az „új Dubai” kerül említésre.

Az angolai urbanizáció egyik további sajátossága, hogy a főváros, Luanda mellett nincsen igazán jelentős demográfiai központ. Az 1940-es népszámlálás szerint a második legnépesebb város a kellemes éghajlatú, Bié-fennsíkon fekvő Huambo volt 16 ezer lakossal, ám fél évszázad leforgása alatt az 5. helyre szorult a 2000-ben 300 ezerre becsült lakosságával. Az egykor negyedik legnagyobb város, Lobito lakossága ugyanezen idő alatt 13 ezerről 600 ezerre nőtt, megelőzve ezzel Lubango (400 ezer) és Benguela (355 ezer) becsült lakosságát is.⁷⁶

Etnikai összetétel

Mint az afrikai országok túlnyomó többsége, Angola is sok etnikum hazája, közel száz nyelvi-etnikai közösség lakja, ez tucatnyi, a dialektusokkal még ennél is jóval több nyelvet jelent. A függetlenség elnyerése után a kormány a hivatalos portugál nyelv (língua oficial) mellett hat afrikai (bantu) nyelvet, az umbundut, a kimbundut, a kikongót, az uchokwét, az ukwanyamát (oshiwambo), és a mbundát, „nemzeti nyelvvé” (línguas nacionais) nyilvánított. A 20 milliós össznépességen belül a niger-kongói⁷⁷ (régábban niger-kordofáni⁷⁸) nyelvcsaládhoz tartozó bantu nyelveket beszélő etnikai csoportok dominálnak, arányuk az össznépességen belül 90% fölötti.⁷⁹ A bantu nyelvcsaládba mintegy 500 afrikai nyelv tartozik, s közel negyedmilliárd ember beszéli Közép- és Déli-Afrikában. Angola területe ahhoz a térséghez tartozik, ahol a bantuk és az eredeti őslakosoknak számító koisanok találkoztak. Az utóbbi másfél-két évezredben lezajlott „bantu vándorlás” egyes hullámai, majd a 19. században megfigyelt ellentétes irányú migráció megnehezíti a pontos kép kialakítását a bantuk eredetéről.⁸⁰ A bantuk egyre délebbre szorították a kevés ellenállást tanúsítani képes koisanokat, de keveredtek is velük.⁸¹

⁷⁶ Allan Cain, Mary Daly, Paul Robson: Basic Service Provision for the Urban Poor: The Experience of Development Workshop in Angola. Human Settlements Working Paper Series. Poverty Reduction in Urban Areas. No. 8. IIED, London, 2002. p. 7.

⁷⁷ A niger-kongói nyelvcsalád Földünkön a beszélt nyelvek és nyelvjárárok alapján a legnagyobb, mintegy 1500 nyelv tartozik ide, a beszélők 400 milliónyira tehető létszáma alapján pedig harmadik legnagyobb, csak az indoeurópai és a sino-tibeti nyelvcsaládok előzik meg. Afrikában a beszélt nyelvek 70%-a tartozik ide és a kontinens lakosságának 45%-a beszél valamilyen niger-kongói nyelvet, Szenegáltól Dél-Afrikáig.

⁷⁸ Évtizedes kutatómunka alapján 1963-ban Joseph Greenberg osztályozta az afrikai nyelveket négy alapvető csoportba (phyla), vagy családba: afro-ázsiai (a korábbi sémi-hámi helyett), niger-kordofáni, nilus-szaharai és koisan. Greenberg kuantatásainak eredménye volt a korábban kétségesnek számító nyugat-afrikai, kordofáni nyelvek besorolása az általa létrehozott (de ebben a vonatkozásban nem használt) niger-kongói nyelvcsaládba. Máig ható, sokat hivatkozott munkája: Joseph Greenberg: The Languages of Africa. Bloomington, 1963. Indiana University Press.

⁷⁹ Bernd Heine, Derek Nurse (eds.): A Linguistic Geography of Africa. Cambridge, 2008. pp. 174-175.

⁸⁰ William David Hammond-Tooke (ed.): The Bantu-Speaking Peoples of Southern Africa. London, 1980. p. 5.

⁸¹ Bernd Heine, Derek Nurse: African Languages: An Introduction. Cambridge, 2000. p. 6.

A legnagyobb létszámú etnikai⁸² közösséget Angolában az ovimbunduk, vagy déli mbunduk alkotják. Ők adják az össznépeség valamivel több, mint harmadát, közelítően 37%-át. Nyelvük az umbundu. Összlétszámukat 2000-ben 5 millió körülire becsülték. Angola közép-nyugati részén élnek, az óceán partjától a Bié-fennsík keleti oldaláig. A hagyomány szerint Kelet felől jöttek őseik, akik már a 15. században létrehozták első királyságukat (proto-államukat). A 18. században több mint tucatnyi „királyság” (élükön a portugálok által „soba grande”-nek nevezett főnökökkel) létezett földjükön, amelyek közül Bailundu, Bihé és Wambu voltak viszonylag jelentősek, a többiek rendszerint az utóbbi kettő alávetettségében éltek. Jelentős közvetítő szerepet játszottak a rabszolga-kereskedelem idején. Csak a Benguela-vasút építése idején igázták le őket végleg a portugálok a 20. század elején. Mivel az ovimbunduk földje nagyjából a Bié-fennsík kellemes klímájú vidékén fekszik, az 1940-es évektől egyre nagyobb számban érkező fehér telepesek elsősorban az ő földjeiket sajátították ki maguknak. Emiatt az ovimbunduk nagy tömegben kényszerültek vándormunkára, mindenekelőtt az északi kávéföldeken.⁸³ Ebből következett, hogy ők váltak a gyarmati uralom legádázabb ellenfeleivé, sokan az MPLA vezetésében és követőinek táborában a függetlenségi háború időszakában kimutatható ovimbundu dominanciáját is ennek tulajdonítják, sőt az önálló angolai állam első 18 évét is ennek jegyében írják le.⁸⁴

Angola második legnagyobb nyelvi-etnikai közösségét az ambunduk, vagy északi mbunduk képviselik. A teljes népesség negyedét adják. Nyelvük a kimbundu (gyakorta Luanda-mbundu), amit legalább 3 millió ember beszél.⁸⁵ Nyelvi rokonai az umbundu nyelvet beszélő ovimbunduknak, de a rokonság nem olyan szoros, hogy a két nyelvet beszélők töredék szavakon kívül megértsék egymást. Az ambunduk Angola észak-nyugati részén, főként a főváros, Luanda környékén, s attól egészen a kongói határig, Bengo, Malange, Cuanza Norte, tartományokban, illetve Cuanza Sul tartomány északi részén. Mivel az ambunduk jelentős része Luandában él, sokan közülük már a gyarmati időkben arra szorították gyermekeiket, hogy kizárólag az ott nagy számban élő portugálok nyelvét beszéljék, így remélve érvényesülésük megkönnyítését. 1919-től ráadásul a gyarmati hatóságok az alapfokú oktatást is kizárólag portugál nyelven engedélyezték. A nyelvvesztést felgyorsította az is, hogy az utóbbi évtizedekben roppant nagy számban költöztek Luandába az ország minden sarkából a polgárháború elől menekülve. A más etnikumokhoz tartozó szomszédokkal is csak portugálul tudták megértetni magukat. Így mára az ambunduk jelentős részének, elsősorban a gyerekeknek és fiatal felnőtteknek az anyanyelve a portugál lett. Az angolai kormány jelentős erőfeszítéseket tesz, hogy megőrizze a nyelvi sokféleséget, a kimbundu, akárcsak a többi afrikai nyelv „nemzeti nyelv” státuszt kapott, az oktatáson kívül rádióadások is szolgálják fennmaradását.

⁸² Vagy másképpen etnolingvisztikai közösség, abból a feltételezésből kiindulva, hogy az etnikai és a nyelvi jellemzők egymással szoros korrelációban állnak.

⁸³ World Directory of Minorities and Indigenous Peoples - Angola: Ovimbundu. <http://www.unhcr.org/refworld/country,,MRGI,,AGO,,49749d63c,0.html> (Letöltés ideje: 2013. február 14.)

⁸⁴ Linda Marinda Heywood: *Contested Power in Angola, 1840s to the Present*. Rochester, NY., 2000. p. 183.

⁸⁵ A pontos számokat a 2013. július-augusztusi népszámlálás adja majd meg.

A bakongók Angola népességének megközelítően 13%-át adják. Angola északnyugati vidékén, valamint a két Kongóban és Gabonban élnek, összlétszámuk 5 millió feletti, legtöbben a Kongói Demokratikus Köztársaságban. Három angolai tartomány (Zaire, Uige és Cabinda) népessége lényegében teljesen bakongókból áll. Az egykor volt Kongói Királyságot a bakongók alapították a középkorban, a 17. századig Afrika egyik legjelentősebb állama volt. A bakongók nyelve a kikongó, de Kongóban sokan közülük a lingalát beszélik. Az első kikongó nyelvű írásbeli források a 16. századból valók, a szubszaharai-Afrikában az egyik legrégebbiek. Az 1975-ben kezdődött polgárháború során a bakongók százezrei menekültek át a határon Zaire-be. A békekötés után a visszatérők többsége nem szülőhelyére, hanem Luandába költözött.

A chokwe (a gyarmati időkben quioco) etnikum Angola keleti, dél-keleti részén, legfőképpen Lunda Sul és Lunda Norte tartományokban, valamint a Kongói Demokratikus Köztársaságban, Zambiában és Namíbiában él, nagyjából felük Angolában, több mint egymillió ember. Egyes feltételezések szerint az ambunduk és a pigmeusok keveredése hozta létre ezt az etnikumot. Ennek a feltételezésnek azonban bizonytalanok az alapjai.⁸⁶ Nyelvük az uchokwe, a hat „nemzeti nyelv” egyike. A 17. század elejétől a 19. század közepéig a különböző lunda államok, illetve a „Lunda Birodalom” befolyása alatt álltak. A területükön keresztül vezető karavánutaknak köszönhetően, amelyen elefántcsontot és rabszolgákat szállítottak a partvidékre, lőfegyverekre is szert tettek, kivívták önállóságukat, létrehozva a Chokwe Királyságot. A kaucsuk-boom idejére már a lunda „államokat” is maguk alá gyűrték, ekkor települtek szét keleti és déli irányban. A portugál hódítás csak a 19. század végén érte el területüket, s csak a 20. század elején szilárdult meg itt az idegen uralom.⁸⁷ A függetlenség után a polgárháborúban nem játszottak fontos szerepet. Egyetlen etnikai csoportként tudtak mindhárom parlamenti választáson, 1992-ben, 2008-ban és 2012-ben saját képviselőket bejuttatni a luandai parlamentbe. A Társadalmi Megújulás Pártja (Partido da Renovação Social, PRS) ezeken a választásokon 6, 8, illetve 3 mandátumhoz jutott, erősítve a chokwe közösség etnikai összetartozásának tudatát.

Angola keleti részén, Zambiába és a Kongói Demokratikus Köztársaságba átnyúló területen élnek a lundák, az egykori „Lunda Birodalom” létrehozói. Számuk Angolában 100 ezer körüli, a két szomszédos államban, különösen Zambiában többen (félmilliónyira becsült számban) élnek. Nyelvük a chilunda, vagy kilunda.

Az angolai-namíbiai határ mindkét oldalán az ovambók élnek, háromnegyedük a namíbiai Ovambó-földön, a többiek, mintegy negyedmilliónyan az angolai Cunene tartományban. Nyelvük az ukwanyama (kwanyama), amely az oshivambo, az ovambók nyelvének északi dialektusa. Az ovambókat (kwanyamákat) 1884-től választotta el egymástól a portugálok és németek által húzott határ.⁸⁸ Egészen 1917-ig harcoltak a németeket felváltó dél-afrikaiak és a maradó portugálok ellen, amikor

⁸⁶ <http://www.uiowa.edu/~africart/toc/people/Chokwe.html> (Letöltés ideje: 2013. február 15.)

⁸⁷ Jamie Stokes (ed.): *Encyclopedia of the Peoples of Africa and the Middle East*. New York, 2009. pp. 147-149.

⁸⁸ Besenyő János – Molnár Erik: ENSZ békefenntartás magyar részvétellel: Namíbia, Seregszemle, (MH ÖHP szakmai tudományos folyóirat) X. évfolyam, 1. szám, 2012. január-március 133-144. oldal

legendássá vált vezetőjük, Mandume ya Ndemufayo öngyilkosságot követett el, nehogy ellenségei kezére kerüljön. Namíbiában mozgalom is alakult (TAGOMA) a határ északra tolása érdekében, hogy a kwanyamák végre egy országban élhessenek, de a vezetőjük, Bernard Nakale Shevanyenga „határaktivista” 2003-ban történt megölése óta a mozgalom keveset hallat magáról.⁸⁹

A mbundák (nem összetévesztendőek a mbundukkal!) 350-400 ezerre tehető nyelvi-etnikai közössége is megosztva él Angolában, Zambiában és Namíbiában. Egykor a Lunda Királyságban éltek, de annak hanyatlásával önállósodtak. Moxico tartományban, Angola dél-keleti részén jött létre a mai is létező (de a portugál időkben, 1914-74. között a portugálok által kinevezett főnök alá rendelt) Mbunda Királyság. A mbundák innen vándoroltak a környező országokba. A jelenlegi soba (a mbundák 23. „királya”), III. Mwene Mbandu 2008. óta ül a trónján, s 2012 tavaszán dos Santos elnök is fogadta, mikor országjáró körútján Moxico tartomány székhelyét, Luenát felkereste.⁹⁰ A népcsoport nyelve a mbunda, amely, akárcsak a többi bantu nyelv számos dialektusra tagolódik (katavola, yauma, nkangala, mbalango, sango, ciyengele, vagy shamuka és ndundu), amelyek közel állnak egymáshoz, de például a katavola akár egy másik bantu „nemzeti nyelv”, az uchokwe felé is képezhet hidat.⁹¹ A mbundákat gyakran egy nagyobb nyelvi-etnikai közösség, az ún. ganguelák, vagy nganguelák népéhez sorolják, ahová más kisebb népeket, például a lwenákat (luenák), a luvalékat, a lwimbiket, a camachikat és másokat is. Mások számára ezek a népcsoportok csupán az ovimbunduk Keletre szakadt „törzsei”, vagy a 20. századi „umbundizáció” termékei.

Angola dél-nyugati szegletében, Namibe tartományban élnek a hererók, akik Dél felől érkeztek. A határ túloldalán Namíbiában 1904-ben szörnyű mészárlás áldozatai voltak, sokan ekkor menekültek ide.⁹² Angolában csak kis számban, mindössze néhány tízezeren élnek, a Namib-sivatag gyér legelőin hagyományosan félnomad pásztorkodással foglalkoznak. Gyakorta vándorolnak ma is állataikkal a határ túlsó oldalára, de a polgárháború eszkalálódása idején különösen jelentős mozgások voltak megfigyelhetők.⁹³

Afrika déli részét valaha a koisanok (régiesen hottentották és bushmanok) népesítették be. A bantu migráció szorította őket déli irányba. Ma már csupán néhány százezerre becsülhető a koisanok együttes létszáma,⁹⁴ Angolában mintegy

⁸⁹ <http://www.nshr.org.na/index.php?module=News&func=display&sid=720> (Letöltés ideje: 2013. február 20.)

⁹⁰ <http://architectafrica.com/NETWORK/ANGOLA/category/person/mwene-mbandu-iii> (Letöltés ideje: 2013. február 28.)

⁹¹ <http://www.artafrika.es.tl/MBUNDA.htm> (Letöltés ideje: 2013. február 28.)

⁹² Német Délnyugat-Afrikában 1904-ig a hererók tették ki a lakosság többségét, az akkor 80 ezerre becsült nép felét-kétharmadát irtották ki a németek. Bővebben: Besenyő János – Molnár Erik: ENSZ békefenntartás magyar részvételével: Namíbia, Seregszemle, X. évfolyam, 1. szám, 2012. január-március 133-144. oldal

⁹³ <http://www.imbafrika.org/peoplegroups/PDFs/UPG-Herero-Angola.pdf> (Letöltés ideje: 2013. február 28.)

⁹⁴ Botswanában 50 ezer, Namíbiában mintegy 250 ezer, Dél-Afrikában 5 ezer a koisanok becsült száma, a maradék Zimbabwe és Zambia között oszlik meg, de egészen Tanzániáig vannak nyelvi szigeteik.

5-10 ezren⁹⁵ élnek, elsősorban az ország déli, száraz és eldugott részein. Csettintő nyelvük a kung-ekoka („!olung”, „!kung”, vagy „!xun”), amelyet sokszor „északi koisan” néven is említenek. A legtöbb angolai koisan elmenekült Angolából a polgárháború idején, Namíbiába (főként a Caprivi-sávba) és Dél-Afrikába.

Az angolai mulattok (mestiços) az össznépesség közel 2%-át adják. Mivel a korai portugál gyarmatosítás idején Európából szinte kizárólag férfiak érkeztek, a mulattizáció évszázadokkal ezelőtt kezdődött. Sok mulatt a szintén portugál gyarmat Zöld-foki szigetéről települt Angolába, ahol kedvezőbb anyagi körülmények között élhettek. Az afrikaiakkal szemben szinte minden mulatt „asszimilált” (assimilado) státuszt élvezett, de egészen 1961-ig jogilag nem voltak a fehérekkel egyenlők. A mulattok száma a 20. századig meghaladta a fehérekét, ekkor a felgyorsult európai bevándorlás miatt kisebbségbe szorultak, 1960-ban a teljes népesség 1%-át adták, míg a fehérek ennek többszörösét. Az 1975-ös nagy portugál exodus után ismét számbeli fölénybe kerültek velük szemben, mivel a mulattok közül arányaiban sokkal kevesebben távoztak.

A következő térképen láthatjuk az ország jelentősebb népcsoportjainak elhelyezkedését:

Forrás: <http://mappery.com/maps/Angola-Tribes-Map.jpg>

Angola túlnyomórészt portugálokból álló fehér-telepes közössége az 1970-es években 330-350 ezer főre volt tehető. Akkoriban Angola rendelkezett Afrikában a második-harmadik legnagyobb európai népességgel.⁹⁶ 1975-ben a legtöbb portugál

⁹⁵ Más adatok szerint 2000-ben 1,640 koisan élt Angolában. Lásd:

<http://www.ethnologue.com/language/knw> (Letöltés ideje: 2013. február 27.)

⁹⁶ A Dél-afrikai Köztársaság után, ahol 5 millió fehér élt, valamint Rhodesiával nagyjából azonos szinten, ahol az 1970-es években 300-350 ezer fehér-telepes élt. Az egymillióra tehető francia-algériai „feketelábú” közösség 1962 után kevés kivétellel Franciaországba telepedett. A mozambiki fehér népesség a függetlenség előtt 200 ezres volt, akkora, mint bő évtizeddel korábban a Belga-Kongóban élő

(európai) elhagyta Angolát (retornados), s később a maradók közül is sokakat távozásra készítetett a 27 évig tartó polgárháború. A békekötés után, 2003-ban Angolában mindössze 21 ezerre volt tehető a portugálok száma. A gyors gazdasági fejlődésnek köszönhetően az utóbbi évtizedben Angola ismét vonzóvá vált a portugálok, valamint az 1975-ben Brazíliába vándoroltak körében (akik az egyéb brazil bevándorlókkal együtt akár 30 ezres közösséget alkothatnak az angolai portugálok között), így 2010-re számuk 91.900 főre nőtt.⁹⁷

A helyi portugált (amelynek „bantuizációja” régen elkezdődött folyamat) nem csupán a fehérek beszélik. Az 1996-os statisztikák szerint a teljes népességen belül anyanyelvként 30% használta az umbundut, 26% a portugált, 16% a kimbundut, 8% a kikongót, 6% az uchokwét, s 14% esett az egyéb más anyanyelvűek kategóriájába.⁹⁸ A fehérek mellett tehát a mulattok túlnyomó részének és nagyon sok afrikainak is a portugál az anyanyelve. Napjainkra már a fiatal afrikai angolaiak 40 százaléka is ez vagy anyanyelve, vagy közlekedő-nyelve. A gyors urbanizáció, az oktatási rendszer fejlődése elősegíti a portugál nyelv terjedését.

Az oktatási rendszer Angolában 4 éves ingyenes, 7 éves kortól kötelező iskoláztatást ír elő. A GDP mindössze 2,6%-át költi az ország erre az ágazatra. A polgárháború lezárulása utáni években Angola oktatási színvonala a világ egyik leggyengébbjének számított, ugyanakkor az írni-olvasni tudás a felnőtt népesség körében már akkor is 58% volt, szemben a szubszaharai-Afrika 38%-os átlagával.⁹⁹ Az angolai kormány, a Világbank és az UNICEF által közösen végzett felmérés szerint a 6-17 éves gyerekeknek több mint 21%-a nem jár iskolába, a 3-5 éves korúaknak pedig mindössze 9,3%-a jár óvodába.¹⁰⁰ A középiskolák a városokban találhatók, a vidék ellátottsága nagyon alacsony. A képzés nyelve portugál. A képzett munkaerő hiánya, az újjáépítés sikerei és az igények növekedése az oktatást (az egészségügy mellett) kétség kívül a közeljövő nagy erőfeszítéseinek terepévé teszi. Kubai módszerek felhasználásával a kormányzat a 2010-es évek közepére minimálisra akarja csökkenteni az írástudatlanságot. Az országban több mint húsz felsőoktatási intézmény, állami, magán és egyházi kézben, működik. Az első egyetem csak 1962-ben jött létre, a Luandai Általános Egyetem (Estudos Gerais Universitários de Angola). Más felsőoktatási intézményekkel összevonva 1968-tól Luandai Egyetemenként működött. 1976-tól Angolai Egyetem, 1985-től viseli mai nevét, „Universidade Agostinho Neto”. A 2012-ben Kilamba Kiaksi-ban felépült új campus 40 ezer hallgató befogadására alkalmas.

telepes népesség. Ezen kívül még Kenyában és Észak-Rhodesiában (Zambia) és Namíbiában éltek Afrikában nagyobb számban európaiak.

⁹⁷ Peter Wise: Portugal appeals to Angola for funds. Financial Times, November 17, 2011.

⁹⁸ Tony Hodges: Angola from Afro-Stalinism to Petro-Diamond Capitalism. Bloomington, 2001. p. 25.

⁹⁹ Angola: Towards an Energy Strategy. International Energy Agency. OECD/IEA, Paris, 2006. p. 40.

¹⁰⁰ Alex Duval-Smith: UNICEF and EU-supported training for teachers boosts education quality in Angola. http://www.unicef.org/infobycountry/angola_61321.html#sthash.X1aRHpA4.dpuf (Letöltés ideje: 2013. február 24.)

Vallás

Az angolaiak többsége keresztény, de sokan, akár a teljes népesség negyede is, a hagyományos afrikai hitvilág követői. Őket sokszor a helytelen „animista” meghatározással illetik, de az animizmus csak egyike a roppant változatos afrikai hitvilágnak, s legtöbbször keveredik más jellemzőkkel. Az animizmus a lélek (anima) szóból alkotott kifejezés, a test és a lélek egymástól független létezését, a növények, állatok, sőt a tárgyak lélekkel való felruházását az „animisztikus ősvallások” legalapvetőbb sajátosságaként határozva meg.¹⁰¹ Az európaiak sokáig történelem nélküli kontinensnek tartották Afrikát, felsőbbrendűségük tudatában gyakorta még őseik vallásától is meg akarták fosztani az afrikaiakat, hagyományos hitvilágukat csak babonák halmazának titulálva. Már a 19. században megjelentek ugyanakkor olyan elméletek, amelyek Földünk minden vallását afrikai eredettel ruházta fel.¹⁰² Afrika népeinek hagyományos, természetvallásos hitvilága politeista. Különböző természeti jelenségek, hatalmas fák, folyók, tavak, magas hegyek, állatok, vagy éppen az emberekkel együtt élő, halott ősök (az élő holtak) animista, totemista tisztelete jellemzi. Mindezek a jó, vagy rossz szellemekkel állnak kapcsolatban, menedéket nyújtva számukra. A szellemek létezése általánosan elfogadott, vannak közöttük olyanok, akiket az istenek már eleve szellemnek teremtettek, illetve olyanok, akik valaha emberi lények voltak.¹⁰³ A rontást elkerülendő a szellemek számára évente, vagy meghatározott időközönként ajándékokat, engesztelő áldozatokat kell felajánlani, hiszen az elfeledett lényeket a többi kigúnyolhatja, amit azok az embereken torolhatnak meg. Az elhunytak szellemei között elsősorban a haláluk időpontja tett különbséget. Az őstiszteletnek a közösségek összetartozás-érzésében is meghatározó szerepe volt. Számos kutató a hagyományos afrikai vallások közös jellemzőjeként említi a szakrális terek hiányát is, pontosabban azok korlátok nélkülségét.¹⁰⁴ A hagyományos afrikai vallásoknak nincsenek tényleges papjai, csak olyan személyek, akikben már gyermekkorukban felismerték rendkívüli tulajdonságaikat és mesterük titokban adta át nekik tudását. Ez a „pap” az egyetlen személy a közösségben, aki végrehajthat rítusokat, és megkülönböztető öltözetet hordhat. Rendszerint minden ilyen személynek megvan a saját maszkja, amely egyszerre rejt el és fed fel az erőszakos és jóindulatú erőket, szellemeket. A „pap” feladata továbbá, hogy gondoskodjék a közösség és az istenek megfelelő kapcsolatáról, esőért, bő termésért, stb. jár közben, s ő a közösség gyógyítója is egyben. A legtöbb afrikai még ma is hiszi, hogy a pap, vagy varázsló meg tudja gyógyítani betegségeit. A rítusok, babonák, jóslási módok, illetve egyéb ceremóniák faluról falura változnak, közös vonásuk viszont, hogy máig megőrződött sok elemük azoknak a népeknek a körében is, amelyek időközben a két nagy világvallás, a kereszténység és az iszlám követőivé szegődtek. Az 1885. után kibontakozó gyors európai hódítás ideológiai háttere a „fejlődés” biztosítása és a „civilizáció” elterjesztése volt, ami az afrikai kultúra lenézését, megváltoztatását,

¹⁰¹ Edward Burnett Tylor: *Primitive Culture: researches into the development of mythology, philosophy, religion, art, and custom*. London, 1873. p. 416.

¹⁰² Ezek az elméletek a mai napig makacsul tartják magukat, igazolást a genetikai kutatások eredményeiből merítve: ha igaz az emberiség közös afrikai származása, akkor ez a vallások terén is igaz.

¹⁰³ John Samuel Mbiti: *The Prayers of African Religion*. New York, 1976. p. 101.

¹⁰⁴ Füssi Nagy Géza: *Határtalan Szakrális Tér: Fekete-Afrika*. In: *Korunk*, Vol. 10. No. 2. 2005. pp. 36-45.

sőt, megsemmisítését jelentette. Mivel az afrikai kultúra elválaszthatatlan a vallástól, az európai gyarmati politika gyakran került összeütközésbe a hagyományos afrikai társadalmakat fenntartó és összefűző, a tekintély elsődleges forrásainak bizonyuló vallásokkal.¹⁰⁵

A keresztény vallást Angolában elsősorban a római katolikus egyház képviseli, híveinek száma a népesség több mint felét, akár kétharmadát is kiteszi. 1452-ben a „Dum diversas”, majd 1456-ban a „Romanus Pontifex” pápai bullák megadták a jogot Portugáliának, hogy a Bojador-foktól délre minden szigetet, egészen Indiáig meghódítsa és lakóit a keresztény hitre térítse. A mai Angola területén a Kongói Királyság uralkodóját, Nzinga a Nkuwu manikongót, akivel 1489-ben találkoztak először a portugálok, már 1491-ben megkeresztelték, a portugál uralkodó tiszteletére felvette a János (João) nevet. Országának fővárosát Mbanza-Kongo-t a 16. század végén átkeresztelték São Salvadorra, ahol a szubszaharai-Afrika (Etiópiát leszámítva) első keresztény templomai épültek. I. János kongói király katolizálása csak rövid időre szólt, hamarosan visszatért ősei hitére, a „pogányságba”. Viszont fia, aki I. Afonso néven uralkodott, fővárosában számos templomot emeltetett, igyekezett európai misszionáriusokat, papokat és tudósokat letelepíteni országában. Fiát, a Henrique-nek keresztelt Kinu a Mvembát papi pályára adta, Európába küldte, ahol 1518-ban Rómában X. Leó pápa püspökké szentelte. 1521-ben visszatért Kongóba, s ő lett a fekete kontinens első afrikai püspöke. Segített apjának a katolicizmus államvallássá tételében. 1531-ben azonban Henrique meghalt, s ezután a keresztény térítés már nem volt igazán sikeres.¹⁰⁶ A különböző katolikus rendek, a ferencesek, jezsuiták, dominikánusok, karmeliták, az ágostonrendiek és a kapucinusok egymás ellen intrikálva próbálták az udvarnál befolyást szerezni. Végül nem ez, hanem a rabszolga-kereskedelemben való érintettség ásta alá a portugál, így a katolikus befolyást a Kongói Királyságban. Még az előkelő nemesek, sőt a királyi udvar néhány tagja is áldozatul esett az ember-kereskedelemnek. A portugálok, s velük együtt a katolikus papok fokozatosan távozni kényszerültek az anarchiába és polgárháborúba sülyedő királyságból, s 1575-től kissé délebbre, a Luandai-öbölnél vetették meg a lábukat. Az első püspökséget még Angola és Kongó Püspökségeként alapították 1596-ban São Salvadorban, de 1620-ban Luandába költöztették. A térítómunka itt sem volt túlzottan sikeres, mivel az embereket tömegével vitték az Újvilágba. Az 1641-1648-as holland uralom idején a katolikus templomokat protestáns imahelyekké alakították. A 17. században épültek azok a katolikus templomok (Igreja de Jesus, Igreja de Nossa Senhora do Cabo, Igreja de Nossa Senhora dos Remédios, Igreja de Nossa Senhora da Nazaré, Igreja do Carmo, Igreja de Jesus, Igreja da Nossa Sra. do Cabo), amelyek ma, mint Luanda hét történelmi temploma, a főváros egyik legfontosabb turistalátványosságai. 1834-ben az emberkereskedelem betiltásával együtt a katolikus rendeknek is távozniuk kellett Luandából. Amikor Livingstone 1854-ben a városban járt, naplójába templomok elhanyagolt állapotát jegyezte fel.¹⁰⁷ Az általa 12 ezer fős városban nem talált Bibliát. A kormányzó a helyi püspök, Joaquim Moreira Reis volt.¹⁰⁸ Livingstone dicsérte a helyi kávé zamatát, amelyet még a misszionáriusok által ültetett fákról

¹⁰⁵ Búr Gábor: Afrika vallásai. In: Afrika Tanulmányok. Vol. 3. No. 1. 2009. pp. 3-21.

¹⁰⁶ Didier Gondola: The History of Congo. Westport, CT., 2002.

¹⁰⁷ C. Silvester Horne: David Livingstone: Man of Prayer and Action. Arlington, IL., 2002. pp. 42-43.

¹⁰⁸ Joaquim Moreira Reis 1849-1856 között volt Angola püspöke.

szüreteltek. Az egyik helyi templomban (Igreja de Jesus), javítóműhelyt talált, egy másik falai közt ökröket látott.¹⁰⁹ 1886-ban a Luandai Püspökség az új gyarmati határhúzásoknak megfelelően jelentős területeket veszített Francia-Kongó Apostoli Vikariátusa javára.¹¹⁰

1940-ben Angola és Kongó Püspökséget Luanda Érsekség rangra emelték, ezzel megszűnt a 16. század óta tartó alárendeltsége São Tomé Érsekségétől. Az érsekséghez csatolták Alsó-Kongó (Cubango) Apostoli Prefektúrát, ugyanakkor elcsatolták Nova Lisboa (ma Huambo) és Silva Porto (ma Kuito) Püspökségeket. 1955. és 2007. között sok új püspökség jött létre (Sá da Bandeira,¹¹¹ Malanje, Carmona és São Salvador, Benguela, Serpa Pinto¹¹² és Pereira de Eca, Ngunza, Cabinda, Ndalatando, Caxito és Viana, és mások), így mára Angolában összesen 37 katolikus egyházmegye működik (Magyarországon a Tábori Püspökséggel együtt 16), ebből öt érsekség (Luanda, Huambo, Lubango, Malanje, Saurimo).¹¹³ Az angolai katolikus egyháznak egy bíborosa van, Alexandre do Nascimento, aki 2001-ig volt Luanda érseke. A 2005-ös pápaválasztás előtt nem sokkal töltötte be 80. életévét, így nem voksolhatott a Sixtus Kápolnában, ahogyan a 2013-as márciusi választáson sem vehet részt. A jelenlegi luandai érsek, az 1950-ben Cabindában született Damião António Franklin nem bíboros (noha a sajtóban esélyesként szerepelt a neve 2010-ben), voksolni nem tud, de a nigériai és ghánai egyházfők mellett őt is XVI. Benedek egyik Afrikából jövő lehetséges utódjának (papabili) tartják. Az érsek a polgárháború alatt segédpüspökként, majd püspökként többször is felemelte a szavát az erőszak ellen, kritizálva a luandai kormányt, hogy fegyverekre költi a szegényeknek járó pénzeket is, vagy az elnöki palota luxusát ostromozta.¹¹⁴ Angolában kétszer járt pápa hivatalos látogatáson, 1992 júniusában II. János Pál, 2009 márciusában pedig XVI. Benedek.

A protestáns egyházak a 19. század elejétől megindult missziós tevékenység révén terjedtek el Angolában.¹¹⁵ Mára a népesség 10-20 százaléka tartozik a közel tucatnyi államilag elismert protestáns felekezethez (evangélikus,¹¹⁶ reformált evangélikus, baptista, baptista evangélikus, kongregációs keresztény, pünkösdistá, kimbangista, adventista, metodista). Ezek az egyházak az elnyomottak egyházai voltak.¹¹⁷ A függetlenségi mozgalom sok vezetőjét is protestáns misszionáriusok nevelték. (Agostinho Neto-t a metodisták, Holden Robertot a baptisták, Jonas Savimbi-t a kongregációs keresztények). Annak fényében, hogy a katolikus egyház

¹⁰⁹ <http://angolafieldgroup.com/historic-tours/> (Letöltés ideje: 2013. február 27.)

¹¹⁰ <http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/luan0.htm> (Letöltés ideje: 2013. február 27.)

¹¹¹ Ma Lubango a neve.

¹¹² Ma Menongue a neve.

¹¹³ <http://www.catholic-hierarchy.org/country/dao.html> (Letöltés ideje: 2013. február 27.)

¹¹⁴ David Shukman: Angola: War without end. BBC World Service, Friday, 5 May, 2000. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/736421.stm> (Letöltés ideje: 2013. február 27.)

¹¹⁵ A protestánsok missziós tevékenység jó fél évszázaddal megelőzte a katolikusok 19. század közepén újrainduló misszióit.

¹¹⁶ Ez a portugál nyelven nem az ágostai hitvallású evangélikust jelenti, hanem az evangélium talaján álló olyan felekezetek gyűjtőneve, amit neo-protestánsnak vagy újpünkösdsinek nevez általában a szakirodalom. Ezek az új egyházak (mint pl. az IURD) sokszor Brazíliából érkezett misszionáriusok segítségével látványos növekedésnek indultak.

¹¹⁷ Linda Heywood: Church, State and War. In: The Journal of African History, Vol. 43, No. 1 (2002), pp. 181-182.

szorosan összefonódott a gyarmati korban a portugál gyarmatosítókkal, a protestánsokat a másik oldalhoz sorolták. Az MPLA ateista kurzusa idején, 1977. és 1991. között azonban a protestánsok azt kapták jutalmul a hatalomtól, amit a katolikusok büntetésként.

Az 1990-es évekig az iszlám lényegében ismeretlen volt Angolában. Azóta főként nyugat-afrikai (sokan illegális) bevándorlók és libanoni kereskedők révén számuk becsülhetően megközelíti, vagy eléri a százezres létszámot. Az angolai törvények értelmében ez az a határ a hívők számát tekintve, amely fölött az egyházak hivatalosan bejegyezhetik magukat, ám az illegális bevándorlók nagy száma miatt ez a muszlimok esetében idáig még nem történt meg.¹¹⁸

Gazdaság

Angola egyike Afrika, sőt az egész világ természeti kincsekben leggazdagabb országának. Ásványi kincsei közül a kőolaj, a gyémánt, a vasérc, a foszfát, a réz, az arany, a bauxit, az urán és a földpátok világgazdasági jelentőséggel bírnak. Angola folyói 18 GW vízierő-potenciállal bírnak. Földje termékeny, az ország felszínének 65 százaléka 1000 és 1600 méter tengerszint feletti magasságon fekszik, ami mérsékelt klímát biztosít az Egyenlítőhöz közeli országban, s egyben a klímazónák változatosságát is biztosítja.¹¹⁹ Az országnak 1600 kilométernél hosszabb tengerpartja van, a tengeri szállítás és a halászat feltételei ideálisak. Az országnak meg volna minden adottsága, hogy polgárai jólétben éljenek.

A kedvező előfeltételek ellenére Angola nem tartozik bolygónk gazdag országai közé, még az utóbbi évek dinamikus növekedése is csak a közepes jövedelmű országcsoporthoz alsó harmadába emelte. Azonban az ebbe a kategóriába tartozó országok átlagától eltérően Angola gazdaságilag aktív népességének nagy többsége még mindig a mezőgazdaságból él, nem piacra termel, s a szegénységi küszöb alatt él. Világbanki adatok szerint 2011-ben az egy főre jutó éves jövedelem Angolában 5,230 dollár volt. Ez nemzetközi összehasonlításban is nagyon gyors növekedést jelent az elmúlt évtized alatt, hiszen a megfelelő 2002-es adat még csak 1,900 dollár volt. Mivel időközben jelentős népesség-növekedés is volt, még figyelemre méltóbb a bővülés a GDP volumenét illetően, ez a 2002-es 6,67 milliárd dollárról 2011-re 104,33 milliárd dollárra nőtt.¹²⁰ A 2012-es előzetes adat 114,8 milliárd dollár.¹²¹ A vitathatatlan eredmények ellenére a szegénység mégis szembeszökő. Ennek okai összetettek, a kedvezőtlen történelmi előfeltételek, a gyarmati múlt, az ország felszabadulását követő 27 éves polgárháború, a szakképzett rétegek távozása, a korrupció, a szakértelem hiánya csak a legfontosabbak.

Az 1970-es évek második felétől egész Afrika számára kedvezőtlen világgazdasági korszak kezdődött, az ún. „elveszett évtizedek”. Ez csak a 21. század

¹¹⁸ Adebayo O. Oyebade: Culture and Customs of Angola. Westport, 2007. p. 45.

¹¹⁹ Besenyő János: A Magyar Honvédség részvétele az angolai béketeremtésben - Sereg Szemle, VIII. évfolyam, 1. szám, 2010. január-március 134-143 oldal

¹²⁰ <http://search.worldbank.org/data?qterm=angola&language=EN> (Letöltve: 2013. február 14.)

¹²¹ <http://www.dfat.gov.au/geo/fs/ango.pdf> (Letöltve: 2013. február 14.)

elején változott meg.¹²² Ebbe a trendbe illeszkedett Angola, de itt még kontinentális mércével is sokkal drámaibb volt az összeomlás. Egyértelműen a polgárháború volt a fő oka a gazdaság általános visszaesésének. Ez alól csak egy ágazat, az offshore olajtermelés volt kivétel. 1994-ig az éves növekedés messze elmaradt még a népességnövekedés ütemétől is, kevesebb, mint évi 1%-kal nőtt akkor a gazdaság, 1993-ban egyenesen 24,7%-os (!) volt a gazdasági zuhanás. A Lusakai megállapodás aláírása után békésebb évek következtek, 1995-ben 12%, 1996-ban 8% volt a bővülés. A külföldi eladósodás mértéke ugyanakkor igen jelentős volt (12 milliárd dollár), az infláció pedig felpörgött 3,780%-ra 1995-ben és a következő évben még mindig 1,650% volt. A GDP 1995-ben csupán 360 dollár volt egy főre számítva, csupán fele a tíz évvel korábbinak. A városi népesség 61%-a élt szegénységben (a felnőttek esetében havonta kevesebb, mint 40 dollárból), 13% pedig abszolút szegénységben (havonta kevesebb, mint 14 dollárból). Vidéken még rosszabb volt a helyzet. Az 1998-ban újra intenzívebbé váló harcok az átmeneti évek eredményeit elsöpörték.¹²³ A biztos és növekvő olajbevételek a háború finanszírozását szolgálták, akárcsak a másik oldal „véres gyémántjai”. Fordulat 2002. után következett be, amikor a békekötés lehetővé tette az ország újjáépítésének beindítását. A 2002-es gazdasági növekedés még csak 3,5% volt, de már a következő évben 11%-ra gyorsult. Erre az évre az infláció 35% alattira szelődött, amire évtizedek óta nem volt példa Angolában.¹²⁴ Az igazi fellendülés 2005-2007-ben következett be, a növekedés mindkét évben 20% körüli volt (18,3, 20,7, ill. 22,6%), ami 2008-ban 13,8%-ra, 2009-ben 2,4%-ra, 2010-ben 3,4%-ra, 2011-ben pedig 3,9%-ra csökkent.¹²⁵ A 2012-es előzetes adat 8,1%, s a Világbank prognózisa 2013-ra 7,2%, a 2013-2015-re pedig évi 8,08%. Ezzel Angola a közeljövőben Mongólia, Irak, Kelet-Timor, Sierra Leone, Kína, Mozambik, Ghána és Laosz után a világon a kilencedik leggyorsabban fejlődő gazdaság lehet.¹²⁶ A gazdaság fejlesztésére és diverzifikálására a luandai kormány 16 milliárd dolláros állami befektetési programot hirdetett. 2011-ben az export 60,9 milliárd dollárt tett ki, míg az import 21,14 milliárd dollár volt.¹²⁷ Az exportban az olaj, a gyémánt, a kávé, a hal és a szizál szerepelnek elől, míg az importban a gépek, az elektromos berendezések, járművek, alkatrészek, élelmiszerek, textíliák és egyéb iparcikkek dominálnak. Angola a fogyasztási javak 80 százalékát importálja. 2011-ben az export 37,7%-a Kínába, 21,0%-a az USA-ba, 9,5%- Indiába irányult. A behozatalban az első helyen Portugália állt 20,3%-kal, míg a második Kína 17,6%, a harmadik az USA 9,5%-os mutatókkal.¹²⁸

¹²² Búr Gábor: A 21. század Afrika évszázada? In: Afrika-történeti tanulmányok. Budapest, 2011. p. 146.

¹²³ Victor Agadjanian, Ndola Prata: War, Peace, and Fertility in Angola. In: Demography, Vol. 39, No. 2. (2002), pp. 215-231.

¹²⁴ Angola: Towards an Energy Strategy. OECD/IEA, Paris, 2006. p. 20.

¹²⁵ <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?page=1> (Letöltve: 2013. február 11.)

¹²⁶ Lucas Kawa: The 20 Fastest-Growing Countries In The World. Business Insider. Jan. 29, 2013.

<http://www.businessinsider.com/fastest-growing-economies-through-2015-2013-1?op=1> (Letöltve: 2013. február 14.)

¹²⁷ http://www.portalangop.co.ao/motix/en_us/noticias/economia/2012/2/10/Angola-exports-reached-over-USD-billion-2011,69d4248d-f010-47b7-9570-02b8afbc9421.html (Letöltve: 2013. február 14.)

¹²⁸ <http://www.dfat.gov.au/geo/fs/ango.pdf> (Letöltve: 2013. február 14.)

Olajtermelés

A kőolajat 1955-ben fedezték fel Angolában, Cuanza folyó medencéjében, majd az 1960-as években a Kongó folyó medencéjében, 1968-ban pedig Cabindában, a part menti vizeken. A kontinentális talpazatot 35 szektorra osztották, kezdetben a 0 Szektor Cabindában bizonyult a legbőkezűbbnek, később a Luandától északra fekvő 0-4 szektorok. Mára a kutatás a teljes angolai tengerpart mentén feltárt szénhidrogén-készleteket, amelyek a várakozások szerint a brazil mezőkkel vetekszenek. 2010-ben a bizonyított kőolajkészlet elérte a 9 milliárd hordót, de a várakozások ennél sokkal nagyobb mennyiségre vonatkoznak.¹²⁹ Az angolai kőolaj könnyű és kiváló minőségű, csekély kéntartalma miatt prémium üzemanyagok előállítására alkalmas. A legnagyobb termelő kezdettől az amerikai Gulf Oil Corporation (GOC) amerikai multi volt, amely 1955-ben indította a kutatást Angolában. 1973-ban a kőolaj már megelőzte a kávé az export értékét tekintve. Sem a függetlenségi háború, sem az 1975-ben kiújult a harcok nem tettek kárt az offshore kutak kitermelő berendezéseiben. Az akkor már napi 140 ezer hordóra becsült termelés jelentős jövedelmet biztosított a külföldi befektetőknek és Luandának. A Gulf Oil 1984-ben összeolvadt a Standard Oil of California (SOCAL) másik amerikai multival, s a fúzióból létrejött óriáscég neve 1985-től Chevron Corporation, amely a mai napig meghatározó szereplője az angolai olajtermelésnek. A hidegháború egyik legbizarrabb konstrukciója jött létre, amelyben az amerikai multi befektetéseit egy szoros szovjet és kubai szövetségben álló kormány védte a nyugati támogatást élvező rivális mozgalmakkal (FLNA, UNITA) szemben. Ugyanakkor éppen az olajmulti által fizetett jelentős összegek finanszírozták a kubai csapatok jelenlétét, de a szovjet haditechnika és utánpótlás beszerzését is. Az 1974 előtt Angolára jellemző „duális gazdaság” így ha más formában is, de tovább élt. Miközben az egy főre jutó jövedelem drasztikusan csökkent, az 1973-as 1300 dollár/fő értékről 1999-ig alig több mint 200 dollárra, a GDP stagnált 1967. és 1999. között (piaci értéken számítva 6 milliárd dollár körül), az olajból befolyó jövedelem az 1967-es elhanyagolható mértékről 1999-re elérte a 4 milliárd dollárt.¹³⁰

Az „afro-sztálinizmus és a „petro-kapitalizmus” igen sajátos ötvözet volt ez.¹³¹ Ugyanez a kettősség volt jellemző az olajtermelés felét adó tartományra, Cabindára, „Afrika Kuvaitjára”.¹³² Az innen származó komoly jövedelmek ellenére az 1990-es évek közepén a tartomány lakosainak fele a határon túlra (Kongóba és Zaire-be) volt kénytelen menekülni. 2002. után az olajtermelés a békének és a növekvő nyersanyagáraknak hála tovább nőtt.

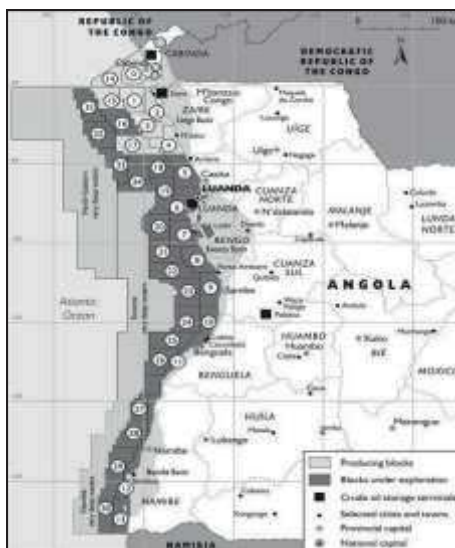
¹²⁹ <http://www.angola-today.com/country-profile/industries/oil-and-gas/> (Letöltés ideje: 2013. február 11.)

¹³⁰ Philippe le Billon: Angola's Political Economy of War: The Role of Oil and Diamonds, 1975-2000. In: African Affairs, Vol. 100, No. 398. (2001). pp. 55-80.

¹³¹ A kétség kívül zsumaliszta, tehát nem helytálló megfogalmazás angol eredetije a gyémántokból befolyó jövedelmeket is beszámítja (Petro-Diamond Capitalism), de a gyémánt-lelőhelyek a polgárháború java részében az FNLA, még inkább az UNITA ellenőrzése alatt álltak. Lásd: Tony Hodges: Angola from Afro-Stalinism to Petro-Diamond Capitalism. Oxford, 2001. pp 201.

¹³² Mike Stead, Sean Rorison: Angola. Bradt Travel Guides. Guilford, CT., 2009. p. 177.

A következő térképen a kőolajlelőhelyeket láthatjuk:

Forrás: International Energy Agency: Angola towards an Energy Strategy, p. 87 és
IBP USA staff: Angola Mineral & Mining Sector Investment and Business Guide, p. 35

Angola a Guineai-öböl többi olajtermelőjével összehasonlítva stabilabb gazdasági és biztonsági környezetet tudott biztosítani a befektetőknek. Főleg a Nigériával történő összehasonlításban kedvezőek a feltételek. A nemzeti olajtársaságot, a Sonangolt (Sociedade Nacional de Combustíveis de Angola, E.P.), 1976-ban alapították egy korábbi portugál kézben lévő cég, az ANGOL államosításával.¹³³ Vegyesvállalatok és a kitermelt olaj megosztására épülő szerződésekkel¹³⁴ sikeresen csábított az országba külföldi olajcégeket, mint a Shell, a Total, az Exxon Mobil, vagy Kína, sőt Ázsia legnagyobb olajkitermelő cége, a Sinopec. Utóbbi 2010-ben közel 1,7 milliárd dollárra becsült beruházással 50%-os részesedést szerzett a Sonangol-lal közösen üzemeltetett 18-as tengeri blokkban. A kínai olajbehozatalban Angola már közel egy évtizede meghatározó szerepet játszik, 2011-ben a távol-keleti ország napi átlagban 623 ezer hordó olajat importált Angolából. Ez a teljes kínai behozatal 11%-a. Ennél csupán Szaúd-Arábiából vásárol többet Kína, az afrikai kontinens többi országából származó olajimport viszont együttesen sem éri el az angolai szintet.¹³⁵ A kínaiak által kiépített „afrikai selyemút” az olajon kívül más kínai beruházókat is Angolába csalt, akik a bőkezűen nyújtott kínai állami hiteleknek köszönhetően a gazdaság minden ágazatában komoly pozíciókra tettek szert.¹³⁶

¹³³ <http://www.sonangol.co.ao/wps/portal/ep> (Letöltés ideje: 2013. február 26.)

¹³⁴ Az ún. Production sharing agreements (PSAs) a kőolaj- és földgáziparban a kitermelt mennyiség megosztására használják, előre meghatározott kulcsok szerint.

¹³⁵ <http://www.eia.gov/countries/cab.cfm?fips=CH> (Letöltés ideje: 2013. február 28.)

¹³⁶ Besenyő János: Harc az afrikai olajért, Kína gazdasági térnyerése a fekete kontinensen. Nemzetvédelmi Egyetemi Fórum XI. évfolyam, 2007. 4. szám, 36-37. oldal

A Sonangol „kölcsonösen előnyös kapcsolatokat” épített ki számos más ország olajcégeivel is, mára a norvég állami Statoil számára a hazai mezők után Angola a legfontosabb kitermelőhely, napi 2 millió hordós portfóliójából ez 170 ezer hordót, közel 10 százalékot jelent. Az Angolai kormány bevételei Statoil által fizetett adókból kétszeresen meghaladják azt az összeget, amit az egyébként bőkezűen adakozó Norvégia az afrikai kontinens országainak évente fejlesztési segélyként fizet.¹³⁷ Az elmúlt évtizedben az USA, Kína, de még India olajbehozatalában is fontossá vált Angola. Ebben a behozatal diverzifikálása mellett a szállítási útvonalak biztonságos volta is szerepet játszik, a könnyen lezárható Hormuzi-szoros elkerülése. Ebből a megfontolásból India olajbehozatalának már több mint 5%-a származik Angolából, ahol az ország második legnagyobb olajipari cége, az ONGC Videsh Ltd (OVL) a kitermelésbe is befektetett.¹³⁸ A Sonangol maga is terjeszkedik külföldön, a Zöld-Foki Köztársaságban, Brazzaville-i Kongóban, Gabonban, São Tomé és Príncipe, Brazíliában és Kubában.

Az olajtermelés 2008-ra elérte a napi 1,89 millió hordót. Angola gyorsan megközelítette Nigéria, a szubszaharai-Afrika legnagyobb olajtermelőjének termelését, 2010-re pedig meg is haladta azt. Az olajmezők hozamában 2008-tól némi (átmeneti) csökkenés volt tapasztalható, amit a beruházási ciklus görbéje és a csökkenő árak okoztak. 2007-ben Angola hivatalosan is felvételt nyert az Olajexportáló Országok Szervezetébe, az OPEC-ba, s 2009-ben már a szervezet elnökségét is ellátta. 2013. elejére a napi olajtermelés napi 1,7 millió hordó volt, s a tervek szerint 2014-15-re el fogja érni a napi 2 millió hordót.¹³⁹ Az kőolaj-kitermelés meghatározó szerepet játszik az angolai gazdaságban, a GDP 50%-a, az állami bevételek 80%-a, s az ország exportjának 95%-a ebből a szektorból származik.¹⁴⁰

Az olaj mellett a jövőben a földgáz is fontos szerephez jut az ország gazdaságában. A korábban az olajtermelés melléktermékének tartott (és jórészt gázfáklyákkal elégetett) földgázból Angola több mint 300 milliárd m³ bizonyított készlettel rendelkezik. A 0, 14, 15, 17. és 18. blokkok gáztermelésére alapozva, 10 milliárd dollár beruházással (az ország eddigi legnagyobb gazdasági vállalkozása) az észak-angolai Soyo-ban földgáz-cseppfolyósító épült, napi 31 millió m³ kapacitással. Ez nagy mennyiségű, évi 5 millió tonna cseppfolyós-gáz (LNG) exportját teszi lehetővé, legalább 20 éven keresztül. Ez azért fontos, mert a helyi és a regionális földgáz piac túlzottan kicsi. A Soyo-i beruházás a szubszaharai-Afrika első cseppfolyós-földgáz terminálja, 2012-ben készült el. Az első szállítmányok az USA-ba irányultak, de rövidesen Japán, Dél-Korea és Kína is a vevők sorába lép. A Sonangol a projekt 22,8 százalékos tulajdonosa, a Chevron részesedése 36,4%, míg a BP, a Total és az ENI egyaránt 13,6 százalékkal rendelkeznek.¹⁴¹

¹³⁷ Markus Weimer: Angola: Slick Business Deals.

<http://www.chathamhouse.org/media/comment/view/179785> (Letöltés ideje: 2013. február 26.)

¹³⁸ ONGC Videsh to buy into Angola block for \$600 mn. In: Business Standart, Mumbai April 9, 2004.

¹³⁹ Angola Produces Over 1.7 Million Barrels of Crude-Oil Per Day. 27 FEBRUARY 2013.

http://allafrica.com/stories/201302271037.html?aa_source=slideout (letöltés ideje: 2013. február 27.)

¹⁴⁰ <http://www.angola-today.com/outlook/economy/> (letöltés ideje: 2013. február 27.)

¹⁴¹ <http://www.angola-today.com/country-profile/industries/oil-and-gas/> (Letöltés ideje: 2013. február 11.)

Az angolai olajipar még nem rendelkezik elegendő feldolgozó kapacitással, a luandai olajfinomító gyakran még a helyi igények kielégítésére sem képes. Az olajtermelésben az országok sorrendjében Angola a 14. helyet foglalja el, addig a finomító-kapacitás terén csak a 88.¹⁴² A jövőben az „upstream” (kitermelő) szektor mellett a „downstream” (feldolgozó-elosztó) szektor kiegyensúlyozottabb fejlesztése a kívánatos. Ebbe az irányba tett lépés egy napi 200 ezer hordó kőolaj feldolgozására képes finomító létesítése Lobitoban. Az ágazat jelentősége ellenére igen kevés embert foglalkoztat, főként angoliakat, de a műszaki személyzet jó része külföldi.

Gyémántbányászat

A gyémántot Angolában még a 18. században fedezték fel a lundák földjén. 1912-ben kezdődött a bányászat, de a lelőhelyek ipari méretű kiaknázása csak 1926-ban kezdődött. 1917-től a függetlenségig a Diamang Társaságnak volt kizárólagos kitermelési joga. 1977-ben cég részvényeinek 77%-át államosították, a két külföldi befektető csak 23%-ot tarthatott meg. Az 1979-es bányászati törvény minden ásványkincset állami tulajdonnak nyilvánított. 1981-ben létrejött a Nemzeti Gyémánt Társaság (Empresa Nacional de Diamantes, Endiama), amely megkapta a Diamang részvényeit. A gyémántmezők az ország észak-keleti részén találhatók, könnyű célpontot kínálva az UNITA erőinek. A külföldi cégeket a háború elriasztotta az országból, a bányászat válságba került, a Diamang 1986-ban csődbe ment. Abban az évben a nyersgyémánt-termelés nem érte el a 400 ezer karátot. A következő évben a kormányerők nagyobb erővel biztosították a bányákat, a kitermelés majdnem megduplázódott.

A világ gyémántbányászata 2010-ben 11,5 milliárd dollár értékű nyersgyémántot termelt (6,9 milliárd dollár ráfordítással). Ebből Angola részesedése valamivel több, mint 10%, illetve 1,2 milliárd dollár volt, ami a negyedik helyet biztosította a számára, Botswana (2,8 milliárd dollár, a teljes termelés 25%-a), Oroszország (2,3 milliárd dollár) és Kanada (2 milliárd dollár) után.¹⁴³ Ebben az évben 8.362.000 karát volt az angolai termelés. A legfontosabb bányák Catoca, Fucauma, Luarica és Luzamba. A Lunda Norte és Lunda Sul tartományok határán fekvő Catoca az iparág negyedik legnagyobb bányája, az Endiama mellett az orosz Alrosa, a brazil Odebrecht, és az izraeli Daumonty működtetik.¹⁴⁴ Az Endiama 2013. első felében készül megnyitni Calonda-ban (Lunda Norte) és Tchege-ben (Lunda Sul), két jelentős alluviális (nem kimberlit-kürtőre épült) bányáját. A cég más tartományokra is ki akarja terjeszteni a bányászatot, összesen 43 koncessziót működtetve.¹⁴⁵ Hasonlóan az olajkitermeléshez a gyémántbányászat sem nagy

¹⁴² Overview data for Angola. <http://www.eia.gov/countries/country-data.cfm?fips=AO> (letöltés ideje: 2013. február 27.)

¹⁴³ <http://prosperitysaskatchewan.files.wordpress.com/2012/01/diamonds-2011-mining-journal-supplement.pdf> (Letöltés ideje: 2013. február 23.)

¹⁴⁴ <http://www.primestyle.com/news/richest-diamond-mines-in-the-world#sthash.WgSblZEK.dpuf> (Letöltés ideje: 2013. február 23.)

¹⁴⁵ <http://www.macauhub.com.mo/en/2013/01/04/angola%E2%80%99s-endiama-begins-alluvial-diamond-mining-this-year/> (Letöltés ideje: 2013. február 23.)

foglalkoztató, nagy a kiterjedése a világpiaci áringadozásoknak és rendkívül nagy környezeti károkat okoz.

A függetlenség előtt Angola a világ egyik legnagyobb vasérc-exportőre volt, a Cassingban működtetett bánya már az 1960-as években évi 6 millió tonna vasérc-koncentrátumot termelt, teljes egészében kivitelre. Az ércet a Moçamedes (ma Namibe) vasúton szállították el a kikötőbe, ahonnan hajóval Európába, főleg az NSZK-ba került. A polgárháború alatt a kitermelés teljesen megszűnt. Csak 2014-15-ben tervezik újra művelésbe vonni a bányát, amelynek hatalmas készletei a kezdeti 2-3 millió tonnáról akár évi 30 millió tonnás termelést is lehetővé tesznek. A projektben az állami Ferrangol (30%), a Singapore-i DT Group (60%), valamint angolai magánbefektetők vesznek részt. A bányászat mellett teljes acélipari vertikum kialakítása a cél.¹⁴⁶

Angola rendkívül gazdag egy sor egyéb, fémes és nemfémes ásványban, amelyek bányászatát a jövőben tervezik megkezdeni, illetve újakezdeni. Az energia-szektor a kőolaj- és földgáz kitermelés mellett kiváló adottságokkal rendelkezik a vízi-energia hasznosítására. Ez a modern feldolgozóipar és az infrastruktúra kiépítésének és működtetésének, valamint a lakossági igények kielégítésének is előfeltétele. Jelenleg csupán a teljes népesség 30%-át képes Angola fragmentált áramellátó rendszere kiszolgálni. A feldolgozóipar még nagyon fejletlen. Főbb ágazatai a fémfeldolgozás, textil-, cement-, dohány-, élelmiszerfeldolgozó-, söripar. A gyorsan bővülő piac, a fizetőképes kereslet, a nyersanyagokban való gazdagság nagy jövőt jósol a külföldi befektetők által frissen felfedezett ágazatnak.

Mezőgazdaság

Angola területe 124,7 millió hektár, ebből a becslések szerint mintegy 30 millió hektár mezőgazdaságilag hasznosítható terület. A csapadékviszonyok az ország jelentős részén kielégítőek, a folyók a jelentős vízienergia-potenciál mellett az öntözéses gazdálkodás felfuttatására is alkalmasak. Ugyanakkor a háborús pusztítások következtében 2009-ben csupán 5,75 millió hektáron folyt termelés. Ennek az ellentmondásos helyzetnek elsősorban az az oka, hogy az évtizedes polgárháború a mezőgazdasági infrastruktúrát sem kímélte, kiterjedt vidékeket aknásiítottak el, valamint az ágazat gépesítettségének alacsony volta.¹⁴⁷

Angola északi részén, valamint az Atlanti-óceán partvidékén nedves trópusi klíma uralkodik. A belső magasságokon a mérsékelt trópusi klíma a jellemző. Az ország délkeleti részén az éghajlat száraz trópusi. A klíma, a talajok adottságai, a terület nagysága alapján Angola mezőgazdasági potenciálja világgazdasági méretekben is nagyon jelentős. 1975. előtt Angola önellátó volt mezőgazdasági

¹⁴⁶ Pascal Fletcher: Angola sees iron ore production from 2014 or 2015. Reuters, Wednesday, Nov 7, 2012. <http://www.reuters.com/article/2012/11/07/angola-mining-iron-idUSL5E8M7DWT20121107> (Letöltés ideje: 2013. február 23.)

¹⁴⁷ http://www.southafrica.diplo.de/contentblob/3310136/Daten/1696203/Angola_Agrar.pdf (Letöltés ideje: 2013. február 23.)

cikkekből és jelentős mennyiséget exportált kávéból, szizálból, banánból, dohányból, maniókából és kukoricából. Ez a polgárháború idején drámaian megváltozott, a kávétermelés az 1990-es évekre a korai 70-es évek szintjének alig 1%-ra esett vissza, más kultúrák termelése pedig szinte teljesen megszűnt.¹⁴⁸

A mezőgazdaság az ország modernizálásának és a foglalkoztatás növelésének is meghatározó szektora. 2010-ben a mezőgazdaság Angolában közel 6 millió embernek adott munkát, ezzel a szektor részesedése a foglalkoztatásban 68%-os volt, ugyanakkor a nemzeti jövedelemnek csupán 9,6%-a származott a mezőgazdaságból. Az angolai mezőgazdaság a szakértelem, a felszereltség és az infrastruktúra hiányosságai miatt nem képes az ország népességét elegendő élelmiszerrel ellátni. A „Food Security Risk Index 2010” szerint Angola az élelmiszer-ellátás biztonsága szerint a világ hetedik legkitettebb országa volt. A „Food Security Risk Index 2013” már lényeges javulást mutat, Angola korábbi „rendkívüli kitettsége” „magas kitettségre” módosult.¹⁴⁹ Az ország a fogyasztási javak jelentős hányadának behozatalára szorul, beleértve az alapvető mezőgazdasági és élelmiszeripari cikkeket is.¹⁵⁰ Az elégtelen mezőgazdasági termelés az éhezés alapvető oka. Az ország ugyanakkor nagyon sokat tett az éhezés felszámolásáért. Az ország GHI¹⁵¹ (Global Hunger Index) mutatója 2012-ben 24,1 volt, ami még mindig nagyon komoly helyzetre utal.¹⁵² Ugyanakkor Angola egyike annak a 15 országnak, amelyek 1990. és 2012. között a GHI mutatóját több mint 50%-kal tudta csökkenteni, olyan országok mellett, mint Banglades, Etiópia, Malawi, Nicaragua, Niger és Vietnám.¹⁵³ A javulás egyértelmű abban a vonatkozásban is, hogy míg az 1990-92-es periódusban az össznépességen belül az alultápláltak aránya 67% volt, ez 1995-97-ben 61%-ra, 2000-2002 között 52%-ra, 2006-2008-között pedig 41%-ra csökkent.¹⁵⁴ Afrikában Angola mutatta fel az adott periódusban az éhezők számának csökkentésében a legnagyobb javulást.

Az angolai mezőgazdaság által termelt legfontosabb élelmiszernövény a manióka, amelyből 2010-ben 16,13 millió tonnát termeltek 994.422 hektáron. Ez az egyik fő népelelmezési cikk az országban. A második helyen a burgonya áll, amiből 2,27 millió tonnát termeltek 264.150 hektáron. Harmadik helyen áll a kukorica 1,32 millió tonnával 1.554.096 hektáron. A gabonatermelés teljes mennyisége 2009-ben 1,8 millió tonna volt, 700 ezer tonnával kevesebb a hazai szükségletnél.¹⁵⁵ A banántermelés (2010-ben 2,05 millió tonna 108.547 hektáron), valamint kisebb

¹⁴⁸ Ilyen volt a gyapot-, a cukornád-, és a dohány-termelés.

¹⁴⁹ http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Food_Security_Risk_Index_2013_Map.pdf (Letöltés ideje: 2013. február 24.)

¹⁵⁰ http://csis.org/files/publication/110623_Vines_Angola_Web.pdf (Letöltés ideje: 2013. február 23.)

¹⁵¹ A Global Hunger Index 2006. óta készül a német Welthungerhilfe összeállításában, 2007. óta az ír Concern Worldwide szervezettel együtt. A 2012-es GHI indexet 120 fejlődő országra és 57 átmeneti gazdaságra számították ki.

¹⁵² Angola GHI mutatója 1990-ben 41,9, 1996-ban 39,9, 2001ben pedig 33,0 volt.

<http://www.ifpri.org/sites/default/files/publications/ghi12.pdf> (Letöltés ideje: 2013. február 23.)

¹⁵³ Angolával együtt ezek az országok mutatójukat több, mint 13 ponttal tudták csökkenteni 1990. és 2012. között.

¹⁵⁴ Data underlying the Calculation of the 1990, 1996, 2001, and 2012 Global Hunger Index Scores.

<http://www.ifpri.org/sites/default/files/publications/ghi12.pdf> (Letöltés ideje: 2013. február 23.)

¹⁵⁵ http://www.ipim.gov.mo/worldwide_partner_detail.php?tid=11400&type_id=1285&lang=en-us (Letöltés ideje: 2013. február 25.)

mennyiségben az ananász, a citrusfélék és a mangó is jelentős termékei még az angolai mezőgazdaságnak.¹⁵⁶

A mezőgazdaság nem élelmiszer-termékei közül hagyományosan a kávé volt a legfontosabb. A portugál időkben 2500 ültetvény mellett negyedmillió kispaszti gazdaság termelt éves átlagban 200 ezer tonna Robusta kávé.¹⁵⁷ Angola akkoriban a negyedik legnagyobb kávétermelő volt, kávéexportja pedig a harmadik legnagyobb volumenű volt a világon.¹⁵⁸ 1975-ben az agrárszakemberek is távoztak, a kávétermesztésben dolgozók túlnyomórészt Brazíliába. Az államosított ültetvényeken a szaktudás hiánya mellett a kaotikus viszonyok sem kedveztek a termelés folytatásának. A háborús rombolások mellett a menekültek nagy száma miatt fellépő munkaerőhiány a kispaszti termelést is tönkretette. A polgárháború végén, 2001-ben mindössze 1800 tonna volt a termelés, ez 2006-ra 5 ezer tonnára emelkedett.¹⁵⁹ 2009-re a termelés az előző évvel összehasonlítva megkétszereződött, meghaladta a 12 ezer tonnát. A rövidtávú cél az évi 650 ezer zsáknyi,¹⁶⁰ azaz 40 ezer tonnás termelés.¹⁶¹ Alapvető különbség a gyarmati időkhez képest, hogy a polgárháború utáni időkben a kávétermelést a kispaszti gazdaságok dominálják, napjainkra ők adják a termelés 90%-át. A kávétermelés központja az 1960-as, 1970-es években Uige tartomány volt, mára ez áttevődött Cuanza Sul tartományba. 2011-re a kávé az olaj és a gyémánt után Angola harmadik legfontosabb exportcikké vált, megelőzve a halat és a szizált.¹⁶²

A Közép-Amerikából (Yucatan-félsziget) származó rosnövényt, a szizált (Agave sisalana) már a 19. század végén meghonosították Afrikában, de csak az 1930-as években lendült fel jelentősen termelése, Angolán kívül Mozambikban, Kenyában, Madagaszkáron és másutt. Az 1940-es évektől a portugál uralom utolsó éveit Angolá Indonéziával együtt a legnagyobb szizál-termelőnek számított. Azóta termelése Angolában drasztikusan csökkent, a FAO becslése szerint az 1974-es évi 50 ezer tonnáról 2007-re 450 tonnára.¹⁶³ A termelés újbóli felfuttatásának esélyeit növeli, hogy miután a szizált a műanyag rostok sok hagyományos területen kiszorították, az utóbbi években a környezetbarát gazdálkodás sok ágazatban újra nagy mennyiségben igényli, a geotextíliáktól az autógyártásig.

A pálmaolaj (pálmaszír) termelés az angolai mezőgazdaság szinte egyetlen ága, amelynek termelése a polgárháború éveiben nem esett vissza, ugyanakkor nem is

¹⁵⁶ http://www.southafrica.diplo.de/contentblob/3310136/Daten/1696203/Angola_Agrar.pdf (Letöltés ideje: 2013. február 23.)

¹⁵⁷ Az angolai Robusta kávé intenzív, jellegzetes íze miatt elsősorban Dél-Európában, főként Spanyolországban és Portugáliában kedvelik.

¹⁵⁸ <http://www.angola-today.com/country-profile/industries/agriculture/> (Letöltés ideje: 2013. február 23.)

¹⁵⁹ http://www.portalangop.co.ao/motix/en_us/noticias/economia/Coffee-Production-Angola-Rises-5000-Tons,a8d1cf1c-ce27-41cf-9e7a-c4d46c9229f2.html (Letöltés ideje: 2013. február 19.)

¹⁶⁰ Egy zsák 60 kilogramm kávé jelent, bár az utóbbi időben a hagyományos zsák helyett a statisztikák inkább tonnában számolnak.

¹⁶¹ <http://www.espressocoffeeguide.com/gourmet-coffee/arabian-and-african-coffees/angola-coffee/> (Letöltés ideje: 2013. február 23.)

¹⁶² http://www.portalangop.co.ao/motix/en_us/noticias/economia/2012/2/10/Angola-exports-reached-over-USD-billion-2011,69d4248d-f010-47b7-9570-02b8afbc9421.html (Letöltés ideje: 2013. február 23.)

¹⁶³ <http://data.un.org/Data.aspx?q=angola&d=FAO&f=itemCode%3A789%3BcountryCode%3A7> (Letöltés ideje: 2013. február 25.)

nőtt a termelés, miközben Délkelet-Ázsiában felfutott. Angola természeti adottságai ennek a növénynek a termelésére is nagyon jók. Az olajpálma gyümölcséből és magjából sajtolt pálmaolaj hagyományos felhasználási területe az élelmiszeripar, de az utóbbi években számos grandiózusnak mondható terv született biodízel előállítására és európai exportjára Zaire tartományból.

Angola déli részén hatalmas füves területek kínálnak legelőket, ez a potenciál azonban még szintén kihasználatlan. Az állattenyésztésben a szarvasmarha-ágazat vezet, mindenekelőtt a hústermelés, amelynek volumene 2010-ben 85 ezer tonna volt. Ez nem fedezi az ország belső fogyasztását. Angola 2010-ben 50 ezer tonna marhahúst importált külföldről. Az egy főre számított marhahús-fogyasztás ugyanekkor 10 kg/fő/év volt. A szárnyasok, elsősorban a baromfi tartása is jelentős, noha ezen a területen az önellátás foka még kisebb, 2010-ben a 9 ezer tonna saját termelés mellett 175 ezer tonna importra volt szükség. A szárnyashús fogyasztás ezzel elérte a 14 kg/fő szintet. Sertéshúsból az éves fogyasztás egy főre számítva ennek éppen a fele, 7 kg/év volt. Ebben az ágazatban a hazai termelés 2010-ben 33 ezer tonna volt, ezt 55 ezer tonna import egészítette ki. Angolában nem jelentéktelen a juh- és a kecsketartás is, az ágazat termeléséről azonban nem állnak rendelkezésre pontosabb statisztikák.¹⁶⁴

Angola parti vizei a Jóreménység-fok felől érkező hideg Benguela-áramlás és az északi meleg Guineai-áramlás találkozásának köszönhetően tápanyagban, így halban is rendkívül gazdag. A portugál időkben kiépült halászflootta évi 300 ezer tonna halat fogott, elsősorban makrélát és szardíniát, ami a fogás 90%-át adta. A külföldi halászok fogásával együtt az angolai vizek évente közel egymillió tonna halat adtak. A legfontosabb halászkikötők Luanda, Moçamedes, Benguela és Lobito voltak. 1973-ban Angola a világ harmadik legnagyobb halliszt-exportőre volt. Ez az áru volt a kávé, a gyémánt és a vasérc után az ország negyedik legfontosabb exportcikke. 1975-ben a portugál halászok és a külföldi halászati vállalkozások is távoztak az országból. A polgárháború a megmaradt hajóállományt sem kímélte, az angolai halászat visszaszorult, az egykor halat exportáló ország az 1980-as évekre már behozatalra szorult. A zavaros időket sok külföldi (szovjet, spanyol, japán, stb.) halászflootta is illegális halfogásra használta, Angola parti vizeit túlhalászták. A békekötés óta jelentős befektetések történtek a halászatba, amelynek központja Namibe (az egykori Moçamedes) és Benguela tartományok. A zsákmány a polgárháború lezárulása után elérte az évi 160 ezer tonnát. A luandai kormány számos egyezményt kötött külföldi államokkal a halászatról, amelyek flottái a zsákmány egy részét leadják helyi fogyasztásra.¹⁶⁵ Az édesvízi halászat is jelentős, mintegy 150 ezer ember megélhetése függ tőle. Mivel Angolának nincsenek nagyobb tavai, ezért elsősorban a folyami halászat rendelkezik komoly jövővel. Az

¹⁶⁴ Agrarwirtschaftliches Profil der Republik Angola, 28.06.2011.

http://www.southafrica.diplo.de/contentblob/3310136/Daten/1696203/Angola_Agrar.pdf (Letöltés ideje: 2013. február 22.)

¹⁶⁵ The Fishing Industry in Angola - International Trade Centre, Cancún, Mexico – September 2003.

https://www.google.hu/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&ved=0CC4QFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.intracen.org%2FWorkArea%2FDownloadAsset.aspx%3Fid%3D52007&ei=bzYtUZWsEYWctAaTnYDgBQ&usq=AFQjCNGk3cVNAWIpxJVZR-a_-cVMhKHg7g&sig2=NAAet7r07Tcli4V0OtfcQ (Letöltés ideje: 2013. február 24.)

éves fogás 10 ezer tonna körüli, a potenciális zsákmány ennek akár ötszöröse is lehet.¹⁶⁶

Angola kilátásai a mezőgazdaság terén is rendkívül biztatóak, sokan valóságos mezőgazdasági újjászületést, zöld forradalmat jósolnak Angolában, ami a teljes gazdaságot diverzifikálni fogja, a jövedelmeket megnöveli, s kedvező üzleti lehetőségeket teremt. Az utóbbi években több kormányzati program is indult az ágazat rekonstrukciójára, a leromlott utak felújítása pedig a korábban ellehetetlenült szállítást teszi ismét lehetővé. A kormány jelentős adókedvezményeket ad a vidéki területeken beruházóknak. A külföldi befektetők is felfedezték az ágazatot. 2009-ben a Kínai Fejlesztési Bank 1,2 milliárd dollár hitelkeretet nyitott mezőgazdasági fejlesztésekre. A jövőben Angola lehet Kína „új rizses tálja”, mivel gabonát, húst, kávé, halat, trópusi gyümölcsöket és sok más terméket lenne képes nagy mennyiségben szállítani. Dél-koreai, japán, olasz, brazil és más befektetők jelentős beruházásokat eszközöltek, illetve terveznek a mezőgazdasági bio-üzemanyag (cukornád alapú bio-etanol és pálmaolaj alapú bio-dízel) előállításba.¹⁶⁷

Prekoloniális történelem

Angola területét a történelem előtti időkben koisan népek lakták, akik Afrika Egyenlítőjétől délre eső részének őslakóinak számítanak. Az időszámításunk előtti évszázadokban megindult „bantu vándorlás” Angola területét is elérte, a koisan népeket déli irányban szorítva vissza, így időszámításunk kezdetén már a nyugati bantu nyelveket beszélő népek lakták az országot. Koisanok csupán a mai namíbiai határvidéken maradtak meg, igen csekély számban. A földművelést és a már az i. e. 4. századtól a vasmegmunkálást ismerő bantuk vándorlásuk folyamán az i. sz. 1000. körül az angolai magasságok rézben és vasban gazdag északi oldalán olyan kultúrát hoztak létre, amely katonai értelemben is szomszédai fölé nőtt. Angola rézben gazdag bányáiban már akkor is dolgoztak, amikor az aranyat kereső első portugálok megérkeztek, sőt már több száz évvel korábban is.¹⁶⁸ Az itteni vezetőkből került az élre a Nakongo, vagy Manikongo, a terület „királya” valamikor a 13-14. század fordulóján, aki a Kongó partján álló Mbanza Kongo (a későbbi São Salvador) városából uralta a vidéket.¹⁶⁹

Más „királyságok”¹⁷⁰ is létrejöttek a mai Angola területén, a 15. századra a Manikongo területétől keletre Nziko és Kongo dia Nlaza, tőle délre Ndongo és Songo, a Bié-fennsíkon pedig a partvidékig nyúlóan a Benguela „királyság”, később keleten a jobban központosított Lunda, illetve Lundu „birodalmat”,¹⁷¹ de egyik

¹⁶⁶ Angola - Structure and characteristics of the fishing industry.

<http://www.bonganisa.co.za/www/content286> (Letöltés ideje: 2013. február 24.)

¹⁶⁷ http://www.ipim.gov.mo/worldwide_partner_detail.php?tid=11400&type_id=1285&lang=en-us (Letöltés ideje: 2013. február 25.)

¹⁶⁸ Béres Mária: Számok Fekete-Afrika mindennapi életében. In: Afrika Tanulmányok VII. évf. 1. sz. (2013. tavasz) megjelenés előtt.

¹⁶⁹ Roland Oliver, Anthony Atmore. *Medieval. Africa, 1250-1800*. Cambridge, 2001. p. 166.

¹⁷⁰ A hagyományos vezetők, tehát falufőnökök neve „soba”, a nagyobb terület ellenőrzőké „soba grande”.

¹⁷¹ Matthew Schoffeleers: Myth and/or History: a Reply to Christopher Wrigley. In: *The Journal of African History*. Vol. 29. No. 3. November 1988. pp. 385-390.

uralkodója sem vehette fel a versenyt jelentőségében a Manikongo-val. Sokuk a Kongói Királyság vazallusai voltak. A Luandától keletre fekvő Ndongo, Matamba-Ndongo, vagy Ngola királyság lett a mai ország névadója.

Angola 17. századi legendás uralkodónője, Nzinga Mbande Ngola Kiluanji halálának 350. évfordulóját az UNESCO 2013-ban felvette megemlékezései sorába.¹⁷² Ezeknek a közép-afrikai szavannán létrejött államoknak az égetéses gazdálkodás képezte a gazdasági létalapját. A vándorló irtásföldeken történő mezőgazdasági termelés azonban nem volt elég termelékeny ahhoz, hogy az önellátás mellett elég felesleget termeljen. Cirokféléket, kölest, babot és egyéb afrikai zöldségféléket termesztettek, a 16. századtól viszont elterjedtek az Ázsiából és Amerikából származó haszonnövények, a kukorica, az édesburgonya, a manioka,¹⁷³ a földimogyoró, banán, a cukornád. A rafiapálma rostjaiból textilt készítettek. A vas mellett réz megmunkálásával is foglalkoztak.

A kis Portugália a spanyolokkal versenyezve úttörő szerepet játszott a nagy földrajzi felfedezések korai szakaszában.¹⁷⁴ A portugálok törekvése az Indiába vezető út felfedezése volt Afrika megkerülésével. A 15. században Tengerész Henrik (Infante Dom Henrique) hozott létre a Szent Vince-foknál lévő Sagresban tengerészeti iskolát, amely a felfedezőutakat lehetővé tette.¹⁷⁵ A Föld első felosztása a spanyolok és a portugálok között Afrikát a Kanári-szigeteket leszámítva Portugáliának adta.¹⁷⁶ Afrika, Brazília, India tengerpartjainak felfedezése után 1542-re a portugálok egészen a japán partokig jutottak. Így nem véletlen, hogy az első európai, aki a mai Angola földjére lépett portugál volt. Diogo Cão¹⁷⁷ 1482 augusztusában érte el a Kongó torkolatát, s Portugália királya, II. János nevében birtokba vette a vidéket. Ennek bizonyítékeként a folyó torkolatának déli oldalán Szent Györgynek szentelt kökeresztet állított. Cão, „az udvari köznemes” úgy gondolta, hogy Ptolemaiosz „Arabicus Sinusa” (az Indiai-óceán) vizeitől csupán pár

¹⁷² Nzinga Mbande Ngola Kiluanji királynő az UNESCO-dokumentum megfogalmazása szerint a rabszolgaság-ellenes és a női egyenjogúságért vívott küzdelem emblematisz alakja volt Afrikában. <http://www.unesco.org/new/en/unesco/events/prizes-and-celebrations/celebrations/anniversaries-celebrated-by-member-states/2013#> (Letöltés ideje: 2013. február 20.)

¹⁷³ Az Amerikából származó maniokát gyakorta kasszavának is hívják, gumós gyökereinek rendkívül nagy keményítő tartalma miatt Földünk egyik legfontosabb élelmiszer-növénye. Nálunk is sok élelmiszer-készítményben használatos (pl. pudingporokban, tasakos levesekben, stb.), anélkül, hogy tudnánk róla.

¹⁷⁴ Afrika európaiak általi meghódításának folyamatát a portugálok indították el, amikor 1415-ben elfoglalták a Gibraltárral szemben fekvő Ceutát.

¹⁷⁵ Sagrest a 16. század végén, 1587-ben az angol Drake admirális rombolta le. 1837-ben emelték itt az első szerény emlékművet Tengerész Henriknek, aki a portugál „aranykor” szellemi atyja volt. Luís António de Abreu e Lima, Portugália franciaországi nagykövete pedig 1841-ben Párizsban (ahol a királyi könyvtárban 1839-ben rálelték a már a 16. század közepén elveszettnek számító kéziratra) jelentette meg Gomes Eanes de Zurara (1410 k. – 1474) addig kiadatlan krónikáját, amelyhez a 19. század kiváló történésze, Manuel Francisco de Barros e Sousa írt előszót. Lásd: Paulo S. Polanah: „The Zenith of our National History!” National identity, Colonial Empire, and the Promotion of the Portuguese Discoveries: Portugal 1930s. http://www.scielo.gpeari.mctes.pt/scielo.php?pid=S1645-64322011000100003&script=sci_arttext (Letöltés ideje: 2013. február 13.)

¹⁷⁶ István Rákóczi: Monopoly and free trade – Tordesillas become global. In: Tradcraft Review, Periodical of the Scientific Board of Military Security Office, 2011/1. pp. 91-104.

¹⁷⁷ A felfedező Diego Cão, vagy Diogo Cam néven is ismert. Keveset tudni az életéről, legfontosabb forrásként a francia Eustache de la Fosse „Voyage d'Eustache Delafosse sur la cote de guinée, au Portugal & en Espagne 1479-1481.” (Párizsban 1992-ben újra kiadott) munkája szolgál.

napi hajóútnyi távolságra került,¹⁷⁸ s a Kongó végre megnyitja az Indiába vezető utat. Felhajózott a torkolatban és rátalált a Kongói Királyságra.¹⁷⁹ Felvette a kapcsolatot Nzinga a Nkuwu¹⁸⁰ királlyal, Kongó negyedik uralkodójával, akinek országa mintegy százezer négyzetkilométer nagyságú volt és a kor európai mértékével számítva is jól megszervezett, centralizált államnak számított.¹⁸¹ Innen azonban Cão újra az óceánhoz tért vissza, a partvonalat követve déli irányban lehajózott a Santa Maria-fokig,¹⁸² s újabb, ezúttal Szent Ágostonnak szentelt kökeresztet állított, s a Kongó torkolatának érintésével¹⁸³ visszatért Portugáliába. 1485-ben újabb útra indult, ezúttal jóval feljebb hajózva a Kongón, s a zuhatagokat felfedezve meg kellett állapítania, hogy az Indiába vezető utat nem erre találja. Újabb csalódás érte, mikor a Santa Maria-foktól délebbre sem talált átjárót Indiába, noha egészen a Kereszt-fokig, a mai Namibia középső partvidékéig lehajózott. E sikertelenségek ellenére Cão tekinthető a teljes angolai partvidék felfedezőjének.¹⁸⁴

A Kongói Királyság uralkodójával személyesen azonban csak 1489-ben találkoztak először a portugálok. Nzinga a Nkuwu manikongó örült a messziről jött idegeneknek, azonnal felismerte, hogy a tőlük származó lőfegyverek segítségével nagy előnyre tehet szert rivális szomszédaival szemben. Már 1491-ben megkeresztelkedett, felvette a János (João) nevet.¹⁸⁵ Az Atlanti-óceántól a Nkisi-folyóig terjedő országának fővárosa Mbanza-Kongo¹⁸⁶ volt, az akkori szubszaharai-Afrika valószínűleg legnagyobb városa, amelyet egyes kortársak – nyilvánvaló túlzással százezer lakosú településként írtak le. A város volt az Európával kiépülő kereskedelem központja, ahonnan rabszolgákat, elefántcsontot és rezet szállítottak Lisszabonba, s onnan tovább más városokba. A város rangját jelzi, hogy a korabeli portugál utazók Mbanza-Kongót az otthoni Évora városához hasonlították.¹⁸⁷ I. János kongói király visszatért ugyan ősei hitére, de 1456. körül született fiát, Nzinga Mpangu-t¹⁸⁸ keresztény misszionáriusok nevelték. Apja halála után testvérháború tört ki. Kongóban a királyi rang nem örökletes volt, hanem választott tisztség. A választás eredményét nem mindenki fogadta el, az ebből fakadó testvérháborúból Nzinga Mpangu 1506-ban a portugálok segítségének hála, fivérével szemben győztesen került ki a főváros mellett vívott csatában.¹⁸⁹ Nzinga

¹⁷⁸ Rákóczi István: *Tengerek tengelye. Ibér terjeszkedés az Atlantikumban a 15-16. században*. Budapest, 2006. pp. 124-125.

¹⁷⁹ A Kongói Királyság egyike a szubszaharai-Afrika számos, ún. „protoállamának”, amelyek szerves fejlődését, így valódi állami struktúráinak kialakulását éppen az európai befolyás, a rabszolgakereskedelem, majd a gyarmatosítás akadályozta meg.

¹⁸⁰ Más forrásokban, mint Nkuwu Nzinga kerül említésre.

¹⁸¹ Roland Oliver, Anthony Atmore: *Africa since 1800*. Cambridge, 2005. p. 167.

¹⁸² A déli szélesség 13°26' a mai Benguela és Moçamedes között fekszik.

¹⁸³ Négy afrikait vitt magával Portugáliába, akik közül hárman a következő útján visszatértek vele Afrikába, negyedik társuk felvette a kereszténységet és 1490-ben de Sousa expedíciójával tért vissza.

¹⁸⁴ Cão összesen Afrika partvidékének 2500 kilométeres szakaszát fedezte fel, többet, mint előtte bárki a portugál utazók közül.

¹⁸⁵ Igaz, néhány évvel később, 1493-ban, vagy 1494-ben visszatért ősei hitéhez.

¹⁸⁶ Mbanza-Kongo nevét a portugálok Cidade de Congo, azaz Kongó fővárosaként emlegették. A 16. század végétől São Salvador lett a neve, amit a függetlenség 1975-ös visszanyerésekor változtattak vissza Mbanza-Kongo-ra.

¹⁸⁷ A közép-portugáliai Évora éppen abban az időben élte fénykorát, itt választották az ország királyait, udvarában volt a 15-16. századi portugál humanizmus központja.

¹⁸⁸ Vagy másképpen Nzinga Mbemba, a kereszttségben Don Afonso.

¹⁸⁹ A legenda szerint fivére ellen az égből jött lovasok segítették a döntő csatában.

Mpangu I. Afonso néven uralkodott¹⁹⁰ királyságában, amelyet az európai keresztény országokkal egyenrangúnak tartott. A vele kapcsolatot ápoló európaiak is éppen így, nagy tisztelettel kezelték. Fővárosában templomokat,¹⁹¹ emeletes palotát és más kőépületeket emeltetett, igyekezett európai kézműveseket, misszionárius papokat és tudósokat letelepíteni országában.¹⁹² Fiát, a Henrique-nek keresztelt Kinu a Mvemba-t papi pályára adta, Európába küldte, ahol 1518-ban Rómában X. Leó pápa püspökké szentelte. 1521-ben visszatért Kongóba, s ő lett a fekete kontinens első afrikai püspöke. 1531-ben azonban meghalt, s a továbbiakban a keresztény térítés nem volt igazán sikeres.¹⁹³ Az I. Afonso és utódai által követett szelektív modernizációs politika a portugálok ellenérdekeltségén megbukott. A rabszolga-kereskedelem fellendülése drámai következményekkel járt az egész régióra. A király pozícióit gyengítette, hogy saját alattvalói idegen érdekek kiszolgálóit látták benne. Már I. Afonso uralkodásának éveiben is jelentős ellenállás bontakozott ki az idegenek, az új vallás és a király ellen. Az uralkodó hiába próbálta meg korlátozni a rabszolga-kereskedelmet, a portugáloknak már elsősorban ehhez és nem egy velük szövetséges keresztény állam kiépítéséhez fűződtek érdekei. 1665-ben Ambuila-nál szétverték a Kongói Királyságot, s az utána következő testvérháborúban az 1570-től már hivatalosan São Salvadornak hívott főváros is elnéptelenedett. Csak a 18. század elején építették újjá, de korábbi jelentőségét soha nem nyerte vissza.

A 17. század során Portugália feladni kényszerült minden addig megszerzett pozícióját a Kongóban, amely így teljes anarchiába süllyedt. A megkeresztelkedett helyiek jelentős hányada csatlakozott Afrika Jeanne d'Arc-jának, Kimba Vita prófétanőnek a 18. század elején létrehozott szektájához, amely a misszionáriusok, legfőképpen a kapucinusok ellen lépett fel, mivel bennük látta az európai beavatkozás elsőszámú képviselőit. E keresztény megújulási mozgalom a Kongói Királyság egykori hatalmát és kiterjedését kívánta visszaállítani, ám portugál befolyás nélkül. A szekta reformmozgalma átmeneti sikerek után elhalt, prófétanőjét a kapucinusok 1706-ban boszorkányságért perbe fogták és megégették.¹⁹⁴

A portugálok a továbbiakban már nem is a Kongói Királyság területén, hanem attól délre, a rabszolga-kereskedelem szempontjából sokkal előnyösebb helyen, az óceán partján építették ki saját telepeiket. Luandát Paulo Dias de Novais portugál kapitány és felfedező alapította 1576. január 25-én „São Paulo da Assumpção de Loanda” néven. Dias hajója, az Ilha do Cabo összesen 700 embert szállított az új telepre, mintegy felük fegyverforgató férfi volt. 1618-ben épült a Fortaleza São Pedro da Barra erőd, amelyet a 17. illetve a 18. században még két további erőd építése követett. 1627-ben lett a város a kiépülő portugál gyarmat fővárosává, amely rangját – az 1641-48-as holland megszállás éveit leszámítva – egészen 1975-ig megőrizte. Luanda lakossága az 1660-as évek közepére érte el a 3000 főt, 1711-ben

¹⁹⁰ Uralkodott 1543-ig.

¹⁹¹ A 16. századból fennmaradt templomromok Etiópiát leszámítva a Szubszaharai-Afrika legrégebbi templomai voltak.

¹⁹² Bernard Nantet: Dictionnaire d'histoire et civilisations africaines. Paris, 1999. pp. 164-165.

¹⁹³ Rákóczi István: A Portugál Tengerentúli Birodalom. In: Poór János (szerk.): A kora újkor története. Budapest, 2009. pp. 377-387.

¹⁹⁴ Thea Büttner: Geschichte Afrikas. Teil I. Von den Anfängen bis zur Gegenwart. Berlin, 1976. pp. 163-164.

pedig 5000 körül volt, 1760-ra viszont visszaesett 500 főre. Más források az 1690-es évek végére 50 ezres népességet adnak meg (jócskán túlozva), amelyből 40 ezer volt az afrikaiak, 6 ezer a mulattok és 4 ezer az európaiak száma.¹⁹⁵

A mai Északnyugat-Angola, azaz a Kongói Királyság történetének átértékelése már az ország 1975-ben elnyert függetlensége után megtörtént, amikortól az addig mellékesnek tekintett afrikai vonatkozások is jobban kibontásra kerültek.¹⁹⁶ Az utóbbi években a holland levéltárakból új, az eseményeket az eddigieknél jóval pontosabban megvilágító dokumentum került elő, amely mindenekelőtt az 1622-es kongói-portugál háborúra vonatkozóan bír nagy jelentőséggel. Korábban a történészek ezt az eseményt egyértelműen a kongóiak vereségeként értékelték, de az újabb információk alapján ez a vélekedés megváltozott. A Mbumbi mellett vívott és portugál győzelemmel végződő csata¹⁹⁷ után egy másik összecsapásra is sor került, amelyben a kongói csapatok arattak diadalt. Ez a győzelem lehetővé tette egyes, a portugálok által korábban meghódított területek visszavételét. A dokumentum tartalmazza annak a kongói tervnek is a részleteit, amelynek alapján a kongóiak a hollandokkal szövetkezve 1624-ben támadást szándékoztak indítani Luanda ellen, hogy a portugálokat véglegesen kiszorítsák a térségből. Ez a terv 1641-ben lényegében megvalósult, bár csak átmeneti időre, s nem egészen a kongói elképzeléseknek megfelelően.¹⁹⁸

A hollandok 1648-ban távozni kényszerültek. A háború után a portugálok könnyebben fölébe tudtak kerekedni az afrikai királyságoknak. Alig két évtized leforgása alatt megtörték ellenállásukat. 1665-ben Kongó, 1671-ben Ndongo, 1681-ben pedig Matamba kerültek sorra. A portugálok elsődleges célja nem a területszerzés és európai telepesek idecsábítása volt, hanem az akár évi tízezreket is érintő rabszolga-kereskedelem kézben tartása. A legtöbb embert 1740-59. és 1790-1829. között hajtották Luandába.¹⁹⁹ Angola a „rabszolga bánya” szerepét töltötte be az anyaország számára, így nem is törekedett annak fejlesztésére. Kezdetben a főleg Brazíliába szánt élő áru ellenértékéért bort hoztak az anyaországból Angolába. Ez viszonylag tartós, könnyen tárolható cikk volt és ballasztcsúlyként is szolgált a hajókon. A 18. századra az angolai rabszolga-kereskedelemben rendkívül megerősödött a brazíliai városok szerepe, ekkor a bort az onnan származó rum váltotta fel.²⁰⁰ A rum a rabszolga-kereskedelem betiltásáig megőrizte kitért szerepét. A brazil-angolai kapcsolatok eme igen intenzív korszakában a Luandába érkező teljes import értékének mintegy harmadát ez az áru tette ki.²⁰¹

¹⁹⁵ Jose C. Curto, Raymond R. Gervais: The Population History of Luanda during the Late Atlantic Slave Trade 1781-1844. In: *African Economic History* 29. 2001. pp. 1-59.

¹⁹⁶ Joseph C. Miller: Angola before 1900: A Review of Recent Research. In: *African Studies Review*, Vol. 20, No. 1 (April 1977), pp. 103-116.

¹⁹⁷ Ez megegyezik az európai historiográfiában Ambuila-i csatáként hagyományozott ütközettel.

¹⁹⁸ John Thornton, Andrea Mosterman: A re-interpretation of the Kongo-Portuguese War of 1622 according to new documentary evidence. In: *The Journal of African History*, Vol. 51, No. 2. (2010) pp. 235-248.

¹⁹⁹ Jan Vansina: Ambaca Society and the Slave Trade c. 1760-1845. In: *The Journal of African History*, Vol. 46, No. 1. (2005), pp. 1-27.

²⁰⁰ Ez volt a cukornádból erjesztett „tűzesvíz”, a cachaça, s annak is giribita nevű méregerős változata.

²⁰¹ Charles Ambler: African Resistance to the Atlantic Slave Trade. In: *The Journal of African History*, Vol. 46, No. 3. (2005), pp. 513-514.

A szoros kapcsolatoknak köszönhetően sokan fordultak meg Angolában a brazil gyarmatvárosokból, főként hajósok, kereskedők és katonák. Angola számos portugál kormányzója is Brazíliából érkezett. Az anyaországbeli hatóságok már az 1770-es évektől növekvő aggodalommal szemlélték a fejleményeket, Luanda, Cabinda és a többi angolai portugál kikötőváros mind szorosabb kapcsolatát az Atlanti-óceán átellenes oldalával. 1822-ben Portugália legnagyobb gyarmata, Brazília függetlenné vált. Komolyan felvetődött ekkor annak lehetősége, hogy az angolai gyarmat Brazíliához csatlakozzék. Benguela-i kereskedők két ízben is, 1822-ben, majd 1826-ban is azzal a kéréssel fordultak a Brazil Császársághoz, hogy tartsák fenn a korábbi évszázadokban kiépült szoros brazil-angolai kapcsolatokat. A portugál parlament két angolai tagja csatlakozott a brazil függetlenségi mozgalomhoz, lemondva mandátumáról a lisszaboni Cortes-ben. A kor meghatározó nagyhatalmának, Angliának nem állt érdekében azonban a szoros brazil-angolai kapcsolat, ezért nyomást gyakorolt Rio de Janeiro-ra, hogy függetlensége elismeréséért cserében Brazília adja fel angolai terveit. 1826-ban a portugálok szerződésben rögzítették, „Brazília Császári Felsége ígéretet tesz, hogy egyetlen portugál gyarmat ajánlkozását sem fogadja el a Brazil Császársághoz való csatlakozás ügyében.”²⁰²

A 19. század közepére a mai Angola területének mindössze egytizede volt tényleges portugál ellenőrzés alatt, s nem több, mint 1832 európai élt Luandában és Benguela-ban.²⁰³ E két terület mellett még a déli Moçamedes-ben volt állandó portugál népesség, de a gyarmati adminisztráció ott még hiányzott. Ez „thalasszokratikus”²⁰⁴ jellegű uralomra adott az angolai portugál uralomnak. A gyarmatosítók pozícióinak bizonytalan voltát mi sem bizonyítja jobban, mint az tény, hogy az 1840-es években Benguela kormányzói közül kettőt is törbe csaltak és fogságba ejtettek az afrikai harcosok.²⁰⁵ Ilyen állapotok uralkodtak Angolában, amikor hazánk fia, Magyar László 1848-ban ide érkezett.²⁰⁶ Máig ő az egyetlen Afrika-kutatónk, akinek munkássága döntő hányadban a fekete kontinensen végzett kutatótevékenységből állt.

²⁰² Bridging the Atlantic: Brazil and Sub-Saharan Africa. World Bank Publications, April 30, 2012. <http://siteresources.worldbank.org/AFRICAEXT/Resources/africa-brazil-bridging-chapter2.pdf> (Letöltés ideje: 2013. január 23.)

²⁰³ Eduardo de Sousa Ferreira: Africa: the end of an era. The effects of Portuguese colonialism on education, science, culture and information. Paris, 1974, p. 31.

²⁰⁴ A thalasszokrácia a tengerek feletti uralomra épült, a szárazföldön csupán a kikötők és parti erődök ellenőrzését jelentette. A portugál mellett a holland gyarmati uralom volt tipikusan thalasszokratikus, de sokáig a britek is így ellenőrizték Indiát. Lásd: Rákóczi István: „Portugália és gyarmatainak interaktív története”, In: Szabó-Ölbei-Wilhelm: Anyaországok és (volt) gyarmataik, Pécs, 69-83.

²⁰⁵ Jacopo Corrado: The Creole Elite and the Rise of Angolan Protonationalism: 1870-1920. New York, 2008. pp. 34-35.

²⁰⁶ Magyar László 1818. november 13-án született Szombathelyen. Középiskolai tanulmányait Kalocsán, majd Szabadkán végezte. Az érettségi után rövid ideig gazdasági gyakornokként dolgozott, majd 1841 őszén a fiumei tengerészeti akadémia hallgatója lett. Az akadémia elvégzése után két éven keresztül sokféle beosztásban, sokféle hajón szolgált. Az 1840-es években, Buenos Airesben tartózkodott, onnan Dél-Amerika még feltáratlan területeire szándékozott expedíciót vezetni. Vállalkozása végrehajtásához 1846-ban azonban hiába kért segítséget az MTA-tól. Kenyérkereső foglalkozás után kutatva jutott el 1848-ban Afrikába, a „kalabári uralkodó” udvarába.

A máig nem beazonosított „kalabári szultán”²⁰⁷ megbízásából utazó Magyar László 1848 tavaszán tette első afrikai kutatóútját. A tengerpart mentén Dél felé hajózva elérte a Kongó torkolatát, majd a folyón felfelé hajózva el kívánta érni annak forrásvidékét. Csak a Fáro-szongói (Jellala-) vízesésekig jutott. Innen visszatért Kalabár-partra, de még ugyan abban az évben visszatért Angolába, ahol az 1849. és 1856. közötti években három nagyobb felfedező utat tett.

Összesen tizenhat évet töltött el Afrikában. Útjairól részletesen beszámolt naplójában és értekezést küldött a Magyar Tudományos Akadémiának.²⁰⁸ 1849 nyarán beházasodott a Bihéi Királyság uralkodójának családjába, feleségül vette annak egyik lányát. E házasságnak köszönhetően belülről figyelhette meg az őt befogadó nép társadalmát, szokásait, mindennapi életét. 1856-ban elkészítette utazásai első részletes, magyar nyelvű leírását, amelyhez térképet is mellékel, s 1857-ben elküldte Magyarországra. 1857-től 1864-ben bekövetkezett haláláig útinaplójának második részén dolgozott. Az 1850-es évektől ismételten foglalkozott a hazatérés gondolatával, ám utazásához sem apjától, sem az MTA-tól nem kapott megfelelő segítséget. 1858-ban az MTA testülete távollétében levelező tagjává, a Bécsi Császári és Királyi Geographiai Társaság rendes tagjává választotta. Az MTA halála után négy évvel kapott értesítést arról, hogy Magyar László 1864. november 9-én Benguela közelében Ponto do Cuio helységben elhunyt. Életművének nagyobb része, két befejezett könyv kézírata elpusztult egy benguelai tűzvészben. Töredékesen fennmaradt munkái az egyetemes földrajztudomány és Angola történetének egyedülállóan komplex és hiteles forrásait alkotják. Néprajzi megfigyelései is jelentősen gazdagították korának ismereteit.²⁰⁹

Angola belső területein a portugál területszerzés és a gyarmati konszolidáció folyamata az 1850-as évektől gyorsult fel, de még az 1860-as években is sor került már elfoglalt területek feladására, ha a kevés rendelkezésre álló erővel azokat nem lehetett megtartani. 1873-ban még a Luanda közelében élő dembók²¹⁰ is lerázták magukról egy időre az idegen uralmat. Ami a belső területeket illeti, ott még gyengébbek voltak a gyarmati pozíciók. A portugál főkormányzó, Almeida e Albuquerque az 1870-es évek végén tett megállapítása szerint a portugál birodalom

²⁰⁷ A „kalabári szultán”, vagy „kalabári uralkodó”, esetleg „kalabári négerszultán”, Trudodati Dalaber Almanzor egyelőre nem beazonosítható személy. A délnyugat-nigériai Calabar, vagy Old Calabar szóba jöhet ugyan, ám ezen a partvidéken viszonylag sok európai megfordult az 1840-es években, Magyar Lászlóval kapcsolatos adat viszont mindmáig nem merült fel. A portugál térképek azonban Kalabár-partnak nevezték Kamerun, sőt Gabon tengerpartját is, elképzelhető tehát, hogy Magyar László nem a mai Nigériából, hanem Kamerunból, vagy Gabonból érkezett Angolába.

²⁰⁸ Magyar László munkásságának összefoglalását a teljesség igénye nélkül lásd: Magyar László dél-afrikai levelei és naplókivonatai. (kiadta: Hunfalvy János) Pest, 1857. pp 92, Thirring Gusztáv: Magyar László élete és tudományos működése. Kritikai adalék a magyar földrajzi kutatások történetéhez. Magyar László kiadatlan írásai. Budapest, 1937. pp 166, Krizsán László: Magyar László kongói útinaplójának betűhű szövege. Vasi Szemle. Vol 57. No.1. 2003. pp. 3–20., Sebestyén Éva: Kaland és kutatás Afrikában. Magyar László életrajza. Budapest, 2009. pp 288, Biernaczky Szilárd: Még egyszer Magyar Lászlóról. In: Magyar Tudomány, 2011, Vol. 172. No. 6. pp. 710-716.

²⁰⁹ 2012 nyarán Szilasi Ildikó és Lantai-Csont Gergely bejárták Magyar László útvonalának egy részét Angolában és a Kongói Demokratikus Köztársaságban, amelyről a magyar és az angolai médiák is részletesen beszámoltak.

²¹⁰ A dembókat gyakran önálló népként emlegették a korabeli források. A Luandától másfélszáz kilométerre élő népcsoport („törzs”) ellen a portugálok ismételten, 1631 és 1919 között összesen 15 hadjáratot vezettek, míg alávetésük véglegessé vált.

Angolában a képzelet terméke: „a belső területeken a gyarmati telepek kicsiny szigetek, elveszve a végtelen bennszülött óceánban.”²¹¹ 1878-ban végre magát a rabszolgaságot is betiltották Angolában, de akárcsak az ember-kereskedelem, még ez az intézmény is jó ideig létezett illegális, vagy burkolt formában. A portugál gyarmati terjeszkedés igazi lendületet csak az 1884-85-ös berlini Kongó-konferencia után vett. Amikor Portugália megpróbálta rátenni kezét a Kongó-torkolatra is, ez kiváltotta a rivális európai hatalmak ellenlépéseit. A folyó torkolatvidékének túlnyomó részét végül Franciaország és II. Lipót belga király magángyarmata, a Kongó Szabad Állam osztották fel egymás között. Portugália veszített, de bekebelezhetette az Angolától északra fekvő kis enklávét, Cabindát.

Fontos törekvése volt a portugál gyarmatosítóknak angolai és mozambiki birtokaik összekapcsolása. Ennek biztosítása érdekében Portugália 1886. december 12-én és 30-án Franciaországgal és Németországgal is szerződést kötött. Ezután a külügyminiszter, Barros Gomes egy olyan térképet mutatott be, amelyen országa afrikai területi igényei szerepeltek.²¹² A „rózsaszín térkép” (Mapa cor-de-rosa)²¹³ elhíresült dokumentum portugál Nyugat- és Kelet-Afrika összekötésével egy „második Brazíliát” akart létrehozni, ami az európai fővárosokban igen heves reakciókat váltott ki.

Portugália lemaradt az ipari forradalmak során, aminek Afrikában is voltak következményei. Angola (és Mozambik) határait a rivális hatalmak még a berlini konferencia után is megkérdőjelezték, egészen addig, amíg Lisszabonnak nem sikerült modus vivendit találnia a leginkább érdekelt Londonnal. A két portugál gyarmat határaitra vonatkozó angol-portugál egyezményt 1890. november 14-én írták alá. Ez azonban csak rövid időre jelenthetett megoldást Lisszabon számára. 1898. augusztus 30-án titkos brit-német egyezményt (Angola-Vertrag) írtak alá, amelyben megállapodtak Angola, Mozambik és Kelet-Timor felosztásáról. Angola az Észak-Rhodesiával határos terület kivételével német gyarmattá vált volna.²¹⁴ A következő évben a britek visszatáncoltak, így a felosztás elmaradt. Az első világháború előtti években újból felmelegítették a 19. század végi terveket. Edward Grey brit külügyminiszter (1905-16.) többször emlegette a portugál gyarmatok „botrányos állapotait”. Ennek annyi alapja volt, hogy a megállapodás szövegét megismerve Lisszabon tartózkodott mindenféle nemzetközi kölcsön felvételétől, nehogy gyarmataival kelljen jótállnia. Emiatt nagyon lemaradt a többi európai gyarmatosítóval szemben területei fejlesztésében, tehát gazdasági hasznosításában is. Grey álláspontja képezte annak alapját, hogy 1911-ben német és angol magánszemélyek, majd szakértők szintjén ismét újrakezdődtek a tárgyalások. Az 1912-13-ban létrejött előzetes megállapodás szerint a németek és az angolok az

²¹¹ Corrado, i. m. p. 35.

²¹² Teresa Pinto Coelho: Lord Salisbury's 1890 Ultimatum to Portugal and AngloPortuguese Relations. http://www.mod-langs.ox.ac.uk/files/windsor/6_pintocoelho.pdf (Letöltés ideje: 2011. november 23.)

²¹³ A „rózsaszín térkép” a mai Zambia, Zimbabwe és Malawi területét igényelte, ami keresztezte az angolok Kairó-Fokváros terveit, ezért 1890-ben ultimátumot intéztek Lisszabonhoz, s erőfölényüket kihasználva visszavonatták.

²¹⁴ Peter Walkenhorst: Nation - Volk - Rasse: Radikaler Nationalismus Im Deutschen Kaiserreich 1890-1914. Berlin, 2007. p. 184.

1898-as egyezményhez hasonlóan Angola²¹⁵ és Mozambik rovására növelték volna afrikai gyarmataikat. Ezúttal a háború kitörése tette okafogyottá az előzetes megállapodás végrehajtását.²¹⁶

Még a 19. század végén is a „civilizált” (azaz fehér) népesség csekély száma miatt panaszkodott a luandai kereskedelmi szövetség, noha addigra számuk a fél évszázaddal korábbi állapotokhoz képest többszöröződött, 1897-re meghaladta a 9 ezer főt.²¹⁷ A belső keleti és a déli területek tényleges birtokbavétele csak a 20. század elejére fejeződött be. 1885-től ez lényegében állandó háborút jelentett. Ennek egyik fontos epizódja volt 1904. szeptember 25-én a déli határ menti Ovambó-földön a Cunene-folyó egyik gázlójánál vívott csata.²¹⁸ A Cuamato-i ütközet megsemmisítő portugál vereséggel ért fel, hasonlóval, mint amit az olaszok szenvedtek el 1896-ban Aduánál. Portugáliában leginkább az 1578-as marokkói vereséghez²¹⁹ hasonlították, s valóban, azóta portugál sereg Afrikában nem szenvedett akkora veszteséget. Az angolai fehér telepesek körében még évtizedekig emlegették az akkor köreikben eluralkodó félelmet. Az afrikaiak emlékezetében azonban a csata, mint fényes diadal élt tovább.²²⁰ Csak 1906. és 1919. között sikerült ténylegesen pacifikálni Portugál Nyugat-Afrika területét. Azonban a terület nagy kiterjedése miatt Angola keleti fele valójában ezután is hasznosíthatatlan maradt mindaddig, míg a partvidékről induló vasutak 1913-ban el nem érték a belső tartományokat. Az angolai-kongói határig csupán 1929-re ért el a vasút, amelynek fő funkciója a továbbiakban a belga-kongói (katangai) réz kiszállítása lett.²²¹

A 20. század elejére a portugál gyarmatbirodalom kiterjedése már hússzorosan haladta meg az anyaországét. Az afrikai kontinens területéből hét százalékot sikerült megszerezni, ez négy gyarmatot és hozzájuk kapcsolódó területeket jelentett.²²² A legértékesebb portugál gyarmat Angola volt. A kaucsuk-boom Angolát is elérte, 1903-ban a gyarmat exportjának 86%-át a nyersgumi adta.²²³ 1902-ben elkezdődött

²¹⁵ Angola bekebelezésének elősegítése céljából 1912-ben Németországban megalakult az Angola-szövetség (Angola-Bund).

²¹⁶ J. D. Vincent-Smith: The Anglo-German Negotiations over the Portuguese Colonies in Africa, 1911–14. In: The Historical Journal, Vol. 17, No.3. (1974) pp. 620-629.

²¹⁷ de Sousa Ferreira, i.m. p. 32.

²¹⁸ Az ütközetnek portugál részről mintegy 300 áldozata volt, köztük sok tiszt és altiszt, de az elesettek több mint fele Angolában toborzott afrikai katona volt. A másik oldal veszteségei ismeretlenek.

²¹⁹ 1578-ban I. Sebestyén Kszar al-Kabir mellett megsemmisítő vereséget szenvedett, ő maga is odaveszett.

²²⁰ Patricia Hayes: Order out of Chaos: Mandume Ya Ndemufayo and Oral History. Journal of Southern African Studies, Vol. 19, No. 1, Special Issue: Namibia: Africa's Youngest Nation (1993), pp. 89-113.

²²¹ Ricardo Roque: The Razor's Edge: Portuguese Imperial Vulnerability in Colonial Moxico, Angola. In: International Journal of African Historical Studies, Vol. 36, No. 1. Special Issue: Colonial Encounters between Africa and Portugal (2003), pp. 105-124.

²²² A hét százalék megfelelt az olaszok által gyarmatosított afrikai területnek, kevésbé elmaradt Németország és Belgium birtokaitól (8%), s jócskán a két éllovas, Franciaország és Nagy-Britannia szerzeményeitől (36, illetve 30%). Az első világháború után, amikor a németek minden gyarmata odalett, az arányok csak annyiban változtak, hogy a franciák immár Afrika területének 37-, míg a britek 34%-át birtokolták, Portugália olyan csekély kompenzációban részesült (Kionga-háromszög), hogy mutatója nem változott kimutathatóan. Akárhogy is, kevesebb mint fél évszázad alatt az 1825-ben elvesztett Brazília területét meghaladó tényleges afrikai foglalásokra tett szert, és tartott is meg az első világháború után.

²²³ Linda M. Heywood: The Growth and Decline of African Agriculture in Central Angola, 1890-1950. In: Journal of Southern African Studies, Vol. 13, No. 3 (1987), pp. 355-371.

a vasút építése a tengerparti Benguelából, s az 1911-re már a Bié-fennsík kellemes éghajlatú vidékeit is elérte. Itt búzát és kukoricát lehetett nagy mennyiségben és biztonsággal termelni. 1914-ben a Benguela vasút még csak 13 ezer tonna kukoricát szállított a tengerparti kikötőbe, ám ez a mennyiség 1927-re meghétszereződött, megközelítette a 83 ezer tonnát.²²⁴ A hagyományos cukornád mellett fellendült a kávétermesztés is. A folyóvölgyekben gyémántot és aranyat fedeztek fel, de volt réz- és vasérc is bőven. Lisszabon igyekezett Angola minden kincsét magának megtartani. Különösen így volt ez az 1926-os anyaországbeli puccs után, a második köztársaság és az ún. „Estado Novo” idején.²²⁵ Ekkortól Portugália igyekezett a külföldi befektetőket, de még a kereskedőket is távol tartani legértékesebb gyarmatától. E politika jegyében 1928-ban a portugálok önálló angolai pénzt vezettek be a gyarmaton, az angolart.²²⁶ Az 1930-as gyarmati törvényben Salazar a szabadpiacot meghaladott intézménynek nyilvánította.²²⁷ Komoly problémát jelentett azonban, hogy Angola nem rendelkezett elégséges létszámú fehér telepessel, akiktől a gyarmat felvirágoztatását várták Lisszabonban.

Az európaiak megtelepedése Afrikában történelmi léptékkal mérve viszonylag új keletű folyamat. Az évszázados kapcsolatok ellenére 1800-ban mindössze 25 ezer körüli lehetett az egész kontinensen a számuk. Afrika évében, 1960-ban 5,5 millió európai élt Algériától Dél-Afrikáig, az akkori afrikai összlakosság alig 3 százaléka. Jelentős hányaduk, 1,8 milliónyian Francia Észak-Afrika három országában települt le. Másik nagy koncentrációjuk Dél-Afrikában volt, ahol ekkor 3 milliónyian tartoztak az európaiak kiváltságos rétegéhez. A fennmaradó 700-800 ezer európai a kontinensen elszórva, az egyes gyarmatokon egymástól nagyon eltérő arányban élt. Dél-Rhodesia után a legnagyobb európai népességgel Angola rendelkezett. Mozambik, a másik portugál telepes-gyarmat ugyancsak nagyszámú, az 1974-es függetlenség előtti évekre mintegy 200 ezer fehér telepest vonzott. A portugál gyarmatosítás anakronisztikus jellegéről beszédes szám tanúskodik, 1970. és 1974. között, a gyarmati éra legutolsó éveiben még több mint 100 ezer új portugál telepes érkezett Afrikába.

A 20. század elején Angola területén csupán mintegy 10 ezer európai élt, többségük Luandában és annak környékén. Ekkor indult meg az anyaországból és Madeiráról a szervezett telepítés.²²⁸ Ezáltal jelentősen megnőtt Angolában a szegény fehérek száma, akik kiszorították a helyben született, náluk gyakran jobban képzett

²²⁴ U.o. p. 358.

²²⁵ Az 1926-os „nemzeti forradalom” egyik fő törekvése volt a 19. században a vetélytárs európai hatalmaknak a portugál gyarmatokon adott kereskedelmi és befektetési kedvezmények visszavonása.

²²⁶ Az angolart – jelentése angolai – 1958-ig volt forgalomban, amikor visszatértek az anyaországban is használatos escudo használatához. 1864-ben alapították Lisszabonban a gyarmatokkal való kereskedelem fellendítése érdekében a Tengerentúli Nemzeti Bankot (Banco Nacional Ultramarino, BNU), amely 1865-ben nyitotta meg Luandában első gyarmati fiókját. A kereskedelem és hitelezés segítése mellett a gyarmatok pénzellátásáért volt felelős, a 20. század elejéig monopoljogai voltak, akkortól más bankok is tevékenykedhettek, de a bankjegyek kibocsájtásának jogát megőrizte. Akárcsak az anyaországban, Angolában is a real volt forgalomban 1914-ig, amikor ezt felváltotta az escudo. 1953-ban Portugália egységesíteni kezdte gyarmatai pénzeit, mindenhol az anyaország valutáját vezetve be újra, ennek utolsó állomása volt 1957-ben Angola.

²²⁷ Heywood, 1987. i.m. p. 364.

²²⁸ Portugáliából főleg elítélteket, a túlnépesséssel küzdő Madeiráról pedig mezőgazdasági munkásokat toboroztak Angolába.

mulattokat a túlduzzasztott gyarmati közigazgatás jobban fizető állásaiból. Az asszimiláció felerősítését szolgálta ugyanakkor az a rendelkezés, amely 1919-től megtiltotta, hogy az angolai iskolákban „bennszülött” nyelveken folyjon a tanítás. A portugál gyarmati politika ekkoriban a gyarmatokat egységes egésként kezelte. Az egység illúziója nyilvánult meg abban is, hogy az 1930-as antwerpeni gyarmati kiállításon Angola, Mozambik, Timor, Guinea, Goa, São Tomé és Príncipe együtt szerepeltek. Az 1934-es portói gyarmati kiállításon (Exposição Colonial Portuguesa) pedig már az egymástól messzi vidékek lakosai is egységes kinézettel kerültek ábrázolásra.²²⁹ A második világháború idején, amelyben az anyaország és gyarmatai semlegesek maradtak, fellendült az angolai mezőgazdaság és a kitermelőipar, de a megnehezült tengeri szállításoknak, valamint az európai behozatal apályának köszönhetően még a helyi import-helyettesítő ipar is fejlődésnek indult. Ez sok szakembert vonzott Angolába. Már az 1940-es években közel megkettőződött a létszámuk, 48 ezerrel 78 ezerre.²³⁰ 1960-ban már megközelítőleg 200 ezer volt a létszámuk, s ez a létszám – rendhagyó módon – megduplázódott a hetvenes évek elejére. Így 1974-re, amikor más afrikai államokból már tömeges volt az európaiak elvándorlása, Angolában az európai (természetesen túlnyomó részben portugál) telepések száma 335 ezerre nőtt.²³¹

Portugál dekolonizáció

Angola lakosságának túlnyomó része számára a gyarmati lét sok szenvedést hozott. Az 1879-ben eltörölt rabszolgaságot felváltó „szerződéses munka” az idők során csak nevében változó kényszermunka volt. Még a második világháború utáni évtizedekben is legalább 800 ezer embert érintett, ezen felül közel 1 millió angolai férfi fordult meg Belga-Kongó és a két Rhodesia bányáiban, ahol a legnehezebb és a legrosszabbul fizető munkákat végezték.²³² A városokban ugyanazért a munkáért az afrikaiak a fehérek fizetésének harmadát-hatodát kapták. 1941-ben egy portugál telepes 7.50 angolart kapott egy zsák általa termelt kukoricáért, míg az afrikai parasztok csupán 2.50 angolart.²³³ Ugyanilyen nyomott árakon vásárolták fel az afrikai termelőkől az 1940-es évek sikernövényét, a szizált (fehér arany), vagy a kávé, amelynek termelésében Angola ekkorra az első helyet vívta ki magának az afrikai kontinensen.²³⁴ Az Angola népének sorsával való elégedetlenség már az 1910-es években létrehozta a Luandában és Benguelában élő mulattok (mestiços) és az „asszimiláltak” (assimilados) ligáját. Ebből a ligából nőtt ki az 1940-es években a

²²⁹ Matthew G. Stanard: Interwar Pro-Empire Propaganda and European Colonial Culture: Toward a Comparative Research Agenda. In: Journal of Contemporary History. Vol. 44. No. 1. (2009) pp. 27-48.

²³⁰ David Killigray: African Civilians in the Era of the Second World War, c. 1935-1950. In: John Laband (ed.): Daily Lives of Civilians in Wartime Africa: From Slavery Days to Rwandan Genocide. Westport, CT., 2007. p. 153.

²³¹ James Ciment: Angola and Mozambique: Postcolonial wars in southern Africa. Facts on File. New York, 1997. pp.33-34.

²³² John A. Marcum: The Angolan Revolution: The anatomy of an explosion (1950-1962). Cambridge, MA., 1969. p. 120.

²³³ Heywood, 1987. i.m. p. 368.

²³⁴ Az angolai kávétermelés az 1830-as években kezdődött, de csak a második világháború után vált világ gazdasági jelentőségűvé, amikor mintegy 2000 ültetvény és számtalan kisparaszti gazdaság termelt „robuzta” kávé, amivel Angola a harmadik legnagyobb termelővé vált a világon.

„Fedezzük fel Angolát!” mozgalom (Vamos Descobrir Angola), amelynek vezetői, mint például Viriato da Cruz később a függetlenségi harc kezdeményezői lettek.²³⁵

Akárcsak más európai anyaországok, a második világháború után Portugália is átszervezte afrikai gyarmatait. A kicsi és európai összehasonlításban fejletlen ország vezetése nem tudott, de nem is kívánt komolyabb tőkét fektetni gyarmataiba, de azok kizsákmányolásáról sem akart lemondani. Ezért az átszervezés lényegében kimerült az átkeresztelésben, Portugália 1946-tól indiai birtokait, majd 1951-től többi gyarmatait is tengerentúli tartományaiként (provincias ultramarinas) tartotta nyilván. Ezzel az ország alkotmányába is beleírt változtatással az antikolonializmus egyre komolyabb térnyerését próbálták ellensúlyozni. Angolából, amely 1655-től volt hivatalosan Portugália gyarmata, 1951. június 11-től „Angola tartomány” (Província de Angola) lett. Ugyanekkor hivatalosan megszűnt a „portugál gyarmatbirodalom” kifejezés (Império Colonial Português) használata is. A gyarmatok „domesztikálásával” az anyaország lényegében maga csatornáztatta az elégedetlenséget az erőszak irányába, amelynek eszkalációja ezek után csak idő kérdése maradt.²³⁶

Bizonyos belső reformok is történtek, például a kötelező (kényszer) munka rendszerén igyekeztek javítani, 1955-ben megtiltották az ilyen munkaerő magáncélra történő igénybe vételét.²³⁷ Amikor Portugáliát 1955-ben felvették az ENSZ-be az ország diplomatái kereken visszautasították, hogy országukra alkalmazzák a dekolonizációt előíró rendelkezéseket, mindenek előtt az ENSZ alapokmányának 73. cikkelyét, (az önkormányzattal nem rendelkező területekre vonatkozó nyilatkozat)²³⁸ mivel az országnak „nincsenek gyarmatai”.²³⁹ A valóságtól való teljes elrugaszkodást példázta, hogy számos nyilatkozat a portugál-afrikai szimbiozist mint példaértékű együttélést mutatta be. Ennek jegyében Salazartól a legalacsonyabb rangú gyarmati tisztviselőig a hivatalos körök a keresztény felvilágosultság, a faji tolerancia és a humanista idealizmus jegyében fogant asszimilációs politika sikereit emlegették.²⁴⁰ E reformkurzus néhány további, kisebb horderejű változást is hozott, ami az „asszimilált” („assimilados”) afrikaiak roppant vékony rétegének kedvezett.

²³⁵ Guus Meijer, David Birmingham: Angola from past to present. p. 13. http://www.c-r.org/sites/c-r.org/files/accord%2015_3Angola%20from%20past%20to%20present_2004_ENG.pdf (Letöltés ideje: 2013. január 11.)

²³⁶ David B. Abernethy: The Dynamics of Global Dominance. European Overseas Empires 1415-1980. New Haven, 2000. p. 148.

²³⁷ A kényszmunka kizárólag közcélokra való használatáról már egy 1928-as törvény is rendelkezett, de nem tartották be, általános volt a visszaélés az ilyen munkaerővel. Az 1955-ös törvény is erre a sorsra jutott, 1958-ban még mindig 120 ezer embert vonultattak be ilyen szolgálatra, s közülük 95 ezer ember a magángazdaságnak dolgozott.

²³⁸ A 73 cikk: Az Egyesült Nemzeteknek azok a tagjai, amelyek olyan területek igazgatásáért vállalták vagy készek vállalni a felelősséget, amely területek népei az önkormányzat teljes mértékét még nem érték el, elismerik e területek lakossága érdekei elsőbbségének alapelvét. Magasztos megbízatásnak tekintik azt a kötelességüket, hogy a nemzetközi békének és biztonságnak a jelen Alapokmánnyal létesített rendje keretében e területek lakosságának jólétét tőlük telhetőleg előmozdítsák és ebből a célból. Lásd: <http://www.menszt.hu/layout/set/print/content/view/full/186>

²³⁹ de Sousa Ferreira, i.m. p. 13.

²⁴⁰ James Duffy: Portuguese Africa (Angola and Mozambique): Some Crucial Problems and the Role of Education in Their Resolution. In: The Journal of Negro Education. Vol. 30, No. 3, 1961. pp. 294-301.

Az 1960-as években, amikor a kontinens térképét „Afrika éve”²⁴¹ és a „változások szele”²⁴² néhány év alatt újrarajzolta, Portugália egyedül maradt avitt gyarmatpolitikájával. Az Estado Novo megteremtője, Salazar még az Egyesült Államok kormányát is megvádolta, hogy gyarmatain fegyveres ellenállási mozgalmakat támogat.²⁴³ Még az 1970-es évek elején is ez a hajthatatlanság jellemezte az ország politikáját, pedig a kontinensen zajló változások nem hagyták érintetlenül a portugál gyarmatokat sem. 1961. fordulópontot hozott Angolában. Januárban Luandától keletre, Malanje-ban a portugál hadsereg leverte egy helyi lázadást. De a válságot ez nem oldotta meg, februárban már a fővárosra is áttértek a zavargások. Február 4-én a botokkal és bozótvágó késekkel felfegyverkezett ellenállók megrohamozták két börtönt. Az akció nem volt igazán veszélyes a portugál uralomra, de óriási nemzetközi visszhangja lett. (Luanda repülőtérét ennek tiszteletére keresztelték el 2005-ben Február 4. Repülőtérre) Márciusban pedig már valódi háború tört ki a gyarmat északi részén.²⁴⁴

1962-ben Portugál Guineában, 1964-ben Mozambikban is fegyveres harc kezdődött a függetlenségért. 1960-ban Tuniszban Portugál Guinea és Angola ellenállási mozgalmi „Forradalmi Front” létrehozásáról döntöttek. Kiegészülve Mozambik, valamint São Tomé és Príncipe ellenállási mozgalmával a négy afrikai portugál gyarmat felszabadító mozgalmi 1961-ben a marokkói Casablancában az Angolai Kommunista Párt megalapítója, Mário Pinto de Andrade vezetésével létrehozták a Portugál Gyarmatok Nemzeti Szervezeteinek Konferenciáját (Conferência das Organizações Nacionalistas das Colónias Portuguesas, CONCP) a fegyveres harc koordinálására. Angola esetében a fegyveres harc éppen akkor robbant ki, amikor az akkor fő kiviteli cikknek számító kávé ára a világpiacon a zsákonkénti 20 dollárról 5 dollárra csökkent,²⁴⁵ egy másik fontos termékért, a gyapotért pedig a portugál felvásárlók az árak zuhanása miatt felfüggesztették a fizetést angolai termelőknek.²⁴⁶

A többi portugál gyarmattól eltérően az angolai helyzet sajátossága az volt, hogy az ellenállás kezdeti szakaszában, az 1950-es években sok mozgalom még nem országos, hanem etnikai-regionális alapon szerveződött meg.²⁴⁷ 1952-ben 500 angolai afrikai petícióval fordult az ENSZ-hez, tiltakozva a portugál kizsákmányolás ellen, kérve a gyarmat függetlenségének elismerését. 1953-ban alapították az

²⁴¹ 1960 volt „Afrika éve”, amikor egyszerre 17 fekete-afrikai ország nyerte el függetlenségét, igazi gátszakadás volt ez a dekolonizáció folyamatában.

²⁴² A „változások szele” (Wind of Change) Harold Macmillan brit miniszterelnök beszédére utal, amit 1960. február 3-án mondott el Fokvárosban, a dél-afrikai parlamentben, értésre adva, hogy a történelem kerekét a gyarmatosítás kitartó hívei sem forgathatják vissza.

²⁴³ 1961-ben, éppen az angolai fegyveres harc kezdetén a Kennedy-adminisztráció új Afrika-politikát hirdetett, ami szakítást jelentett az addigi, kizárólag a Salazar rezsim álláspontját respektáló politikával szemben, ennek ellenére nem jelentett radikális fordulatot az Egyesült Államok külpolitikájában. Éppen az Angolában 1961 februárjában kitört fegyveres harc volt ennek az új politikának az első próbája.

²⁴⁴ Inge Brinkman: *Angolan Civilians in Wartime 1961-2002*. In: John Laband (ed.): *Daily Lives of Civilians in Wartime Africa: From Slavery Days to Rwandan Genocide*. Westport, CT., 2007. p. 171.

²⁴⁵ Az 1960-as évekre a mintegy 2500 ültetvény mellett negyedmillió kisparaszti gazdaság foglalkozott kávétermeléssel, ez a társadalom jelentős hányadát képezte.

²⁴⁶ Marcum, i. m. p. 120.

²⁴⁷ A korabeli pejoratív szóhasználat „tribalista”, vagy törzsi nacionalizmusként határozta meg az ilyen mozgalmak ideológiáját.

Angolai Afrikaiak Egyesített Harcának Pártját (Partido da Luta Unida dos Africanos de Angola, PLUA), az első olyan politikai szervezetet, amely az ország függetlenségéért szállt síkra. 1956-ban egyesült az egy évvel korábban alapított Angola Kommunista Pártjával (CPA). Így jött létre 1956. december 1-én Luandában az Angolai Népi Felszabadítási Mozgalom (Movimento Popular de Libertação de Angola, MPLA). Megalakulásakor az MPLA vezetése és legtöbb híve elsősorban Angola észak-nyugati részén, illetve a főváros körzetében élő ambunduk (északi mbunduk) soraiból verbuválódott.²⁴⁸

1954-ben az ország észak-keleti részén a bakongó etnikumhoz tartozó aktivisták megalapították Észak-Angola Népi Szövetségét (União das Populações do Norte de Angola, UPNA), azzal a céllal, hogy feltámasszák az egykor volt Kongó Királyságot. Belga-Kongóba is átnyúló mozgalom volt ez, központja is sokáig Leopoldville-ben volt, mert a belga hatóságok liberálisabbak voltak. 1957-ben az UPNA petícióval fordult az ENSZ-hez, amelyben a Kongó Királyság nemzetközi elismerését szorgalmazták.²⁴⁹ Az elismerés azonban elmaradt, s a következő évben a szervezet nevet és ezzel egy időben ideológiát is váltott. Létrejött az Angolai Népi Szövetség (União das Populações de Angola, UPA), amely már egész Angola nevében követelte a függetlenséget. 1962-ben az UPA egyesült a Holden Roberto által vezetett Angolai Demokratikus Párttal (Partido Democrático de Angola, PDA), s ezáltal létrejött Angola Felszabadításának Nemzeti Frontja (Frente Nacional de Libertação de Angola, FNLA).

A három angolai felszabadítási mozgalom közül a Nemzeti Unió Angola Teljes Függetlenségéért (União Nacional para a Independência Total de Angola, UNITA) alakult meg legkésőbb. Alapítói között túlnyomórészt ovimbunduk, az ország legnépesebb nyelvi-etnikai csoportjához tartozók voltak, közülük sokan az MPLA, vagy az FNLA tagjai voltak korábban.²⁵⁰ Jonas Savimbi mindkét másik szervezetet megjárta, az FNLA-ban főtitkári rangig is vitte, mielőtt saját mozgalmat alapított 1966. március 13-án. Az UNITA vezetése mindig tagadta, hogy etnikai alapon szerveződne, az etnicizmus helyett a nacionalizmust képviselő nemzeti felszabadítási mozgalomként határozta meg magát. Sajátságos szerepe miatt sokszor hasonlították (főként baloldali elkötelezettségű szerzők) a mozambiki RENAMO-hoz,²⁵¹ vagy a nicaraguai kontrákhöz.

A britek, a belgák és 1958. után a franciák is igyekeztek erőszak alkalmazása nélkül, tárgyalásos úton kiegyezni a gyarmataik függetlenségét követelő mozgalmakkal. Portugália nem ezt az utat választotta. Ennek a döntésnek legnagyobb vesztese lett Angola, amely az elhúzódó függetlenségi háború után még egy évtizedekig tartó polgárháborúba is belesodródott.²⁵² Az 1961. után eszkalálódó

²⁴⁸ Marek Garztecki: Angola. Recent History. In: Katherine Murison (ed.): Africa South of the Sahara 2003. London, 2003. p. 34.

²⁴⁹ David Lea, Annamaria Rowe: Political Chronology of Africa. London, 2005. p. 21.

²⁵⁰ Linda M. Heywood: Unita and Ethnic Nationalism in Angola. In: The Journal of Modern African Studies, Vol. 27, No. 1 (1989), pp. 47-66.

²⁵¹ A Mozambiki Nemzeti Ellenállás, a RENAMO (Resistência Nacional Moçambicana) 1975. és 1992. között folytatott gerillaháborút a FRELIMO ellen, 1992 óta konzervatív értékeket valló politikai pártként működik.

²⁵² Abernethy, i. m. p. 72.

angolai gyarmati konfliktusban a hidegháború logikájának megfelelően a NATO tag Portugália a Nyugat támogatására számíthatott, míg a felszabadítási mozgalmak elsősorban a Szovjetuniótól, Kubától és Kínától kaptak fegyvereket, felszerelést és kiképzést, de Afrika függetlenné vált országai is mind hathatósabb támogatást nyújtottak számukra. A portugál kormányzat a katonai akciók mellett a gyarmatokra történő kivándorlás támogatásával, a kulturális asszimiláció erősítésével, a gyarmatokon egyetemek alapításával, a Lisszaboni parlamentben néhány képviselői hely biztosításával (Angola és Mozambik például 1967-től hét-hét tagot küldhetett, a 19. századi kettővel szemben), és más kisebb lépésekkel próbálta meg kifogni a szelet a felszabadító mozgalmak vitorlájából. Az afrikaiak helyzetét volt hivatva javítani az „asszimiláltak” (assimilados) és a nem asszimilált feketék (indígenas) közötti jogi megkülönböztetés eltörlése 1961-ben.²⁵³ Közel fél évezred portugál uralom (legalábbis a partvidéken) után az angolai fekete népesség mindössze két százaléka számított asszimiláltnak ekkorra, azaz ők kaptak csak azidáig az európai származásúakkal egyenlő jogokat.²⁵⁴ Az afrikaiaknak tett engedmény volt, hogy nem csupán szolgálhattak a gyarmati hadseregben, de ott akár altiszti rangot is szerezhettek. A reformok jellegét és mélységét jól tükrözi, hogy 1968-tól az angolai rádió afrikai zenét is sugározhatott műsoraiban, míg addig ezt a hatóságok nem tartották kívánatosnak. Ezzel a változtatással olyanokat is el akartak érni propagandájukkal, akiket addig meg sem céloztak.²⁵⁵ 1970-ben a lisszaboni kormány meghirdette a „progresszív autonómia” politikát, amelynek értelmében 1972. decemberétől Angolának (és Mozambiknak, de a többi gyarmatnak nem) „állami rangot” biztosítottak, tehát a portugál alkotmányban már nem tengeren túli tartományként, hanem mint saját entitás, „Angola állam” szerepelt.²⁵⁶

Az ilyen lépések és a Portugáliának a trópusi népekhez fűződő sajátos affinitását kifejezni hivatott „luzotropikalizmus”²⁵⁷ jelszava azonban nem tudta kifogni a szelet a felszabadítási mozgalmak vitorlájából. Galvão de Melo²⁵⁸ tábornok arra panaszkodott, hogy „a portugálok keveset profitáltak Afrikából, az afrikaiak pedig keveset profitáltak Portugáliából. A portugál nép és az afrikai nép nem ismerte meg egymást, idegenek maradtak.”²⁵⁹ Salazar, majd 1968-as balesete után a kormányrudat tőle átvevő Marcelo Caetano óvatos reformjai mellett azonban kevés lényegi változás történt. Még a rabszolgaságot felváltó kényszermunka, illetve a „szerződéses munka”²⁶⁰ gyűlölt rendszere is tovább élt portugál Afrikában egészen

²⁵³ Angolában 1926-tól szabályozták a két, az afrikai népességre vonatkozó kategória külön jogállását.

²⁵⁴ Ferreira, i. m. pp. 18-19.

²⁵⁵ Gerald J. Bender: *Angola Under the Portuguese: The Myth and the Reality*. Berkeley and Los Angeles, 1978. p. 224.

²⁵⁶ Luís Nuno Rodriguez: „For a better Guinea”. *Winning Hearts and Minds in Portuguese Guinea*. In: Phillip E. Muehlenbeck (ed.): *Race, Ethnicity, and the Cold War*. Nashville, 2012. p. 120.

²⁵⁷ A „luzotropikalizmus” eredetileg Brazíliából, Gilberto Freyre tollából származó ideológiája alkalmasnak látszott Portugália küldetéstudatos gyarmatosítóinak asszimilációs és civilizációs szerepét kihangsúlyozni. A valóságban éppen az ellenkezője történt, mint amire a rezsím számított, nem az afrikaiak csatlakoztak tömegével a portugálokhoz, hanem az Angolában és az anyaországban született portugálok csatlakoztak az afrikai felszabadító mozgalmakhoz.

²⁵⁸ Carlos Galvão de Melo, a légierő tábornoka, egyike volt a korporatista rendszert 1974-ben megdöntő „szegfűs forradalom” által hatalomra került hét fős juntának.

²⁵⁹ Bender, i. m. p. 224.

²⁶⁰ A „szerződéses munka” rendszerében az afrikai parasztnak előírták, hogy mit kell termelniük, s azt a gyarmati hatóságok nyomott áron vásárolták fel.

az 1960-as évek elejéig.²⁶¹ Az 1960-70-es évek fordulójára egyértelművé vált a gyarmati háború megnyerhetetlensége, annak ellenére, hogy a hadsereg négyötöde, 140 ezer katoná állomásozott Afrikában. A katonai szolgálatot először három, majd négy évre hosszabbították, de a csapatok morálja egyre alacsonyabb szintű volt. Százezerre becsülték a katonai szolgálat elől külföldre szököttek számát. Az állami költségvetés felét emésztette fel a piszkos gyarmati háború. Portugáliát mind hevesebben bírálták a főbb nemzetközi szervezetek, az ENSZ-ben az országot mind nagyobb számban bojkottálni kezdték. Az Afrikai Egységsszervezet (OAU)²⁶² 1963-ban a portugál gyarmatok felszabadítási mozgalmait ismerte el az adott területek népeinek egyedül hivatalos képviselőinek, így az AESZ tagországai sorra szakították meg Portugáliával a diplomáciai kapcsolatokat. Az ENSZ által elrendelt fegyverembargó miatt a NATO-partnerek felfüggesztették fegyverszállításait Portugáliának, így az ország csak nagy felárral tudott a szabadpiacról fegyverekhez jutni. A jelentéktelen portugál hadiipar nem tudott komolyabb mennyiségű és minőségű fegyvert előállítani. Az embargó miatt nem volt elég bevethető repülőgép, s a 20. század második felének háborúiban elmaradhatatlan helikopterek harci bevetéséről sem lehetett szó. A Szovjetunió, a keleti-blokk más államai, főleg Kína, de az újonnan függetlenné vált országok is, mint például Algéria ugyanakkor egyre korszerűbb fegyverekkel látták el a portugál-ellenes felszabadítási mozgalmakat. Kongó és Tunézia kiképzőtáborokat biztosítottak számukra. Amikor Zambia 1964-ben függetlenné vált, az MPLA képes volt onnan új, keleti frontot nyitni, s első komolyabb katonai sikereit elérni.

A portugál hadsereg vezetése is meghasonlott a háború miatt, 1974. április 25-én Lisszabonban a „szegfűs forradalom” nyomán olyan tisztek kerültek hatalomra, akik a gyarmati rendszer felszámolását is célul tűzték ki. A történelemben először fordult elő, hogy a gyarmatok ilyen közvetlen befolyást gyakoroltak az anyaországra. Noha a portugál tábornoki karon belül egyfajta föderalista elgondolás volt népszerűbb egy több kontinensre kiterjedő, egyenrangú államok szövetségéből álló Portugáliáról, a „századosok mozgalma” (Movimento dos Capitães) antikolonialista álláspontja kerekedett felül. A lisszaboni parlamentben 1974. július 27-én meghozott törvény elismerte a portugál gyarmatok népeinek jogát az önrendelkezéshez és a függetlenséghez. 1974. nyara és 1975. márciusa között a portugál kormány tárgyalásokat folytatott volt gyarmatainak felszabadító mozgalmával. Elsőként a PAIGC (Bissau-Guinea és a Zöld-foki-szigetek Afrikai Függetlenségi Pártja) kötött megállapodást Portugáliával (1974. augusztus, Algír), amelyben 1974. szeptember 10-én elismerésre került a Bissau-Guinea Köztársaság már egy évvel korábban a felszabadított területeken egyoldalúan kikiáltott függetlensége. (Amelyet addigra már több mint 80 ország ismert el hivatalosan.) Mozambikkal 1974 szeptemberében született megállapodás, átmeneti kormány

²⁶¹ A kényszermunka eltörlése 1961-ben a portugálokat a fegyveres felkelés által ért sokk után történt, de még évekig gyakorlat maradt, főként az ország eldugottabb részein.

²⁶² Az Afrikai Egységsszervezet, (Organization of African Unity (OAU), Organization de l'Unité Africaine (OUA), a mai Afrikai Unió elődszervezete, 1963 május 25-én 32 addigra független afrikai ország hozta létre. 2002. július 9-én oszlatta fel a zambiai Lusakában az akkor már 53 tagállamot tömörítő szervezetet Thabo Mbeki dél-afrikai elnök, s nyilvánította az Afrikai Uniót megalapítotttnak. Angola 1975 óta volt tagja az AESZ-nek. Május 25-e, Afrika Napja egyike Angola 14 hivatalos munkaszüneti napjainak (leszámítva a Karnevál és Húsvét évente változó napra eső ünnepét.)

alakult a FRELIMO 6 és a portugál kormány 3 képviselőjével. Az európai telepesek árulásról beszéltek és fellázadtak, de azt a még Mozambikban állomásozó portugál csapatok könnyen leverték. Ezután megindult a telepesek exodusa. Óriási anyagai veszteséget okozott ez, mert minden vagyonukat, tőkéjüket igyekeztek magukkal vinni, de még nagyobb volt a veszteség a szaktudás terén, szemléletes példával szolgálva arra, milyen kevés figyelmet fordítottak a gyarmatosítók az afrikaiak képzésére.

Angolával az 1975. január 10. és 15. között a dél-portugáliai Alvorban folytatott tárgyalásokon jött létre megállapodás. Portugáliának sikerült egy asztalhoz ültetnie a három angolai felszabadító mozgalom, az MPLA (Angolai Népi Felszabadítási Mozgalom), az FNLA (Angolai Nemzeti Felszabadítási Front) és az UNITA (Nemzeti Unió Angola Teljes Függetlenségéért) vezetőit. Ez komoly eredmény volt, főként annak a fényében, hogy a fegyveres harc fő terhére az MPLA viselte.²⁶³ E megállapodás alapján a függetlenséghez vezető átmeneti időszakban egy portugál főbiztos-főkormányzó²⁶⁴ és a három mozgalom képviselőiből álló kormány irányította az országot. E kormány legfontosabb feladata a három felszabadítási szervezet fegyveres erőinek egységes nemzeti haderővé alakítása és még a portugálok távozása előtt demokratikus választások megtartása volt. A megállapodás Angola integráns részének tekintette a cabindai enklávé, amelyet addig a portugál gyarmatosítók hol külön, hol Angolával együtt kezeltek.²⁶⁵ Az átmeneti kormány többszöri felszólítása az európai telepesek maradására hasztalannak bizonyultak, a közel 350 ezres közösség – akárcsak Mozambikban – elárultnak érezte magát. Ez, valamint a biztonsági helyzet romlása Angolából is tömeges kivándorlást eredményezett, szinte minden fehér ember elhagyta az országot. Az elvándorlás a közszolgáltatásoktól az egyetemekig komoly fennakadásokat okozott.²⁶⁶

Polgárháború, külföldi beavatkozás Angolában

1975. június 25-én Mozambik, július 5-én a Zöld-foki-szigetek, július 12-én São Tomé és Príncipe nyerte el függetlenségét, Angola függetlenségének kikiáltását pedig 1975. november 11-re tűzték ki. Angolában azonban a többi volt portugál gyarmattól eltérően alakult a dekolonizáció. Az 1970-es évekre a gyarmat a trópusi Afrika második legnagyobb gazdaságává nőtte ki magát, csak Nigéria előzte meg.²⁶⁷ A természeti kincsek mérhetetlen gazdagsága, a viszonyok kuszasága az országot a

²⁶³ Patrick Chabal: A History of Postcolonial Lusophone Africa. London, 2002. p. 12.

²⁶⁴ A „szegfűs forradalom” győzelme és Angola függetlensége közötti másfél évben összesen 6 személy váltotta egymást a főbiztos-főkormányzói székben. Az alvori tárgyalások idején António Alva Rosa Coutinho admirális, majd az őt 1975. január 28-án váltó António Silva Cardoso tábornok, 1975. augusztus 2-től Ernesto Ferreira do Macedo, aki mindössze két hétig töltötte be ezt a posztot, s végül Leonel Cardoso admirális 1975. augusztus 16-tól november 10-ig.

²⁶⁵ Az 1933-as Portugál alkotmány szerint Cabinda Angolától különálló védnökség volt, csak 1956-ban került az angolai főkormányzó joghatósága alá.

²⁶⁶ Joseph C. Miller: Angola before 1900: A Review of Recent Research. African Studies Review, Vol. 20, No. 1. (1977), pp. 103-116.

²⁶⁷ Dél-Afrikát nem ideszámítva. Rhodesia gazdaságilag sokáig Angola előtt állt, de az 1965-ös egyoldalú függetlenség kikiáltása után a fehértelepes rezsim elleni nemzetközi szankciók, valamint az ottani intenzív gerilla-háború miatt a sorrend felcserélődött.

hidegháború egyik olyan terepévé tették, ahol a szembenálló felek forró háborút vívtak egymással. A Szovjetunió továbbra is fenntartotta az MPLA számára nyújtott anyagi támogatását, mindenek előtt fegyverszállításait, az FNLA és az UNITA pedig főként az USA-tól és Kínától kaptak anyagi támogatást, kiképzőket, fegyvereket. Az alvori megállapodás idején hivatalban lévő portugál főbiztos-főkormányzó, „a vörös admirális” (o almirante vermelho), António Alva Rosa Coutinho kommunista szimpátiájának megfelelően²⁶⁸ az MPLA-t támogatta. Coutinhót azzal is megvádolták, hogy az MPLA-nak játszik át fegyvereket a portugál hadsereg raktáraiból.²⁶⁹ Az alvori megállapodást nem sokkal aláírása után mindegyik fél felrúgta, s már 1975. márciusában az MPLA, az FNLA és az UNITA erői között súlyos összecsapások zajlottak. A harcok hevességére jellemző, hogy mindössze néhány hónap alatt 10 ezer ember vesztette életét, közel annyian, mint a másfél évtizedig tartó függetlenségi háborúban.²⁷⁰ Augusztus elejére az MPLA kiszorította a fővárosból riválisait, ám ez azzal a következménnyel járt, hogy Luandát elvágták az ország jelentős részétől, akadozott, majd megszűnt az élelmiszer és az üzemanyag ellátás. Az egykor Afrika Rió de Janeiro-jának nevezett Luanda káoszba süllyedt.²⁷¹

Az FNLA és az UNITA az átmeneti, 1+3-as kormányzást megszüntnek tekintette. Ernesto Ferreira do Macedo tábornok, a posztját mindössze két hétig betöltő főbiztos-főkormányzó ezek után egyoldalú nyilatkozatban „bármiféle működő kormányzat hiányában” nyilvánította az alvori egyezményt okafogyottnak.²⁷² Ez azt jelentette, hogy az anyaország vissza szándékozta venni a teljes ellenőrzést gyarmata felett. Az MPLA tiltakozott, sőt követelte a még Angolában állomásozó 24 ezer portugál katona azonnali távozását. Lisszabonból egyértelmű jelzés érkezett, a frissen kinevezett Macedo sürgősen távozni kényszerült Luandából.

A béke helyreállítására tett kísérletek és a főbiztos-főkormányzó jogkörének megerősítése sem tudta megakadályozni, hogy a konfliktus nemzetközivé váljon. Kubai és dél-afrikai csapatok léptek Angola földjére, az előbbieket az MPLA, az utóbbiak az UNITA oldalán. Mobutu Zaire-i elnök²⁷³ saját elitgárdáját és két dandárját küldte az FNLA segítségére. Ilyen körülmények között Lisszabon vonakodott a felszabadító mozgalmak bármelyikét is a lakosság egyedül törvényes

²⁶⁸ Coutinho tengerész hadnagy 1962. április 12-én az észak-angolai parti vizeken járőrözve a gerillák fogságába került, akik átvitték az akkori Kinshasai Kongó területén lévő bázisukra és hónapokig fogságban tartották. Néhány hónap múlva a kongói-angolai határon szabadon engedték, visszatért a fegyveres erők szolgálatába. Még abban az évben előléptették a nemzeti hőssé vált tisztté, aki nem csinált titkot baloldali elkötelezettségéből. A portugál flottánál ez nem volt rendkívüli, Salazar egyik kedvenc mondása volt: vágjatok ketté egy tengerészt és két kommunistát kaptok! Coutinho 1964 és 1972 között Mozambikban teljesített szolgálatot, tovább emelkedve a katonai ranglétrán. 1974. július 24-től 1975. január 28-ig volt Angolában főbiztos-főkormányzó. Később a NATO legfiatalabb nyugállományú tengernagya.

²⁶⁹ A Coutinhót érintő vádaskodások arról is szóltak, hogy a kommunista párt utasítására tudatosan igyekezett káoszt teremteni Angolában, hogy azt kihasználva az MPLA-nak játszhasa át a hatalmat.

²⁷⁰ Búr Gábor: A szubszaharai Afrika története 1914-1991. Budapest, 2011. p. 169.

²⁷² W. Martin James: A Political History of the Civil War in Angola: 1974-1990. Piscataway, N.J., 2011. p. 58.

²⁷³ A mai Kongói Demokratikus Köztársaság hivatalos elnevezése 1971 és 1997 között volt Zaire. 1972-ben saját Joseph keresztnévét is afrikánizálta, így lett belőle Mobutu Sese Seko.

képviselőjének tekinteni. 1975. november 10-én délután 6 órakor Luandából távozóban Leonel Cardoso admirális a 16. században épült São Miguel erőd és a főkormányzói palota előtt levonatta az anyaország zászlaját és kijelentette: „Portugália büntudat és szégyenérzés nélkül távozik.”²⁷⁴ Majd a „a portugál elnök nevében a hat milliós angolai népnek” adta át a hatalmat. Ezzel Portugália utolsó afrikai gyarmata is megszűnt létezni.²⁷⁵ Az esemény ellentmondásosságára jellemző, hogy azon egyetlen angolai sem vett részt. Az utolsó főbiztos-főkormányzó még aznap este hajóra szállt és elhagyta Angolát.²⁷⁶ Portugália ezzel a lépéssel a háborúzó felekre bízta a hatalom megosztása, vagy kisajátítása kérdésének eldöntését.

1975. november 11-én nulla órakor felvonták az Angolai Népi Köztársaság zászlaját. Az új államnak az MPLA vezetője, Agostinho Neto lett az első elnöke. „Az angolai nép nevében, Afrika és a világ színe előtt kikiáltom Angola függetlenségét!” Megszületett az Angolai Népi Köztársaság.²⁷⁷ A luandai stadionban tartott ünnepségen egy szovjet diplomatán kívül alig akadt külföldi vendég. Neto a stadionban elmondott beszédében élesen kritizálta a portugálokat, amiért nem ismerték el az MPLA-t „az angolai nép egyetlen törvényes képviselőjének”. Ezzel együtt a diplomáciai elismerés is elmaradt. A két másik rivális mozgalom kikiáltotta az Angolai Demokratikus Népi Köztársaságot, s Nemzeti Tanács néven Nova Lisboa-ban²⁷⁸ ellenkormányt hozott létre. Az UNITA és az FNLA eme „természetellenes szövetsége” nem tartott sokáig, már 1975. november 10-én Nova Lisboa-ban már összecsapásokra került sor a két mozgalom tagjai között. A függetlenség napját ők is megünnepelték, de külön. Ahogy Luandában az MPLA hívei énekeltek és táncoltak, a FLNA hívek ugyanezt tették Ambrizban, a fővárostól 180 kilométerre északra, az UNITA hívei pedig a fővárostól 600 kilométerre keletre az általuk akkor már Huambonak nevezett Nova Lisboa-ban.

A függetlenség kikiáltásának napján a főváros és közvetlen környéke az MPLA ellenőrzése alatt állt. Az FNLA erői északi irányból alig 30 kilométerre közelítették meg Luandát, az UNITA oldalán beavatkozó dél-afrikai csapatok előőrsé alig 200 kilométerre állt a fővárostól délre. Cabindában, a fő bevételi forrást jelentő olajkutakat helyi lázadók és zaire-i csapatok veszélyeztették. Az 1975 októberétől légihídon és hajókon folyamatosan érkező kubai csapatok és szovjet nehézfegyverek bevetése fordulatot hozott. A függetlenség kikiáltásakor már 2800, 1976 februárjára

²⁷⁴ Robert Moss: Battle of Death Road. <http://www.rhodesia.nl/moss3.htm> (Letöltés ideje: 2013. január 11.)

²⁷⁵ Nem a portugál gyarmatbirodalom teljes eltűnéséről volt szó, Ázsiában Makaó a pekingi politika sajátos fordulatai miatt nem került sor azonnali dekolonizációra. 1976-ban a portugál kormány ezért Makaót „portugál igazgatás alatt álló kínai területté” nyilvánította, s az csak 1999. december 20-án került a Kínai Népköztársaság szuverenitása alá. A portugál dekolonizáció végére a pontot a negyed századra indonéz megszállás alá kerülő Kelet-Timor függetlenné válása tette, amelyet Soro Lae néven csak 2002 május 20-án kiáltottak ki.

²⁷⁶ Piero Gleijeses: Conflicting Missions: Havana, Washington, and Africa, 1959-1976. University of North Carolina Press, Chapel Hill, N.C. 2003. p. 331.

²⁷⁷ Az eseményről az 1975 szeptemberétől novemberéig a helyszínen tartózkodó neves lengyel újságíró, Ryszard Kapuściński írt könyvet *Jeszcze dzień życia* (Az élet másik napja) címmel 1976-ban. Magyarul Golyózáporban Angola földjén címmel jelent meg 1977-ben.

²⁷⁸ A várost 1928-ig Huambonak hívták, akkor kapta az Új-Lisszabon nevet, amelyet a függetlenség elnyerése után visszakereszteltek. Ma az ország ötödik legnagyobb városa a Bié-fennsíkon.

pedig több mint 15 ezer „internacionalista önkéntes” tartózkodott Angolában. A „Carlota”, vagy „Fekete Carlota” akció (amit egy 19. századi kubai nemzeti hősről, egy lázadást vezető rabszolganőről neveztek el) kezdeti szakaszában a Szovjetunió még semmilyen logisztikai segítséget nem nyújtott, de 1976 elejére szállítóhajói már akár napi ezer kubai elitkatonát is Angolába tudtak vinni.²⁷⁹ A jól képzett, nehézfegyverekkel ellátott kubai egységek segítségével a luandai kormány 1976 márciusára megsemmisítő csapást mért az FNLA-ra,²⁸⁰ visszafoglalta Cabindát és megállította a dél-afrikai csapatokat. Az amerikai Kongresszus egy újabb Vietnamtól tartva megakadályozta, hogy a Ford adminisztráció a CIA-n keresztül az FNLA-nak és az UNITA-nak komolyabb támogatást nyújtson. Az FNLA kiiktatásával a marxista MPLA-kormány egyedüli ellenfelévé a Jonas Savimbi vezette nyugatbarát UNITA vált. A dél-afrikai katonai támogatás azonban megbosszulta magát. Azok az afrikai országok, élükön Nigériával, amelyek addig semleges álláspontot foglaltak el a konfliktusban, 1975. utolsó heteiben az MPLA oldalára álltak. Így az Afrikai Egységszervezet a korábban tervezett közvetítés helyett ugyancsak a luandai kormány törvényességét ismerte el. Miután az MPLA ellenőrzése alá került az ország nagy része, 1976. február 23-án Portugália is elismerte az Angolai Népi Köztársaságot.²⁸¹

E győzelem után a kubai csapatok nem hagyták el Angolát, s mellettük mind nagyobb számban civil segélymunkások is érkeztek a szigetországból, hogy a portugálok távozásával összeomlott államot és a gazdaságot újból talpra állítsák. Az 1970-es, 1980-as évek fordulóján voltak évek, mikor az Angolában gyógyító orvosok kétharmada kubai volt. Ugyancsak nagy számban érkeztek szakemberek az európai szocialista országokból. Az angolai gazdaságot mégsem sikerült a gyarmati korszak mutatóit akárcsak megközelítő szintre emelni. Ennek oka a folytatódó polgárháborús állapot volt. Angola „megszerzése” után a Moszkva-Havanna tengely következő célpontja Namíbia volt, de Angolából, illetve Mozambikból a rhodesiai és a dél-afrikai fajüldöző rezsimek elleni felszabadító mozgalmak támogatása is intenzívebbé vált. 1976 márciusában Angola saját területén bázisokat kínált fel a Délnyugat-Afrikában 1966-óta a dél-afrikai megszállók ellen fegyveres harcot folytató Délnyugat-afrikai Népi Szervezet (South West Africa People's Organization, SWAPO) számára.²⁸² Castro többször is kijelentette, hogy a kubai csapatok addig maradnak Afrika déli részén, amíg az apartheid rendszer meg nem bukik. Dél-Afrika többször is katonákat küldött angolai területre a Szovjetunió és szövetségesei katonai támogatását élvező SWAPO táborainak felszámolására, s az UNITA-ra támaszkodva pufferzónát igyekezett kialakítani Angola déli részén. A kubai csapatok Fidel Castro által 1977-ben Luandában bejelentett kivonására nem került sor, újabb és újabb erősítésre volt szükség. 1982-re már 35 ezer, 1985-re 40 ezer, 1986-ra 45 ezer, s 1988-ra közel 50 ezer kubai katona állomásozott az országban. S bár az 1975-76-ban elszenvedett jelentős veszteségeik után a kubai csapatok igyekeztek csak a háttérből támogatni az angolaikat a harcok során, illetve

²⁷⁹ Muehlenbeck, i.m. p. 203.

²⁸⁰ Az FLNA katonai marginalizációja ellenére nem szűnt meg, 1992-ben politikai párttá alakult, s azóta is (jelentéktelen) szereplője Angola parlamentjének.

²⁸¹ Búr (2011), i. m. p. 170.

²⁸² Besenyő János – Molnár Erik: ENSZ békefenntartás magyar részvétellel: Namíbia, Seregszemle, X. évfolyam, 1. szám, 2012. január-március 133-144. oldal

a stratégiai pontokat őrizni, nem kerülhették el az újabb harci összeütközéseket sem. A dél-afrikaiak 1978-ban, 1981-ben és 1983-ban is eredményes hadjáratot folytattak dél-angolai területen, az általuk támogatott²⁸³ és velük szövetséges UNITA pedig többször is behatolt az északkelet-angolai gyémántmezőkre, hogy a berendezéseket tönkretegye, az ott dolgozó külföldi mérnököket pedig a „Savimbi-ösvényen” a déli határon át kivezesse az országból. Az 1981-es „Protea akció” során a dél-afrikaiak a SWAPO mintegy ezer harcosát likvidálták, valamint két szovjet ezredest, egy törzsőrmestert pedig hatalmas mennyiségű fegyverrel és felszereléssel együtt a dél-afrikaiak kezére került.²⁸⁴

Elődeihez képest a Reagan adminisztráció sokkal hathatósabb támogatást nyújtott az UNITA számára, vállalva a dél-afrikaiakkal való nyílt együttműködést is. Savimbi 1986-ban a Fehér Házba is meghívást kapott. A találkozó után Ronald Reagan az UNITA sikeréről úgy beszélt, hogy az „győzelem, amely felvillanyozza a világot és a szabadságért küzdő többi nép szimpátiáját és segítségét biztosítja.”²⁸⁵

A külföldi segítség mellett az UNITA a gyémántbányákból, illetve a „véres gyémántokból” is jelentős bevételekhez jutott. Az angolai polgárháború így (akárcsak Sierra Leone-ban) sok szempontból önmagát finanszírozta. A luandai kormánynak viszont a főleg Lunda Norte és Lunda Sul tartományokból származó gyémántok utáni bevételek elapadása súlyos gondokat okozott, akárcsak az 1975-óta üzemben kívül lévő Benguela-vasút újranyitásának megakadályozása. Ezzel Dél-Afrika azt a stratégiai célját is elérte, hogy a vele ellenséges szomszédai, a „frontországok”, ne tudják mellőzni a dél-afrikai közlekedési infrastruktúrát. Ugyanakkor az olajkitermelés Cabinda partmenti vizein zavartalanul folyt tovább, s éppen a függetlenség elnyerése után vált a kőolaj az ország legfontosabb exportcikkévé. A messze legnagyobb termelő, az amerikai Gulf Oil Corporation (GOC) amerikai multi volt.²⁸⁶ A CIA már 1975 novemberében megállapította, hogy a harcok nem tettek kárt az offshore kutak kitermelő berendezéseiben. A napi 140 ezer hordóra becsült termelés jelentős jövedelmet biztosított Luandának. A Ford adminisztráció 1975 decemberében leállította a kifizetéseket, 125 millió dollár adó és jövedék átutalását felfüggesztve, „amíg Angolának nem lesz a nemzetközi közösség által általánosan elfogadott kormánya”²⁸⁷, de a kifizetéseket már a következő évtől rendszeresen teljesítették. A hidegháború egyik fintora volt ez a konstrukció. Angola az olajtermelés jövedelméből tudta fizetni a kubai csapatok költségeit is. E „befektetés”, amely évi több százmillió dollárba került, megtérült azáltal is, hogy a kubaiak az MPLA vezetését még az elégedetlenkedő saját tisztek puccsától is megvédték.

²⁸³ Besenyő János – Molnár Erik: A fegyverkereskedelem jelenlegi helyzete és szabályozása Afrika déli részén - Szakmai Szemle, 2012. 1. szám, 99. oldal

²⁸⁴ Búr (2011), i.m. p. 171.

²⁸⁵ Reagan korábban az afgán mudjahedeket, a mai tálibokat is szabadságharcosoknak nevezte. <http://www.guardian.co.uk/technology/2012/nov/27/call-of-duty-savimbi> (Letöltve: 2013. február 2.)

²⁸⁶ A Gulf Oil 1984-ben összeolvadt a Standard Oil of California (SOCAL) másik amerikai multival, s a fúzióból létrejött óriáscég neve 1985-től Chevron Corporation.

²⁸⁷ Glejjeses, i. m. p. 312.

Az angolai polgárháború legnagyobb ütközetére 1987 novembere és 1988 márciusa között Cuito Cuanavale délkelet angolai város mellett került sor. El-Alamein óta ez volt a legnagyobb csata, amit Afrika területén vívtak. A kezdeti dél-afrikai sikereket friss kubai elitegységek Afrikába vezénylése és harcba vetése egyenlítette ki. Még a Guantanamo-i amerikai támaszpontot vigyázó 50-ik hadosztály is Angolába került. Ezzel a csatával 4 ezerre nőtt Angolában a másfél évtizedes kubai katonai jelenlét embervesztesége. Dél-Afrika a kubaiaknál sokkal kevesebb katonát veszített, de képtelen volt áttörni az ellenséges vonalakat. Az afrikai (és természetesen a kubai) történetírásban a Cuito Cuanavale-i csata ezért szerepel gyakran, mint „az apartheid Sztálingrádjja”.²⁸⁸ Minkét fél magának tulajdonította a győzelmet, de a stratégiák számára világossá vált, hogy a ki-kiújuló háború holtpontra jutott, a további erőfeszítés nem hozhat megoldást. Amerikai közvetítéssel New York-ban 1988 decemberében megállapodás született, amelynek értelmében a kubai csapatok 1991-ig elhagyták Angolát, Dél-Afrika pedig 1990-ben függetlenséget adott Namíbiának. A békefolyamatot segítette 1989 januárjától 1991 júniusáig az ENSZ Angolai Ellenőrzési Missziója (United Nations Angola Verification Mission, UNAVEM),²⁸⁹ amely az ENSZ Kongói Művelete (ONUC) óta az első ENSZ misszió volt az afrikai kontinensen.²⁹⁰

Sajnálatos módon a későbbiekben a misszióhoz az egyes sorszámot kellett hozzáadni, mert az 1990-es években még két következő UNAVEM misszióra kellett sort keríteni, s ettől az évtizedtől az afrikai válságócok uralták az ENSZ missziókat. 1989 áprilisától 1990 márciusáig Namíbia és Angola határán egy másik misszió, az ENSZ Átmenetet Segítő Csoportja (United Nations Transition Assistance Group, UNTAG) felügyelte a harcoló felek szétválasztását.²⁹¹

A háború, amely a hidegháború egyik legfontosabb ütközési pontjává tette Angolát, százezrek életét oltotta ki, milliók kényszerültek elhagyni otthonaikat. A Reagan-Gorbacsov csúcstalálkozók egyik fontos napirendi pontjává vált az angolai polgárháború és a külföldi beavatkozás ügye. Az MPLA 1977. december 10-én, miután egy sikertelen puccskísérlet²⁹² után megszabadult saját radikálisaitól, kongresszusán marxista-leninista pártnak nyilvánította magát, s neve után a Munkáspárt elnevezést illesztette (MPLA-PT, Movimento Popular de Libertação de

²⁸⁸ Búr (2011), i.m. p. 172.

²⁸⁹ Az akkoriban indított missziók még a „klasszikus békeműveletek” kategóriájába tartoztak, de már akkor kiderült, hogy bizonyos körülmények miatt képtelenek a korábbi módszereket hatásosan alkalmazni. Ezért alakultak ki a ma már csak „negyedik generációs” békeműveletnek nevezett béketámogató akciók. Bővebben: Besenyő János: Besenyő János: Az Afrikai konfliktusok és kezelésük sajátosságai, a békefenntartó műveletek során szerzett tapasztalatok – Felderítő Szemle, VII. évfolyam, 3. szám, 2008. szeptember, 5-15. oldal

²⁹⁰ U. o. p. 172.

²⁹¹ A missziót az ENSZ-főtitkár különmegbízottja, a finn Martti Ahtisaari vezette. Bővebben: Besenyő János – Molnár Erik: ENSZ békefenntartás magyar részvétellel: Namíbia, Seregszemle, X. évfolyam, 1. szám, 2012. január-március 133-144. oldal

²⁹² A puccs a belügyminiszter, Nito Alves nevéhez fűződik, aki Neto vonalával szemben türelmetlenebb és radikálisabb politikus volt, a Moszkvához fűződő kapcsolatokat szorosabbra akarta fűzni, a Szovjetuniónak Angolában katonai támaszpontokat akart rendelkezésre bocsájtani. 1977 májusában kizárták a pártból. A puccs során kiszabadította bebörtönzött híveit, majd elfoglalták a rádiót. Neto csapatai kubai segítséggel leverték a lázadást. A következő években ezrek-tízezrek estek a megtorlás áldozataivá.

Angola – Partido do Trabalho). Egészen 1990-ig ez maradt a párt hivatalos ideológiája. Az utcákat-tereket a nemzetközi munkásmozgalom nagyjainak képeivel díszítették, sokat közülük e hősről neveztek el.²⁹³

Agostinho Neto 1979-ben, röviddel 57. születésnapja előtt egy moszkvai kórházban rákban elhunyt. Halála után az országot irányító MPLA vezetését José Eduardo dos Santos vette át. Az új vezető elődjénél pragmatikusabb vonalat képviselt. Ennek is köszönhető, hogy portugál közvetítéssel dos Santos és Savimbi 1991. május 1-jén a Lisszabon melletti Estorilban²⁹⁴ békét kötöttek egymással. Az Estoril-i, vagy más forrásokban Bicesse-i²⁹⁵ megegyezés (Acordos de Bicesse) a két oldalon küzdő legalább 150 ezer fegyveres részbeni leszerelését, részben egy 50 ezer fős nemzeti hadseregbe integrálását irányozta elő.²⁹⁶ A megállapodással véget ért a „második angolai háború”,²⁹⁷ mivel annak fő pontja értelmében május 15-én éjfélről tűzszünet lépett életbe, amelyet az MPLA, az UNITA, Portugália, az USA és a Szovjetunió képviselőinek kellett ellenőrizniük. A harcoló feleknek szánt külföldi katonai segítséget is azonnal le kellett állítani. Megkezdte munkáját az ENSZ UNAVEM II békefenntartó missziója.²⁹⁸ Megkezdtek az MPLA fegyveres ereje, az Angolai Népi Felszabadító Hadsereg (Forças Armadas Populares de Libertação de Angola, FAPLA)²⁹⁹ és az UNITA egységeiből fele-fele arányban új nemzeti hadsereg létrehozását is, az egyezménynek megfelelően. A menekültek visszatérésének lehetővé tétele és következő évben szabad és demokratikus választások megtartása is szerepelt a pontok között. 1992 augusztusában megváltoztatták az alkotmányt. Angola népi köztársaságból köztársaság lett, feladva az addig hivatalos állami ideológiát, a marxizmus-leninizmust. Az MPLA is törölte nevéből a munkáspárti toldalékot.³⁰⁰

Az 1992. szeptember 29-30-án megtartott parlamenti- és elnökválasztáson roppant magas, több mint 90%-os volt a részvétel. A nemzetközi megfigyelők által általában törvényesnek és tisztességesnek ítélt választások első fordulójában az akkor az ország nagyobbik részét ellenőrzése alatt tartó UNITA lemaradt a vetélytárs MPLA-tól. Az október 17-én nyilvánosságra hozott eredmény szerint az elnökválasztáson dos Santos a szavazatok közel felét, 49,6%-át kapta, Savimbi pedig 40,1%-ot.³⁰¹ Az elnökválasztáson második fordulóra volt ugyan szükség, de azon dos Santos jobb eséllyel indulhatott.³⁰² A parlamenti választásokat az MPLA egyértelműen megnyerte, az összes leadott szavazat 53,7%-val. Ez a pártnak a 220 fős angolai parlamentben 129 képviselői mandátumot biztosított. Az 1992-es

²⁹³ W. Martin James: Historical Dictionary of Angola. Plymouth, 2011. p. 173.

²⁹⁴ Estoril a portugál fővárostól 15 kilométerre fekvő tengerparti üdülőhely. Itt élt Horthy Miklós 1957-ben bekövetkezett haláláig.

²⁹⁵ Bicesse Estoril egyik tengerparti villanegyede, ami Cascais-sal lényegében egybeépült.

²⁹⁶ A megállapodás szerint a létrehozandó nemzeti hadsereg 40 ezer fős szárazföldi, 6 ezer fős haditengerészeti és 4 ezer fős légierőből állt volna.

²⁹⁷ Az „első angolai háború” elnevezés a portugálok elleni függetlenségi háborúra vonatkozik.

²⁹⁸ Az UNAVEM II 1995 februárjáig működött, amikor felváltotta az UNAVEM III.

²⁹⁹ A FAPLA 1974. augusztus 1-én jött létre az MPLA addigi fegyveres erejéből, az 1960-as évek elején alapított Angolai Népi Felszabadító Erő (Exército Popular de Libertação de Angola, EPLA) átnevezésével.

³⁰⁰ Garztecki, i.m. p. 36.

³⁰¹ U.o. p. 36.

³⁰² Chabal, i.m. p. 121.

választások sok megfigyelő szerint egyfajta „etnikai népszámlálást” jelentettek, hiszen az UNITA az ovimbunduk által lakott három tartományban a szavazatok kétharmadát kapta, míg máshol sokkal gyengébben szerepelt.³⁰³ Az UNITA országosan még így is viszonylag sikeres volt, hiszen a szavazatok 34,1%-val 70 parlamenti helyet szerzett, míg az egykori vetélytárs-szövetséges FNLA mindössze 2,4%-ot kapott, s ez az arány csupán 5 parlamenti helyre volt elegendő. Még 15 egyéb párt is versengett a szavazatokért, de ők együttesen is a voksok kevesebb, mint 10%-át kapták, s együtt is csupán 16 mandátumot szereztek.³⁰⁴

Savimbi a választások elcsalására hivatkozva már október 5-én elhagyta a közös hadsereg (Forças Armadas de Angola, FAA) létrehozásának céljából felállított egyeztető testületet.³⁰⁵ A második fordulóban már meg sem mérettette meg magát, újból a háborút választotta. A harcok 1992-től egy újabb évtizeden keresztül folytak.³⁰⁶ A helyzet elmérgesedéséért a nemzetközi közösség elsősorban Savimbit tette felelőssé. 1993. szeptember 15-én az ENSZ BT 864-es számú, egyhangúlag elfogadott³⁰⁷ határozatában korábbi, 1991-es, 1992-es és 1993-as határozatainak megerősítése mellett felszólította az UNITA-t, hogy a szervezet térjen vissza a békefolyamathoz, valamint az országban tartózkodó ENSZ-személyzet elleni ismételt támadások azonnali felfüggesztését követelte. A világsszervezet ezen felül szankciókat is hozott az UNITA ellen, megtiltva a neki szánt fegyverszállításokat, alkatrész-utánpótlást, üzemanyag ellátást és bármilyen katonai segítségnyújtást.³⁰⁸

E szankciók ellenére az UNITA 1993 végére az ország területének 70%-át tartotta ellenőrzése alatt. A kubaiak távozásával és a saját fegyveres erők jelentős részének leszerelésével az MPLA komoly hátrányba került. Dos Santos Franciaországból vásárolt titokban modern fegyvereket, amelyből azután évekkel később Párizsban kipattant az „Angolagate” botrány.³⁰⁹ Az erőfeszítéseknek köszönhetően a következő évben fordult a hadiszerencse, 1994 őszére a kormány csapatok már Angola területének újra 60%-át birtokolták. A háború azonban mindkét félre, s mindenekelőtt a lakosságra roppant terheket rakott. Párhelyzet alakult ki, a „városok háborúját” és a „vidék háborúját”³¹⁰ egyszerre egyik fél sem volt képes megnyerni. Ezt felismerve az UNITA tábornokai 1994. folyamán puhatolódzni kezdtek a másik fél irányába, ahol fogadókészségre leltek. A tárgyalások közvetítők révén kezdődtek. Nelson Mandela dél-afrikai elnök meghívta Jonas Savimbit Pretoriába, de Savimbi a látogatást elutasította. Mandela és Robert Mugabe végül a zambiai Lusakában ültették tárgyalóasztalhoz dos Santos és

³⁰³ World Directory of Minorities. Africa Minority Rights Group International. Directory, Angola, Ovimbundu. <http://www.minorityrights.org/?lid=3881&tmpl=printpage> (Letöltés ideje: 2012. január 13.)

³⁰⁴ African Elections Database. Angola. <http://africanelections.tripod.com/ao.html> (Letöltés ideje: 2011. december 2.)

³⁰⁵ Garztecki, i.m. p. 36.

³⁰⁶ Gérard Prunier: Africa's World War: Congo, the Rwandan Genocide and the Making of a Continental Catastrophe. Oxford, 2009. pp. 88-91.

³⁰⁷ Magyarország is (nem állandó) tagja volt ekkor a BT-nek.

³⁰⁸ <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/502/71/PDF/N9350271.pdf?OpenElement> (Letöltés ideje: 2013. február 2.)

³⁰⁹ Az „Angolagate” mint Mitterrand-Pasqua-ügy is ismert, amely 2000-ben pattant ki, az ítéletet pedig 2007-ben hozták.

³¹⁰ A „városok háborúja” az UNITA számára bizonyult megnyerhetetlennek, míg a „vidék háborúját” az MPLA volt képtelen győzelemre vinni.

Savimbi képviselőit. Végül 1994. november 15-én megszületett a Lusakai Egyezmény, amely rendelkezett a korábbi békeszerződés megállapodásainak betartásáról, s az 1992-es választási eredmények alapján létrejött intézmények elismeréséről.³¹¹ A felek megállapodtak egy nemzeti egységkormány létrehozásáról is, amelyben dos Santos elnöki, Savimbi pedig alelnöki tisztet tölt be. Ezt a pozíciót azonban Savimbi nem foglalta el, inkább „kinn maradt a vadonban”, hogy csapait ellenőrzése alatt tarthassa. 1992-től eltérően nem tűztek ki a közeljövőre választásokat, először a kölcsönös bizalom kiépítésére koncentráltak. Ez a bizalom azonban még az adott feltételek között sem jött létre. Az MPLA követelte, hogy az UNITA minden katonáját küldje be az arra kijelölt táborokba, összes nehézfegyverével együtt. Az UNITA azt rótta ellenfele szemére, hogy nem tesz lépéseket a tényleges hatalom-megosztás irányába, a Savimbinak felkínált elnökhelyettesi hatáskört minimálisra szabták, valamint azt, hogy a kormányba kinevezett képviselőit blokkolták az elnök, dos Santos háttéremberei.³¹²

Az ENSZ az UNAVEM III. békefenntartó misszió kiküldésével segítette a lusakai békefolyamatot, amelyre a világszervezet 1,5 milliárd dollárt költött. Az eredmény igen sovány volt. Sem a közös hadsereg, sem a közös rendőri erők nem jöttek létre a két fél fegyvereseinek integrálásával.³¹³ Mégis, 1992. után egy rövid, de viszonylag békés átmeneti periódus köszöntött be az országban, noha a harcok ekkor sem szüntek meg teljesen. Jellemzően az UNITA erői az esős évszakban foglaltak területeket, amelyeket a száraz évszakban a jobban felszerelt kormányerők visszafoglaltak. Az ENSZ BT 1997. június 30-án az 1118. számú, elfogadott határozatában rendelkezett az UNAVEM III. felváltásáról a MONUA megfigyelő misszióval.³¹⁴ Ez azonban nem segített, a békefolyamat 1998 végére összeomlott. A harcok ismét fellángoltak, a „harmadik angolai háború” pedig minden addiginál véresebb volt. Papíron fennmaradt a „nemzeti egység és megbékélés kormánya”, de abból az UNITA utolsó képviselői is távoztak,³¹⁵ maradt az MPLA dominanciája. Politikailag azonban ez előnyösebb volt dos Santos számára, mint a korábbi egypártrendszer, mivel – nem minden alap nélkül – az UNITA-ra lehetett hárítani a megbékélés folyamatának felrúgásáért a felelősséget. A kormányerők próbálkozását, hogy az UNITA bázisait 1999 elején meglepetésszerűen elfoglalják, nem koronázta siker, de ezek után mindkét fél újra kizárólag a fegyveres megoldást kereste. Ilyen helyzetben az ENSZ 1999. február 24-én visszavonta megfigyelőit, az 1988-óta Angolában lévő kéksisakosok végleg távoztak. Az ENSZ BT 1997-es 1127-es számú, 1998-as 1173-as számú és az 1999-es 1229-as számú határozatait megerősítve 1999. május 7-én egyhangú szavazással elfogadta 1237-es határozatát, amelyben a béke helyreállításának legfőbb akadályaként az UNITA, személy szerint Jonas Savimbi politikája szerepelt. Az UNITA-elleni szankciókat a fegyver és olaj-

³¹¹ Lusaka Protocol. Lusaka, Zambia, November 15, 1994. Peace Agreements Digital Collection. http://www.usip.org/files/file/resources/collections/peace_agreements/lusaka_11151994.pdf (Letöltés ideje: 2011. május 13.)

³¹² Stephen L. Weigert: Angola: A Modern Military History, 1961-2002. New York, 2011. p. 3.

³¹³ U. o. p. 3.

³¹⁴ <http://www.un.org/Depts/DPKO/Missions/Monua/monuab.htm> (Letöltés ideje: 2013. február 20.)

³¹⁵ Néhány „disszidens” kivételével, akik átálltak az MPLA oldalára, de magukat továbbra is az UNITA tagjának vallották.

illetve olajtermékek mellett kiterjesztették a gyémántokra és pénzügyi tranzakciókra is. Szakértői bizottságot küldtek ki, hogy a visszaéléseket felderítse.³¹⁶

Politikai változások a polgárháború után

A váltakozó szerencsével folyó polgárháborúnak Savimbi váratlan halála vetett véget. 2002. február 22-én Luandától ezer kilométerre délkeletre, Moxico-tartományban a kormánycsapatokkal vívott egyik összecsapás során életét veszítette. Ugyanebben az összecsapásban megsebesült Savimbi kijelölt utóda, António Dembo tábornok is, aki tíz nappal később belehalt sebeibe. Savimbi és Dembo halálával az UNITA helyzete megrendült, az új vezetés, élén Isaias Samakuva nagykövettel³¹⁷ tárgyalásokra kényszerült. Az újabb, immár végleges békeszerződést 2002. április 4-én Luandában írta alá az angolai kormányhadsereg (FAA) részéről Armando da Cruz Neto tábornok, az UNITA részéről Geraldo Abreu Muengo Ucuatchitembo („Kamorteiro”) tábornok.³¹⁸

A megegyezés a lusakai megállapodás felélesztése volt, hozzáigazítva a realitásokhoz, noha az UNITA tábornokai hallani sem akartak a vereség elismeréséről. Az MPLA propagandájában a Savimbi halálát követő hetek győzelmi jelentéseit mindinkább a megbékélés, a kompromisszumos béke váltotta fel. Ez sokat segített, hogy ténylegesen is véget érhesen a kisebb megszakításokkal 1974. óta zajló véres konfliktus, Afrika történetének leghosszabb (27 évig tartó) háborúja. 2002 októberében az UNITA céljaiért kizárólag békés eszközökkel küzdő politikai pártként deklarálta magát. Minden korábbi, a szervezet ellen hozott ENSZ szankció feloldásra került. A béke azonban nem volt teljes, a Cabinda függetlenségért harcoló Cabinda Enklávé Felszabadítási Frontja (Frente para a Libertação do Enclave de Cabinda, FLEC),³¹⁹ amelyet az 1980-as évektől az UNITA és Dél-Afrika is támogatott, nem fogadta el dos Santos kormányának korlátozott tartományi autonómiára vonatkozó ajánlatát. Az alacsony intenzitású cabindai gerillaháborúnak az 1996 áprilisában megkötött tűzszünet volt hivatva véget vetni, de az nem tartott sokáig, s 2002. után is tovább folytatódott. 2010-ben az Afrika-kupára utazó togói nemzeti tizenegy autóbussa elleni támadással (amely három emberéletet követelt) a FLEC utoljára vállalkozott erőszakos akcióra. A 2012-es választásokat az MPLA ebben a tartományban is meggyőző (60%-os) fölényrel nyerte.

A hosszú és véres polgárháborúnak köszönhetően Angola rendkívül szegényen és elmaradottan lépett a 21. századba. Az akár másfél millióra is tehető emberveszteség mellett 4-4,7 millió ember (a népesség harmada!) kényszerült elhagyni otthonát a polgárháború évtizedeiben, közülük félmillióan Angola határain

³¹⁶ <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/134/03/PDF/N9913403.pdf?OpenElement> (Letöltés ideje: 2013. február 18.)

³¹⁷ Isaias Samakuva 1989-től 1994-ig, majd 1998-tól 2002-ig volt az UNITA Európába küldött diplomatája, aki szervezetét egyszerre számos országban képviselte.

³¹⁸ https://peaceaccords.nd.edu/site_media/media/accords/The_Luena_Agreement_2002.pdf (Letöltés ideje: 2013. február 18.)

³¹⁹ Cabinda Enklávé Felszabadítási Frontja 1963-ban jött létre három kisebb ellenálló csoport egyesüléséből, ám többször is számos frakcióra szakadt, legutóbb 1996-ban történt újraegyesülés.

túlra menekültek.³²⁰ Az ország felnőtt népességének 2002-ben csupán 42%-a tudott írni-olvasni, a gyerekek negyede (!) nem élte meg az ötödik születésnapját, az átlag életkor több mint tíz évet visszaesve 36 és 42 év közé süllyedt. Ezen felül a háború következményei a béke éveiben is érezhetőek voltak, legalább 70 százalékban megsemmisült az infrastruktúra,³²¹ menekültek százezrei vártak a hazatérésre, taposóaknak tömege (7 millió körülire becsülhető a háború alatt telepített aknák száma) szedte áldozatait. Ez utóbbi következtében Angola vált a világon a legtöbb amputált embernek (megközelítően 80 ezer) az otthonává.³²² A háború végével megkezdődött az újjáépítés folyamata, amely főként a jelentős olajbevételeknek köszönhetően látványos eredményeket hozott. 2002. és 2012. között Angola volt a világ egyik leggyorsabban fejlődő országa. Ennek ellenére az újjáépítés még napjainkra sem fejeződött be, s a hosszú ideig tartó rombolás sokfelé Angolában tartós nyomokat hagyott.

Az 1992-es parlamenti választások után 2008 szeptemberében tartottak először parlamenti választásokat Angolában. Ezen a függetlenség elnyerése óta mindössze második választáson a szavazásra jogosultak 87,36%-a járult az urnákhoz. A kormányzó MPLA a szavazatok 81,64%-át kapta, lényegesen többet, mint 1992-ben (akkor 53%), s így nagy vereséget mért UNITA pártra, amely csupán 10,39%-át (1992-ben 34%) tudta a szavazatoknak begyűjteni. Ezáltal a 220 parlamenti képviselői helyből az MPLA 191 helyet szerzett, ami kétharmados többséget jelent. Az UNITA mindössze 16 helyet tudott biztosítani magának. Dos Santos nem csupán megőrizte, de meg is erősítette saját és pártja pozícióit. 2010. január 21-én a luandai parlament új alkotmányt fogadott el, Angola első véglegesnek szánt alaptörvényét, amely felváltotta az 1991-ben bevezetett ideiglenes alkotmányt. Az új alkotmány értelmében az ország elnöke a továbbiakban nem közvetlen választással kerül hivatalába, hanem a legerősebb parlamenti párt vezetője kapja automatikusan ezt a posztot. További alkotmányos változás volt, hogy az elnök mellé alelnököt neveztek ki. Angola első alelnöke a regnáló elnök unokaöccse, Fernando da Piedade Dias dos Santos (népszerű becenevén Nandó) lett, aki 2002. és 2008. között az ország miniszterelnöke volt.³²³

A legutolsó, 2012-es parlamenti választásokon a politikai erőviszonyok nem változtak lényegesen. A 21 millióra becsült népességből 9,7 millióan voltak jogosultak szavazni. Közülük 6,1 millióan adták le voksukat, így a választási részvétel a korábbiakhoz képest igen alacsony, mindössze 63%-os volt. Az Afrikai Unió megfigyelői a választásokat „szabadnak, tisztességesnek, átláthatónak és hitelesnek” minősítették.³²⁴ Megjegyezték ugyanakkor, hogy a választási kampányban az ellenzéki pártok jóval kevesebb megszólalási lehetőséget kaptak a

³²⁰ <https://peaceaccords.nd.edu/matrix/accord/12> (Letöltés ideje: 2013. február 18.)

³²¹ <http://www.angola-today.com/country-profile/transport-and-infrastructure/> (Letöltés ideje: 2013. február 22.)

³²² Brinkman, i.m. p. 175., Jon Unruh: Landmines and Land Tenure in Postwar Angola. http://www.gichd.org/fileadmin/pdf/ma_development/wk-landrights-oct2010/LMAD-wk-Angola-case-study-Feb2011.pdf (Letöltés ideje: 2013. február 26.)

³²³ 1999-től 2002-ig nem töltötték be a miniszterelnöki posztot. Fernando da Piedade Dias dos Santos 2008 és 2010 között a parlament elnöke volt.

³²⁴ Angola election judged „free and fair” by African Union. BBC News, Africa, 2 September 2012. <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-19460914> (Letöltés ideje: 2013. január 9.)

médiában, mint a kormánypárt. A választások hivatalos végeredményeként az MPLA a szavazatok 71,84%-val 175 parlamenti képviselői mandátumot szerzett, 16 mandátummal kevesebbet, mint négy évvel korábban, ám ez még így is elég volt a kétharmados többséghez. Az UNITA a szavazatok 18,66%-val megduplázta korábbi 16 helyét, az új parlamentben 32 képviselője ül. Az új párt, az UNITA-ból 2012 márciusában Abel Chivukuvuku³²⁵ vezetésével kivált CASA-CE (Convergência Ampla de Salvação em Angola – Coligação Eleitoral, Széles Összetartás Angola Megmentésére – Széles Koalíció) 6%-ot kapott, s ezzel 8 parlamenti mandátumot szerzett, a Társadalmi Megújulás Pártja (Partido de Renovação Social, PRS)³²⁶ hármat, az FNLA pedig kettőt.³²⁷

Dos Santos 33 éves hatalma újabb négy évvel meghosszabbodott, noha felröppentek hírek, hogy a választások megnyerése után átadja egy általa kijelölt utódnak az ország vezetését. Ezek a híresztelések azonban alap nélkülnek bizonyultak. Az MPLA pártlistáján dos Santos mögött a második helyen Manuel Domingos Vicente, az állami olajvállalat a Sonangol 1999-2012. közötti elnök-vezérigazgatója szerepelt. Így 2012 szeptemberében ő váltotta Fernando da Piedade Dias dos Santost az alelnöki poszton. Utóbbi a parlament elnökének hivatalát kapta meg újra.³²⁸

Közigazgatás

Az 1975-ös függetlenség elnyerése után Angola a „szocialista orientációt” választotta. 1990-ig egypártrendszer működött, a három felszabadítási mozgalom egyike, az Angolai Népi Felszabadítási Mozgalom (Movimento Popular de Libertação de Angola, MPLA) vetélytársaival (UNITA, FLNA) fegyveres konfliktusba keveredett, amely 27 éves, 2002-ig tartó polgárháborúhoz vezetett. 1977. és 1992. között de facto egypártrendszer volt érvényben. Ezen az 1992-es új alkotmány változtatott, amely többpárti, demokratikus választásokat tett lehetővé. Az új rendszer a polgárháború miatt 2002-ig csak bizonyos megszorításokkal működött. 2010-ben újabb, ma is érvényes alkotmány lépett érvénybe. Ennek alapján Angola prezidenciális köztársaság, amelynek elnöke az állam és a kormány elnöke, valamint a fegyveres erők főparancsnoka is egyben. 2012-től nem közvetlenül kerül megválasztásra, hanem a választásokon győztes párt vezetője kapja automatikusan a tisztséget. Rendkívül széles jogkörökkel bír, kinevezi (és visszahívja) a kormány, az alkotmány-bíró, a legfelsőbb bíróság, a számvevőszék, a legfelsőbb katonai tanács, az nemzeti bank, a főügyészség, a tartományok, s egyéb országos hatáskörű szervek elnökeit, kormányzóit, illetve egyéb vezető tisztségviselőit. Ő határozza meg az ország politikai irányvonalát. A

³²⁵ Chivukuvuku volt több ízben is az UNITA vezetőjének, Isaias Samakuvának kihívója, de nem tudta megszerezni párttársai többségének támogatását sem 2007-ben, sem a 2011. decemberi UNITA pártkongresszuson.

³²⁶ A Partido de Renovação Social az egyetlen etnikai alapon szerveződő párt Angolában, a chokwe nyelvi-etnikai közösséget képviseli.

³²⁷ <http://www.rnw.nl/africa/bulletin/dos-santos-mpla-takes-718-angola-elections-commission> (Letöltés ideje: 2013. január 9.)

³²⁸ Fernando da Piedade Dias dos Santos 2002. és 2008. között már betöltötte ezt a funkciót.

törvényhozó hatalmat a parlament képviseli (Assembleia Nacional), amely egykamarás, 220 fős. A parlament tagjait 4 évre választják.

Angola közigazgatása országos, tartományi, kerületi (vagy járási) és városi (vagy települési) szintekre tagozódik. Az ország 18 tartományból (províncias) áll, ezek ABC sorrendben:³²⁹

- 1 Bengo
- 2 Benguela
- 3 Bié
- 4 Cabinda
- 5 Cuando Cubango
- 6 Cuanza Norte
- 7 Cuanza Sul
- 8 Cunene
- 9 Huambo
- 10 Huíla
- 11 Luanda
- 12 Lunda Norte
- 13 Lunda Sul
- 14 Malanje
- 15 Moxico
- 16 Namibe
- 17 Uíge
- 18 Zaire

A tartományok közül területileg Moxico a legnagyobb, majdnem két és fél Magyarországnyi, 223.023 km². Hagyományosan³³⁰ a legkisebb Luanda tartomány volt 2.257 km² kiterjedéssel, ami Budapest területét alig több mint négyszer haladta meg. 2011. július 27-én az angolai parlament új törvényt fogadott el, amely Icolo e Bengo és Quiçama kerületeket (járásokat) Bengo tartománytól Luanda tartományhoz csatolta. A 2011. szeptember 1-től érvényes új közigazgatási határok értelmében Luanda tartomány 18.826 km² nagyságú lett. A lényegesen megnövekedett terület lakosainak száma pedig a különböző becslések alapján 5 és 10 millió között lehet. 2011-től így a legkisebb tartomány Cabinda lett, 7.823 km² területével nem éri el a legnagyobb magyar megye, Bács-Kiskun területét. A népesség roppant egyenlőtlenül oszlik meg, Cabindában többen élnek (kb. 300 ezer), mint Moxico-ban (kb. 230 ezer). A Magyarországnál nagyobb területű Lunda Norte tartomány (103.000 km²) népsűrűsége a legkisebb, nem éri el a 1 fő/ km² (100 ezerre becsült népesség) értéket sem, az országos átlag tizenötödét, míg Luanda tartomány az országos átlag sokszoros értékét adja. A tartományok közül egyedül Lunda Sul felkeresése nem ajánlott, mert itt találhatóak a gyémánt-lelőhelyek, az ide történő be- és kiutazás kockázatos.³³¹

³²⁹ <http://www.governo.gov.ao/Organismos.aspx?op=P> (Letöltés ideje: 2013. február 1.)

³³⁰ 1980 óta, amikor Luanda tartományt kétfelé osztották, Kuandara és Bengo tartományra.

³³¹ <http://www.expattarrivals.com/angola/safety-in-angola> (Letöltés ideje: 2013. február 25.)

Az egyes tartományok kerületekre, vagy járásokra (municípios) tagolódnak. Összesen 173 kerület (vagy járás) létezik aktuálisan, számuk tartományonként változik, Cabindában csak négy, míg Uíge tartományban 15 a kerületek száma. A közigazgatás legalsóbb szintjét a helyi önkormányzatok (comunas) képezik, számuk összesen 618.

Az ország fővárosa Luanda, amelyet a portugál gyarmatosítók 1576. január 25-én alapítottak São Paulo da Assunção de Loanda néven. A függetlenség elnyerésekor félmillió város mára (elővárosaival) Afrika egyik legnagyobb metropoliszává nőtte ki magát, ötmillióra becsült népességével a kontinensen a negyedik legnépesebb település,³³² míg a portugál nyelvű városok sorában harmadik a sorrendben.³³³ Luanda város közigazgatásilag 9 városi kerületre tagolódik, ezek a következők: Cazenga, Ingombota, Kilamba Kiaxi, Maianga, Rangel, Samba, Sambizanga, Cacuaco és Viana. A 2011-es új közigazgatási határok szerint Luanda város területe 113 km², s a 41 km²-es Gazenga, a 335 km²-es Cacuaco, a 615 km²-es Viana és az 1077 km²-es Belas tartományi kerületekkel határos.³³⁴ A közigazgatási határok a luandai agglomeráció esetében nem igazán lényegesek, az óvárostól nem messzire sok új építésű villanegyed nőtt ki a földből 2002 óta, mint például a városközponttól 15-30 kilométerre délre fekvő Luanda Sul. A luandai újjagzdagoknak ez a kedvenc lakóhelye Belas tartományi kerületben fekszik. Ugyancsak itt épült 5 ezer hektáron Nova Cidade de Kilamba, amelynek 750 nyolcemeletes épületében a tervek szerint félmillió embernek kellene otthonra lelnie. Az első ütem 2011-es hivatalos átadásakor dos Santos elnök Afrika legnagyobb otthonteremtő beruházásának nevezte a projektet. Dos Santos a 2008-as választásokkor 2012-re egymillió új otthon felépítését ígérte Angolában. Kilamba csak egy, még ha a legnagyobb is a hasonló projektek közül. A kormányzati propagandában is fontos szerepet kapott, mint a 2002. óta zajló újjáépítés egyik meghatározó lépése. A beruházó a kínai China International Trust and Investment Corporation (CITIC), amely kínai hitelből (3,5 milliárd dollárra becsült összegből) arra vállalkozott, hogy kevesebb, mint 3 év alatt tető alá hozza az otthonokat.³³⁵ A hitel fedezeteként Angola olajbevételei szolgálnak. Az építkezésen szinte kizárólag kínai munkásokat alkalmaztak, a helyieknek nem jutott munka. Ennél is komolyabb gond, hogy a magas árak lehetetlenné teszik, hogy a luandai családok túlnyomó többsége ideköltözzön a túlszűfolt, poros és gyakran veszélyes, lepusztult városrészekből.³³⁶ Az első ütem 2800 lakásából egy év alatt csupán 220 kelt el a fizetőképes kereslet hiánya miatt. Kilamba, Luanda új lakónegyede így feliratkozott a kínai, spanyol és ír szellemvárosok sorába.

³³² Lagos, Kinshasa és Kairó után.

³³³ São Paulo és Rio de Janeiro után, messze megelőzve Lisszabont és Maputot.

³³⁴ <http://info-angola.ao/images/stories/dpa-grande.png> (Letöltés ideje: 2013. február 13.)

³³⁵ Louise Redvers: Angola's Chinese-built ghost town. BBC News Africa, 2 July 2012.

<http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-18646243> (Letöltés ideje: 2013. február 25.)

³³⁶ Luandában, mint minden gyorsan növekvő városban, a bűnözés komoly gondot okoz. Különösen Serpentine, Sembezanda és Roche Pinto (nyomor) negyedek elkerülése ajánlott a külföldieknek.

Fegyveres erők

Az angolai fegyveres erők szárazföldi haderőből (Forças Armadas Angolanas, FAA), haditengerészetből (Marinha de Guerra Angola, MGA), és légierőből (Força Aerea Nacional Angolana, FANA) állnak, a hadsereg irányítása alatt. A hadsereg főparancsnoka az államfő, José Eduardo dos Santos. 1991-ben alapították az addigi kormányerők, a FAPLA (Forças Armadas de Libertação de Angola) és az UNITA csapatainak összevonásával. Az angolai fegyveres erők létszáma 108 ezer fő, amelyhez 10 ezer főnyi paramilitáris erő párosul. Ez nemzetközi összehasonlításban igen nagy létszám, majdnem a fele a német haderőének, s a szubszaharai-Afrikában csak Etiópia (353 ezer fő) és Eritrea (200 ezer, a paramilitáris erővel 330 ezer) fegyveres erőinek létszáma haladja meg Angoláét. Még a szudáni szárazföldi hadsereg is kisebb (105 ezer fő, 7 ezer aktív tartalékos), csupán a nehezen átlátható félkatonai egységekkel (15 ezer félhivatalos, megbecsülhetetlen „egyéb”, pl. darfuri milicista) együtt mutatható ki Angoláénál nagyobb létszám.³³⁷ A regionális, sőt kontinentális hatalomnak számító Dél-afrikai Köztársaság hadserege is lényegesen kisebb Angoláénál (63 ezer fő).³³⁸ A hadsereg létszáma 1994. óta lényegesen nem változott, s mivel azóta a népesség megduplázódott, a foglalkoztatottak számában is lényeges növekedés volt, így a hadsereg személyi állományának aránya a társadalmon belül viszonylagosan kisebbedett. Átmeneti növekedés a 2000-2002. körüli években volt, hiszen a polgárháború végén 150 ezer fős volt az ország hadserege. A békekötés utáni (részleges) leszerelésnek is köszönhetően a foglalkoztatottak létszámához képest a hadsereg személyi állománya 2001. és 2009. között 2,2%-ról 1,4%-ra csökkent.³³⁹ Az angolai fegyveres erők a kötelező 2 éves katonai szolgálatot töltő sorkatonákból (20-45 évesek), valamint szerződéses katonákból (18-45 évesek) áll. A haditengerészetnél kizárólag hivatásos tengerészek szolgálnak. Az ország védelmi kiadásai 2009-ben a GDP 3,6%-át tették ki, ami arányosan a 32. volt az országok sorában.³⁴⁰ Az FAA afrikai viszonylatban kitűnően felszereltnek számít.

A szárazföldi haderő létszáma 90 000 fő. Az állomány 35 ezredben (gépesített és gyalogos ezredek) teljesít szolgálatot.

Felszerelés:

660 db harckocsi (T-54/-55, T-62, T-72)

40 db felderítő harcjármű (BRDM-2)

400 db páncélozott gyalogsági harcjármű (BMP-1/-2)

404 db tüzérségi löveg: 400 db vontatásos, 4 db önjáró

Korábban az FAA főként a szovjet-orosz haditechnikára épített, az utóbbi évtizedben nyugati és kínai haditechnika is érkezik az országba.

A légierő létszáma 6000 fő.

³³⁷ Besenyő János: Szudán. Országismertető. Székesfehérvár, 2010. p.17.

³³⁸ Bjorn Moller: Privatisation of Conflict, Security and War. Danish Institute for International Studies, Working Paper No. 2005/2. Copenhagen, 2005. p. 20.

³³⁹ Markus Weimer: The Peace Dividend: Analysis of a Decade of Angolan Indicators, 2002-12. Africa Programme Paper, AFP PP 2012/03. London, 2012. p. 12.

2012/03 <http://www.chathamhouse.org/publications/papers/view/182750> (Letöltés ideje: 2013. február 9.)

³⁴⁰ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2034rank.html?countryName=Angola&countryCode=ao®ionCode=afr&rank=32#ao> (Letöltés ideje: 2013. február 23.)

Felszerelés:

104 db harci repülőgép (MiG-21, MiG-23, Szu-22, Szu-25, 7 db Szu-27)³⁴¹

35 db szállító repülőgép

40 db harci helikopter (Mi-24, Mi-25/-35, SA-315B, SA-342, SA-365, Alouette III., Bell 212)

63 db szállító helikopter

2013 januárjában Braziliából 3 db A-29 Super Tucano harci- és oktató gépet vettek, további gépek szállítása következik.³⁴²

A Haditengerészet létszáma 4000 fő.

Hadihajók:

9 db járőrhajó (2011-től Németország új, modern torpedónaszádokat szállít)

1 db Fokker F27 turbópropelleres szállító repülőgép

2 db EMB 111 tengeri-járőr repülőgép

1db Boeing 707 tengeri-járőr repülőgép

2013 februárjában az angolai és szerb védelmi minisztériumok megállapodtak a katonai együttműködés kiépítésében. Ez a Lubango-i légibázis felújítását, egy új katonai kórház építését, az FAA tagjainak kiképzését, egészségügyi logisztikai hálózat kiépítését és más angolai fejlesztéseket foglal magába.³⁴³ Angolai-brazil együttműködésről írtak alá egyezményt néhány nappal korábban az angolai védelmi ipar kiépítéséhez nyújtandó brazil segítségről, valamint egy közös védelmi bizottság felállításáról.³⁴⁴ Az amerikai, nyugat-európai, dél-afrikai, kínai és más, újabban kezdődött katonai együttműködések jól egészítik ki Angola hagyományos szovjet-orosz katonai orientációját.

Angola tágabb geopolitikai környezete

Angola, mint potenciális regionális hatalom Afrika dél-nyugati részén a világpolitika egyik jelentős szereplője. Még el sem nyerte hivatalosan a függetlenségét, amikor 1975. február 11-én felvették az Afrikai Egységsszervezetbe (OAU), jó fél évvel korábban, mint a többi volt portugál gyarmatot, noha azok korábban váltak önállóvá. Azt, hogy ki képviselhesse az országot az AESZ-ben éles viták tárgyává vált. 2002-től az Afrikai Unió tagja. Az ország 1976. december 1. óta tagja az ENSZ-nek, a szervezet 148. tagállamaként. Angola számos regionális együttműködési szervezet tagja, ezek közül a legfontosabb a Déli-afrikai Fejlesztési Közösség (Southern African Development Community, SADC), amely az ún. „frontállamok” és a Dél-Afrikai Köztársaság részvételével jött létre, s amelynek Angola 1992-es megalakulása óta fontos tagja.³⁴⁵ 2007. óta Angola az OPEC teljes jogú tagja. Emellett az ország a Latin Unió (Union Latina), a G-77-ek, a WTO és

³⁴¹ Angola 2000-ben 8 orosz Szuhoj-27-es vadászbombázót vásárolt, ebből az UNITA egyet lelőtt.

³⁴² http://www.deagel.com/news/Embraer-Delivers-the-First-Three-A-29-Super-Tucano-to-the-National-Air-Force-of-Angola_n000011185.aspx (Letöltés ideje: 2013. február 28.)

³⁴³ Angola and Serbia Agree On Building Military Infrastructures. AllAfrica, 27 February 2013. <http://allafrica.com/stories/201302280218.html> (Letöltés ideje: 2013. február 28.)

³⁴⁴ Angola, Brazil Agree On Joint Defence Committee. AllAfrica, 19 February 2013. <http://allafrica.com/stories/201302200152.html> (Letöltés ideje: 2013. február 28.)

³⁴⁵ 14 más régiós országgal együtt.

számos más nemzetközi szervezet munkájában is aktív résztvevő. A hidegháború éveiben Angola a két világrendszer ütközési zónájában feküdt, területén kubai, szovjet, dél-afrikai, kongói és más csapatok folytattak hadműveleteket. Angola aktívan támogatta a délnyugat-afrikai felszabadítási mozgalom, a SWAPO harcát tevékeny részt vállalt a dél-afrikai apartheid rendszer megbuktatásában. 2002-ig az ország a szűkebb régiójában és a nemzetközi porondon is passzív szerepre volt kárhóztatva, azóta viszont (hadseregének nagy létszáma és afrikai viszonylatba jó felszereltsége miatt is) számos afrikai konfliktusban közvetítő és békefenntartó szerepet vállalt. Angola tevékeny részt vállalt a Kongói Demokratikus Köztársaságban végbement politikai és katonai fejleményekben, „Afrika első világháborújában”. az 1990-es években Angolai csapatok is segítették Laurent Kabila rendszerének megszilárdítását, majd fiának, Joseph Kabilának is hathatós segítséget nyújtottak hatalma megőrzése érdekében. Angolai csapatok részt vettek az elefántcsontparti békefenntartásban, valamint Bissau-Guineában 2011-12. folyamán (a nemzetközi közvéleményt megosztó módon) közvetlen katonai segítséget nyújtottak az ország vezetésének. Ez volt az ország első olyan külföldi katonai elköteleződése, amelyben felfedezhetőek a közvetlen gazdasági érdekek, mivel Angola 500 millió dolláros befektetéssel bauxitbányát és mélytengeri kikötőt kíván létesíteni az országban.³⁴⁶ Angola adottságai, gyors fejlődése, regionális és kontinentális szomszédjainak belső helyzete a jövőben a nemzetközi szerepvállalás jelentős megnövekedését valószínűsítik.

UNAVEM / MONUA missziók

A portugálok valamikor Afrika gyöngyszemének nevezték gyarmatukat, Angolát. Az ország fénye azonban az évtizedes polgárháborúk során történetünk idejére kifakult, megkopott. Angola a nyolcvanas, kilencvenes években a nagyhatalmak játékszere lett. Ebben a fejezetben az olvasó betekintést nyerhet az ENSZ³⁴⁷ Angolai béketeremtésért tett erőfeszítéseibe az UNAVEM I.-II.-III.-

³⁴⁶ Angola to end military reform aid in Guinea Bissau. <http://www.reuters.com/article/2012/04/10/ozatp-angola-guineabissau-idAFJ0E83900P20120410> (Letöltés ideje: 2013. február 28.)

³⁴⁷ Az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ, angol rövidítése UNO) nemzetközi szervezet, amely az államok közti együttműködést hivatott elősegíteni a nemzetközi jog és biztonság, a gazdasági fejlődés, a szociális ügyek és az emberi jogok terén, valamint a világbéke elérésében. A Népszövetség utódjaként, 1945-ben azzal a céllal alapították, hogy megelőzzék a háborúkat, és lehetőséget adjanak az országoknak egymás közti problémáik tárgyalásos úton történő rendezésére. Székhelye a világszervezet nemzetközi területnek számító New York-i székháza. Legfontosabb adminisztratív szervei: a Közgyűlés; a békét és biztonságot érintő ügyekben határozatokat hozó Biztonsági Tanács; a nemzetközi gazdaság, a társadalmi összehangolás és a fejlődés kérdéseiben segítséget nyújtó Gazdasági és Szociális Tanács; a Nemzetközi Bíróság; a szervezetet tanulmányokkal, információkkal, és más, az ENSZ működéséhez fontos anyagokkal ellátó Titkárság.

Az ENSZ szervezetén belül a különböző területekkel más-más testületek foglalkoznak. A szervezet pénzügyi hátterét a tagállamoktól származó kötelező és önkéntes hozzájárulások alkotják. A globális béke és a fejlődés előmozdítása érdekében az ENSZ törekvéseiben központi szerepet játszik a leszerelés előmozdítása, az erre vonatkozó normák megfogalmazása. A világszervezet – egyebek mellett – azon is munkálkodik, hogy megakadályozza a tömegpusztító fegyverek terjedését, véget vessen a kézi lőfegyverek nem állami csoportoknak történő eladásának, megsemmisítse a taposóaknákat, fejlessze a nukleáris és vegyi létesítmények védelmét, fokozza az éberséget a „kiberterrorista” fenyegetések ellen. 1992-ben „Boutros Boutros-Ghali”, az ENSZ akkori főtitkára, az „An Agenda for Peace” című

missziók és a MONUA misszió fontosabb eseményein keresztül. Az olvasó kontextusba helyezése érdekében említésre kerülnek a misszióban uralkodó általános életkörülményeket, és a biztonsági helyzetet befolyásoló tényezők leírását tartalmazó részek is. Hallottak már arról, hogy 1991-1999.³⁴⁸ között magyar katonai és rendőri megfigyelők szolgáltak az ENSZ Angolai békefenntartó missziójában? Ugye, nem! Legalább is nem sokan. Erről a tevékenységről csak néhány bárki számára elérhető hazai hír, cikk jelent meg az elmúlt évek során. De, miért is történhetett ez így? Talán, azért, mert a magyar katonai és rendőri kontingens az Angolai misszióban szinte teljesen elszigetelten, hivatalos magyar külügyi kirendeltséget,³⁴⁹ érdekeltséget nélkülözve végezte feladatát? Vagy azért, mert az óriási távolság miatt a misszió hírei nem jutottak volna el Magyarországra? Talán azért, mert az Európai térség regionális biztonságát (így Magyarországot is) fenyegető események hírei felülírták az Angolai békefolyamatról szóló híreket? A válasz mindegyik kérdésben ott van egy kicsit. Elmondható, hogy az Angolai béketeremtés sikere, vagy kudarca regionális, de talán világpolitikai jelentőséggel bírt, mivel meghatározta a térség országaiban végbemenő politikai folyamatokat, és büszkéek lehetünk, hogy az ENSZ égisze alatt ebben mi magyarok is részt vettünk.

A történet valamikor a kilencvenes évek második felében játszódik. Ez idő tájt a világ és a magyar emberek többségének mindennapi ingerküszöbét a következő nemzetközi és hazai események borzolják.

- A szomszédos balkáni térségben a Délszláv háborúé a főszerep, valamint az azt követő rendezési tervé, amikor is a soknemzetiségű békefenntartók veszik át főszerepet a térségben. Srebrenicában megtörténik több ezer bosnyák muzulmán lemészárlása a Szerb Köztársasági Hadsereg erői és a Skorpiók néven ismert szerb katonai alakulatai által.
- A Koszovói Nemzetközi Biztonsági Erők (KFOR - Kosovo International Security Force) első egységei megérkeznek Koszovóba.
- Iránban több mint 4000 ember hal meg egy 7.1- es erősségű (Richter-skála) földrengésben.

dokumentumban vázolta fel az eljövendő korszak humanitárius és emberi jogi kihívásait. A főtítkár négy, egymásra épülő részfeladatot nevezett meg: a megelőző diplomáciát, a béketeremtést, a békefenntartást, a konfliktus lezárulta után pedig a béke továbbépítését. A katonai erőt is igénylő akcióknak nagy szerepet szánó dokumentumban fogalmazódik meg először, hogy – az Alapokmány VII. fejezete alapján – a nemzetközi közösségnek joga van beavatkozni valamely konfliktusba, amennyiben az emberi jogok veszélyeztetéséről van szó. Az ENSZ békeműveletekkel kapcsolatos módszerei változatosak, azok a közvetítéstől a békefenntartó erők felvonultatásáig terjednek. A konfliktusok, háborúk megelőzése érdekében az ENSZ igyekszik megszüntetni a kiváltó társadalmi és gazdasági okokat. A megelőzésnek sok lehetősége van: magában foglalja a korai figyelmeztetést, a diplomáciát, a leszerelést, a megelőző katonai felvonulást és a szankciók alkalmazását, amikor szükséges. Diplomáciai és vitaközpontként az ENSZ lehetőséget kínál a viták békés rendezésére, még mielőtt a konfliktusok kiéleződtek volna, nemzetközi krízishelyzet esetén pedig a feszültség csökkentésének és a tárgyalások elkezdésének központjaként működik. Békeépítő tevékenységének gyakran része konfliktus utáni helyzetekben a fegyverek összegyűjtésének és megsemmisítésének felügyelete, és a korábbi harcosok civil társadalomba történő visszailleszkedésének megkönnyítése. - Blahó András–Prandler Árpád: Nemzetközi szervezetek és intézmények. Aula Kiadó, 2005

³⁴⁸ Magyar részvétel: UNAVEM-II.:1991 június–1995 február; MONUA: 1997 július–1999 február. Kiss Zoltán László: Magyarok a békefenntartásban- 88.oldal.- Zrínyi kiadó, 2011.

³⁴⁹ A legközelebbi külügyi kirendeltség Dél-Afrikában volt, több ezer kilométerre Luandától.

- Ugyancsak ez idő tájt a „G7” csúcserkeztelethez csatlakozik Oroszország, amely ezután „G8” néven szerepel.
- Nagy-Britannia visszaadja Hongkongot Kínának és elkezdődnek (újra) az észak-ír béketárgyalások.
- Valahol közép Ázsiában kitör az első Orosz, Csecsen háború és megtörténik Groznij ostroma, mialatt Afganisztánban a Talibánok átveszik a hatalom irányítását.
- Albániában a piramisjáték összeomlása miatti tüntetések törnek ki, ami háborús állapotokhoz vezet, majd megkezdődik a nemzetközi békefenntartók betelepítése Albániába, melynek első körében az olaszok lépnek színre.
- Meghal Diana walesi hercegnő, aki halálos autóbalesetet szenved Párizsban.
- Az amerikai kontinensen Bill Clinton botrányba keveredik a titkárnőjével, Monica Lewinsky-vel.
- Leszáll a Marsra a Mars „Pathfinder” nevű amerikai űrszonda.
- Ez idő tájt a magyar parlament elfogadja a devizatörvényt, ezzel az utolsó akadály is elhárul a forint konvertibilitása elől. Magyar állampolgárok korlátozás nélkül vásárolhatnak külföldi valutát, megszűnik a „turistakeret”.
- Budapesten kitör a Postabank-pánik, mely során a betétesek néhány óra leforgása alatt a pénztézet akkori forrásainak közel hatodát (kb. 70 milliárd forintot) vesznek ki.
- Székesfehérváron felavatják az IBM első kelet-európai merevlemez-meghajtó üzemét.
- Óbudán fényes nappal agyonlövik Prisztás Józsefet, aki sokak szerint a hazai maffia egyik vezéralakja volt.
- Göncz Árpád köztársaságelnök látogatást tesz a NATO központjában.
- Népszavazást tartanak Magyarországon a NATO-csatlakozásról.
- Merényletet követnek el az Aranykéz utcában Budapesten; 4 halott, köztük az alvilágban közismert Boros Tamás veszti életét.
- Afrikában, Eritrea elnyeri függetlenségét Etiópiától.
- Kongóban kitör az első és második háború.
- Ruandában a tömegmészárlásba, népirtásba torkollik a Tutszik és Hutuk közötti etnikai villongás és egymillió ember veszti életét.
- Dél-Afrikában az apartheid rendszer megszűnik és Nelson Mandela lesz a Dél-afrikai Köztársaság első demokratikusan megválasztott elnöke.

Mindeközben valahol a világ másik felén messze hazánktól, az egyenlítő felől délre Afrika keleti partján fekvő Mozambikban³⁵⁰ egy maroknyi magyar katonai,

³⁵⁰ ENSZ Mozambiki Missziója (UN Operation in Mozambique [UNOMOZ]) 1992. december–1994. december

Az országban majdnem húsz éven át polgárháború dúlt, egymillió volt az áldozatok száma és mintegy két millióan menekültek a szomszédos országokba. Mozambik területének hetven százalékát elaknásították. A leszerelt katonák és gerillák rablóbandákba tömörülve fosztogattak. A bűnüldözés hatékonysága a rendőrség hiányos felszerelése, alacsony bérezése és a burjánzó korrupció miatt kritikán aluli volt. A rendőri vezetők passzív ellenállása miatt nagyon nehézkes volt a helyi rendőrséggel való együtt működés.

rendőri csapat befejezte békefenntartói küldetését és egy másik katonai, rendőri egység az afrikai kontinens nyugati partjánál a szintén távoli Angolában, megkezdte szolgálatát.

Az ENSZ Angolai Igazolási, illetve Felügyelő Misszió³⁵¹ utóbb ENSZ Megfigyelő Misszió³⁵² 1991. június–1999. február³⁵³ közötti időszakban egy 16 évig tartó polgárháború után jött létre.

Az angolai békefenntartó megfigyelői misszióba, fegyvertelen³⁵⁴ főként ellenőrzési és megfigyelői feladatok elvégzésére³⁵⁵ a kikerülő katonáknak és rendőröknek³⁵⁶ egy puritán, sokszor már embertelen élet és munkakörülmények között, szegényes ellátás és mindennapi fegyveres veszélyek, fertőző betegségek jelenléte mellett kellett végrehajtani feladatukat.

A fertőző betegségekről beszélve említést kell tenni elsősorban a maláriáról, ami a taposóaknak és a fegyveresek után az egyik legnagyobb veszélynek számított az országban.³⁵⁷ A magyar kontingensből, majdnem mindenki elkapta a maláriát, de szerencsére halálos áldozatot nem követelt tőlük. Sajnos más nemzetek kéksapkásairól ez nem volt elmondható. A felépülést követően mindenki büszkén viselte a „Túléltem a Maláriát, Csatlakozz a Malária klubhoz!”³⁵⁸ feliratú pólót. A malária mellett az országosan előforduló fertőző betegségek, a húgyúti, belfertőzés, folyami vakság, a kolera, hastífusz, paratífusz, lepra, hepatitis (B), sárgaláz,

A helyi rendőrség demokratikus átalakításában, az emberi jogok biztosításában, a technikai felszereltség és a munkavégzés minőségének javításában komoly szerepe volt az ENSZ-rendőröknek. A nemzetközileg is sikeresnek ítélt ENSZ-béketámogató műveletben Magyarország 23 fő katonai és 20 fő rendőri megfigyelővel vett részt. A küldetések célja alapvetően ugyanaz volt, mint Angolában, azonban a katonai megfigyelők mellett már 4 teljes zászlóalj is segédkezett a műveletekben. Ezek a zászlóaljak nagyobb erőt képviseltek és védelmezték a megfigyelők biztonságát. Kiss Zoltán László: MAGYAROK A BEKEFENNTARTASBAN, Zrínyi Média – HM Kommunikációs Kft., 2011(88-91 old)

³⁵¹ UN Angola Verification Mission [UNAVEM]

³⁵² UN Observer Mission in Angola [MONUA]

³⁵³ A misszió fejlődéstörténete a következő főbb állomásokat tartalmazta: UNAVEM-I (1989 január–1991 június); UNAVEM-II (1991 június–1995 február); UNAVEM-III (1995 február–1997 június); MONUA (1997 július–1999 február). Kiss Zoltán László: MAGYAROK A BEKEFENNTARTASBAN, Zrínyi Média – HM Kommunikációs Kft., 2011(88-91 old)

³⁵⁴ Fegyvertelen feladata ellátás – megfigyelői státusz

³⁵⁵ A hidegháború időszakában a békefenntartó missziók egy része „tradicionális” jelleget öltött: azok többnyire oknyomozó, megfigyelő céllal, a felek közötti tűzszünet ellenőrzésére jöttek létre. A békekikényszerítő missziókban az alacsony szintű katonai jelenlét leginkább a humanitárius szállítmányok védelmére, célba juttatására, a konfliktusos országok segítésére szorítkozott. A hidegháború elmúltát követő új korszak határváltozásokkal, országok szétesésével járt együtt. Az átfogó békefenntartó műveletek koordinálására az ENSZ

1992-ben létrehozta békefenntartásért felelős részlegét (Department of Peacekeeping Operations – DPKO). A világszervezet hatékonysága tagállamainak politikai akaratától függ, amelyek eldöntik, hogy adott esetben az ENSZ beavatkozik-e, ha igen, mikor, hol és milyen akciót hajt végre a konfliktus befejezése érdekében. forrás: Blahó András–Prandler Árpád: Nemzetközi szervezetek és intézmények. Aula Kiadó, 2005

³⁵⁶ Fegyveres „reguláris” katonai csapatok is szolgáltak a misszióban, az ő fő feladatuk volt az ENSZ központi táborainak, irodáinak, az őrzés-védelme, valamint országos szinten a szükség szerinti fegyveres katonai beavatkozás, valamint a misszióban szolgáló fegyvertelen katonai, rendőri és civil komponens védelme, járőrözések biztosítása, aknamentesítés, stb.

³⁵⁷ Dr. Axmann Ágnes: Fertőző és trópusi betegségek, 2002. Alexandra kiadó, 78-82 oldal

³⁵⁸ I survived Malaria – Join the Malaria club!

járványos gyermekbénulás, gennyes agyhártyagyulladás, alkalmanként veszettség, dengue láz, feregfertőzések, és az AIDS³⁵⁹ melynek fertőzötteinek száma napról napra növekvő tendenciát mutatott. Az AIDS fertőzöttek növekedésével kapcsolatban, meg kell említeni azt a (missziósok személyes tapasztalatain alapuló) véleményt is, hogy az AIDS terjedéséhez nagyban hozzájárultak a nemzetközi katonai és rendőri erők kötelékében szolgáló főleg a szomszédos (Zambia, Zimbabwe, Kongó, stb.) afrikai országokból odavezényelt békefenntartók fűkezhetetlen szexuális étvágya is. Híresztelések voltak olyan esetekről is, amikor az említett kontingensek tagjai az elégtelen kiválasztási eljárás miatt már HIV fertőzöttként érkeztek az országba. A fertőző, bőr, bél és vírus betegségek mellett mérges kígyók,³⁶⁰ bogarak, rovarok, rágszálók, vadállatok is veszélyt jelentettek a kéksapkásokra.

A misszióba kikerkező első békefenntartói kontingens tagjai, (így az első magyar katonai és rendőri csoport) fontos szerepet játszott az újonnan kialakított állomáshelyek³⁶¹ kijelölésében, fizikai létrehozásában és a kapcsolatok kiépítésében a helyi szervekkel. Jellemzően a helyi lakosság rendkívül szegény és puritán körülmények között élt. Nagy volt az éhínség és rengeteg volt az alultáplált gyermek. A békefenntartók hangulatára és a mindennapjaira rányomta a bélyegét az a tény, hogy nap, mint nap az éhező emberekkel, fegyveres támadások, taposó aknára lépett áldozatokkal, a háború során lerombolt, szétlőtt épületekkel kellett szembesülniük. A látottak, tapasztaltak a kontingens minden tagját jobban vagy kevésbé lelkiileg megviselték. Mindazonáltal Angola lenyűgöző természeti szépségei éles kontrasztot képeztek a lerombolt városok szomorú látványával szemben. A több évtizedes polgárháború szörnyűségei, emberi veszteségek és tragikus sorsok ellenére az angolai emberek nem felejtették el a mosolyt az arcukra varázsolni, ami mindig reményt adott nekik (a békefenntartóknak is) az újrakezdéshez.

A kéksapkások közül voltak olyanok is, akik nem bírták a megpróbáltatásokat, vagy megbetegedtek és feladták idő előtt.³⁶² A nemzetközies hangulatát a fentiekén túl a misszió belül tapasztalható negatív tényezők csak fokozták. A misszióban minden előzetes bejelentés nélkül az ENSZ csökkentette a napi ellátásra fordítandó javadalom, azaz a napidíj összegét.³⁶³ A fővárosban és a vidéki állomáshelyeken az ENSZ a napidíj közel feléért biztosított szállást³⁶⁴ a békefenntartók részére.

³⁵⁹ Dr. Axmann Ágnes: Fertőző és trópusi betegségek, 2002. Alexandra kiadó, 78-82 oldal.

³⁶⁰ Causus, Bitis, Elapiade mérges kígyó fajták a legelterjedtebbek. A többi faj kevésbé veszélyes és ritkábban fordul elő. forrás: Dr. Axmann Ágnes: Fertőző és trópusi betegségek, 2002. Alexandra kiadó, 78-82 oldal

³⁶¹ angolul: Team Site

³⁶² A missziós küldetés általában 12 hónapra szólt, további maximum 12 hónapos hosszabbítási lehetőséggel, de ettől lehetett eltérés.

³⁶³ A létfenntartásra szolgáló összeg. Megjegyzés: Angolában már a kilencvenes években is drága volt a létfenntartás ennek főként a háború okozta ellátási zavarok voltak az okozói. Az áru és személyek szabad áramlása nem volt biztosított, ugyanakkor az ország területein belül is igen nagy volt az eltérés pl.: a gyémántban, olajban gazdagabb területeken, az árak olykor kétszer, háromszor magasabbak voltak az átlagáraknál, de a szegényebb területeken még a cserekereskedelem (rúd kékszappant – mely fizetési eszköznek is számított-, cukrot, sót, csirkét, kecskét) is elfogadott volt. (Napjainkban Luanda a világ második legdrágább városa.)

³⁶⁴ A misszióban A, B, C, kategóriába sorolták a szállás lehetőségeket : Sátor, konténer, kő vagy téglapépület. Attól függően, hogy milyen volt az adott terület infrastrukturális és élelmiszer ellátottsága

Általánosságban elmondható volt, hogy az élet és a szállás lehetőségek igen csak távol estek a nyugti ember számára civilizáltnak gondolt életkörülményektől. Ezek a szállások és munkakörülmények mostohák, olykor az emberhez méltatlanok voltak. A szálláshelyek, általában sátrak ritka kivétellel konténerek, vagy a portugál gyarmati időkben megmaradt kő, illetve téglaházak voltak. Jellemzően városi víz és áramellátás nem állt rendelkezésre a vidéki állomáshelyeken. A vidéki ENSZ irodák időszakos áramellátását a nemzetközi csapat áramfejlesztők „aggregátor” és akkumulátorok alkalmazásával oldották meg. A fentiekben túl időszakonként, akár heteken, de hónapokon át is megbízhatatlan, akadozó ivóvíz, élelmiszer, posta és üzemanyag szállítással is meg kellett küzdeni a szolgálatot teljesítő békefenntartóknak. A vizet fürdésre, mosásra, legtöbbször a közeli folyóról vízzivattyú alkalmazásával, illetve a közösségi „kerek” kútról (sorban állva a helyiekkel együtt és néha fenn tartva a sort olykor 30-40 percig is) kézi erővel történő kiemelés után lajtos kocsin került elszállításra, az állomáshelyre.

Angola fő közútjainak nagy része nem volt alkalmas a közlekedésre, mivel a taposóaknak nagy száma miatt használatuk túl kockázatos volt. Az ország belseje felé irányuló ENSZ katonai, rendőri, valamint a polgári teher és személyszállítás zöme légi úton történt. Angolában 9-15 millióra³⁶⁵ tehető a taposóaknak száma. Az amputált végtaggal élő személyek száma³⁶⁶ kb. hetvenezere tehető, amiből nyolcezer 15 év alatti gyermek. A sérültek száma hetente 150-200 fővel növekszik, és az összes sérült kb. 7%-a elhalálozik. A több évtizeden át tartó függetlenségi és polgárháború során a harcoló felek nem készítettek térképet az elaknásított területekről, vagy a térképek a harcok során megsemmisültek. A helyzet e tekintetből is kritikusnak volt mondható.

A taposóaknak túl a fegyveres szabadcsapatok, valamint a kaotikus közigazgatási és biztonsági helyzet ugyancsak negatívan hatott a békefenntartók általános biztonságérzetére. A nagyobb városokat a kormány erők uralták, míg a városok közötti területeket az UNITA³⁶⁷ vonta ellenőrzése alá, ezzel sokszor családokat szétszakítva és egymás ellenségeivé téve. Aki az egyik, vagy másik területen maradt és élt, annak az oldálnak a szimpatizánsaként lett elkönyvelve, akár akarata és meggyőződésük ellenére is. A helyiek számára – és alkalmanként az ENSZ alkalmazottak számára is – a szabad mozgás korlátozva volt, de nem is volt nagyon ajánlott az átjárás az egyik táborból a másikba, mert igen hamar rásütötték az illetőre, hogy kém! Mindkét tábor védte a saját területének a vélt vagy valós látható vagy láthatatlan határvonalát. A védelmet különböző házilag készített csapdával, alkalmilag telepített aknázzal, fegyverekkel, ellenőrző átengedő pontokkal és egyéb más módon, oldották meg. Különösen sötétedés után nem volt ajánlott közlekedni ezeken a képzeletbeli határszakaszokon. Általánosságban

(pl.: tengerparti rész, ország belső területe, gyémántmezők, olajmezők területe,) tovább osztályozták a fenti kategóriákat.

³⁶⁵ Facts about landmines, <http://www.landminefree.org/index.php/facts-about-landmines> (letöltés: 2012.12.20)

³⁶⁶ Mines Awareness Project 1997, UNICEF ANGOLA and Advocacy Project Proposal, Angolan Campaign to Ban Landmines.

³⁶⁷ União Nacional para a Independência Total de Angola - Nemzeti Egység A Teljes Felszabadításért (UNITA)

elmondható volt, hogy a helyi katonai, rendőrségi illetve ENSZ erők biztosítása nélkül mindig kockázatos volt a járőrözés feladat végrehajtása. Az ENSZ biztonsági szabályzata egyébként általában tiltotta a járőrözési feladatok végrehajtását sötétedés után. Nappal is autókként minimálisan két főnek kellett részt venni a járőrözésben.

A kommunikáció tekintetében a hosszú és rövidhullámú rádióállomások és átjátszók, valamint a műholdak segítségével működő CAPSAT³⁶⁸ rendszer volt a legelterjedtebb, de a rendszer nem működött mindig tökéletesen, annál is inkább mivel városi áram a legtöbb esetben nem volt elérhető a kihelyezési pontokon. Az állomáshelyek jó felére csak légi úton lehetett utánpótlást biztosítani, néha egy-egy kihelyezési pont megközelítése már önmagában kihívás volt a pilóták számára. A kihívás alatt nem csak a természetes és mesterségesen épített akadályok leküzdését értem, hanem olykor az ellenséges, fegyveres fogadtatást is. A rendőri megfigyelők általában közösen dolgoztak a katonai megfigyelőkkel egy-egy kihelyezési ponton, melynek létszáma az első időszakban 6-10 fő volt átlagosan. A létszám a későbbiekben 1996-1997 tájáán az UNAVEM III alatt, néhol a duplájára is növekedett, ezért a kihelyezési pontokon romlottak az amúgy is szegényes, egyszerű lakhatási körülmények színvonala. Egy-egy állomáshelyhez több száz négyzetkilométeres terület tartozott, de esetenként akár több ezer négyzetkilométeres területet kellett felügyelni.

A napi munka alapvetően járőrözés, kapcsolattartás, megfigyelés és ellenőrzési feladatok voltak, azaz az állomáshelyhez tartozó területen folyó események megfigyelése, folyamatos nyomon követése és jelentése. A feladatellátás során a kéksapkások számtalan problémával szembesültek. Elsődlegesen az utak járhatatlanok voltak, és jó részük taposó aknáktól hemzsegett. Másodsorban legtöbbször nem állt rendelkezésre elegendő mennyiségű és megfelelő műszaki állapotú jármű a feladat végrehajtására. A természetes úton létrejött és mesterségesen előidézett akadályok és a fegyveres szabadcsapatok is sokszor meghátrálásra kényszerítették az békefenntartókat a járőrözés során. A földutak felismerése és járhatósága arányosan változott az évszakok váltakozásával, például a száraz évszakban használt utakat zömét az esős évszak alatt szinte lehetetlen volt felismerni és használni. A patakok, gázlók hirtelen megduzzadtak és a megszokott átjárók zöme akár pár nap leforgása alatt teljesen megváltozott képet mutatott és átjárhatatlanná vált.

A körülbelül 1,3 millió négyzetkilométeres kiterjedésű országban a magyar békefenntartók is, a többi nemzethez hasonlóan egyesével kerültek kitelepítésre néha több száz, illetve ezer kilométerre egymástól. Az angolai misszió sajátos szabálya volt az, hogy egy nemzetről csak egy tartózkodhatott az adott kihelyezési ponton, ami tovább növelte az elszigeteltség érzetét. Az ENSZ ezzel szeretne volna megelőzni az azonos nemzetek „klikkesedését”, az azonos, vagy hasonló nemzetiségűek nyelvi és kulturális elszigetelődését a kihelyezési pontokon. A munka során sajnos nehézségek mutatkoztak a kapcsolattartásban, kommunikációban a különböző törzsekből származó helyi lakosság vonatkozásában. Számos esetben nem állt rendelkezésre ENSZ által delegált hivatalos tolmács. A

³⁶⁸ Globális Kommunikáció és IT megoldások, <http://www.cap-sat.com>

tolmácsok helyett minden kihelyezési pontra telepítettek portugálul beszélő katonai vagy rendőri megfigyelőket, akiknek részben feladatuk volt a tolmácsolás, de sajnos nagyon sok esetben a Brazil, Bissau Guinea, vagy Mali békefenntartók nem beszéltek jól angolul. Gyakran az is előfordult, hogy a helyi lakosság nem, vagy nem jól beszélt a portugál nyelvet, csak a törzsi dialektusokat, amiből több mint száz volt az országban.

A fent említett kihívással, veszélyekkel szembenézve magyar katonák és rendőrök számos más ország fiaival és lányaival együtt vállalták a megmérettetést és helyt álltak az ENSZ Angolai UNAVEM és MONUA misszióiban. Tették ezt azért, hogy Afrika egykor fényesen ragyogó gyöngyszeme ismét fényesen ragyogjon, a béke fénye világítsa be az országot, melynek fénye alatt az angolai emberek egységben és békében élhetnek majd!

A békéig vezető út az UNAVEM missziókon keresztül dióhéjban

A portugálok valamikor Afrika gyöngyszemének nevezték gyarmatukat, Angolát. Az ország fénye azonban az évtizedes polgárháborúk során kifakult, megkopott. Angola a nagyhatalmak játékszere lett. A történetírók ugyan több egymást követő háborúról beszélnek, ám mindig ugyanaz történt: harc folyt a nemzeti függetlenségért (csak úgy, mint a többi térségbeli portugálok által gyarmati sorban tartott országokban is)³⁶⁹ az önrendelkezéshez és fejlődéshez vezető útért. Az MPLA³⁷⁰ (Angolai Népi Felszabadítási Mozgalom) 1961-ben kezdte meg gerilla harcát a portugál gyarmatosítók ellen. Ezt már megelőzte az angolai politikusok számos kísérlete, hogy békés úton, a portugálok egyetértésével valósítsák meg a függetlenséget. A gerillaharcra Portugália szörnyű, véres háborúval felelt. Az MPLA igyekezett rávenni a nyugati államokat, hogy hassanak a NATO tag Portugáliára, ám hasztalanul. Ekkor Kubához, a Szovjetunióhoz és más a keleti tömbhöz, tartozó államhoz fordult segítségért és meg is kapták azt a gerillaharc folytatásához.

A hatvanas években az MPLA mellett két másik felszabadítási szervezet is a színre lépett, az FNLA³⁷¹ (Angola Felszabadításának Nemzeti Frontja - 1962) és az UNITA³⁷² (Nemzeti Egység a Teljes Felszabadításért 1966). Ezeknek azonban csak

³⁶⁹ 1962-ben Portugál Guineában, 1964-ben Mozambikban is fegyveres harc kezdődött a függetlenségért. 1960-ban Tuniszban Portugál Guinea és Angola ellenállási mozgalmi „Forradalmi Front” létrehozásáról döntöttek. Kiegészülve Mozambik, valamint São Tomé és Príncipe ellenállási mozgalmával a négy afrikai portugál gyarmat felszabadító mozgalmi 1961-ben a marokkói Casablanca-ban az Angolai Kommunista Párt megalapítója, Mário Pinto de Andrade vezetésével létrehozták a Portugál Gyarmatok Nemzeti Szervezeteinek Konferenciáját (Conferência das Organizações Nacionalistas das Colónias Portuguesas, CONCP) a fegyveres harc koordinálására. forrás: Marcum, i. m. p. 120.

³⁷⁰ Movimento Popular de Libertação de Angola (MPLA) 1956. december 1-én jött létre Luandában. Megalakulásakor az MPLA vezetése és legtöbb híve elsősorban Angola észak-nyugati részén, illetve a főváros körzetében élő ambunduk (északi mbunduk) soraiból verbuválódott. - Marek Garztecki: Angola. Recent History. Africa South of the Sahara 2003. London, 2002. p. 34.

³⁷¹ The Frente Nacional de Libertação de Angola (FNLA). 1962-ben az UPA az Angolai Népi Szövetség (União das Populações de Angola, UPA), egyesült a Holden Roberto által vezetett Angolai Demokratikus Párttal (Partido Democrático de Angola, PDA), s ez által létrejött Angola Felszabadításának Nemzeti Frontja (FNLA). - David Lea, Annamarie Rowe: Political Chronology of Africa. London, 2005. p. 21.

³⁷² The União Nacional para a Independência Total de Angola (UNITA). Alapítói között túlnyomórészt ovimbunduk, az ország legnépesebb nyelvi-etnikai csoportjához tartozók voltak, közülük sokan az

alárendelt szerepünk volt a portugálok elleni felszabadító háborúban. Ellentétben a modern állam és nemzeteszmét hirdető MPLA-val az FNLA és az UNITA nem annyira politikai, mint úgynevezett népi ideológiát fogalmazott meg, ami nem volt mentes, a fehérek, az európai kultúra ellen irányuló, de a különböző angolai törzsek és népek közötti ellentéteket is kihasználó rasszizmustól sem.

Amikor a portugál diktatúra bukása után Angola független lett, kitört a polgárháború a három szervezet között. A Dél-Afrikai hadsereg az UNITA segítségére vonult be az országba,³⁷³ (Dél-Afrika bekebelezi Angola déli részét, hogy az UNITA támadást indíthasson az MPLA ellen) míg az FNLA-t a gyarmati Portugál hadsereg, és zsoldosok támogatták - noha ez a két szervezet vallja a legszélsőségesebben feketének és afrikainak magát - az MPLA Kubához fordult segítségért és meg is kapta a kért segítséget csapatai formájában, az MPLA kikiáltja Angola függetlenségét. Itt kell megjegyezni, hogy később az FNLA anyagilag már nem tudta fizetni zsoldosait, így kilépett a háborúból, de mint politikai párt jelen maradt a közéletben.

A Kelet-Nyugati konfliktus³⁷⁴ megszűnésével Angolában is megmozdult az addigra állóháborúvá vált helyzet. A világpolitikát irányító nagyhatalmak két pólusa az USA, és a Szovjetunió támogatták azt a békecsomagot, aminek értelmében Dél-Afrika kivonul Namíbiából és megadja a függetlenséget a volt német gyarmatnak, Namíbiának, aminek ellenében a kubai csapatok³⁷⁵ visszavonulnak a karibi szigetre. 1988. december 22. Angola és Kuba, New York-ban aláírja azt a szerződést, amely a teljes, Angolában állomásozó kubai hadtest kivonulását biztosítja. A kubaiak 1989 januárjában kezdték meg a kivonulást. Ez azonban nem jelentette a béke eljövételét Angolában. Az UNITA visszahúzódott a dzsungelbe és folytatta gerillaharcát az MPLA ellen, amit bátran tehetett az USA, és Dél-Afrika támogatása mellett.

A következő képen látható a kormányerők és az UNITA által ellenőrzött területek:

MPLA, vagy az FNLA tagjai voltak korábban. Az UNITA vezetése mindig tagadta, hogy etnikai alapon szerveződne, az etnicizmus helyett a nacionalizmust képviselő nemzeti felszabadítási mozgalomként határozta meg magát. - Linda M. Heywood: Unita and Ethnic Nationalism in Angola. In: The Journal of Modern African Studies, Vol. 27, No. 1 (1989), pp. 47-66.

³⁷³ Angola, UNAVEM I. <http://www.un.org/Depts/DPKO/Missions/unavem1/UnavemIB.htm> (Letöltés ideje: 2012.11.13.)

³⁷⁴ A Vietnámi konfliktus végével a két világhatalom az USA és a Szovjetunió, Angolában és az Afrikai térségben egy új helyszínt talált a folytatásához.

³⁷⁵ A kubai csapatok Fidel Castro által 1977-ben Luandában bejelentett kivonására nem került sor, újabb és újabb erősítésre volt szükség. 1982-re már 35 ezer, 1985-re 40 ezer, 1986-ra 45 ezer, s 1988-ra közel 50 ezer kubai katona állomásozott az országban.

Forrás: Jonas Bernstein: "A Freedom Fight Deep in Africa," Insight, December 19, 1988, 11.

Az MPLA és az UNITA közötti harc tovább folytatódott az 1989-ben kötött fegyverszüneti szerződés csak is hónapokig tartott. Feltehetőleg az addigra kialakult túl nagy szakadék választotta el a két szemben álló felet. A pártok csak az USA és a Szovjetunió nyomására ült újra tárgyalóasztalhoz és 1991. május végén írták alá a békeszerződést (Bicesse) Lisszabonban. A békeszerződésben többek között szerepelt az országban tartózkodó kubai csapatok kivonulása, a meglévő különböző pártszínekben szolgáló hadseregek beolvasztása egy egységes nemzeti haderőbe az ENSZ ellenőrzése mellett, a központosított tervgazdálkodás felváltása a piacgazdasággal, a pártok működésének engedélyezése és szabad választások megtartása a 1992-ben. A kubai csapatok kivonulásának ellenőrzésére az ENSZ BT³⁷⁶ 1988 decemberében hozta létre az UNAVEM-I.³⁷⁷ misszióját. Az angolai kormány kérésére az ENSZ meghosszabbította a megfigyelők mandátumát és UNAVEM-II.³⁷⁸ néven tovább folyt a tűzszünet, a szabad választások ellenőrzése a megfigyelők által.

³⁷⁶ A Biztonsági Tanács határozza meg a békefenntartók feladatait, alkalmazkodva az adott szituációhoz. Ennek megfelelően a békefenntartók felügyelhetik a tűzszünet betartását, alakíthatnak ütközőzónát, segíthetnek a korábbi ellenfeleknek a békeegyezmény megvalósításában, védhetik a humanitárius segélyek szállítását, segíthetnek a korábbi harcosok leszerelésében és a normális élethez való visszatérésben, aknamentesítő programokat indíthatnak, felügyelhetik vagy levezényelhetik a választásokat, kiképezhetik a polgári rendőrséget és felügyelhetik az emberi jogok betartását. forrás: Blahó András-Prandler Árpád: Nemzetközi szervezetek és intézmények. Aula Kiadó, 2005

³⁷⁷ United Nations Angola Verification Mission I (Az ENSZ Első Angolai Ellenőrzési Missziója) 1989. január – 1991. június

³⁷⁸ United Nations Angola Verification Mission II (Az ENSZ Második Angolai Ellenőrzési Missziója) 1991. június – 1995. február

A választások idejére a helyzet a következőképpen alakult. Az ország kétharmadát évek óta az UNITA ellenőrizte, főleg a vidéki területeket. A szervezet időlegesen sem tudta elfoglalni valamelyik tartományi fővárost, hogy ott kikiáltssa a saját „Angolai Köztársaságát”, noha ez volt az egykori stratégiájának az egyik célja. Az MPLA uralta a nagyvárosokat, de azok ostromlott erőddé váltak elvágyva a hátszagtól és ezzel az élelmiszer és utánpótlás ellátástól is. Az MPLA kinyilvánította, hogy már nem kommunista, hanem szociáldemokrata párt, és megkezdte a nyitást a piacgazdaság felé. Így az UNITA-nak egyre nagyobb nehézségeket okozott elhíttetni, hogy a kommunizmus afrikai elterjedése ellen harcol.

A választások 1992 októberében megtörténtek. Az MPLA győzött 53,7%-al, az UNITA 34,1%-ot ért el. Az köztársaságelnök választásokon Jose Eduardo dos Santos (MPLA) 49,6%, míg Jonas Malheiro Savimbi (UNITA) 40,1% szavazatot kapott. A választási törvény értelmében második fordulót kellett volna kiírni, de az elmaradt az újból kitörő véres polgárháború miatt. 1993. szeptember 15-én az ENSZ Biztonsági Tanácsának 864. határozatában³⁷⁹ elítélte az UNITA- t, s egyben a kiújuló harcok felelőssévé tette.

A harcok folytatásához mindkét szemben álló fél számára rendelkezésre állt elegendő anyagi forrás, ugyanis Angola gyémántban gazdag területeinek jelentős része a lázadók felügyelete alatt volt, míg az olajban gazdag részeket a kormányerők tartották kontrol alatt. Az iparági források szerint 1993 és 1997 között a világ gyémántbányászatának 10 százaléka az UNITA ellenőrzése alatt állt. A kormánynak is volt miből fedeznie a háborút: a tengeri fűrtornyok napi 750 ezer hordónyi olajával, amivel Angola – Nigéria után – a második legnagyobb termelő Afrikában, és az első tíz között van a világon is.³⁸⁰ Mindeközben az angolaiak milliói éheztek, csak az ENSZ Világélelmezési Programja – WFP – évente egymillió angolait mentett meg az éhhaláltól.

1994 őszén a zambiai Lusakában újabb tűzszünet kötöttek az MPLA és az UNITA vezetői, (amelyet, Savimbi kivételével számos magas rangú felelős UNITA személyiség aláírt) majd megállapodtak egy a mindkét politikai szervezet és az ENSZ által előterjesztett béke program, a Lusaka Egyezmény³⁸¹ megvalósításában. Az ENSZ 1995 februárjában hozta létre az UNAVEM-III. műveletet,³⁸² a Lusakában kinyilvánított béketerv betartására, ellenőrzésére és megfigyelésére. A misszió átalakul egy megfigyelői misszióvá, mely a politikai, rendészeti, emberjogi, humanitárius és társadalmi információs programokra összpontosított a nemzeti megbékélési folyamat támogatása mellett.

³⁷⁹ <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/502/71/PDF/N9350271.pdf> (Letöltés ideje: 2012.11.13.)

³⁸⁰ HVG. Angola: a lázadóvezér halála, http://archivum.hvg.hu/article/200209Nyugtaval_dicserve_Angola_a_lazadovezer_hala.aspx (Letöltés ideje: 2012.11.13.)

³⁸¹ Lusaka Protocol - http://www.usip.org/files/file/resources/collections/peace_agreements/lusaka_11151994.pdf (Letöltés ideje: 2012.12.20.)

³⁸² ENSZ Angolai Ellenőrző Missziója III. (1995. február 8.) <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unavem3.htm> (Letöltés ideje: 2012.12.20.)

1995 augusztusában Savimbi kategorikusan elutasította a luandai kormány azon javaslatát, hogy Savimbi kapja meg az elnök-helyettesi posztot. Dacára a rengeteg pozitív fejleménynek a békefolyamat végrehajtása a tervezett határidőktől elmaradva ment előre, valamint az UNITA és a kormány erők között a bizalom hiánya veszélyeztette a tartós béke megteremtését. A szemben álló felek (kormány és UNITA) közötti igen intenzív és több szintű dialógusnak köszönhetően létrejött az egységes Angolai Nemzeti Hadsereg (FAA)³⁸³ és az Angolai Nemzeti Rendőrség (ANP),³⁸⁴ valamint az egykori UNITA vezetők 1997 áprilisára a luandai kormány politikusaival létrehozzák a Nemzeti Megbékélés és Egység Kormányát (GURN),³⁸⁵ ami először úgy tűnt, hogy hatékonyan kezd működni.

Ebben az időben (1996. november -1997. május) tört ki az első kongói háború, Zairében és főlő volt, hogy a harcok áterjednek Angolára is,³⁸⁶ ugyanakkor hírek érkeztek arról is, hogy angolai csapatok is részt vesznek a harcokban.

A biztonsági helyzet rosszabbodott az ország számos területén 1997-re. UNITA fegyveres csapatok támadtak meg falvakat, helyi közigazgatási hatóságokat, ENSZ és más nemzetközi szervezet alkalmazottait. A banditizmus, a taposó aknák újbóli telepítése, és a katonai csapatmozgások egyre több gondot okoztak. A támadások eredményeképpen sokan életüket veszítették, sokaknak megsemmisült tulajdonuk és ezeknek kellett elmenekülniük. Az ENSZ Biztonsági Tanácsa az 1135. számú határozatával 1997. október 30-án³⁸⁷ jóváhagyta az UNITA elleni szankciókat, de az UNITA ennek ellenére sem hajlandó feloszlítani egységeit, hanem a háború folytatása mellett döntött. Az UNAVEM III. missziót időközben felváltotta a MONUA misszió.³⁸⁸

Az ENSZ MONUA missziót azzal a fő céllal hozták létre, hogy támogassa az angolai békefolyamatot, a nemzeti megbékélést, valamint elősegítse a bizalom építését a szemben álló felek között, segítse a hosszú távú stabilitás környezetének a kialakítását és az ország demokratikus fejlődését, rehabilitációját. 1998-ban a béketeremtési folyamat egyik kritikus időpontjában misszióvezető váltást kell végrehajtani, mert az addig kiváló diplomáciai érzékkel tárgyaló Blondin Beye tragikus repülőgép-balesetben³⁸⁹ életét veszítette.

1998-ra nyilvánvalóvá vált, hogy az UNITA sokkal nagyobb katonai képességekkel rendelkezik, a korábban jelentetteknél. Számtalan alkalommal az UNITA megmaradt csapatait azonosították be a falvak, városok, valamint útonállások, banditizmus elkövetése során. Jelentések érkeztek („válogatott”)

³⁸³ National Angolan Army

³⁸⁴ Angolan National Police

³⁸⁵ Government of Unity and National Reconciliation

³⁸⁶ Cabinda tartományra és Észak - Angolára

³⁸⁷ <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N97/290/37/PDF/N9729037.pdf> (Letöltés ideje: 2012.11.20.)

³⁸⁸ United Nation Observer Mission to Angola - 1997. június 30.-án jön létre a BT. 1118 (1997) számú határozatával.

³⁸⁹ 1998. június 26-án Alioune Blondin Beye és öt másik ENSZ alkalmazott és két pilóta veszítette életét egy tragikus repülőgép szerencsétlenségben, amikor az angolai békefolyamat érdekében utaztak a régióban.

kivégzésekről és emberrablásokról, amelyeknek a célja az volt, hogy megfélemlítsék a helyi lakosságot, hogy azok ne működjenek együtt az újonnan létrejött közigazgatási hatóságokkal. Mivel a kormányzat ellenezte az ENSZ angolai megfigyelő missziójának (MONUA) működését, ezért az 1999 februárjában végleg befejezte működését. A kormányzat így szabadon folytathatta a harcot az UNITA ellen, amelynek anyagi forrásai jelentősen csökkentek a különböző embargóknak és szankcióknak köszönhetően és a világ közvéleménye is egyre negatívabban értékelte a tevékenységét.

Végül 2002. február 22-én Jonas Savimbi a kormányerőkkel folytatott harcban életét vesztette. Halálával felcsillant a remény a majd 30 éve tartó polgárháború befejezésére, miután az UNITA igazi vezető nélkül feladta a harcokat. Angolában és az angolai emberek életében egy békésebb és boldogabb világ reményének esélye köszöntött be.

Az angolai békefenntartó missziókról részletesen

UNAVEM I (1988. december – 1991. május)

Az első Egyesült Nemzetek Szervezetének Angolai Ellenőrző Missziója (UNAVEM I.) 1988. december 20-án hozták létre az ENSZ Biztonsági Tanácsának 626. (1988)³⁹⁰ számú határozatával, az angolai és kubai kormány kérésére. A misszió feladata volt az Angolában állomásozó kubai csapatok északi irányú, szakaszos és teljes kivonásának ellenőrzése a két kormány között előzetesen létrejött ütemterv alapján. A teljes csapatkivonás 1991. május 25-én fejeződött be, több mint egy hónappal hamarabb az előzetesen tervezett időpontnál. Június 6-án ENSZ főtitkára bejelentette ezt a tényt a Biztonsági Tanácsnak,³⁹¹ valamint azt, hogy az UNAVEM I. teljesen és hatékonyan teljesítette a rábízott feladatát.

Előzmények

1975-ben amikor Angola kiszabadult a portugál gyarmati sorsból, függetlenségi gerillaharc kezdődött, amely legalább 15 évig tartott. A portugál kormány (1975 januárja) kísérletet tett egy négyoldalú egyeztető program kivitelezésére a portugáliai Alvor városában a három különálló Angolai felszabadító mozgalommal: az Angolai Népi Felszabadítási Mozgalommal,³⁹² az Angola Felszabadításának Nemzeti Fronttal,³⁹³ és a Nemzeti Egység a Teljes Felszabadításért.³⁹⁴ Az Alvori megállapodás azonban nem valósult meg, és a három párt egymásnak esett és az egész országra kiterjedő fegyveres harc bontakozott ki. A harcoló feleket külföldi országok is támogatták, így például, Kuba, Dél-Afrika, a

³⁹⁰ <http://www.unhcr.org/refworld/country,,,RESOLUTION,AGO,,3b00f17374,0.html> (Letöltés ideje: 2012.11.20.)

³⁹¹ Items relating to the situation in Angola - http://www.un.org/en/sc/repertoire/89-92/Chapter%208/AFRICA/item%2001_Angola_.pdf (Letöltés ideje: 2012.12.20.)

³⁹² Movimento Popular de Libertação de Angola (MPLA)

³⁹³ the Frente Nacional de Libertação de Angola (FNLA)

³⁹⁴ the União Nacional para a Independência Total de Angola (UNITA)

Szovjetunió és az Amerikai Egyesült Államok. Dél-Afrika csapatokat küldött az MPLA ellen, válaszul a Szovjetunió és Kuba is csapatokat küldött Angolába. Az MPLA 1975. november 11-én létrehozta az Angolai Népköztársaságot. Az FNLA katonai ereje ugyan csökkent, de az UNITA folytatta a harcokat, különösen az ország vidéki területein. Az első Egyesült Nemzetek Szervezetének Angolai Ellenőrző Missziója (UNAVEM I.), egy olyan hidegháborús környezetben jött létre, ahol a szemben álló nemzetközi feleknek egy bonyolult, az egész régióra kiterjedő helyzetet kellett megoldaniuk.³⁹⁵

Az UNAVEM I. létrehozása

Az UNAVEM I. 1988. decemberi létrehozása egy komplex nemzetközi diplomáciai folyamat eredménye, amely az ENSZ BT 435. (1978)³⁹⁶ határozatában öltött testet, amely a régió békéjének és stabilitásának megőrzése mellett szállt síkra. 1988. december 22-én az ENSZ székházban, Angola, Kuba és Dél-Afrika hivatalosan aláírták azt az egyezményt, amely a béke megteremtését célozta meg a nyugat-afrikai térségben.³⁹⁷ Ez az egyezmény nyitotta meg a lehetőséget a namíbiai függetlenség kivívására és az Angolában állomásozó kubai csapatok kivonására, valamint további béketeremtő lépések megtételére a térségben. Angola és Kuba ugyancsak aláírt egy megállapodást az Angolában állomásozó, 50. 000 fős kubai egységek teljes és végleges kivonására. Dél-Afrika cserébe elfogadta, hogy Namíbia elnyerhesse függetlenségét.

December 17-én, a két fenti megállapodás aláírását megelőzően, Kuba és Angola kérte az ENSZ főtitkárt, hogy egy ENSZ katonai megfigyelői csoport létrehozását javasolja az ENSZ BT-nek. Ennek a csoportnak a feladata a két fél és a BT között aláírt egyezmények végrehajtásának ellenőrzése. December 20-án, a 626. (1988)³⁹⁸ számú határozatával a Biztonsági Tanács határozatba rendelte el az UNAVEM I létrehozását, 31 hónapos időtartamra, egy hónappal tovább, mint a kubai csapatok tervezett kivonásának határideje (1991. július 1.).

A határozat december 22-én lépett hatályba, miután aláírták a megállapodásokat Kuba, Angola, és Dél-Afrika között. Röviddel azután, párhuzamosan a BT létrehozta az Egyesült Nemzetek Szervezetének Ideiglenes Támogató Csoportját Namíbiában (UNTAG).³⁹⁹

³⁹⁵ Amerikai közvetítéssel New York-ban 1988 decemberében megállapodás született, amelynek értelmében a kubai csapatok 1991-ig elhagyták Angolát, Dél-Afrika pedig 1990-ben függetlenséget adott Namíbiának. A békefolyamatot segítette 1989 januárjától 1991 júniusáig az ENSZ Angolai Ellenőrzési Missziója. 1989 áprilisától 1990 márciusáig Namíbia és Angola határán egy másik misszió, az ENSZ Átmenetet Segítő Csoportja (United Nations Transition Assistance Group, UNTAG) felügyelte a harcoló felek szétválasztását. A háború, amely a hidegháború egyik legfontosabb ütközési pontjává tette Angolát, százezrek életét oltotta ki, milliók kényszerültek elhagyni otthonaikat. - Peace Agreements: Angola - <http://www.usip.org/publications/peace-agreements-angola> (Letöltés ideje: 2012.12.10.)

³⁹⁶ <http://www.un.org/documents/sc/res/1978/scres78.htm> (Letöltés ideje: 2012.11.20.)

³⁹⁷ <http://www.un.org/documents/sc/res/1978/scres78.htm> - <http://www.c-r.org/accord/angola> (Letöltés ideje: 2012.11.30.)

³⁹⁸ <http://www.unhcr.org/refworld/country,,,RESOLUTION,AGO,,3b00f17374,0.html> (Letöltés ideje: 2012.11.20.)

³⁹⁹ UNTAG, United Nations Transition Assistance Group - ENSZ Namíbiai Átalakítást Segítő Csoportja

A csapatkivonások ellenőrzése

Az UNAVEM I.⁴⁰⁰ 1989. január 3-án kezdte meg feladatát, amikor az első 18 fős katonai megfigyelő kontingens megérkezett Angola fővárosába, Luandába, hogy ellenőrizze és igazolja az 1989. január 10-én távozó első 450 fős kubai alakulat elutazását. Nem sokkal ezt követően a misszió létszáma 70 főre emelkedett. A katonai megfigyelők az összes Angolából és Angolába irányuló kubai csapat, eszköz és fegyverzetmozgást ellenőrizték, különös figyelmet fordítva a Cabinda, Lobitó, Luanda és Namibe városok tengeri kikötőire és a Luandai repülőtérre. A nemzetközi katonai megfigyelők létszáma 60 főre csökkent, miután az Angola déli területeiről befejeződött a Kubai csapatok kivonása. Általánosságban megállapítható volt, hogy az angolai-kubai kétoldalú megállapodásnak megfelelően haladtak a csapatkivonási műveletek, sőt még talán annál gyorsabb ütemben is.

1991. május 22-én az ENSZ főtitkárát értesítette a kubai és az angolai kormány arról a ténnyel, hogy a kubai csapatok teljes és végleges kivonása egy hónappal hamarabb realizálódik a tervezettnél. 1991. június 6-án az ENSZ főtitkára jelentést tett⁴⁰¹ a BT-nek, hogy az UNAVEM I. teljes mértékben befejezte a mandátumában meghatározott feladatokat. Megköszönte az angolai és a kubai kormánynak a munkáját, erőfeszítéseit és a tervezett határidő előtti feladat végrehajtást, így lehetőséget adva a misszióknak arra, hogy az erőforrásait az 1991. május 30-i ENSZ BT 696. számú⁴⁰² határozatában meghatározott új feladatok megkezdésére fordítsa. Az ENSZ főtitkára kihangsúlyozta, hogy - az UNAVEM sikere ismételtén rámutatott arra, hogy ha a résztvevő felek teljesen együttműködnek, akkor bármely ENSZ békefenntartó missziója sikeresen működhet.

A csapatkivonásokat követően a nemzetközi közösség ismételt esélyt látott arra, hogy békés úton rendezze az UNITA és a kormány erők közötti hosszán tartó szembenállást, ezért több körös megbeszélések kezdődtek 1990 áprilisában a kormányerők, az UNITA között a „Trojka”⁴⁰³ országok megfigyelőinek, közvetítőinek a részvételével. A megbeszélések egy béke megállapodást eredményeztek (ami a Bicesse-i Egyezmény⁴⁰⁴ vagy a „Béke Egyezmény Angoláért”⁴⁰⁵ néven vált ismerté), amit 1991. május 31-én a kormány részéről José Eduardo dos Santos Angola miniszterelnöke, és Jonas Savimbi az UNITA elnöke írt alá.

A „Béke Egyezmény Angoláért” négy fő területet foglalt magába:

1. tűzszünet megállapodást,
2. az Angolai béketeremtés alapvetéseit,
3. az UNITA és kormány között fennálló megoldatlan ügyek rendezési tervét,
4. az Estoril-i protokolt.

⁴⁰⁰ <http://www.un.org/Depts/DPKO/Missions/unavem1/unavemi.htm> (Letöltés ideje: 2012. 11.13.)

⁴⁰¹ Items relating to the situation in Angola - http://www.un.org/en/sc/repertoire/89-92/Chapter%208/AFRICA/item%2001_Angola_.pdf (Letöltés ideje: 2012.11.30.)

⁴⁰² <http://www.unhcr.org/refworld/country,,,RESOLUTION,AGO,,3b00f16117,0.html> (Letöltés ideje: 2012.11.30.)

⁴⁰³ Portugália, USA, és a Szovjetunió

⁴⁰⁴ <http://www.incore.ulst.ac.uk/services/cds/agreements/pdf/ang1.pdf> (Letöltés ideje: 2012.11.06.)

⁴⁰⁵ Acordos de Paz para Angola

Az Egyesült Nemzetek Angolai Ellenőrző Missziója II. (UNAVEM II. 1991. május – 1995. február).⁴⁰⁶

Az UNAVEM II. megalakulása

A békeszerződés 1991. május 15-én lépett életbe. Két nappal később az ENSZ főtitkára levelet kapott az angolai kormánytól, amelyben kéri az ENSZ részvételét a Békeegyezmény végrehajtásának ellenőrzésében. 1991. május 20-án az ENSZ főtitkára javasolta a BT-nek,⁴⁰⁷ hogy hatalmazza fel az UNAVEM -et az egyezményben foglaltak végrehajtásának ellenőrzésére. Az UNAVEM II. megkapta a felhatalmazást a tűzszünet, valamint az angolai rendőrség pártatlanságának ellenőrzésére, melynek hatálya kiterjedt az egész ország területére. A tervezett misszió létszáma, 350 fő fegyvertelen, nemzetközi katonai megfigyelő és 90 fő fegyvertelen, nemzetközi rendőri megfigyelő.

A missziót az ENSZ BT 696. (1991)⁴⁰⁸ határozata alapján hozták létre, 1991. május 30-án a további 17 hónapos időtartamra a korábban már említett feladatok elvégzésére, valamint az 1992 őszére tervezett választások (elnöki és törvényhozási) megfigyelésére. Az UNAVEM-II. az alábbi mandátummal bírt:

- tűzszüneti megállapodás, a rendőrség tevékenységének megfigyelése és ellenőrzése a tűzszüneti időszak során, a pártok megállapodásának megfelelően.
- Az elnöki és törvényhozói választások megfigyelése és ellenőrzése.
- A szembenálló feleket ismét rávenni a békétárgyalásokban való részvételre.
- A Lusakai Békében foglaltak kezdeti ellenőrzése és megfigyelése.

Tűzszünet ellenőrzés

A szembenálló felek 1991. május 31-én írták alá a béke megállapodást. Az aláírást követő, harmadik napon, 1992. június 2-án már az első nemzetközi katonai megfigyelői csoport kitelepítésre került. Nem sokkal később további katonai megfigyelői csoportokat küldtek közel 46 helyszínre, ahol a szemben álló felek katonáit gyűjtötték össze és szállásolták el a tűzszünet megállapodás ideje alatt, valamint a katonai hadviselés szempontjából „kritikus” pontnak számító helyszínekre (tengeri kikötők, légi kikötők, és határ ellenőrzési pontok).

A békefenntartók alapvető feladata, az azonos számú (UNITA és az angolai kormány erők) megfigyelőből, delegáltjaiból álló közös megfigyelői csoportok működésének ellenőrzése, melynek feladata volt az egyes kihelyezési pontokon a tűzszünet betartása volt. Az UNAVEM II. ellenőrző csoportok a fő feladatuk mellett támogatást nyújtottak különböző nyomozati tevékenységekhez és az tűzszünet

⁴⁰⁶ <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/Unavem2/Unavem2.htm> (Letöltés ideje: 2012.12.10)

⁴⁰⁷ <http://www.unhcr.org/refworld/country,,,RESOLUTION,AGO,,3b00f16117,0.html> (Letöltés ideje: 2012.12.10.)

⁴⁰⁸ <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/011/06/IMG/NR001106.pdf> (Letöltés ideje: 2012.12.10)

állítólagos megsértések kivizsgálásában is. Az angolai rendőrség pártatlanságának ellenőrzését is egy hasonló összetételű megfigyelő csoport hajtotta végre, melynek munkáját a rendőri megfigyelők ellenőrizték. A megfigyelő csoportok és az ENSZ rendőrei rendőrsöket, rendőrállomásokat, létesítményeket, fogdákat, stb. látogattak meg közösen, betekintést kaptak folyamatban levő ügyekbe, szükség szerint nyomozati tevékenységet folytattak politikai és emberi jogok állítólagos megsértése ügyeiben. A rendőrök 1991 októberére mind a 18 angolai tartományban elfoglalták az állomáshelyeiket. A misszió állományában ekkor 350 katona, 89 rendőr, 14 katonaorvos, 54 fő nemzetközi és 41 helyi polgári alkalmazott szolgált.

Az UNAVEM II. rendelkezett civil légi kiszolgáló egységgel, mely magába foglalt 1 db rögzített szárnyú teherszállító repülőgépet, 12db kisegítő helikoptert, továbbá szükség esetén hozzáférést nehéz teherszállító repülőgépekhez és további személyszállító repülőgépekhez. A felek megállapodása szerint a békefenntartók a mandátumon felül az alábbi feladatokat végezték:

- a gyülekezési pontra összevont (laktanyák) katonák létszámának és fegyverzetük folyamatos (naponta legalább háromszor) ismételt számolással történő ellenőrzése és az információk továbbítása a luandai központ felé,
- tanácsadási feladatok a gyülekezési pontokon aktuálisan felmerülő nehézségekre,
- a megfigyelők mellett az ENSZ különböző humanitárius szervezeteinek tevékenysége és programjai is jelen voltak, így például az élelmiszer és ivóvíz ellátás vonatkozásában a gyülekezési pontokon.

A szembenálló felek együttműködése nem volt gördülékeny és akadtak nehézségek a Békeegyezmény végrehajtása során. Bár nem voltak kiemelkedő jelentőségű, a tűzszüneti megállapodást megsértő események, a megfigyelők között kézzelfoghatóan tapintható volt az ellentét, gyűlölet és az egyet nem értés. A gyülekezési pontokon (laktanyákban), tapasztalható állandó logisztikai problémák (különösen amelyekről a szemben álló feleknek kellett gondoskodni) is mérgeztették a két fél közötti viszonyt.

1991 októberére, a szemben álló felek csapatainak a gyülekezési pontokra történő összehívása a tervezett határidőre nem valósult meg és nem tudták létrehozni a közös rendőrségi megfigyelői csoportokat sem. A fenti okok aláásták a bizalmat a felek között. Addig, amíg a megfigyelői és ellenőrzői testületeken keresztül szándékozták hatástalanítani számos felmerülő és megoldásra váró problémát, addig a politikai és biztonsági légkör törékeny és feszült maradt. A békefenntartókhoz mindkét oldalról jelentések érkeztek egymást vádló erőszakos eseményekről, fenyegetésekről, megfélemlítésekről és provokációkról.

A választások megfigyelése

A Békeegyezmény előírásainak megfelelően, a felek ígéretet tettek, hogy szavatolják a szabad és tisztességes választás megtartását a nemzetközi választási megfigyelők ellenőrzése mellett. 1991 decemberében az angolai kormány technikai

támogatást kért az ENSZ-től a választások megszervezésére, lebonyolítására, valamint az egész folyamat ellenőrzésére⁴⁰⁹ egészen az 1992 őszi tervezett választásokkal bezárólagos időtartamra. Az angolai kormány, 1992 januárjában aláírta a Technikai Megállapodásról szóló egyezményt.

1992. február 6-án az ENSZ főtitkára tájékoztatta a BT-t arról, hogy Margaret Joan Anstee-t (Egyesült Királyság) nevezi ki angolai különmegbízottjának. Fő feladataként, mint az UNAVEM II. első számú vezetőjét, a béke folyamathoz kapcsolódó összes tevékenység koordinálásával bízták meg. Március 3.-án mialatt az ENSZ főtitkár különmegbízottja Angolába látogatott, addig az ENSZ főtitkára elküldte a közelgő választások megfigyeléséhez kapcsolódó javaslatait tartalmazó jelentését a BT-nek.

Március 24-én, az ENSZ Biztonsági Tanács (BT) 747/1992.⁴¹⁰ számú határozatával kibővítette a misszió mandátumát és felhatalmazást adott a választások megfigyelésére. Az ENSZ főtitkár „különmegbízotti iroda” intézménye 1992 márciusában került létrehozásra Luandában. Az eddig szolgálatot teljesítő katonai és rendőri megfigyelőknek, nemzetközi és helyi civil alkalmazottak mellett lehetőség nyílt egy Választási Osztály létrehozására is. A Választási Osztály további irodákat, hozott létre Luandában és hat angolai régió 18 járási központjában. Ezekbe, az irodákba közel 100 fő választási tisztviselői gárdát telepítettek. Az ENSZ feladata a választás megfigyelése, ellenőrzése, és nem a szervezése és lebonyolítása volt. Azért a Nemzeti Választási Tanács⁴¹¹ (NEC) felelt. A választáson az összes jogszerűen megalapított és működő politikai párt indulhatott, akik technikai támogatásban is részesültek az ENSZ Fejlesztési Program⁴¹² szakembereitől (UNDP). A választás és annak előkészületei négy fő elemet foglalt magába:

1. a választók regisztrációját (május 20- augusztus 10.),
2. a választási kampányt (augusztus 29- szeptember 28.),
3. a törvényhozási és elnöki választásokat (szeptember 29. és 30.),
4. a szavazatok megszámlálását, a panaszok kivizsgálását és a végeredmény bejelentését a Nemzeti Választási Tanács elnöke által, október 17-én.

Az ENSZ főtitkár 1992. szeptember 9-i Biztonsági Tanácsnak tett jelentésében kiemelte, hogy a választási regisztráció felülmúlta a várakozásokat, mivel a Nemzeti Választási Tanács jelentése alapján 4,8 millió választásra jogosultat regisztráltak a tervezett 5,3 milliós választásra jogosult közül, ami 92%-os részvételt jelentett.⁴¹³ Összesen 18 politikai párt állított jelölteket. A teljes választási kampány különösebb erőszakos megmozdulások nélkül zajlott le, bár voltak negatív jelzések a pártok részéről (UNITA és MPLA). Panaszok érkeztek, főként a kisebb pártok részéről, a folyamatos katonai jelenlétről (UNITA és a kormányerők katonái), a lefegyverzési,

⁴⁰⁹ Angola Presidential and Legislative Elections, September 29-30 1992, Report of the IFES Observation Mission: <http://www.ifes.org/Content/Publications/Reports/1992/Angola-Presidential-and-Legislative-Elections-September-29-30-1992-Report-of-the-IFES-Observation.aspx> (Letöltés ideje: 2012.12.01.)

⁴¹⁰ <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/011/06/IMG/NR001106.pdf> (Letöltés ideje: 2012.12.01)

⁴¹¹ National Electoral Council

⁴¹² United Nations Development Programme

⁴¹³ <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/Unavem2/UnavemIIB.htm#observation> (Letöltés ideje: 2012.12.01.)

viSSzatelepítési és az új Angolai Nemzeti Hadsereg létrehozásának lassú folyamatával kapcsolatosan, valamint a kormány által ellenőrzött médiákhoz (rádió és televíziós csatornák) történő hozzáférés hiányával kapcsolatosan.

Az UNAVEM II. választási megfigyelői folyamatosan figyelemmel kísérték a kampányt, részt vettek civil oktatási programokban, ismertették az ENSZ szerepét. A misszió a logisztikai nehézségek és a kisebb településeken található választó irodák gyorsabb elérése érdekében légi támogatást biztosított (és mivel a közutak nagy része nem volt biztonságos), a választási megfigyelők számára, illetve az 1992. szeptember 29-30. között zajló választások idejére 400 választási megfigyelőt kitelepítésében vett részt. A megfigyelők, főleg kétfős mobil csoportokban dolgoztak 18 járásban, közel 164 településen, ahol 4. 000 választási helyiséget jártak végig (a 6. 000-ból), valamint ellenőrzéseket folytattak.

Az UNAVEM II. megbízása közül a katonai jellegűeket illetően, tovább folytak a gyűjtő pontokon összevont katonák és fegyverzetük ellenőrzése, egészen addig, amíg 1992. szeptember 27-én feloszlatták FAPLA⁴¹⁴ kormány erőket, illetve az UNITA-hoz tartozó FALA erőket.⁴¹⁵ Ahogy a választások közeledtek, a leszerelési folyamat is gyorsabb ütembe fordult. Október 7-re a 96.620 fős kormány hadsereg 80%-a leadta a fegyverét és megkezdte a civil életbe történő integrációs folyamatot. Az UNITA haderejéből ettől jóval kevesebb fegyveres vett részt a programban. Az ENSZ rendőri megfigyelők továbbra is ellenőrizték a rendőrség pártatlan működését, az egységes nemzeti rendőrség kialakításában csekély előrelépés történt.

Az UNITA elutasította a választási eredményeket

Az ENSZ Angolai különmegbízottja, 1992. október 1-jén kiadott egy állásfoglalást,⁴¹⁶ melyben kifejtette, hogy a szavazók többsége rendben és békésen leadta szavazatát a szervezési és logisztikai nehézségek ellenére. Mindezek ellenére, az UNITA és néhány másik párt, október 3-án panaszt tett a választások során széles körben tapasztalt és szisztematikusan végrehajtott szabálytalanságokról, csalásokról. Az ENSZ főtitkár ekkor felkérte az UNITA vezetőjét Jonas Savimbit, hogy ne utasítsa el a választási eredményeket, várja meg a folyamatban lévő panaszok kivizsgálásának az eredményét, valamint kérte, hogy kezdjen tárgyalásokat José Eduardo dos Santos elnökkel. A panaszok kivizsgálása a Nemzeti Választási Tanács feladata volt, amelyben az UNAVEM II. szakemberei is részt vettek.

Vizsgáló bizottságokat küldtek, mind a 18 járásba. A vizsgálók azonban nem találtak semmilyen döntő bizonyítékot az állítólagos szabálytalanságokról, csalásokról, mely megkérdőjelezhetné a választások végeredményét. Mindeközben, a Békeegyezmény súlyos megsértéséről érkezett hír, amikor október elején, 11 volt UNITA tábornok, ideértve az UNITA katonai hadsereg korábbi vezetőjét is kiléptek az újonnan felállított Nemzeti Angolai Hadseregből, az állítólagos választási

⁴¹⁴ People's Armed Forces for the Liberation of Angola

⁴¹⁵ Armed Forces of the Liberation of Angola

⁴¹⁶ <http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?Open&DS=S/1992/24623&Lang=E> (Letöltés ideje: 2012.12.20.)

csalások és hamisítások miatt. Az események miatt az ENSZ BT egy ad hoc bizottságot (tagjai a Zöld-foki Szigetek, Marokkó, Oroszország és az USA képviselői voltak) küldött Angolába, melynek feladata a felek meggyőzése volt, a békeegyezményben megállapodott ütemterv folytatására.

A fenti diplomáciai erőfeszítések dacára a politikai és katonai helyzet rosszabbodott az országban. 1992. október 17-én a Nemzeti Választási Tanács elnöke bejelentette a választások hivatalos végeredményét⁴¹⁷. A választásra jogosultak több mint 91%-a szavazott. MPLA nyerte meg a törvényhozási választást a szavazatok 53,74%-al, az UNITA 34,1%-ot szerzett. Az elnöki választáson José Eduardo dos Santos (MPLA) a szavazatok 49,57%-át szerezte meg, míg Jonas Savimbi (UNITA) 40,07%-ot kapott, így mivel egyik jelölt sem érte el az 50%-os küszöböt a választási szabályok értelmében egy második forduló kell tartani. Az ENSZ Angolai különmegbízottja október 17-i állásfoglalásában kijelentette, hogy a vizsgálatok során nem találtak bizonyítékokat az állítólagos választási csalásokra, így az október 17-én hivatalosan bejelentett eredmények a mérvadók, hozzá téve azt is, hogy a szeptember 29-30-án megtartott választások a nehézségek ellenére nagy általánosságban szabad és tisztességes volt.

A választási eredmények bejelentését követően az UNITA országos szintű támadást indított a kormány ellen. Ekkor az ENSZ BT ismételt felszólította a feleket, tartsák be az ígéretüket és térjenek vissza a Békeegyezményben foglaltak békés úton történő megvalósításához. A felhívás kitért a katonai csapatok laktanyákba történő visszahívására, a lefegyverzésre, a volt katonák haza telepítésére és az új Nemzeti Angolai Hadsereg megalakítására. Az UNITA figyelmét felhívta arra, hogy tartsa tiszteletben a választások eredményét és sürgette a két vezetőt, hogy kezdjenek párbeszédet a választások második fordulójának a megtartása érdekében. Az országban fokozódó erőszakos ellenségeskedésekről szóló jelentések alapján az ENSZ Biztonsági Tanács elfogadta a 785. (1992)⁴¹⁸ számú határozatát, melyben kiterjesztette az UNAVEM II. mandátumát 1992. november 30-ig, valamint határozatában jóváhagyta az ENSZ főtitkár különmegbízottjának állásfoglalását a választások szabad és tisztességes voltáról.

Október 31-én, főként a főváros Luanda környékén kemény harcok alakulnak ki a kormányerők és az UNITA fegyveres csapatai között. Az ENSZ főtitkár és a tagállamok diplomáciai erőfeszítéseinek köszönhetően végül november 2-án sikerült megállapodni a tűzszünetben. Az UNAVEM II., mely az országban 67 helyszínen teljesített szolgálatot, azon dolgozott, hogy a tűzszünet megállapodás fennmaradjon. Képviselői járőrözést folytattak a problémásabb gócpontokra és elősegítették a párbeszéd kialakulását a két szemben álló fél között. Az ENSZ főtitkár 1992 novemberében az angolai helyzetről készült részletes jelentésében⁴¹⁹ kérte a misszió mandátumának 1993. január 31-ig történő meghosszabbítását. Kifejtette, hogy bár

⁴¹⁷ Parliamentary Chamber: Assembleia nacional, election held in 1992, http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2007_92.htm (letöltés: 2012.12.01.)

⁴¹⁸ <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N92/665/54/IMG/N9266554.pdf> (Letöltés ideje: 2012.12.10)

⁴¹⁹ <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/Unavem2/UnavemIIB.htm> (Letöltés ideje: 2012.12.10)

talán túl korai az idő egy átfogó helyzetelemzés elvégzésére, de a harcok kiújulásának oka a Békeegyezmény kulcs fontosságú elemeinek a be nem tartása. Például igen lassú és egyáltalán nem hatékony a katonák lefegyverzése és hazatelepítése, a fegyverek begyűjtése; nem sikerült létrehozni az egységes Angolai Nemzeti Hadsereget; sikertelenség a hatékonyan működő helyi önkormányzatok kialakításában; és késlekedés a semleges rendőri erők felállításában. A sokéves polgárháborút követően a szemben álló felek között kölcsönösen kialakult bizalom, tolerancia és tisztelet hiányát 16 hónap alatt nehéz volt visszaállítani. Ugyancsak kihangsúlyozta azt, hogy még túl korai lenne az angolai béketeremtésről lemondani, emlékeztetve arra, hogy mindkét fél ismételt szándéknyilatkozatot tett a béketárgyalások folytatására. Végül november 30-án a BT 793. (1992)⁴²⁰ számú határozatával meghosszabbította az UNAVEM II. mandátumát 1993. január 31-ig.

Mindezek alatt az ENSZ főtitkár különmegbízottjának sikerült a dél-angolai Namibe városban találkozni a szembenálló felek magas rangú képviselőivel, akik elfogadták a Békeegyezmény érvényességét, valamint azonnali tűzszünetre és a harcok, csatmozgások befejezésére tettek ígéretet. Mindezek megvalósításához az ENSZ segítségét kérték. A biztató fejlemények ellenére, röviddel ezután a tárgyalások megszakadtak, mivel az UNITA csapatok, november 29-én az északi tartomány fővárosát Uige-ot és a stratégiai fontos Negage melletti légikikötőt elfoglalták. Számos kísérlet történt a két fél közötti párbeszéd újbóli felelevenítésére, ideértve az ENSZ főtitkár személyes meghívását is, azonban a helyzet rosszabbodott és súlyos harcok alakultak ki szinte az egész országban. Természetesen a felek egymást okolták a harcok újbóli fellángolásáért, a konkrét támadásért.

Az 1993. január 21-i jelentésében az ENSZ főtitkár kifejtette,⁴²¹ hogy az összes szándék és próbálkozás ellenére, Angolában ismételt polgárháború folyik, és talán véresebb, mint az 1991 előtti időszakban. A városokban és sűrűbben lakott településeken folyó csatározások példa nélkülinek számítottak, amelyet az elmúlt 16 éves időszak során sem tapasztaltak. A kiterjedt területen folyó súlyos harcok, a kormány és főként a területi, helyi adminisztrációk összeomlása, a helyi lakosokra éhezést, éhínséget hozott és sokan elhagyták a háborúval sújtott országot. Az addig is súlyosnak számító humanitárius helyzet sok helyen katasztrofálissá vált, míg a területen rendelkezésre álló segélyszervezetek száma és aktivitása a harcok miatt csökkent.

Humanitárius helyzetkép⁴²²

A polgárháborús helyzetben a civil lakosság szenvedte el a legnagyobb veszteségeket. A becslések szerint 1993-ban, naponta közel 1000 ember halt meg,

⁴²⁰ <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N92/761/01/IMG/N9276101.pdf> (Letöltés ideje: 2012.12.10)

⁴²¹ <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/Unavem2/UnavemIIB.htm> (Letöltés ideje: 2012.12.01.)

⁴²² United Nations Humanitarian Assistance Coordination Unit és az ENSZ szakosított szerveinek jelentéseiből: <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/Unavem2/UnavemIIB.htm#humanitarian> (Letöltés ideje: 2012.12.14.)

köztük nagy számban öregek, asszonyok, és gyermekek. Ennek ellenére a Világszervezet a humanitárius akcióival közel 2 millió emberen tudott segíteni. 1993. április végén az ENSZ Humanitárius Segítség Koordináló Egység⁴²³ kezdte meg működését Luandában az angolai ENSZ főtítkár különmegbízottjának felügyelete alatt. Az ENSZ szervezetek és programok fokozott erőfeszítéseket tettek a rászorultak elérése, segélyezése érdekében, de szinte lehetetlen volt az ország középső részében élőket elérni. A felek közötti folyamatos tárgyalások eredményeként és a harcok országos szintű enyhülésének következtében, csak 1993 októberében tudtak segélyeket szállító repülőgépek berepülni az olyan ostromlott városokba, mint például Kuito és Huambo, amelyeknek a lakossága sok hónapra volt elvágvá a nemzetközi segélyezés lehetőségétől. Ezekben a helyeken a lakosság 35%-a kórosan alultáplált volt és az éhenhalás teljesen mindennaposá vált.

Az ENSZ nagyszabású humanitárius és segély programokat indított, amelynek az élére a Világ Élelmezési Program (WFP)⁴²⁴ állt, biztosítva a logisztikát a saját és a különböző ENSZ szervezetek segély szállítmányainak légi úton történő szállításához. A segélyezés alig hat hónapig tartott (1993. november-1994. április), mivel újabb, a korábbinál véresebb harcok törtek ki. Az ENSZ tárgyalásokat folytatott a szemben álló felekkel azért, hogy lehetővé tegyék és garantálják a segélyszervezetek alkalmazottainak a biztonságát, hogy eljuttathassák adományaikat a nélkülöző emberekhez. A segélyezéseket főként 1994. május-augusztus során kellett beszüntetni a megnövekedett biztonsági kockázatok és a repülések felfüggesztése miatt. 1994 júniusában az ENSZ főtítkár felhívta a BT figyelmét az emberi jogok fokozatosan súlyosbodó megsértésére, és a segélyszervezetek alkalmazottait fenyegető veszélyekről. A BT felhívta a szemben álló felek figyelmét arra, hogy garantálják a segélyszervezetek alkalmazottainak biztonságát és tegyék lehetővé a segélyek eljuttatását a rászorulókhhoz. A komoly logisztikai problémák ellenére az ENSZ segélyezési programok folytatódtak, amelynek keretében 3,5 millió angolait támogattak. Ezekhez jött még hozzá az a több százezer angolai, akik Kongóban, Zairében, Zambiában, és Namíbiában várták a kiújult háború befejezését.

Az UNAVEM mandátumának megújítása

Az újabb krízis kialakulását követően az UNAVEM II. egyik fő feladata a felek közötti tárgyalások újraindítása volt. Mindazonáltal az ENSZ főtítkár megjegyezte, hogy az egész országra kiterjedő harcok és a közös megfigyelői csoportok rendszerének megszűnése miatt az UNAVEM II. eredeti mandátuma egyre kevésbé releváns. A közvetítői funkció sem tud széles körben működni az egyre rosszabbodó biztonsági helyzet miatt. A fentiekben túl a kihelyezési pontokon szolgálatot teljesítő katonai, rendőri megfigyelők növekvő fegyveres konfliktus veszélyének voltak kitéve, ami oda vezetett, hogy 45 kihelyezési pontról (a 67-ből) kellett kimenekíteni a kéksapkásokat.

Az ENSZ főtítkár három lehetőségben foglalta össze az UNAVEM II. jövőjét. Első lehetőségként, hogy a misszió fenntartja a jelenlegi létszámát; másodikként,

⁴²³ United Nations Humanitarian Assistance Coordination Unit (UCAH)

⁴²⁴ World Food Programme – Világélelmezési Program, <http://www.wfp.org/>

hogy az UNAVEM II. tartományi jelenlétét lecsökkentik; a harmadik (az ENSZ főtitkár favoritja), hogy a műveletben szolgálókat összevonják Luandába és még egy kihelyezési pontra. Ezzel meghagyta volna a lehetőséget arra is, hogy amennyiben az ENSZ főtitkár angolai különmegbízottjának tárgyalásai sikerrel járnak, újrakezddjék a tevékenységüket. Erre való tekintettel az ENSZ BT 804. (1993)⁴²⁵ számú határozatával meghosszabbította az UNAVEM II. mandátumát további három hónappal 1993. április 30-ig. A biztonsági helyzetet alapul véve, az ENSZ főtitkár engedélyezte az ENSZ erők többségének Luandába és egy-két tartományi kihelyezési pontokra történő összevonását, azzal a kitéttel, hogy amennyiben lehetőség nyílik erre, az erőket, felszereléseket azonnal visszatelepítik a korábbi állomáshelyekre. A BT elvárta a két szembenálló féltől, hogy azonnali tűzszünetet kössenek, állítsák vissza a folyamatos párbeszédet, és állapodjanak meg a Békeegyezmény végrehajtásának ütemtervében.

A következő hónapokban az UNAVEM II. mandátumát az ENSZ számos alkalommal meghosszabbította, ezzel lehetővé téve a kéksapkásoknak, hogy közvetítsenek a felek között, egyezsége jussanak a békefolyamat módjában és az országos és helyi tűzszünet végrehajtásában.

Végül a szembenálló felek ismét találkoztak Etiópiában (Addis Ababa), ahol megvitatták az angolai békefolyamat újrakezdésének alapfeltételeit. A megbeszélések első szakaszában (1993. január 27-30.) a kormány és az UNITA megállapodásra jutottak számtalan kérdésben, de néhány kulcs fontosságú kérdés megoldatlan maradt, ami elengedhetetlen volt a tűzszünet megkötéséhez. A megbeszélések második fordulóját törölni kellett, mivel az UNITA nem küldte el tárgyaló delegációját. Az ismételt erőfeszítések eredményeképpen a megbeszélések áprilisban az elefántcsontparti, Abidjanban folytatódtak, de májusban ismételt megszakadtak.

A tárgyalások ideje alatt is a kéksapkások komoly fizikai és verbális erőszaknak voltak kitéve, néhány példa erre:

- 1993. 02. 23-án Fayez Shdaifat, jordániai katonai megfigyelő emberrablás áldozatává vált a Cabindai tartományban. Hosszadalmas tárgyalások után a Zaireban működő UNDP segítségével sikerült 1993. március 15-én kiszabadítani őt.
- 1993. március 06-án ugyancsak a Cabindában az UNAVEM tábort támadták meg ismeretlen fegyveresek, kézigránátokat, és nehéz fegyverzetet használva, ahol Herman Palm, holland nemzetiségű rendőr sérült meg a karján a támadás során.
- 1993. március 19-én az ENSZ egyik repülőgépét Toto közelében (100km Uige-től) UNITA csapatok foglalták el, és csak 4 órával később engedték el felsőbb utasításra.⁴²⁶

1993. szeptember 15-én az ENSZ BT 864. (1993)⁴²⁷ számú határozatával további három hónappal kitolta az UNAVEM II. mandátumát, bízva a pozitív

⁴²⁵ <http://www.unhcr.org/refworld/country,,,RESOLUTION,AGO,,3b00f1643c,0.html> (Letöltés ideje: 2012.12.10.)

⁴²⁶ UNAVEM-II. Yearbook (24-25 oldal) ISBN-978-010-264-7

fejleményekben. Ebben az időben UNAVEM II. megfigyelői öt kihelyezési ponton hajtottak végre járőrözést és tartottak fenn kapcsolatot a helyi hatóságokkal. Tevékenységük során támogatást nyújtottak a humanitárius feladatok végrehajtásához, nyomozati cselekményeket hajtottak végre, és egyéb tevékenységeket végeztek. Ebben a határozatában az ENSZ elmarasztalta az UNITA-t a folyamatos katonai tevékenysége, és a fegyver és petróleumtermékek embargójának megsértése miatt. A BT ragaszkodott ahhoz, hogy az UNITA tartsa tiszteletben az 1991-es Béke Egyezményt és kezdje újra a tárgyalásokat. A Világszervezet folytatta erőfeszítéseit a konzultációk lehetőségének megteremtésére, amit végül siker koronázott. Az angolai kormány és az UNITA képviselői 1993. november 15-én a Zambiai, Lusakában, Alioune Blondin Beye, az ENSZ főtitkár különmegbízottjának elnökletével ismét tárgyalásokat kezdtek. A katonai területet érintő kérdésekben 1993 decemberére; a rendőrségi területet érintő kérdésekben 1994 januárjára; a választásokhoz kapcsolódó ügyekben májusra; az ENSZ új mandátumával és a megfigyelő országok feladataival kapcsolatosan októberre jutottak egyezségekre a felek. A nemzeti megbékélés tűnt a legnehezebb feladatnak, mivel ez a terület foglalta magába a legkényesebb kérdéseket, mint például az UNITA vezetőinek a kormányzati adminisztrációs struktúrába történő integrálását. Fáradtságos és nehézségekkel teli megbeszéléseket követően 1994 októberére a megegyezés megszületett.

1994. október 20-án az ENSZ főtitkár javasolta a BT-nek az UNAVEM II. mandátumának november 31-ig történő meghosszabbítását, mivel szemben álló felek október 31-re tettek ígéretet a megállapodás megkötésére. A főtitkár javaslatában kérte az UNAVEM II. korábban lecsökkentett létszámának ismételt bővítését, hogy megfelelő létszámban álljanak rendelkezésre az erők a békefolyamat ellenőrzésére, különösen az első kritikusnak tekinthető időszakában. Ezt az ENSZ BT támogatta, és az 952. (1994)⁴²⁸ számú határozatában meghosszabbította az UNAVEM II. mandátumát 1994. december 8-ig, és lehetővé tette a békefenntartók létszámának felemelését. A BT kifejezte, hogy készen áll az ENSZ jelenlét további kibővítésére is, amennyiben a Lusaka Protocol formálisan aláírásra került. Végül 1995 februárjában a Világszervezet létrehozta az UNAVEM III. műveletet, a Lusakai Béke Egyezményben (Lusaka Protocol) foglaltak teljes végrehajtására és ellenőrzésére.

A Lusakai Egyezmény⁴²⁹

Az átfogó békeegyezmény aláírására 1994. november 20-án került sor Lusakában, a kormány részéről a külkapcsolatokért felelős miniszter, Venâncio de Moura, az UNITA részéről a főtitkár és az UNITA főtárgyalója, Eugénio Ngola „Manuvakola”, míg az ENSZ részéről Alioune Blondin Beye látta el kézjegyével a dokumentumot.

⁴²⁷ http://www.sipri.org/databases/embargoes/un_arms_embargoes/angola/UNSC_Res864.pdf (Letöltés ideje: 2012.12.10)

⁴²⁸ ENSZ BT 952 (1994) határozata,

http://www.unhcr.org/refworld/country.../RESOLUTION_AGO_3b00f16318_0.html (letöltés: 2012.12.15.)

⁴²⁹ <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3ae6b50f4.html> (Letöltés ideje: 2012.12.01.)

Az ünnepélyes aláírási ceremónián számos állami vezető, külügyminiszterek és más magas rangú vezető vett részt. Jonas Savimbi az UNITA elnöke a biztonsági kockázatokat figyelembe véve nem utazott el a Zambiai fővárosba és nem vett részt az aláírási ceremónián.

A Lusakai Egyezmény 10 mellékletet tartalmaz, mindegyik a békefolyamat egy-egy külön témakörével foglalkozik jogi, katonai és politikai aspektusból:

1. Az UNITA és a kormány között béketárgyalások ütemterve;
2. A tárgyalások alapját és keretét képző releváns jogi eszközök elfogadása a kormány és UNITA által;
3. Katonaságot érintő ügyek, témakörök I.;
4. Katonaságot érintő ügyek, témakörök II.;
5. A rendőrség témaköre;
6. A nemzeti megbékélés témaköre;
7. A választási folyamat befejezésének témaköre;
8. Az ENSZ mandátuma. A megfigyelők feladatai a „Acordos de Paz - Béke Egyezmény” és a Közös Megfigyelői Tanácsban;
9. A Lusakai Egyezmény végrehajtásának időbeosztása;
10. Egyéb ügyek.

A fő katonai témakörök a tűzszünet újbóli kiterjesztésével; az UNITA katonák összevonásával, laktanyákban történő elszállásolásával és lefegyverzésével; a civilek lefegyverzésével; és a Nemzeti Angolai Hadsereg megalakításával foglalkozott. Egy másik terület a fő politikai témák mellett a rendőrség pártatlan működésével és az UNITA egységek nemzeti rendőrségbe történő beintegrálásával; a béke folyamatban az ENSZ megfigyelők szerepével, a misszió mandátumával; a választási folyamat befejezésével, és a nemzeti megbékélés kérdéskörével foglalkozott.

ENSZ Angolai Ellenőrző Missziója III.

Az UNAVEM III. létrejötte

Dacára annak, hogy a tűzszüneti megállapodás november 22-én létrejött, a biztonsági helyzet Angola számos területén továbbra is feszült volt és kisebb harcokról érkeztek jelentések a kormány és az UNITA katonái között. Az ENSZ főtitkár külön megbízottja elhatározta, hogy kisebb katonai és rendőri megfigyelői csoportokat telepít a vidéki területekre, hogy ezzel is erősítse a missziót, valamint felgyorsítsa a felek közötti bizalomerosztás folyamatát. Hamarosan régiós központok jöttek létre Huambo, Luena, Menongue, Saurimo és Uige városokban, a már működő Lubango mellett. Az ENSZ főtitkár egy szakemberekből álló csoportot küldött Angolába, technikai elemzés elvégzése céljából. A csoport jelentése alapján, a főtitkár egy átfogó javaslatot terjesztett elő a BT-nek az ENSZ szerepvállalásról a Lusakai Egyezményben foglaltak végrehajtására. Ebben a jelentésben (1994. december 4.) a főtitkár megerősítette,⁴³⁰ hogy miután a

⁴³⁰ <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N94/477/60/PDF/N9447760.pdf> (Letöltés ideje:2012.12.15.)

megbízottja jelentése alapján a tűzszüneti megállapodás létrejött és folyamatos, ezért javasolja az UNAVEM II. létszámának megelőző szintre történő növelését, valamint a misszió mandátumának a meghosszabbítását 1995. január 31-ig. A javaslatot elfogadva, december 8-án az ENSZ BT 966. (1994) ⁴³¹ számú határozatával meghosszabbította az UNAVEM II mandátumát 1995. február 8-ig.

1995. február 1-jén az ENSZ főtitkár bemutatta az UNAVEM III. kibővített mandátumára tett javaslatait.⁴³² Ugyanakkor jelentette, hogy az UNAVEM II. jelentősen megnövelte létszámát. A katonai megfigyelők számát 50-ről 171-re, a rendőri megfigyelők számát 18-ról 122-re. 1995. február 8-án a BT 976. (1995)⁴³³ számú határozatával létrehozta az UNAVEM III. műveletet, hogy segítse a feleket a béke megtartásában, helyreállításában. A misszió létszámát maximum 7000 fős fegyveres katonai csapaterőben és az azt támogató kiszolgáló személyzetben, 350 fegyvertelen katonai és 260 rendőri megfigyelő, valamint 420 nemzetközi, 300 helyi polgári alkalmazott és 75 fő ENSZ önkéntesben határozta meg. A BT 1997 februárjáig tervezte a misszió mandátumában szereplő feladatok megvalósítását.

Az UNAVEM III. működése

A misszió mandátuma a következő fő területekre terjedt ki:⁴³⁴

- mediátori feladatok ellátása a szemben álló felek között, kibővített országos ENSZ jelenlét;
- a nemzeti megbékélési folyamat elősegítése, ellenőrzése, az állami apparátus központi és helyi szintű működésének ellenőrzése;
- a tűzszüneti megállapodás és csapatkivonások megfigyelése, ellenőrzése;
- a kormányerők és az UNITA részéről érkező katonai és egyéb rendfenntartó erőket, csapatmozgásokat érintő információk hitelességének az ellenőrzése;
- Segítségnyújtás a gyűjtőpontok, laktanyák kijelölésében, szervezésében;
- az UNITA katonák lefegyverzésének és a gyűjtőpontokra történő elszállásolásának a felügyelete;
- az UNITA katonák által leadott fegyverzet összegyűjtésének és tárolásának felügyelete;
- a kormánycsapatok laktanyákban történő elszállásolásának ellenőrzése, valamint a nemzeti hadsereg létrehozásának ellenőrzése;
- a szabad mozgás (áru és ember) ellenőrzése; az angolai rendőrség pártatlanságának ellenőrzése, civilek lefegyverzésének ellenőrzése;
- a rendőrség „Gyors Reagálású Rendőri Egységé”-nek laktanyákban történő elhelyezésének ellenőrzése;

⁴³¹ <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N94/491/41/PDF/N9449141.pdf> (Letöltés ideje:2012.12.15.)

⁴³² <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N95/034/39/PDF/N9503439.pdf> (Letöltés ideje:2012.12.15.)

⁴³³ <http://www.unhcr.org/refworld/country,,,RESOLUTION,AGO,,3b00f15d48,0.html> (Letöltés ideje: 2012.12.15.)

⁴³⁴ http://www.un.org/Depts/DPKO/Missions/unavem_p.htm (Letöltés ideje:2012.12.15.)

- az UNITA vezetőkkel kapcsolatos biztosítási intézkedések; a békefolyamathoz közvetlenül kapcsolódó humanitárius programok támogatása, koordinálása; taposóakna-mentesítési program támogatása;
- az elnökválasztás második fordulójához kapcsolódó alapvető követelmények megvalósulásának igazolása, valamint a választások ellenőrzése és megfigyelése.

Elmondható, hogy a Lusakai Egyezmény aláírása egy új fejezetet nyitott az angolai békefolyamatban. Dacára a rengeteg pozitív fejleménynek a békefolyamat végrehajtása a tervezett határidőktől elmaradt, valamint az UNITA és a kormányerők között a bizalom hiánya veszélyeztette a tartós béke megteremtését. A BT 1996. október 11-i (1075. számú)⁴³⁵ határozatában kihangsúlyozta, hogy a folyamatos késlekedés és a be nem tartott ígéretek a kulcsfontosságú katonai és politikai kérdésekben, többé nem elfogadhatóak, különösen az UNITA részéről. Az UNAVEM III elkészített egy átfogó végrehajtási tervet, amelyben szerepelt az összes, még függőben lévő katonai, rendőri és politikai feladat mindkét fél számára. Sajnos a felek nem tartották be az ütemezett határidőket, csak kisebb előrelépések történtek. Ezzel egy időben a misszió mandátumának és feladatainak tervezett befejezési dátuma, valamint a misszió leépítésének tervezete is elkészült. A tervezet értelmében 1996 decemberére négy ENSZ gyalogos egységet, körülbelül 600-700 főt vontak volna ki.

1996 decemberéig a misszió az alábbi eredményeket érte el:

- 65.692 UNITA katona és 4 644 UNITA rendőr, összesen 70.336 fő került regisztrálásra és elhelyezve az ENSZ által kialakított 15 táborban az ország egész területén – ekkor az UNITA kijelentette, hogy nem rendelkezik több fegyverrel,
- A 70 336 főből az elszállásolási táborokból 15.372 fő dezertőrt jelentettek – ami azt jelenti, hogy kettő vagy ennél több alkalommal nem voltak jelen a számoláskor – és az adatok lezárásakor még kb. 3.233 fő hiányzott,
- Az UNAVEM III. katonai főparancsnoka bejelentette, hogy 1996. október 12-vel bezárólag 37.375 db személyi, csapat és tüzérségi fegyverzetet – aminek csak kb. 60%-a volt működőképes – és 883 tonna, különböző típusú robbanó és lőszert regisztráltak, melyek az UNITA alakulatoktól lettek összegyűjtve. Ezzel egy időben az UNITA vezetése kijelentette, hogy nem rendelkezik több fegyverzettel és lőszerral.
- A kommunikációs eszközökre kitérve, a jelentés az alábbiakat állapította meg: Az UNITA csak 6 HF rádiót és 2 db VHF rádió készüléket adott át a missziónak. Mindazonáltal a 37 db UNITA által üzemeltetett rádióállomásból az UNVEM 34 db-ot ellenőrzött – fizikailag, vizuálisan –, melyeket használatatlannak nyilvánítottak. Azonban a három fővezetési ponton (Bailundo, Andulo) a rádióállomások továbbra is üzemképesek voltak.
- A 184 db UNITA ellenőrző-átengedő pontból csak 110 db lett felszámolva és további 74 továbbműködött.

⁴³⁵ <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N96/272/23/PDF/N9627223.pdf> (Letöltés ideje:2012.12.15.)

Az ENSZ BT 1102. (1997)⁴³⁶ számú határozatában üdvözölte a nemzeti megbékélésért tett erőfeszítéseket. A Lusakai Egyezmény végrehajtását megfigyelő Közös Tanács (az angolai kormány, UNITA, ENSZ, USA, Oroszország, és Portugália képviselői) jelentette, hogy az ENSZ főtitkárnak március 22-25-i látogatása során sikerült előremozdítani a békefolyamatot, mert az UNITA és az angolai kormány új kormányalakítási folyamatba kezdett. Ugyanakkor az ENSZ főtitkár március 25-i jelentésében azt javasolta, hogy csak két héttel hosszabbítsák meg a misszió mandátumát, április 15-ig, mert nagy a bizonytalanság az új egységkormány beiktatásának dátumát illetően. Látogatása során mindkét vezető, Jonas Savimbi és Jose Eduardo dos Santos is pozitívan nyilatkozott a rendezéssel kapcsolatban. Ugyanakkor Alioune Blondin Beye és a megfigyelő országok képviselői intenzív konzultációkba kezdtek a BT 1098. (1997)⁴³⁷ számú határozat végrehajtása érdekében.

A konzultációk az új egységkormány megalakításának teendőire és idejére fókuszáltak. A teendők között olyan dolgok szerepeltek, mint az UNITA katonák integrálása az egységes Angolai hadseregbe és az UNITA képviselők részvétele a Nemzetgyűlésben. A Megfigyelő Közös Tanács március 21-én elfogadta az UNITA vezetőjének speciális státuszát kimondó törvénytervezetet, mely tervezet a Nemzetgyűlés elé kerül elfogadásra. A BT 1102. (1997)⁴³⁸ számú határozatában meghosszabbította az UNAVEM III. mandátumát 1997. április 16-ig, de a főtitkár 1996. decemberi leépítési tervének megfelelően a misszió létszáma közel 30%-kal csökkent 1997 áprilisára és további létszámcsoökkentéseket terveztek augusztusig.

A BT 1106. (1997)⁴³⁹ számú határozatában az UNAVEM III. mandátumát 1997. június 30-ig meghosszabbította, valamint kitért arra is, hogy a misszió átalakul egy megfigyelői misszióvá, mely a politikai, rendészeti, emberjogi, humanitárius és társadalmi információs programokra fog összpontosítani a nemzeti megbékélési folyamat támogatása mellett. A határozat felkérte az ENSZ főtitkárát, hogy a terveknek megfelelően az UNAVEM III. katonai egységeit vonja ki a misszióból, illetve készítsen el egy újabb műveletre (struktúra, misszió céljai, költségvetés, stb.) vonatkozó tervezetet június 6-ig.

A BT határozatában felhívta a felek figyelmét, folytassák és gyorsítsák fel feladataik végrehajtását, különösen a katonai területen, mint például az UNITA katonák lefegyverzését és integrálását az egységes nemzeti haderőbe, a nemzeti rendőrségbe történő kiválasztási folyamatot és a kiválasztott UNITA katonák, ivilek rendőrségbe történő átvételét. Ugyancsak sürgette a feleket angolai központi és

⁴³⁶ <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N97/085/59/PDF/N9708559.pdf> (Letöltés ideje: 2012.12.15.)

⁴³⁷ <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N97/051/59/PDF/N9705159.pdf> (Letöltés ideje: 2012.12.10)

⁴³⁸ <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N97/085/59/PDF/N9708559.pdf> (Letöltés ideje: 2012.12.10)

⁴³⁹ <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N97/103/41/PDF/N9710341.pdf> (Letöltés ideje: 2012.12.10)

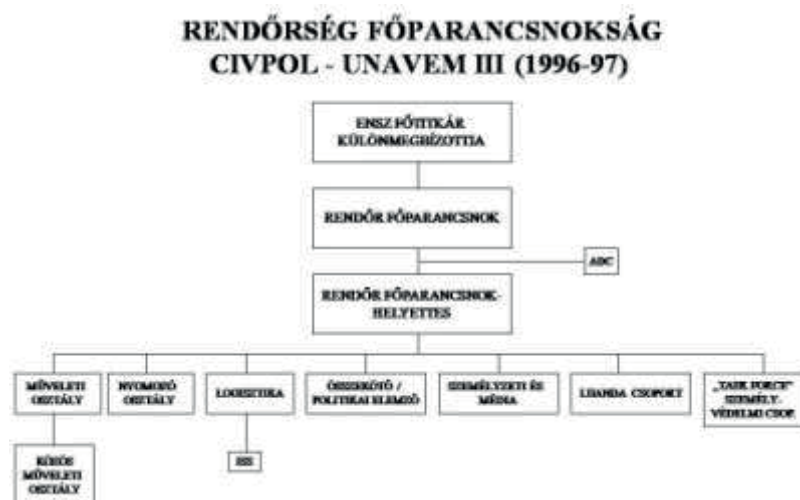
területi közigazgatási (adminisztrációs) egységek helyreállítását, valamint kifejezte reményét a két elnök (UNITA és kormány) közötti találkozóra.

1996 augusztusában Savimbi kategorikusan elutasította a luandai kormány azon javaslatát, hogy fogadja el elnök-helyettesi posztot. Az egykori UNITA vezetők 1997 áprilisára a luandai kormány politikusaival létrehozták a Nemzeti Megbékélés és Egység Kormányát (GURN), amely ha lassan is, de megkezdte a működését. Végül az ENSZ Biztonsági Tanácsa 1997. október 30-án megszavazta az UNITA elleni szankciókat, de az UNITA ennek ellenére sem volt hajlandó feloszlítani egységeit, hanem a háború folytatása mellett döntött. A harcok kiújulása ellenére az angolai kormány nem támogatta, hogy az ENSZ angolai megfigyelő misszióját fenntartsák, ezért az 1999 februárjában végleg befejezte a működését.

A következő táblázatokban látható az UNAVEM-III. rendőri erőinek felépítése:

Forrás: Horváth Sándor

Forrás: Horváth Sándor

Az ENSZ Angolai Megfigyelő Missziója, MONUA⁴⁴⁰

Az ENSZ BT az új „folytatólagos” misszió, (mely felváltja az UNAVEM III-at) mandátumát 1997. október 31-ig hosszabbította meg. A Tanács erőteljesen sürgette az angolai kormányt és az UNITA-t, hogy késlekedés nélkül fejezzék be a békefolyamat részét képező fennmaradt politikai, katonai feladatokat, többek között építsék ki az állam működéséhez szükséges adminisztrációt/közigazgatást, alakítsák át az UNITA által működtetett illegális rádió csatornát egy „nem-partizán” műsorsugárzó állomássá, és alakuljon politikai párttá az UNITA. Mindkét felet felkérték, hogy tartózkodjanak az erőszak alkalmazásától, mely befolyásolhatja a békefolyamat befejezését. Felhívták a feleket, hogy fejezzék be a katonáik regisztrációját, lefegyverzését és azok integrálását a nemzeti hadseregbe. Tegyék lehetővé a szabad mozgást (árú és ember) és helyváltoztatást, valamint fejezzék be a civil lakosság lefegyverzését

MONUA tevékenysége

Politikai feladatok:

A MONUA politikai ügyekért felelős osztálya az alábbi feladatokban segítette a főtitkár különmegbízottjának munkáját:

- Megfigyelni az állami adminisztrációs hálózat (állam és közigazgatás) országos kiépítésének folyamatát;
- Irodákat tartani fenn tartományi és helyi szinteken, közvetítői feladatok ellátása a felek között;
- Megfigyelni és ellenőrizni az UNITA vezetők állami struktúrába történő integrálásának folyamatát, a Lusakai Egyezmény, és más megállapodások (UNITA és kormány), valamint az ENSZ határozatok alapján. Eljárni az egyéb aktuális ügyek rendezésében;
- Az ENSZ jelenléttel, támogatni és elősegíteni a bizalmi légkör kialakítását a sűrűbben lakott és a feszültségekkel teli területeken.

Rendészeti feladatok:

Az ENSZ katonai állományának kivonása, és a közigazgatás működésének javulását követően a MONUA rendőri komponense többek között a következő feladatokat hajtotta végre:

- Ellenőrizte az angolai Nemzeti Rendőrség pártatlan működését;
- Ellenőrizte az UNITA által kiválasztottak beolvasztását a nemzeti rendőrségbe;
- Ellenőrizte a speciális Gyors Reagálású Rendőri Egység rendőreinek⁴⁴¹ lakatnyákba történő elhelyezését és azok esetleges bevetését;
- Ellenőrizte az emberek és az áruk szabad mozgását;
- Különleges figyelmet fordított a politikai, állampolgári és szabadsághoz kapcsolódó alapjogok tiszteletben tartására;

⁴⁴⁰ <http://www.un.org/Depts/DPKO/Missions/Monua/monua.htm> (Letöltés ideje: 2012.12.20.)

⁴⁴¹ Rapid Reaction Police – Az angolai kormány legjobban felszerelt és kiképzett rendőri egysége volt.

- Közös járőrözést hajtott végre az angolai rendőrökkel, főként az előzőleg az UNITA által kontrollált területeken;
- Börtönök ellenőrzése, valamint ha szükséges időszakos megfigyelése egyes rendőr állomásoknak, őrsőknek;
- A civil lakosságnál található fegyverek begyűjtésének ellenőrzése és megfigyelése;
- A begyűjtött fegyverek tárolásának, megsemmisítésének ellenőrzése;
- Az UNITA vezetőkkel kapcsolatos biztonsági feladatok végrehajtása.

Emberjogi terület:

A MONUA emberjogi komponensének feladatai voltak:

- Elősegítették az alapvető emberi jogok biztosítását, megelőzték és vizsgálták azok megsértését;
- Elősegítették a nemzeti emberjogi szervezetek és egyéb nem kormányzati szervezetek működését, valamint képzéseket tartottak;
- Kivizsgálták az alapvető emberi jogokat megsértő cselekményeket és megfelelő válaszingedményeket hoztak az egyes ügyekben.

Katonai terület:

A MONUA katonai komponensének feladatai voltak:

- A tűzszünet betartásának ellenőrzése;
- Vizsgálatokat folytattak az állítólagos csapatmozgások ügyében és az UNITA fegyveres csoportjainak ügyében;
- Az UNITA területeken létrehozott ellenőrző-átengedő pontok lebontásnak ellenőrzése;
- Ellenőrizték az UNITA katonák integrálását a Nemzeti Angolai Hadseregbe.

Humanitárius, segítségnyújtás terület:⁴⁴²

A Humanitárius Segítségnyújtást Koordináló Egység feladatai voltak:

- A leszerelt UNITA katonák társadalomba történő integrálásának segítése;
- A biztonsági helyzet folyamatos megfigyelése, elemzése, valamint a humanitárius szükségletekre történő válaszingedmények;
- Kapcsolattartó és információs pont funkció betöltése az adományozók és a rászorultak között, valamint országos hálózat kiépítése.

A MONUA létrejötte

Az 1994-ben aláírt Lusakai Egyezményt követően viszonylagos béke jött létre Angolában. A szemben álló felek közötti igen intenzív és több szintű dialógusnak köszönhetően létrejött az egységes Angolai Nemzeti Hadsereg és az Angolai Nemzeti Rendőrség, valamint az Egység és Nemzeti Megbékélés Kormánya. Az UNAVEM III. műveletet követő MONUA mandátumát az ENSZ BT 1118.

⁴⁴² <http://www.un.org/Depts/DPKO/Missions/Monua/monua.htm> (Letöltés ideje: 2012.12.20.)

(1997)⁴⁴³ számú határozatával, 1997. június 30-án hozta létre. A határozat kijelölte a fő területeket, melyek a béke megőrzése, a nemzeti egység megteremtése, a bizalomépítés, a hosszú távú stabilitást és demokratikus fejlődést elősegítő környezet kialakítása az ország újjáépítése érdekében. A határozatban az ENSZ felhívta a szemben álló felek figyelmét (különös képen az UNITA figyelmét), arra hogy működjenek együtt a MONUA misszióval, valamint kitért arra is, hogy folytassák a párbeszédet és fejezzék be a politikai, katonai területen megkezdett programokat. A BT reményét fejezte ki, hogy a Lusakai Egyezményben meghatározott ütemtervtől való elmaradás okait a felek tisztázzák, a problémákat megoldják és létrejöhet egy találkozó a két elnök között. A nemzetközi közösség figyelmét felhívta a további segítségnyújtásra, különösen a volt katonák leszerelése, a társadalomba történő vissza integrálása, az újjáépítés és a nemzetgazdaság helyreállítása területén. Az eredeti tervek szerint az ENSZ katonai komponensét az állami, közigazgatási hivatalok kiépülésével arányosan vonták volna ki az országból. A MONUA rendőri komponense továbbra is folytatta volna a korábbi tevékenységét, azaz segítette volna az angolai rendőrség pártatlan működését, az UNITA által delegált személyzet beolvasztását az egységes nemzeti rendőrségbe, valamint a speciális Gyorsreagálású Rendőri Egység rendőreinek lakatnyákba történő elhelyezését és azok esetleges bevetésének ellenőrzését. Szintén feladatuk volt a fegyverek begyűjtésének ellenőrzése a civil lakosságtól, majd a begyűjtött fegyverek tárolásának, megsemmisítésének ellenőrzése, valamint az UNITA vezetőkkel kapcsolatos biztonsági feladatok végrehajtása.

A tervek szerint az ENSZ fegyveres katonáinak jó részének kivonását követően egy viszonylag kis létszámú katonai megfigyelőkből álló csoport maradt volna a műveleti területen. Megfigyelői, ellenőrzési és vizsgálói jogkörrel a különböző katonai manőverek és egyéb, a mandátumban meghatározott tevékenységek ellenőrzésére, igazolására pl.: csapatmozgások, fegyveres UNITA katonák jelenléte, fegyverraktárak felkutatása és hasonló feladatok elvégzésére. A tervezet szerint a misszió mandátuma 1998. február 1.-ig volt meghatározva, de a békefolyamat nagyon lassan haladt előre. Sokszor még az UNAVEM III. időszakából függően maradt feladatokra kellett koncentrálnia a MONUA adminisztrációjának. A függően maradt feladatok közül az UNITA katonák lefegyverzése, az állami, közigazgatási rendszer kiépítése, és az illegálisan műsort sugárzó UNITA rádió átalakítása volt a legfontosabb. Területenként a fegyveres UNITA katonák jelenléte zavarta, néhol ellehetetlenítette civil közigazgatás működését. A két fél közötti mélyen gyökerező bizalmatlanság ellenére a politikai stabilitás, nemzeti megbékélés előremozdításában alapvető feladatot látott el az ENSZ és a „Trojka” megfigyelő országok delegáltjai.

MONUA mandátumának meghosszabbítása

Az ENSZ főtitkár a Biztonsági Tanács számára készített jelentésében kihangsúlyozta, hogy az angolai béketeremtés folyamatában olyan nehézségek adódtak, ami miatt el kell halasztani a tervezett katonai komponens kivonását, így,

⁴⁴³ <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N97/178/44/PDF/N9717844.pdf> (Letöltés ideje: 2012.12.20.)

2.650 katonát visszatartottak 1997 októberéig. A főtitkár a további jelentéseiben kihangsúlyozta, hogy nem történt meghatározó előrelépés a béketeremtés folyamatában, így azt javasolta, hogy a MONUA mandátumát a BT hosszabbítsa meg 1998. január 31-ig és halasszák el a katonák kivonását egy későbbi időpontig. Ezek után a Tanács 1997. október 29-én a 1135. (1997)⁴⁴⁴ számú határozatával meghosszabbította a misszió mandátumát. A határozatban a BT elítélte az UNITA-t, amiért nem teljesítette a Lusakai Egyezményben tett vállalásait és büntető szankciókat fogalmazott meg a szervezettel szemben, ami kiterjedt többek között az UNITA vezetők utazásának megszigorítására.

Az ENSZ katonai komponensének csökkentése 1998. január 12-vel megtörtént, bár az ország biztonsági állapota megkövetelte a fegyveres katonai jelenlétet, ezért négy századot (kb. 910 fő), 45 fő főtisztet (vezetés), és 90 fő katonai megfigyelőt visszatartottak. A BT 1149. (1998)⁴⁴⁵ számú határozatával jóváhagyta a katonák maradását, és meghosszabbította a MONUA mandátumát április 30-ig, majd június 30-ig. Végül a katonai csapatkivonásokat egy gyalogsági század és 90 katonai megfigyelő kivételével 1998. június 1-jére végrehajtották.

Fellépés az UNITA ellen

Az ENSZ összes erőfeszítése ellenére az ország biztonsági helyzete feszült maradt. Ezért és bizonyos, meghatározott feladatok nem teljesítéséért az UNITA vezetőit tették felelőssé a Világszervezetben. Az egyre türelmetlenebbé váló Biztonsági Tanács a 1173. (1998)⁴⁴⁶ számú határozatában követelte, hogy az UNITA azonnal és feltétel nélkül működjön együtt az állami és közigazgatási szervek létrehozásában, különösképpen Andulo, Bailundo, Mungo és N'harea területén. A BT felhívta az UNITA figyelmét, hogy segítse a békefenntartókat az UNITA fegyveresek lefegyverzésében, valamint fejezze be a támadásokat a MONUA, a kormányzat, a rendőrség és a civil lakosság ellen. A BT meghatározta, hogy az összes állam fagyassza be az UNITA-hoz kapcsolódó bankszámlákat és tulajdont, valamint tartózkodjanak bármiféle hivatalos és nem hivatalos kapcsolat létesítésétől.

Az ENSZ főtitkár 1998. június 17-i jelentésében kifejtette sajnálatát amiatt, hogy az angolai államigazgatás és közigazgatás országos szintű létrehozását – különmegbízottjának Alioune Blondin Beye úrnak rendkívüli erőfeszítései ellenére sem – nem sikerült végrehajtani, illetve a biztonsági helyzet rosszabbodott az ország számos területén. Az UNITA fegyveresei megtámadták a falvakat, a helyi közigazgatási hatóságokat, az ENSZ és más nemzetközi szervezet alkalmazottait is. Problémát jelentett még a banditizmus, a taposó aknáknak újbóli telepítése, és az egyre gyakoribbá váló katonai összecsapások a szembenálló felek csapatai között. A támadások eredményeképpen sokan életüket, vagyonukat veszítették, és majd 1,3 millió embernek kellett elmenekülnie otthonából. Ezek az események szinte teljes egészében leállították a már megindult békefolyamatokat.

⁴⁴⁴ <http://www1.umn.edu/humanrts/resolutions/SC97/1135SC97.html> (Letöltés ideje: 2012.12.10)

⁴⁴⁵ [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1149\(1998\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1149(1998)) (Letöltés ideje: 2012.12.10)

⁴⁴⁶ [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1173\(1998\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1173(1998)) (Letöltés ideje: 2012.12.10)

Az ENSZ főtitkár és a BT közösen fordult az UNITA-hoz, hogy működjön együtt a Világszervezettel, valamint hajtsa végre a béke megállapodásokban foglaltakat. Ugyanakkor a MONUA mandátumát további két hónappal (1998. augusztus 31-ig) meghosszabbították. Végül a kormány és az UNITA 1998. június 19-én képviselői ismét tárgyalásokat kezdtek Andulo-ban, ahol tisztáztak számos kérdést. Mindezek ellenére az UNITA nem volt hajlandó pontos határidőt szabni az államigazgatás és közigazgatás kiterjesztésének időpontjára, az UNITA főhadiszállásának számító Andulo, Bailundo, Mungo és N'harea területeken.

Alioune Blondin Beye, az ENSZ főtitkár angolai különmegbízottja ekkor intenzív tárgyalásokba kezdett Jose Eduardo dos Santos elnökkel és Jonas Savimbival a Lusakai Egyezményben vállaltak mihamarabbi befejezéséről. A megbízott külön találkozott Savimbival is, aki ismételten megismételte korábbi ígéretét, hogy a rendezést június 30-ig végrehajtják. Ennek megfelelően és az angolai kormány beleegyezésével a BT június 24-én elfogadta a 1176. (1998)⁴⁴⁷ számú határozatát, mellyel elhalasztották 1998. július 1-jéig az UNITA elleni további büntető szankciók 1173. (1998)⁴⁴⁸ hatályba lépését.

1998. június 26-án Blondin Beye elhagyta az országot, hogy a környező országok vezetőivel tárgyaljon. Gabon és Togo elnökével folytatott megbeszélését követően, repülőgépe leszállás közben Abidjanban lezuhant. A fedélzeten tartózkodó nyolc fő (Blondin Beye, 5 MONUA alkalmazott és két pilóta) életét vesztette a balesetben. A különmegbízott halála a béketeremtési folyamat egyik kritikus időpontjában történt. Az ENSZ főtitkárhelyettes, Bernard Miyet Angolába utazott, és tárgyalásokat kezdett a szembenálló felek képviselőivel. Az ENSZ főtitkár a MONUA katonai parancsnokát Seth Kofi Obeng tábornokot jelölte ki a misszió ideiglenes vezetőjének, illetve Berhanu Dinka-t a MONUA politikai tanácsadó posztra. Az új angolai különmegbízott Issa B. Y. Diallo, 1998. augusztus 28-án érkezett meg Luandába. A fentiekkel egy időben, az ENSZ BT 1180. (1998)⁴⁴⁹ számú, határozatában döntöttek a MONUA katonai komponensének kivonásáról a 1164. (1998)⁴⁵⁰ számú határozatnak megfelelően, amint a helyzet megengedi azt. Ugyanakkor a főtitkár kérte, hogy további rendőri megfigyelőket küldjenek Angolába. A MONUA mandátuma ismételten meghosszabbításra került, ezúttal 1998. augusztus 31-ig.

A konfliktus eszkalálódása

A következő hetekben a biztonsági helyzet folyamatosan romlott. Az ENSZ főtitkár 1998. augusztus 6-i jelentésében kitért arra, hogy az UNITA fegyveres erők tovább folytatták az új Nemzeti Hadsereg és a Nemzeti Rendőrség állomásainak támadását Lunda Sul, Lunda Norte, Moxico, Uige és Cuanza Norte tartományokban. Nyilvánvalóvá vált, hogy az UNITA jelentősebb katonai képességekkel rendelkezik,

⁴⁴⁷ http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1176%281998%29 (Letöltés ideje: 2012.12.10)

⁴⁴⁸ http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1173%281998%29 (Letöltés ideje: 2012.12.10)

⁴⁴⁹ [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1180\(1998\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1180(1998)) (Letöltés ideje: 2012.12.10.)

⁴⁵⁰ [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1164\(1998\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1164(1998)) (Letöltés ideje: 2012.12.10)

a korábban jelentettekénél. Számtalan alkalommal derült ki, hogy az UNITA csapatai több helyen is útonállással, rablásokkal és a civil lakosság zaklatásával „egésztik ki” jövedelmüket. Jelentések érkeztek több kivégzésről és emberrablásról azzal a céllal, hogy megfélemlítsék a helyi lakosságot, hogy azok ne működjenek együtt az újonnan létrejött közigazgatási hatóságokkal.

Látva az egyre romló biztonsági helyzetet, az ENSZ ideiglenesen felfüggesztette a katonái kivonását. A misszió létszáma ekkor összesen 728 fő katonát számlált; 414 fő fegyveres csapaterő, 185 fő kíséző személyzet, 37 fő törzstiszt, és 92 fő katonai megfigyelő. 1998. augusztus 13.-án az ENSZ BT 1190. (1998)⁴⁵¹ számú határozatával ismételten meghosszabbította a MONUA mandátumát 1998. szeptember 15-ig. A határozat követelte, hogy az UNITA függessze fel az újbóli területfoglalásokat, és hagyja abba a támadásokat a civil lakosság, valamint a hatóságok ellen, ideértve a rendőrséget, az ENSZ és más nemzetközi szervezetek személyzete ellen.

A következő hetekben a béketeremtés folyamata szinte teljesen leállt, mivel az UNITA nem volt hajlandó végrehajtani a Lusakai Egyezményben foglaltakat. A kölcsönös szemben állás és bizalmatlanság az UNITA és a kormány között érezhető volt, a párbeszéd teljesen megszakadt közöttük. A biztonsági helyzet országszerte bizonytalan volt, különösen az északi és észak-keleti területeken, ahol a kormány erők és az UNITA erői között fegyveres összecsapások zajlottak. A kialakuló harcok a többi tartományra is hatással voltak, aminek következtében az emberek mozgása és a különböző kereskedelmi tevékenységek szinte teljes egészében szüneteltek.

1998. szeptember-október hónap folyamán az ENSZ BT két alkalommal is meghosszabbította a MONUA mandátumát, először szeptember 15-én, a 1195. (1998)⁴⁵² számú, majd október 15-én, az 1202. (1998)⁴⁵³ számú határozatával. Az utóbbi december 3-ig hosszabbította meg a mandátumot. A Tanács határozatában kihangsúlyozta, hogy a kialakult bizonytalan helyzetért és a béketeremtési folyamat akadályozásáért elsődlegesen az UNITA vezetése a felelős, ugyanis nem tartották be a korábban tett ígéretüket, hogy azonnali hatállyal kivonják csapataikat az újonnan elfoglalt területekről. A határozat ugyancsak kihangsúlyozta, hogy a konfliktust nem lehet megoldani katonai beavatkozással, a feleknek politikai megoldásra kell törekedniük. Az ENSZ főtitkár a Tanácshoz írt levelében kérte a nemzetközi közösséget, hogy a kudarcok ellenére ne adják fel, és ne pártoljanak el az angolai béketeremtési folyamat támogatása mellől és segítsenek meggyőzni a feleket a harcok beszüntetéséről. Ugyancsak javaslatot tett a MONUA mandátumának három hónapos időtartamú újbóli meghosszabbítására is, azzal a kikötéssel, hogyha a biztonsági helyzet rosszabbodik, akkor kérni fogja annak az azonnali módosítását, beleértve a MONUA teljes kivonását is.

⁴⁵¹ http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1190%281998%29 (Letöltés ideje: 2012.12.10)

⁴⁵² [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1195\(1998\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1195(1998)) (Letöltés ideje: 2012.12.10)

⁴⁵³ [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1202\(1998\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1202(1998)) (Letöltés ideje: 2012.12.10)

A MONUA mandátumának utolsó hosszabbítása

Az ENSZ BT 1213. (1998)⁴⁵⁴ számú határozatával, 1999. február 26-ig hosszabbította meg a MONUA mandátumát. Határozatában követelte az UNITA katonai erőinek azonnali és teljes lefegyverzését, valamint a teljes körű és feltétel nélküli együttműködést a nemzeti közigazgatási szervekkel. Követelte, továbbá, hogy az UNITA azonnali hatállyal vonja ki csapatait az újonnan elfoglalt területekről, és működjön együtt a MONUA művelettel, különösen az ENSZ békefenntartók Andulo-ból és Bailundo-ból történő kivonásával kapcsolatban, ahol az UNITA vezetése saját biztonsági érdekből eddig nem engedte azt. Ez végül december 7-én megvalósult, amikor is a két településen szolgáló 14 békefenntartót sikerült evakuálni, miután az UNITA vezetése engedélyezte egy ENSZ repülőgép leszállását.

Az ENSZ BT kifejezte aggodalmát a folyamatosan romló humanitárius helyzet miatt, különös tekintettel a harcok miatt az otthonukat elhagyó több tízezer fő és az újonnan telepített aknamezőkkel kapcsolatosan. Felhívta a kormány, de különösképpen az UNITA vezetésének figyelmét, hogy feltétel nélkül garantálja a nemzetközi segélyszervezetek alkalmazottainak szabad mozgását és biztonságát; működjön együtt velük a segélyezési feladatok végrehajtásában; szüntesse be a taposó aknák telepítését; és tartsa tiszteletben a nemzetközi humanitárius, emberjogi és menekültügyi törvényeket. Felhívta a kormány és az UNITA figyelmét, hogy békés úton rendezzék a konfliktust, mivel a harcok nem vezetnek eredményre. A Tanács végül elfogadta az ENSZ főtitkár javaslatát a misszió struktúrájának és kitelepítéseknek szükségszerű átalakítását.

Az UNITA vezetőit nem igazán befolyásolták a Világszervezet javaslatai, amit az ENSZ 806. számú járatának közép-angolai, UNITA terület felett történt tisztázatlan balesete, eltűnése is bizonyított. A balesetet követően az ENSZ BT 1219. (1998)⁴⁵⁵ számú határozatában felszólította Savimbit, hogy azonnal adjon választ a történetekre, valamint szavatolja a mentőcsapatok biztonságát és segítse elő a mentőcsapatok munkáját a túlélők felkutatásában. Egyúttal felhívta a kormány figyelmét is a kialakult helyzetnek megfelelő együttműködésre. A BT sürgette az incidens objektív kivizsgálásának megkezdését nemzetközi szakemberek bevonásával. De ez még el sem kezdődött, amikor a második ENSZ repülőgép zuhant le 1999. január 02-án, ugyancsak UNITA területen. Ez egyébként a hatodik repülőgép volt a térségben 1998 végén eltűnt repülőek sorában. A BT 1221. (1999)⁴⁵⁶ számú, 1999. január 12-i határozatában követelte a két szerencsétlenséget szenvedett ENSZ repülőgép-baleset körülményeinek kivizsgálását, a felelőseinek megnevezését, valamint hogy adjanak számot a többi kereskedelmi repülőgép gyanús körülmények közötti eltűnéséről is. Ismételten sürgette az incidensek objektív nyomozásának megkezdését nemzetközi szakemberek bevonásával. A határozatban a BT felkérte a Nemzetközi Polgári Repülési Szervezetet, hogy amint a

⁴⁵⁴ [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1213\(1998\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1213(1998)) (Letöltés ideje: 2012.12.10)

⁴⁵⁵ [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1219\(1998\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1219(1998)) (Letöltés ideje: 2012.12.10)

⁴⁵⁶ <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/006/43/PDF/N9900643.pdf> (Letöltés ideje: 2012.12.10)

biztonsági garanciák rendelkezésre állnak, bocsásson rendelkezésre megfelelő szakembereket és eszközöket az incidensek kivizsgálásához.⁴⁵⁷

A MONUA mandátumának megszűnése

Az angolai békéért tett erőfeszítések nem érték el céljukat, „az országban ismételt polgárháború dúl, és a jelen körülmények között a misszióknak nincs más lehetősége, mint méretének csökkentése, az emberi erőforrásainak és eszközrendszerének fokozatos kivonása” jelentette az ENSZ főtitkár az 1999. január 17-i Biztonsági Tanácsnak tett jelentésében.⁴⁵⁸ A fokozatosan romló biztonsági helyzetben az ENSZ főtitkár, arra a megállapításra jutott, hogy az ENSZ békefenntartói tevékenysége a végéhez érkezett, a szemben álló felek fegyverrel kívánják a konfliktust rendezni, így a MONUA nem tudja ellátni a rábízott feladatát. Ugyanakkor nem csak az UNITA jelentett problémát. Az angolai kormány is bejelentette, hogy a továbbiakban nem támogatja a MONUA mandátumának 1999. február 26-án túli meghosszabbítását. Így a kihelyezési pontokon és régiós központokban dolgozó kétsapkásokat február közepére összevonták Luandába, majd legtöbbjüket március 20-ig kivonták, hazaküldték. A főtitkár javaslatára egy kétszáz fős fegyveres katonai egység a helyszínen maradt, hogy az ENSZ eszközökre, felszerelésre felügyeljen a kivonás során. Az ENSZ főtitkára kijelentette, hogy a történelem ellenére a Világszervezetnek és a nemzetközi közösségnek nem szabad hátat fordítania az angolai embereknek, mivel az ország humanitárius helyzete már jelenleg is kritikus szinten van és sajnos nagy rá az esély, hogy katasztrófa közeli állapot alakul ki a heves harcok miatt. Javasolta, hogy egy New York-i székhelyű Különleges Angolai Követet nevezzenek ki és a lehetőségekhez mérten, folytatassák az emberjogi és humanitárius tevékenységet Angolában. Az angolai kormány kifejezte együttműködési készségét, és Dos Santos elnök a főtitkárnak írt levelében kifejtette, hogy kormánya nem ellenzi egy ENSZ főtitkár különmegbízott kijelölését, aki New York-ból, tarthatná a kapcsolatot az angolai kormánnyal az országban végbemenő folyamatokról.

1999. február 24-i jelentésben,⁴⁵⁹ a főtitkár a MONUA technikai eszközeinek kivonásáról szóló hírek mellett, kitért az angolai helyzetre is. Jelezte, hogy a misszió személyzetének és technikai eszközeinek kivonása rendben halad, a terveknek megfelelően. A főtitkár kijelentette, hogy a közel tíz éves ENSZ jelenlét során felhalmozott, a misszió működéséhez szükséges technikai eszközök, berendezések, ingóságok felszámolása óriási kihívást jelent a szervezetnek és előreláthatólag további hat hónapot vesz igénybe a teljes kivonás végrehajtása. A feladat elvégzéséhez egy kisebb adminisztratív, logisztikai, orvosi és egyéb személyzet jelenléte szükséges. A fennmaradó katonai, rendőrségi és civil alkalmazottak kivonása 1999 márciusára befejeződik.

⁴⁵⁷ International Civil Aviation Organization

⁴⁵⁸ http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/1999/49 (Letöltés ideje: 2012.12.16.)

⁴⁵⁹ http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/1999/202 (Letöltés ideje: 2012.12.16.)

1999. február 26-án az ENSZ BT elfogadta az 1229. (1999)⁴⁶⁰ számú határozatát, melyben kijelentette, hogy a MONUA misszió mandátuma 1999. február 26-án megszűnik. Megemlítették a főttkári javaslatokat a technikai eszközök kivonására. A határozat kitért arra is, hogy elismerve a MONUA mandátumának végét, a „Status of Force” Egyezmény hatályban marad, addig, amíg a MONUA utolsó egysége is elhagyja az országot. A MONUA emberjogi részlege folytatja tevékenységét a technikai eszközök kivonása során is. A BT határozat sajnálatát fejezte ki a nyomozás sikertelensége miatt az UNITA területek felett lezuhant ENSZ és polgári repülőgépek ügyében. Ismételten felhívta az UNITA figyelmét, hogy működjön együtt és segítsen egy azonnali és objektív vizsgálatban.

1999. október 15-én a BT 1268.⁴⁶¹ számú határozatában felhatalmazást adott az ENSZ Angolai Iroda (UNOA)⁴⁶² létrehozására, hogy működjön együtt az ország politikai, katonai, rendőri és egyéb polgári hatóságaival. Az iroda feladatai közé tartozott a békeateremtés lehetőségeinek feltérképezése, humanitárius, emberjogi és más programok koordinálása.

A konfliktus lezárása

Az Angolai béke érdekében tett lépések, a békeszerződések, az ENSZ békefenntartó erőinek jelenléte és a nemzetközi diplomácia erőfeszítései, köztük számtalan nemzetközi vezető (köztük Nelson Mandela) közvetlen közreműködése sem vezetett eredményre. Az UNITA provokációira válaszul 1998 júniusában a kormányhadsereg offenzívát indított az UNITA erők ellen. Az újból kialakult több éves és váltakozó intenzitású polgárháború során 2002-ben a 67 éves Jonas Savimbi konvojára, állítólag a fővárostól, Luandától ezer kilométerre, délkeletre, a zambiai határhoz közel ütöttek rajta a kormányerők. A vezér golyók lyuggatta holttestét az angolai televízió is bemutatta, halálát az UNITA is elismerte. Savimbi halála, valamint Antonio Dembo UNITA elnök-helyettes pár nappal későbbi halála meggyengítette az UNITA erejét. A szervezet vezetésben végbement gyors személyi változások a katonai vezetőket arra készítették, hogy 2002 áprilisában aláírják a Luena-i Egyezményt.⁴⁶³

2002 októberére UNITA hivatalosan bejelentette, hogy teljesen lefegyverzi a csapatait és egy demokratikus politikai párttá alakul át. Az ENSZ ezek után a szervezet ellen hozott korábbi szankciókat törölte. Bár a szembenálló felek békét kötöttek, de az Angolához tartozó, Cabinda területén tovább folytatódtak a harcok. Afrika egyik legrégebbi konfliktusa kisebb megszakításokkal a Portugáliától való függetlenség elnyerése (1975) óta folyt. A polgárháborúban közel egy millió ember vesztette életét, közel fél millióan menekültek el az országból és 4,7 millió angolai⁴⁶⁴ hagyta el a szülővárosát és menekült az ország másik, kevésbé

⁴⁶⁰ <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/053/20/PDF/N9905320.pdf> (Letöltés ideje: 2012.12.10)

⁴⁶¹ <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/300/50/PDF/N9930050.pdf> (Letöltés ideje: 2012.12.16.)

⁴⁶² <http://www.un.org/peace/africa/pdf/Angola.pdf> (Letöltés ideje: 2012.12.25.)

⁴⁶³ <https://peaceaccords.nd.edu/matrix/accord/12> (Letöltés ideje: 2012.12.10)

⁴⁶⁴ egy harmada az angolai népességnek

veszélyesebb részébe, vagy a fővárosba. Az egyezmény aláírásával Angolában és az angolai emberek életében egy békésebb és boldogabb világ reményének esélye köszöntött be.

Magyar műveleti Tapasztalatok

Az ENSZ angolai misszióiban 1991 és 1999 között 86 magyar katona, rendőr, illetve valamely testületnél a művelet időtartalmára munkát vállaló külügyi szakember szolgált. Ezek az emberek szinte az országban működő összes ENSZ szektorban, békefenntartói táborban megfordultak és az ott töltött időszak alatt komoly tapasztalatokat gyűjtöttek össze, amelyek egy részét a későbbi felkészítések során is felhasználták. Ebben a fejezetben az Angolában szolgáltak egy részének tapasztalatait ismerhetik meg az olvasók.

Varsányi Lajos alezredes⁴⁶⁵

1992-ben az akkor még őrnagyként szolgáló Varsányi Lajost a Haderő-csökkentési Ellenőrző és Információ Központ állományából vezényelték ki az UNAVEM-II. műveletbe, ahol egy évig szolgált különböző beosztásokban. Hazatérése után a Nemzetközi Kapcsolatok Csoportfőnökségen, valamint a Békékiképző Központban szolgált, ahol a missziókban szolgálókkal kapcsolatos feladatokat látta el. Innen került ki ismét Angolába (UNAVEM-III., illetve MONUA), ahol a korábbi tapasztalatai miatt kontingensparancsnokként szolgált.

1991-ben a Magyar Honvédség szervezett egy felsőfokú angol nyelvtanfolyamot Debrecenben, azzal az elképzeléssel, hogy az ott végzett hallgatók közül fogják kiválogatni azokat, akik Angolába mehetnek misszióba. Mivel Varsányi őrnagy már rendelkezett középfokú angol és német nyelvvizsgával, jelentkezett a tanfolyamra, amit sikeresen el is végzett. Ezután bejutott az angolai műveletbe tervezett állományba, majd miután sikeresen elvégezte a felkészítő tanfolyamot, az UNAVEM-II. első váltásába került. Mivel ez volt a Magyar Honvédség első afrikai missziója, az őrnagy kitüntetésnek érezte, hogy bekerülhetett a csoportba, ráadásul az elsők közé. Az indulásnál 4 fő ment ki, majd négy és fél hónapos csúszással követte őket a többi 11, mert az akkori magyar kontingens 15 fős volt.

Bár a felkészítés nem volt rossz, a kinti tevékenységre csak korlátozottan tudták felkészíteni a kimenő állományt. Szerencsére az angolai magyar nagykövetségről napra kész információkat kaptak az ország eseményeiről, így a helyszínen már könnyebben boldogultak, mint azok a nemzetek, akinek nem volt kint követsége. Személyes békefenntartói tapasztalatuk nem volt ugyan a magyaroknak, de más országbeli békefenntartóknak sem volt, kivéve azokat, akik az UNAVEM I-ben már Angolában szolgáltak. (Az UNAVEM I. művelet volt az, amely a kubai csapatok kivonását ellenőrizte.) A magyar katonák igen alapos

⁴⁶⁵ Varsányi Lajos nyugállományú alezreddessel készült interjú 2012. januárja

egészségügyi felkészítést is kaptak; az előírt oltásokkal mindenki rendelkezett, így senki sem lett beteg. Ami ellen nem volt oltásuk – a malária –, azt jó páran megkapták. Sajnos az akkori magyar maláriaellenes szer olyan volt, hogy naponta kellett szedni, és erősen meggyötörte a májat. Amikor a magyar békefenntartók kiértek a misszióba, az ottani brazil orvosok azt mondták, hogy dobják el, és adtak másfajta, Mefloquine tartalmú gyógyszert. Mivel a brazilok komoly tapasztalattal rendelkeznek a malária gyógyításában, a magyarok többsége megfogadta a tanácsukat.

A kiutazó állomány az akkor rendszerben lévő magyar egyenruházattal ment ki, de megkapták az akkoriban még kevésbé ismert sivatagi felszerelést is, mivel még nem volt tapasztalatunk, hogy mi válik be kint. Angola pedig elég nagy ahhoz, hogy mindenféle klimatikus viszonyok előforduljanak. Az északi részen Cabinda és Ujics tartományban – ahol a gyémántmezők is találhatók – esőerdők voltak. Szinte mindennap esett, ezért trópusi viselet, esőálló ruházat kellett. De az Ujics tartomány melletti több mint 1500 méter magas hegyekben száraz, kontinentális időjárás is előfordult, amikor +5, +10 fokokat is megérték az ott szolgálók. Itt esténként és a hűvös időszakokban szükség volt a bélelt kabátra is. A sivatagi felszerelést főként azok használták, akik délen, a Namíb sivatagban teljesítettek szolgálatot. Ide tartozott a Kvandoku Bango tartomány – ami az UNITA egyik fő bázisa volt –, illetve a tengerparti rész és a Namíb tartomány. Ez a rész félsivatagos, minimális csapadékkal. Egyszóval a magyaroknak biztosított ruházat nagy része hasznos volt.

Bár Angolában a „szocialista” és a „kapitalista” blokk által támogatott csoportok harcoltak egymás ellen, a magyarokat semlegesként tekintették, mivel az angolai békeművelet 1991-ben, a rendszerváltás után kezdődött, és az oroszok akkor már kivonultak Magyarországról. Így a magyarok már nem számítottak szocialista országnak. Éppen ezért nem csak a kormányerők, de a lázadók is elfogadták, sőt szerették a magyarokat. Ugyanis azt tapasztalták, hogy Magyarország Angolában csak épített, iskolákat, kórházakat, városi infrastruktúrát fejlesztett. Követség, kereskedelmi kirendeltség is működött kinn, de a korábbi magyar kormány csak gazdasági és kereskedelmi kapcsolatokat ápolt az angolaiakkal, fegyvert nem adtak el nekik, bár angolai katonák tanultak a magyar katonai tanintézetekben. Ezt bizonyítja, hogy a leszerelési folyamat során egyetlen magyar fegyvert sem találtak, mivel az ott használt fegyverek főként cseh, orosz, kínai és ukrán gyártmányúak voltak.

Az elsőként kikerkező magyarokat a reptéren várták, majd regisztrálták őket a misszió parancsnokságán. Meglepődni sem volt idejük, hisz a magyar télből az afrikai nyárba csöppentek. Olyan 38 fok volt a repülőtéren, közel 100 %-os páratartalommal... Aznap négyszer cseréltek ruhát, mert mind a négy váltás lazán leolvadt róluk... Szállodába mentek, mert akkor még a Központban nem épült fel az a konténer város, ahol később elszállásolták a békefenntartókat. A szállodából jártak be mindennap a parancsnokságra, ahol egy egyhetes felkészítő tanfolyamot szerveztek részükre. Itt a katonai földrajztól kezdve a politikai ismeretekig szinte mindennel foglalkoztak. Ez már a speciális, misszióra való felkészítés volt. A felkészítők között volt olyan katona, aki az UNAVEM I-ben is szolgált, így a helyi ügyekben megfelelő tapasztalattal rendelkezett. Szigorúan ENSZ alkalmazottak

készítették fel a magyarokat, tehát nem volt semmiféle politikai oldal vagy más résztvevő országnak valamilyen reprezentánsa, aki bármilyen módon is beleszólhatott volna a felkészítésükbe. A békefenntartóink a felkészítés után az egyenlő rotációs elv alapján, különböző táborokba kerültek. Ez úgy működött, hogy az évet négy három hónapos időszakra osztották fel, amelyet mindig más és más táborokban kellett eltölteni. Így egy békefenntartó négy különböző táborban szolgált. Erre azért volt szükség, mivel a táborokat három – A, B, C, – kategóriába sorolták. Az „A” kategóriába tartoztak a városok, ahol az infrastruktúra adott volt, mindent be lehetett szerezni, egyszóval ez volt az „első osztály”. A „B” kategóriás táborok még élhetőek voltak, de az itt szolgálók élete már sokkal nehezebb volt. A „C” kategóriás helyek a legelhagyottabb területeken voltak – sivatag vagy dzsungel – mindenféle infrastruktúra nélkül, szinte teljesen elzárva a világtól teljesítettek szolgálatot, és fűkunyhóban vagy sátorokban éltek. Csak rádióval tudták a külvilággal tartani a kapcsolatot, fehér embert pedig hős számra nem láttak. Az volt a szabály, hogy úgy kellett változtatni a beosztásokat, hogy mindenki mindegyik kategóriába bekerülhessen. Varsányi őrnagy rotációja úgy alakult, hogy kormány oldalon Lubangóban, egy „A” típusú táborban kezdte meg a munkát. Ez a város Angola harmadik legnagyobb települése, és két dologról volt híres: az egyik, hogy Quambo után ez a második legmagasabban fekvő város, a másik pedig, hogy három nagy Krisztus Király emlékmű van a portugál világban. Az egyik Portugáliában, a másik Braziliában, Rio de Janeiróban és a harmadik Lubangóban. A magyar tiszt Lubangóban a törzsben dolgozott, egy háromfős gyorsreagálású csoportban, ahol főként ügyeletes tiszt szolgálatot adott, illetve amikor valamelyik táborban – a rotáció vagy a szabadságok miatt – nem volt elegendő ember, akkor odautazott kisegíteni. Ez persze azt jelentette, hogy az „A” kategóriás ellátás nem minden esetben működött... A várost a kormányerők két lövészezrede tartotta ellenőrzése alatt, így itt nem voltak fegyveres összecsapások, rablások, amelyek az elhagyottabb területekre jellemzőek voltak. A parancsnoksághoz 10-12 tábor tartozott, ezeknek a hadműveleti irányítása, felügyelete tartozott hozzájuk. Varsányi őrnagy főként törzsmunkát végzett, így nagyobb rálátással rendelkezett a misszió tevékenységére. Habár a parancsnokai elégedettek voltak a munkájával, három hónap elteltével átkerült Dzsembába, az UNITA főhadiszállására.

Ez a beosztás „C” típusúnak számított, részben az elhelyezkedése miatt, részben az ottani körülmények miatt. Egy ír ezredessel – aki az UNAVEM II. összekötő tisztje volt az UNITA parancsnokságán – és egy spanyol őrnaggyal szolgált együtt. Itt négy hónapot töltött és mivel karácsonykor senki sem hagyhatta el a beosztását, így egy hónappal később került az új beosztásba. Az ír ezredes munkája egy hónap után befejeződött, így a spanyol őrnaggyal ketten maradtak a táborban, amit a parancsnokság átminősített katonai megfigyelőponttá. Ezeket a megfigyelőpontokat fontosabb helyeken – repülőterek, hadikikötők, országúti ki-belépő állomások – hozták létre, az ott szolgálók csak ellenőrző, megfigyelői feladatokat láttak el. Ellenőrizték a bejövő forgalmat, hogy jön-e be az országba hadianyag vagy bármi más, amit a békeszerződés tiltott. No, ez nagyon érdekes volt, mert Dzsemba volt az UNITA főhadiszállása; a szervezet parancsnoka, Jonas Sawimbi és a többi vezető is rendszeresen ott tartózkodott, az ENSZ mégsem vette annyira komolyan az itteni tábor. A tábor úgy helyezték el, hogy a repülőtérre ne lássanak rá az ENSZ katonái, sőt még az odajutás is nehézkes volt, mivel 17

kilométert kellett addig vezetni. Már ha az UNITA fegyveresei kiengedték a békefenntartókat a táborból... akkoriban pedig nem volt tanácsos hőzöngeni, mert előbb lőttek, mint kérdeztek. Varsányi őrnagy később is tapasztalta, hogy az UNITA által felügyelt helyeken mindig melléjük raktak egy összekötő tisztet, aki mindenhol velük mozgott. Ő volt a testőrük, és ő volt a „titkaikra” kíváncsi kém is.

Amíg a magyar tiszt itt szolgált, többször is találkozott az UNITA vezetőjével. Például együtt ünnepelték a mozgalom megalakulásának évfordulóját és a felszabadítás napját is, de más ünnepekre is meghívták a békefenntartókat. Varsányi őrnagy a kényelmetlenségek ellenére is szerette Dzsembát, ami egy nagyon érdekes város volt. Fű, ill. sárkunyhókból álló település, amit Bofors légvédelmi ütegekkel védtek. Négy, egyenként hat ütegből álló egység védte a várost, méghozzá úgy, hogy kettő a város mellett helyezkedett el, a többi meg körben. Kvázi mikor az ütegek lőtték az odaérkező MIG 21-eseket, akkor azok – vakon – az ütegek közé dobták le a bombáikat, nem pedig a városra. A Bofors 40 mm-es géppágyúja elég hatásos ahhoz, hogy legalább 7 km magasra felküldje a MIG 21-et, így az onnét semmit nem lát. Ráadásul a vadászgépek a Menong katonai repülőtérrel indultak, ami – figyelembe véve a MIG 21-es akció rádiusát – Dzsembától elég távol volt, így összesen kb. 5 percre való harci üzemanyaguk maradt, utána pedig vissza kellett menniük, mert nem tudtak volna biztonságosan leszállni. Így a várost sosem érte támadás, csak az ütegeket.

Az UNITA fegyvereseivel nem volt egyszerű együtt dolgozni, sokan a kiszámíthatatlanságuk miatt panaszkodtak rájuk. Volt, hogy több békefenntartót megtámadtak, bántalmaztak, de Varsányi őrnagyot ilyen inzultus nem ért. Inkább lelki alapon próbálták „terrorizálni”. Tudtak nagyon „pofátlanok”, és tudtak igen nagylelkűek is lenni. Egyszer például meghívták az ENSZ katonai körzetparancsnokot ebédre, aki akkor Mawingában tartózkodott. Természetesen az ételhez szükséges nyersanyagot a békefenntartóktól vitték el, majd az ebéd után bezsebelték a körzetparancsnoktól kikövetelt köszönetet. Ezután a békefenntartók elmesélték a körzetparancsnoknak, hogy a saját pénzükből vásárolt ételt fogyasztották, hát utána kaptak egy kis lelki terrort az unitás srácoktól... Azzal kezdték, hogy a spanyolt legyarmatosították. „Te piszkos gyarmatosító vagy, veled többet nem beszélünk.” Megpróbáltak a magyar tiszttel egyezkedni, de az kapásból a kollégája mellé állt. Ettől kezdve 3-4 hétig szinte alig tudtak kimozdulni a táborból, mert nem voltak hajlandók kiengedni őket sehová. A táborról tudni kell, hogy az 10-12 ember számára felépített fűkunyhókból állt, ahol a szállások mellett konyha és rádiós szoba is volt. Ebben a táborban a békefenntartókkal volt az UNITA összekötő tisztje is, aki folyamatosan figyelte a rádióforgalmat és mindent, ami a táborban történt. Ezt a megfigyelők úgy próbálták meg kijátszani, ha fontos információt akartak közölni a parancsnoksággal, kerestek egy magyart, és neki mondták be rádión a jelentést, ő pedig továbbította azt a parancsnokságra. Persze később kiderült, hogy a „titkosítás” nem működött valami jól, mivel több angolai is végzett Magyarországon, akik nem felejtették el a nyelvet.

Varsányi őrnagy találkozott is Lubangoban egy UNITA ezredessel, aki tökéletesen, ízes tájszólással beszélt magyarul. Ez úgy történt, hogy békésen sétált a városba, amikor egyszer csak megszólal valaki: - Hová megy, katona? Senkit sem

látott, csak egy angolai ezredest. Látva a magyar katona csodálkozását, nevetve mesélte el, hogy Debrecenben végezte el a Légvédelmi Tiszthelyettesképző Iskolát, majd hazakerült, – eredetileg a szocialista kormány küldte ki – átállt az UNITA oldalára, ahol ütegparancsnokként kezdte, majd ahogy kihaltak előle az emberek, úgy lépkedett egyre feljebb a ranglétrán. Végül ő lett az UNITA légvédelmi főnöke. Komolyabb kapcsolat nem szövődött közöttük, bár leült vele, megittak egy italt, és elbeszélgettek a régi, boldog időről. Nagy nosztalgiával emlegette a Kossuth Laktanyát Debrecenben. Varsányi őrnagy meg elmesélte neki, hogy abban a laktanyában kapott nyelvi felkészítést, illetve beszélgettek a debreceni lányokról még és ennyi volt... Másoknak is voltak hasonló eseteik, szóval, mint kiderült, jó pár angolai értett magyarul. Emellett néhány magyar is élt kint Angolában. Jó páran 1956-ban – vagy még korábban – elhagyták az országot, majd Portugáliába és Brazíliába utaztak, onnan pedig Angolába mentek. A brazilok igen jó kapcsolatokat ápoltak Angolával, részben a közös nyelvi gyökereik miatt, illetve mert azok nem voltak gyarmatosítók. A brazilok ezt keményen ki is használták. Több cégük dolgozott kint, komoly megbízásokat megszerezve. Az egyik cég lakónegyedeket épített az angolai felső tízezernek, ill. megpróbálta átvenni a városüzemeltetést Luandában. Ezeknél a cégeknél is dolgoztak magyarok, akik családot is Angolában telepedtek le. Többször találkoztak a magyar békefenntartók velük, de szorosabb kapcsolat nem alakult ki közöttük. Persze itt is volt érdekes történet. Egyszer Varsányi őrnagy az egyik piacon nézelődött, amikor egyszer csak valaki vigyázba vágja magát, és elkezd magyar himnuszt énekelni. A magyar tiszt teljesen meglepődött és meghatódott. Kiderült, hogy a himnuszt éneklő magyar férfi 1950-óta folyamatosan kinn élt Angolában és a háború alatt sem bántotta senki.

Fehérek ellen atrocitás igazából nem nagyon volt, csak azok ellen, akik fegyvert fogtak. Egyébként Angolában sosem volt apartheid rendszer. A portugál gyarmatosítás más volt, mint a búr vagy az angol, azaz nem éreztettek akkora kasztbeli különbséget. A portugálok családi gyarmatosítást folytattak, ami azt jelenti, hogy ott éltek a nép között, ugyan jobb házban, de velük. Megtanították a helyieket földet művelni, sőt, engedték, hogy földet birtokoljanak. Más területeken is hagyták érvényesülni a helyieket, bár az is igaz, amikor kivonultak a portugálok, lassan minden tönkrement. A repülőtereiket és a közútjaikat benőtte a gaz, mivel nem voltak karbantartva, az ipar teljesen megszűnt a polgárháború miatt évtizedekre.

A magyar tiszt Dzsambában találkozott először mérges kígyóval. Ez úgy történt, hogy arra ébredt az egyik éjszaka, hogy a spanyol békefenntartó veszettül verte az ajtóját, és kiabálja: „Lajos! Gyere, hozzál napszemüveget, zseblámpát és botot!” Kérdezte: Mi van?! Éjszaka napszemüveg, elemlámpával!? Megbolondult ez a spanyol?! Erre az elmondta, hogy a szobájában van egy köpő kobra, amitől nem mer elaludni, segítsen neki a magyar tiszt azt agyonverni. Az épület ugyanis egy döngölt falú kunyhó volt, elefántfűből készült tetőzettel, bárhol be tudott jutni a kígyó. Mint kiderült, ez a kígyó nem harap, hanem mérget köp ki nagy távolságra, azért kellett a napszemüveg, hogy a békefenntartók szemébe ne kerülhessen a mérge. Tehát zárt szájjal, lehajtott fejjel, napszemüveggel berohantak a házba, hogy kitessekéljék a kígyót. Az ugyan leköpte és járomcsonton találta a spanyolt – ez is bizonyította, mennyire jól céloz – de azon nyomban agyonverték, így több gondot már nem okozott.

A három hónap lejárta után a magyar tiszt Dzsembából Cabindába, a FLEK birodalmába került. Papíron ugyan Angolához tartozik a terület, de létezett egy párhuzamos kormányzás, amire az angolaiaknak egyáltalán nem volt ráhatása. Ahányszor – úgymond - a „Kormány által” odatelepített alakulatokat meg akarták a békefenntartók nézni, mindig el kellett menniük egy bizonyos kocsmába, és megbeszélni bizonyos emberekkel, hogy ők most arra mennek, és ne bántsák őket. Ezt mindig meg kellett csinálniuk, mivel a helyiekkel nem lehetett packázni. Az ENSZ katonák többször találtak lefejezett embereket, akik eredetileg hozzájuk mentek volna, de eltévedtek, és ezért a tévedésükért az életükkel fizettek, ugyanis a helyiek semmit sem tudtak róluk. Ennek ellenére egy békefenntartót sem ért atrocitás, mivel jó volt a kapcsolat az ENSZ és a FLEK között. Varsányi őrnagy is többször részt vett a velük tartott tárgyalásokon, ahol megmondták nekik, hogy a békefenntartóknak semmi közük a felszabadítási küzdelmükhöz. Őket ugyanis konkrét mandátummal küldték ide, hogy az itt lévő angolai csapatokat ellenőrizzék, és adott esetben leszereljék őket, és ez a helyieknek is jó volt. Cabindában egyébként csak klasszikus megfigyelői feladatokat látott el az ENSZ, mivel a leszerelés még nem kezdődött meg. Az csak a választások után indult be igazán.

A békefenntartók mandátumát a korábban megkötött Fegyverszünet szabályozta, ez alapján végezték a munkájukat. Ebben az időszakban az UNITA és a kormány a csapatait a gyülekezési körletekbe vonlatta be. Ez a kormány esetében az adott laktanya volt, az UNITA esetében pedig a megfelelően kijelölt körzetek. Itt átmeneti katonavárosokat hoztak létre, ahol pl. egy dandár – 2000-2500 fő – gyűlt össze, de odamentek a katonák családtagjai is. Így egy ilyen területen 8000-10 000 főnyi volt a tömeg. Helyben ellátni őket nem lehetett, ezért az ENSZ segítségére szorultak, s az élelmiszert biztosított a táborban élőknek. A magyar tiszt táborának közelében is voltak ilyen laktanyák, amelyekbe minden szerdán el kellett menniük fegyvert ellenőrizni. Megszámolták a fegyvereket, az ott lévő lőszer mennyiségét, és az eredményt jelentették a parancsnokságnak. Emellett még a különböző tűzszünetesértések kivizsgálásában vettek részt, amikor pl. fegyveres összetűzések robbantak ki a leszerelők között. A szembenálló felek között több ilyen is volt, de Varsányi őrnagy csak egy ilyen eseményt tapasztalt. Bár jogilag tűzszünetesértés volt, a békefenntartóknak mégis viccesnek tűnt. Ez akkor történt, amikor a magyar tisztet Lubangoból ideiglenesen, a létszámhiány pótlására a Kállay László alezredes által vezetett táborba vezényelték. Így történt az az egyedülálló eset, hogy két hétig csak ketten – két magyar – működtette a tábor. A közelükben volt egy UNITA tábor több ezer emberrel, akiknek az ellátása nem volt túl rózsás... Ekkor kezdődött az esős időszak, amikor a teherautók igazából nem tudtak járni csak a betonúton, amitől még 40 kilométerre volt a tábor. Az ENSZ küldött egy szállítmányt az UNITA számára, amit a két magyar tisztnek kellett kísérnie, majd átadni az ottani parancsnoknak kiosztásra. Ki is mentek a konvoj elé a betonútra, majd onnan együtt indultak a földúton a tábor felé. Ekkor leszakadt az ég, akkora eső kerekedett. A talaj annyira felázott, hogy a betonúttól 2 kilométerre nem csak a teherautó, de a járőr kocsik is elmerültek a sárban, így nem tudtak tovább menni. Nem volt más választásuk, ott kellett éjszakázniuk a kocsikban. Még romantikus is lehetett volna a tábortűz melletti melegedés, de a kocsik tetején ugráló, örvénylő majom alaposan belerondított ebbe a feelingbe... ennek ellenére egész kitűnő szafarija volt a magyaroknak. Az

élelmiszer azonban így nem jutott el a táborba... Ettől kezdve több hónapon keresztül élelmiszert csak helikopterrel lehetett szállítani, de ez sem volt egyszerű. Az ENSZ MI 8-as, és MI 17-es átalakított helikoptereket használt, amiket dupla póttartállyal láttak el, hogy plusz 1000 liter üzemanyagot szállíthasson. Így aztán limitált volt a gép befogadóképessége, így a katonai körzetben lévő helikopterek csak nagy nehézségek árán tudták ellátni az UNITA táborát, ahol emiatt lincs hangulat alakult ki. Erről a magyarok is tudtak, ezért igen óvatosak voltak velük kapcsolatosan. Egyszer ültek a sátoruk előtt, és fegyverropogást hallottak. Azonnal hívták az összekötő tisztet, hogy mi történik, mert lövéseket hallottak. Mondja, hogy az ő emberei csak íjjal vadásznak, löfegyvert meg egyébként sem használhatnak a tűzszüneti előírások miatt. A két magyar békefenntartó azonban kérte, hogy nézzen utána, mi történt. Gyorsan elment, majd egy fél óra múlva megjelent egy impala combbal. A magyarok meglepett arcát látva, szégyenkezve vallotta be, hogy már csak egy kis kukoricájuk van a táborban, az ott lévő 8000 ember pedig éhezik. Így aztán elmentek, és lőttek pár impalát, hogy legalább valami hússal feljavítsák a szegényes kosztjukat. Erre mit tud mondani az ember?! A magyarok megígérték, hogy nem jelentik az esetet a parancsnokságnak, a lázadók pedig az elhasznált lőszereket pótolták a raktárban, így a szerdai fegyver-lőszer ellenőrzésnél hiánytalan készletet találtak a békefenntartók. Annyi fegyver és lőszer hevert elásva a dzsungelban, hogy azonnal tudták pótolni a hiányt. Volt egy eset, amikor az UNITA fegyveresei szóltak a magyaroknak, hogy le szeretnének adni néhány fegyvert, amit a dzsungelban találtak. Ekkor elkísérték őket egy fűkunyhóhoz, ami alatt egy teljes tűzérosztály felszerelése volt! Ez azon területen volt, ahová a békefenntartók be se léphettek, de akkor valamiért úgy döntöttek, hogy mivel kedvező a helyzet, nyithatnak feléjük, és leadhatnak egy egész tűzérosztálynyi anyagot. Később aztán ugyanonnan még sokkal több előkerült.

Itt történt még egy nagyon érdekes eset. Aki olvasott Rejtő Jenő könyvet, az emlékezhet a szegény, kivénhedt cirkuszi oroszlánra. Na, a magyarok is találkoztak vele Angolában... Az egyik este ugyanis a helyi „Simba” nevű sörből többet ittak a kelleténél, így hajnalban Varsányi őrnagy arra ébredt, hogy bizony feszül a hólyag. Hát, ha menni kell, akkor menni kell... Kilépett az ajtón, mikor meglátta Kállay alezredest, aki hangtalanul röhögött, de megállíthatatlanul. Kérdezte tőle, mit röhögsz? Azt mondja, majd meglátod. Egyszer csak Varsányival szemben felbukkant egy hatalmas oroszlán... Az őrnagy egy perc alatt elfelejtette, hova is indult, szinte teljesen lefagyott. Csak tátozott, és már azon gondolkodott, hova meneküljön, amikor Kállay alezredes mérgesen rá pisszegett, hogy maradjon csöndbe, mert megijed az oroszlán... Az anyád keservit! Ő?! Hát én kapok mindjárt infarktust... Kiderült, hogy az UNITA – így próbálták a békefenntartókat megviccelni – a tábor helyét azon az ösvényen jelölte ki, ahol a helyi vadállomány inni járt a folyóhoz. Éjszakánként át is vonultak, amit a magyarok nem láttak, hiszen aludtak. Ez az oroszlán azonban mindig külön ment, mert már fogatlan volt, idős és ijedős. Erről az alezredes akkor már tudott, Varsányi meg nem, így érthető volt a riadalma. Némi elégtétellel szolgált, hogy pár nap múlva meg ő ijeszthette meg a szegény párát...

A szembenálló felek egymással is és a Világszervezet munkatársaival is nagyon pozitívak, együttműködők voltak. Később azonban, a választási

időszakban, többször vádolták meg egymást választási csalással. 1992 augusztusának végén, illetve szeptember elején volt a választás, utána rövidesen újra ki is tört a polgárháború. Az UNAVEM II. műveletet akkor állították le. Ekkor az őrnagy ismét az UNITA által felügyelt helyre került, Uige tartományba, egy Kindege nevű településre. Érdekes módon a lakosság egy része ezen a vidéken elég felemásan viszonyult a lázadókhoz. Szerették is meg nem is őket. Kötelező volt szeretni őket, mert ők voltak az uralmon lévő haderő azon a vidéken. Ugyanakkor nem szerették őket, mivel a portugálok által létrehozott várost teljesen tönkretették, és az fantom várossá alakult. Volt itt egy hatalmas ciszterna, amit a portugálok építettek egy hatalmas szikla belsejében, ahol felfogták az esővizet. Volt két aggregátor, amellyel a hálózatban keringették a vizet, így a város teljesen közművesítetté vált. Ahogy az UNITA megérkezett, a két aggregátort kézigránáttal felrobbantották, majd a lakosságot kitelepítették a városból fűkunyhókba... csak úgy vissza a természetbe. Az UNITA bevezetett egy módszert is – olyan hadi kommunizmus rendszert – amit ugyancsak nem fogadtak nagy örömmel a helyiek. Ennek ellenére mindenki kénytelen volt csatlakozni a központi ellátó rendszerbe, ahol ők is a beosztásukhoz, fontosságukhoz mérten kapták a fejadagokat. A „plebsnek” az alapellátás járt, a tisztikarnál az alacsonyabb rendfokozatú tiszteknek – hadnagy, százados – az alapellátáson kívül járt tisztiszolga vagy szolgálólány, akik a tiszt családjával laktak, amíg azok háborúztak. A privilégiumuk közé tartozott a napi fél doboz cigaretta – ez egy Dzsamba nevű, helyben gyártott cigaretta volt – valamint egy hónapra egy láda sör. A főtisztoktól felfelé ez a mennyiség rendfokozattól függően nőtt, de ők már nem a helyben, hanem a Dél-Afrikában készített Gans – ami a Winstonnak a dél-afrikai megfelelője – cigarettából kaptak. Egyszóval katonai vagy politikai beosztástól függően jártak a különböző privilégiumok. A magyar tiszt találkozott a lázadónál olyan tábornokkal, akinek 6 tiszti szolgálója volt, és bármit megkaphatott, mert nem volt limitje. Néha a békefenntartók is kénytelenek voltak rácsatlakozni a rendszerre, Dzsambában, mert amikor lezuhant a repülőgépük – mármint a körzet repülőgépe –, akkor négy hétig nem volt ellátásuk. Ekkor az UNITA automatikusan rákapcsolta őket a saját ellátó rendszerére, azzal a különbséggel, hogy mivel ők ENSZ katonák voltak, hetente kaptak egy üveg whiskyt, naponta egy fél doboz cigarettát és 6 sört. Ez akkor extra ellátásnak számított.

Varsányi őrnagy Kindegében is megfigyelő tevékenységet folytatott, de ekkor az UNITA már kevésbé volt együttműködő. Lezajlottak a választások, amit az MPLA nyert meg, tehát az addigi kormány. Ekkor kellett volna megkezdeni a közös haderő megtervezését, majd létrehozását, de ebből semmi nem lett, mert Sawimbi választási csalásokra hivatkozva újra kezdte a polgárháborút. Ekkor a magyar tiszt bent szolgált a főparancsnokságon, mivel lejárt az egyéves szolgálata, és készült haza. Ezt azonban kicsit megnehezítette a szembenálló felek közötti kiújult ellenállás. Ebben az időben ugyanis a Sabena volt az egyetlen járat, amely még hajlandó volt Angolában repülni, mivel nem sokkal korábban az UNITA lelőtt egy polgári gépet. De ők is csak napközben. A hazautazó magyar békefenntartók – közülük Varsányi őrnagy is – már reggel szálltak abba a repülőgépbe, ami a tervek szerint délelőtt 11.00-kor indult volna, de csak délután 5 órakor tudtak vele felszállni. A gép a kongói Brazavilleben is landolt, ahol nyitott ajtók mellett várták

meg a menetrend szerinti felszállást. Ez további órákat vett igénybe, így az egynaposra tervezett repülés majdnem két napig tartott.

A hazaérkező magyarokat népes fogadóbizottság köszöntötte a budapesti repülőtéren, megköszönték a tevékenységünket, majd mehetek vissza dolgozni a korábbi beosztásaikba. Ekkor még senkit sem raktak karanténba, annak ellenére, hogy a kint lévő állománynak legalább a fele megkapta a maláriát. Kint a magyarok is csatlakoztak az ENSZ által alapított Malária Klubhoz, ahol a tagoknak „egyenruhája” is volt. Aki megkapta a maláriát, az 10 USD-t fizetett a pólóért, aki nem, az 20-at. Varsányi őrnagy az első missziójában három Malária Klub pólót vett, a második angolai útján pedig újabb kettőt. Azaz 5 alkalommal kapta meg a maláriát!

A malária felső légúti megbetegedéssel kezdődik, és szúnyog terjeszti. Ha nem szednek rá szintetikus kinint vagy Meflokint, akkor bele lehet halni. Az ott élőknek ez olyan, mint a magyaroknak az influenza. Amikor az őrnagy hazajött, az itthoni orvosok azt mondták, hogy nem is volt maláriás, mert nem hozott róla orvosi igazolást. Ő kérdezte őket, hogy kiadnának-e egy afrikainak arról igazolást, hogy itt influenzán esett át, ami nálunk egyfajta népbetegség? Azt válaszolták, hogy természetesen nem. Erre azt mondta nekik, hogy a malária náluk ugyanilyen népbetegség, azzal a különbséggel, hogy a maláriát sokkal hamarabb megállapítják, mint önök az influenzát, és attól kezdve gyógyítható. Bár a malária biztosan csak vérből mutatható ki, de bizonyos jelekből gyorsan beazonosítható. A maláriának van vagy hat változata. Ebből egyiket ne kapja el senki, mert az halálos. A másikat meg azért ne kapja el, mert ez az, amit rezisztens maláriának hívnak, és egész életében benne marad. Ha kinint vagy más gyógyszert érez, akkor betokozódik a májba, és évekig „csöndben” marad. Aztán egyszer, amikor a szervezet legyengül, akkor újra támad. Volt olyan magyar katona, aki ilyen maláriával érkezett haza, és többször is visszaesett a betegségbe.

Az őrnagy úgy érezte, hogy bár a körülmények szokatlanok voltak, nagyon sokat kellett dolgozni veszélyes helyzetekben, de az ember látásmódja kiszélesedett – hisz korábban a katonák rezsim okokból nem utazhattak külföldre – és az akkori fizetéséhez képest sok pénzt keresett. Benne is volt egy egészséges kalandvágy, és úgy volt vele, ha a rizikó megéri, és a családjának tisztességes munkával jobb feltételeket tud biztosítani, akkor miért ne menne akár vissza is még egyszer. Így 1996-ban újra jelentkezett békefenntartónak Angolába, ahová ismét kiküldték, de ez már más történet.

Nagy Lajos rendőr őrnagy⁴⁶⁶

Már szolgált egy évet a kambodzsai ENSZ misszióban, amikor felkérték, hogy vegyen részt az angolai UNAVEM-II. műveletben. Ezután beadta a pályázati anyagát, majd szerencsésen átesett a felvételin, ami egy több lépcsős pszichológiai vizsgálatból, angol szintfelmérőből, és orvosi vizsgálatból állt. Az angol nyelvvel nem volt problémája, mivel a gimnáziumi tanulmányai során emelt óraszámban

⁴⁶⁶ Nagy Lajos nyugállományú rendőr őrnaggyal készült interjú 2013 februárjában

tanult, illetve a kambodzsai szolgálata során megfelelő gyakorlatot sikerült szereznie.

Ezután kezdődött meg a misszióra történő kiképzés-felkészítés a BM központi bázisán, térképészeti, békefenntartói, rádióforgalmazási és sok más egyéb ismeretből. A térképészeti felkészítést és vizsgát a Pilisi-hegységben hajtották végre, de vizsgázni kellett lövészetből, rádióforgalmazásból és gépjárművezetésből is. Magáról Angoláról is kaptak felkészítést, de többet megtudtak az országról, hogy utána olvastak, különböző irodalmakat kerestek. Elolvastak, a „CIA-ügynök voltam Angolában” című könyvtől kezdve az útikönyvekig mindent. Akkor még az internet azért annyira nem volt elterjedve, nem is volt hozzáférésük, tehát csak könyveket és cikkeket kerestek, amiből nagyon kevés volt még abban az időben. Ezért úgy érkeztek meg Angolába, hogy nagyon keveset tudtak az ott rájuk váró dolgokról.

Ezt pótolta a missziós területen kapott ENSZ felkészítés, ahol egy kialakított orientációs program működött, ahol különböző szakanyagokat, például az aknaveszélyekre figyelmet felhívó, illetve nyelvi, kulturális segítséget adó prospektusokat, orvos-szakmai felkészítést nyújtó előadásokat, valamint a korábban a műveletben szolgált ENSZ-alkalmazottak tapasztalataira épülő előadásokat ismerhettek meg. Ezek már sokkal specifikusabbak voltak, mint a magyarországi felkészítés.

A magyar rendőrök számára jó minőségű felszereléseket biztosított a Belügyminisztérium. Angolába a trópusi viszonyokra tekintettel főleg trópusi ruházatokat kaptak, amiket külön vásároltak meg a kiutazó állománynak, hiszen azok nem voltak rendszeresítve sem a rendőrségnél, sem pedig a határőrségnél. Ezen kívül nagyon sok kiegészítő felszerelést kaptak – távcső, elemlámpa, zsebkész, aggregátor, víztisztító felszerelés, stb. –, amelyek jelentősen megkönnyítették a kinti szolgálatukat. Ezek után a kiutazó magyar rendőrök megkapták a kötelező egészségügyi oltásaikat, összezsomagoltak, és megkezdték a kiutazást. Két részletben utaztak, a kontingens első 5 tagja 1994 decemberében, majd Nagy őrnagy csoportja pedig 1995 januárjában, Brüsszel, Mali és Angola útvonalon.

Bár a leszállás ismerős volt Kambodzsából, de a magyar főtisztet is sokkolta a trópusi klíma. De a még inkább sokkolta a repülőtértől a táborig tartó út. Luandán keresztül hajtani autóval, az európai milióból belecsöppenni az afrikai környezetbe, ez hihetetlenül nagy sokk volt kulturálisan, látványban és minden megközelítésben. Meredt az őrnagy szeme, ez az iszonyatos káosz, a kosz, a rendezetlenség, az összetákolt épületek, főleg a külvárosi részeken, az út két oldalán dombok, az út menetvonalát követő szemétdomb. Gyakorlatilag folytatódólagos szemétdombot látott, ami itt-ott égett, rajta a gyerekek és a kecskék, a házak kiöntött betonkockákból. Ennek az egésznek a kavalkádja.

A magyar rendőröket az első csoport tagjai fogadták, majd segítettek elfoglalni az átmeneti szállásukat, amelyeket az ENSZ alakított ki lakókonténerekből. A misszió parancsnokságán ugyanis mind az irodák, mind pedig a szálláshelyek mobil telepítésű, légkondicionált konténer-házak voltak. A szállások elfoglalása után azonnal megkezdődött az egy hétig tartó helyi felkészítés, ami alatt a magyar rendőrök megejtették az angol nyelvvizsgát és a gépjármű vezetési vizsgát is. A

gépjármű vezetési vizsga nagyon fontos az ENSZ összes missziójában, ahol addig nem engedik az embert vezetni, illetve nem adnak ENSZ-jogosítványt, amíg ki nem derült, hogy tud-e ténylegesen is vezetni. Az, hogy a békefenntartókat kiküldő országok esetleg a saját embereiknek kiállították a honi jogosítványt, ez nem jelentett semmit, ezt elég sokszor tapasztalta Nagy őrnagy. Például azt indiaiaknak hiába volt jogosítványuk, többnyire nem tudtak vezetni, hiszen otthon a saját tiszti szolgálók vezették az autóikat. Ezért a balesetek jelentős részét ők okozták. Emiatt elég sok embert megbuktattak a vizsgán, és ha a pótvizsgán nem mentek át, hazaküldték őket. A magyarok közül szerencsére senki sem bukott meg.

Nagyobb gondot jelentett a nyelvhasználat és ez volt az egyik logisztikai bukfenc is az angolai misszióban. Míg például Kambodzsában és Boszniában mindenhol az ENSZ által felvett, kiképzett és fizetett tolmácsok dolgoztak, addig Angolában az volt a nagy terv, hogy a misszióba kiérkező portugál anyanyelvű, bissau-guinea-i, brazil és portugál tisztek fognak majd tolmácsolni. Ez tökéletes tervnek tűnt, de a buktatója az volt, hogy bár alapfeltétele volt a missziónak az angol nyelvtudás, az egyes országok - konkrétan kiemelve a brazil és a Bissau-guineai kontingenst - békefenntartói elfelejtettek útközben angolul. Hiába tudtak kiválóan beszélni portugálul, hiszen ez volt az anyanyelvük, nem beszéltek egy kukkot sem angolul. Nagyon magas arányban megbuktak az angol nyelvvizsgán és csak minimális létszám maradt, az is csak a nagy létszámlhiány miatt. Ezért fordulhatott elő olyan helyzet, hogy egy távoli kelet-angolai állomáshelyen 3 békefenntartó nem tudott kommunikálni sem egymással, sem a helyiekkel. A helyiek nem beszéltek portugálul, mert törzsi terület volt, a Bissau-guineai rendőr ugyan kiválóan beszélt portugálul, viszont nem tudott szót érteni a helyiekkel. A vele lévő maláj és európai kollegája viszont nem beszélt sem portugálul, sem törzsi nyelven, így gyakorlatilag úgy voltak együtt, hogy nem tudtak sem egymással, sem pedig a helyiekkel beszélni. Ez pedig ahhoz vezetett, hogy nem voltak képesek az ellátásukat megszervezni, működtetni. A maláj tiszt hiába kért utánpótlást, nem kaptak, mert akkor még nem volt kiépülve az ENSZ ellátó rendszer, illetve nem volt elég repülőgép, amely biztosította volna a légi ellátást. Akkor a békefenntartó – miután hiába kértek segítséget, mindenüket elcserélték már, úgymond élelemmé tették – beült az autójába, és megtette a lehetetlent. Keresztülautózta egész Angolát, elment Luandába, ott a parancsnokságon az asztalra csapott, hogy most ebből elég volt. Csináljanak valamit, mert ez így nem mehet tovább. Olyan folyókon kelt át, amelyeken nem voltak hidak, olyan területeken kelt át, melyeket aknamezők borítottak, és átlépte a szembenálló felek közötti ütközőzónát is. Gyakorlatilag egy amundseni felfedezéssel egyenértékű utazást hajtott végre teljesen egyedül. Ez az eset is tükrözi azt, hogy milyen állapotok voltak a misszió első szakaszában.

Nagy őrnagy ugyan nem a fővárosba került, hanem az attól 75 kilométerre található Caxito nevű településre. Kezdetben egyedüli európai volt a táborban, ahol rajta kívül bangladesi, jordán, indiai, maláj és egy zimbabwei békefenntartó teljesített szolgálatot. Az állomáshelyen rendőrök és katonák együtt éltek, mivel a katonai és rendőri kontingensek vegyesen voltak elszállásolva, közösen hajtották végre a feladatokat, de a parancsnok minden esetben a katonai kontingensből került ki. Náluk egy indiai tiszt volt a parancsnok.

A tábor felelőségi körzete egy 36-38 ezer négyzetkilométeres terület volt, ami önmagában is hatalmas, kis túlzással fél Magyarországnyi területet tett ki. Az utak sok helyen járhatatlanok voltak, néhol voltak ugyan kisebb útmaradványok, de a hosszú polgárháborús időszak alatt szinte teljesen megsemmisült az úthálózat. Amikor a magyar rendőr elindult Luandából, sátrat kapott azzal, hogy abban kell majd élnie, de hál' istennek a helyi hatóságok közreműködésének köszönhetően a békefenntartók kaptak egy üresen álló kőházat, amit korábban egy korábbi ENSZ-misszió során már használtak is. Úgyszólván megörökölték azt a korábban félbehagyott misszióból származott házat. Az ablakok, ajtó helye megvolt, de egyébként teljesen üres, lepusztított épület volt. A településen nem volt áram, víz, vagy bármiféle közszolgáltatás. Az áramot generátorról nyerték, a vizet pedig lajtos kocsival hordták egy, a tábortól 35 kilométerre található folyóról. Általában kétnaponta legalább le kellett menniük vízért a folyóra. Mondhatni, hogy a legnagyobb feladatuk a misszió során gyakorlatilag a túlélés volt. A saját megélhetésüknek a napi szintű biztosítása vitte el a legtöbb energiájukat, a generátorok üzemeltetése, az olajcserék, vagy az üzemanyag beszerzése a központból. A gázolajat kétszáz literes hordókban szállították le a központból, ami ugyan nem volt európai mértékkel messze, de ott az oda vissza utat jelentő 150 kilométer megtételéhez, több óra kellett. Az autóikat például kézi pumpával kellett megtankolniuk.

A jordán békefenntartóval ketten voltak ellátó tisztek, ők szerezték be az élelmiszereket, összegyűjtötték a pénzt. Heti 10 dollárt összedobott mindenki, abból kellett élelmiszert vásárolniuk. A missziós övezetekben a békefenntartók táboraiiban – főleg az ilyen nagyon eldugott missziókban – közös együttélés működik, akár tetszik, akár nem. Itt, ha az ember nem toleráns, és nem kellően rugalmas, akkor csúnya konfliktusok tudnak kialakulni. Szerencsére Nagy őrnagy mindegyik missziójában a legnagyobb harmóniában tudott együtt élni a többiekkel. Szó szerint együtt élt a társaival a házban, egy tálból ettek, közösen főztek, közösen szereztek be mindent a főzéshez. Az angolai misszióban a magyar rendőr jordán, zimbabwei, indiai, bangladesi, maláj, majd később bolgár, nigériai valamint egy francia idegenlégiós kollégával dolgozott együtt. Ez három fő kulturális-vallási irányelvet jelentett. Egyszer a muzulmán, aztán a hindu és a keresztények. Ettől függetlenül egyetértés volt közöttük, tiszteletben tartották egymás vallási szokásait és szó szerint egy tálban főztek. Végigcsinálták úgy a missziót, hogy úgy vásárolták be az élelmiszereket, hogy mindenki tudjon belőle enni. Ha csirkét vettek, akkor csak olyat, hogy megmutatták a muzulmán társuknak, hogy rá van írva a „halal”⁴⁶⁷ és akkor ő is megette. Egyszer a magyar békefenntartó nem vette észre, hogy nem volt ráírva, hogy muzulmán előírásoknak megfelelően vágta le az állatot, és így vette meg. A maláj békefenntartó megköszönte, hogy csak az ő kedvéért csirkét vásárolt, de mivel nem volt rajta a vallási címke, nem evett belőle. Valami mást főzött magának.

Élelmiszert a helyi piacon tudtak beszerezni, főként zöldségeket, viszonylag alacsony áron. Az infláció az irdatlan nagy volt. Mikor kimentek akkor 1 dollár 1.600.000 kwanzát ért, majd néhány hónapon belül már 60 millió kwanzát.

⁴⁶⁷ Muzulmán vallási előírások szerint levágott, kivéreztetett állat.

Maximum 50 dollárt szabadott átváltani helyi pénzre, mert az egy hét alatt hatalmasat veszített az értékéből. Később bevezették az új fizetőeszközt – új kwanza néven –, amit elosztottak ezerrel, ekkor viszonylag konszolidálódott az inflációs helyzet. Dollárban pedig a helyi piacon nem nagyon lehetett vásárolni. A fővárosban működött egy nagyobb áruház is, ahol pl. fagyasztott termékeket is tudtak beszerezni a békefenntartók. Az utak állapota annyira rossz volt, hogy gyakorlatilag két fő irányba tudtak elmozdulni. Egy Ambriz nevezetű kikötővárosba északi irányban, ill. Luanda irányába. Gyakorlatilag a másik irányban egy hatalmas aknamező volt, illetve járhatatlanok voltak az utak. Egyszer utasítást kaptak a központtól, hogy vegyék fel a kapcsolatot a helyi szervekkel a tőlük jó száz kilométerre lévő településen (Muxaluando). Egy 4x4 Nissan Patrol terepjáró ment rá erre az útra, és alig úszták meg, hogy ki kelljen fizetni a bekövetkezett károkat. Tönkrement a kuplung, töltényhüvelyektől meg defektet kaptak. Nem szögtől, hanem kilőtt, üres töltényhüvelyektől, ugyanis olyan csatamezőkön mentek keresztül, ahol egy komplett műszaki zászlóalj járművei voltak belelőve az útszéli árokba. Évek óta ott álltak, heverték a hídvető alakulatnak az autói a hídelemekkel az árokban, bokáig ért a löszérhüvely. Sok helyen, az aknákon felrobbant autókat kerülgették. Gyakorlatilag egyszerűen lehetetlen volt a közlekedés. Ezen felderítő út utolsó szakaszát csak a helyi hadsereg segítségével tudták megtenni: teherautóval vontatták keresztül őket az őserdei úton. A terepjáró sok szakaszon a fenéklemezen csúszott a vontató után, a kerekek nem értek le a mély keréknyomok aljáig. Mindez teljes sötétben, mivel addigra beesteledett. A teherautónak nem volt világítása, a békefenntartók világítottak hátulról.

A munkavégzés során azonban komoly gondot és akadályt jelentett számukra, hogy nem volt köztük senki, aki olyan szinten beszélt volna portugálul, hogy a helyiekkel magasabb szinten meg tudták volna értetni magukat. A helyiek közül angolul szinte senki nem tudott, illetve a műveltebbek inkább franciául beszéltek. Egyetlen egy embert találtak az állomáshelyük közelében, akit a helyi önkormányzat havi 8 dollárért alkalmazott. Ebből a pénzből, akkor 8 kiló cukrot lehetett venni. Ezt az embert kérték időről-időre kölcsön, hogy tolmácsoljon nekik. Végül a békefenntartóknak kellett megtanulni konyhanyelven portugálul. Nagy őrnagy az orosz nyelvismeretére jobban tudott hagyatkozni, főleg ha az MPLA-s kormányerők által ellenőrzött területen kellett dolgoznia. Őket ugyanis az oroszok támogatták, képezték. Az Unitánál fordítva volt, ők nyugati kiképzést kaptak, sokan Franciaországban, ezért az Unitás tisztek legendásan jól beszéltek franciául. Azért valahogy csak elboldogultak a helyiekkel.

Az ivóvíz ellátásuk viszonylag jó volt, mert a központi táborban volt egy vízsűrítő állomás, ahonnan tudtak vételezni 5-10 literes nylonzacskókba kiszerelt tiszta vizet, ami abszolút megbízható volt. Nem volt egyetlenegy megbetegedés sem ebből kifolyólag, illetve szűrték ezt a vizet kerámia-szűrővel is. Más táborokban azonban a víztől nagyon sokan megbetegedtek, mivel főként a folyókból nyerték a vizet. Angola rendkívül gazdag ásványkincsekben – arany, gyémánt, bauxit, higany, réz, ólom, stb. –, amelyek azonban az angolai fennsíkokról lefolyó folyóvizek kimosnak a talajból, belekerültek a felszíni vizekbe, amelyből nem csak a helyiek, de a békefenntartók is ittak. Az egyik magyar rendőr vérében lévő nehézfémtartalom például tíz-tizenkétszeresen meghaladta a megengedettet. Ez azonban csak az itthoni

orvosi vizsgálat után derült ki. A folyókban néhányan fürödtek is, de amikor az egyik holland békefenntartót elragadta egy krokodil, óvatosabbá váltak az emberek. Ennek ellenére a halálozások többsége inkább közlekedési baleset volt. Többen viszont maláriában haltak meg. A magyar rendőri kontingensből mindenki átesett a malárián. Volt olyan, aki háromszor is és ezért véglegesen hazaküldték, mivel semmilyen gyógyszerrel nem tudták kezelni, és az orvosok szerint a negyedik maláriás fertőzésbe könnyen belehalhatott volna (rezisztens malária). Gyakorlatilag egy magyar rendőr sem tudta megúszni a maláriát, akármilyen fegyelmezettek és felkészítettek voltak is. Orvosilag, szakmailag, nagyon jó felkészítést kaptak, fegyelmezetten védekeztek, de mégis megkapták a maláriát.

A felkészítés során a magyar békefenntartókat svájci gyógyszerekkel, a magyar orvosi szakmai berkekben akkor a legjobbnak tartott Lariam-mal szerelték fel. Ez heti egy tablettát jelentett, illetve ha elkapta az ember a maláriát, akkor 3-2-1 dózisban kellett bevenni bizonyos időközönként. A másik alternatíva volt az ENSZ által propagált Doxycyclin szedése napi egy alkalommal. Ez egy örök háború volt, ahol a különböző orvosi nézőpontok ütköztek. A magyarokat felkészítették a Lariam-ra szakmailag, de kint a Doxycyclint részesítették előnyben. Azonban tudvalevő, hogy a Doxycyclin gyakorlatilag kiöli az élőflórát a gyomorból. A Lariamtól pedig a vese károsodik, valamint kényszerképzetet is okozhat. Ezek után a magyar rendőrök úgy döntöttek, hogy inkább a helyieket támogatják gyógyszerrel, és fegyelmezetten fűjták magukat mindenféle szúnyogriasztóval. Szűrületkor hosszú ujjú és száru öltözetet vettek fel az esti 30 fokok ellenére is, zárták az ablakokat – néha már 40 fok is volt a zárt épületben – és folyamatosan riasztószerekkel fűjták magukat: főleg a szabadon lévő nyaktáját, arcot és kézfejeket. Nagy őrnagy 9 hónapig tudta megúszni, de végül a misszió vége felé ő is elkapta a maláriát.

A maláriának 3 fő válfaja van. A Falciparum, a Vivax és még egy harmadik. A legendyább lefolyásúnak tekinthető a Falciparum, amit Nagy őrnagy is elkaptott. Gyakorlatilag azt lehet mondani, hogy kórházi kezelés mellett 3 nap alatt tért magához. A román katonai kórházban gyógyították meg gyógyszeres infúziós kezeléssel. Szinte öntudatlan állapotba került, lázrohamok, rosszullét, hányás, hasmenés és rendkívül nagy gyengeség jelentkezett nála. A román katonaorvosok munkájáról és a magyarokhoz való pozitív hozzáállásuk kapcsán csak szuperlatívuszokban tudott a magyar rendőr beszélni. Hihetetlenül kedvesek, figyelmesek voltak, öt 3 nap alatt gyógyították meg. A kórházi tartózkodás is sok élménnyel járt. Nyitott oldalú katonai sátorban volt a kórterem, 6 vaságyon 6 különböző nációhoz tartozó rendőr feküdt. A többiek már lábadoztak. A magyar rendőr a maláriás lázból először arra tért magához, hogy egy kismajom tépkedi ki a karjából az infúziót. A szomszédos ágyon fekvő indiai katonának ki is tépte. Mint kiderült, az egyik helyi segéd-ápolónő háziállata volt.

A kint szolgáló rendőrök inkább a csapat-, vagy hadmozdulatokat figyelték, azokról kellett jelentést adniuk. A helyi rendőrsnek a látogatása, az angolai rendőrökkel való kapcsolattartás is az ő feladatuk volt. Elég eseménytelen volt ez a tevékenység. Szinte egy helyhez voltak szegezve az egyes állomáshelyeken. Volt olyan, amikor magát az épületet sem tudták elhagyni a békefenntartók, ugyanis

abban a pillanatban, ahogy az épületet elhagyta valaki, már tüzeltek is rájuk. Ez egy Kafunfo nevezetű szolgálati hely volt, ahol az egyik magyar rendőr, Borszéki Tivadar szolgált. Az ő repülőjüket, amikor leszállt, tűz alá vette az Unita, úgyhogy a repülő nem is állt meg, hanem gurulórajttal a csomagok kidobálása és az emberek „kirugdosása” után elrepült az orosz pilótákkal. Ott ez bevett gyakorlat volt. Az Unita fegyveresei ezután még fél óráig lötték a repteret, míg a fegyvertelen békefenntartók ott lapultak az út szélén az árkokban. Csak ezután tudták elfoglalni a szállásukat, amelynek az Unita felé eső házfala szó szerint szét volt löve. Azon az oldalon nem is lehetett kimenni az épületből, mert azonnal rájuk löttek. Voltak olyan állomáshelyek is, ahol gyakorlatilag emberlakta település nem volt a környéken. Ezek az állomáshelyek inkább stratégiai útkereszteződések vonalán, hadmozdulatok megfigyelésére volt alkalmasak. Például a déli, namíbiai határ közelében volt ilyen állomáshely, ahol egy másik magyar rendőr, Adorjányi Attila is szolgált. Ez a tábor 1300 km-re volt Luandától, és csak repülőgéppel volt megközelíthető. Ők több alkalommal is ellátmány nélkül maradtak, így Attila két kollégája átment a szomszédos Namíbiába, hogy élelmet szerezzenek maguknak. Az egyik alkalommal a helyi hatóságok letartóztatták őket, majd a fővárosba Windhoek-ba szállították őket. Kisebb diplomáciai bonyodalom keletkezett ebből, csak több napos egyeztetést követően adták át a békefenntartókat az ENSZ képviselőinek. Egyszóval a körülmények sem tették lehetővé a klasszikus rendőri munka végzését. Nagy őrnagynak és kollégáinak szinte minden nap rögtönözniük kellett.

A magyar rendőrtiszt tábora a kormánycsapatok által ellenőrzött területen volt Luanda közelében, amit viszonylag békésnek lehetett mondani. De épp a főváros közelsége miatt volt még egy feladatuk az itt szolgálóknak, a Luandában működő különleges rendőri erők felügyelete. Ezek rendkívül jól felszerelt és kiképzett, komoly erőt képviselő, profi rendőri, karhatalmi erők voltak. Az akkori kormány magánhadserégének lehetett őket tekinteni. A békefenntartók főbb feladata az ő létszámuk ellenőrzése, tevékenységük megfigyelése és a kordában tartásuk volt. Hat hónap elteltével Nagy őrnagynak más állomáshelyre kellett volna mennie, de az ott szolgáló magyar rendőr nem akarta elhagyni az ottani beosztását, ezért Nagy elfogadta, hogy Caxitó-ban marad még hat hónapot. Ez egyébként nem volt általános, mivel a békefenntartók félévente váltották a beosztásokat és új helyre kerültek. Így aki nagyon rossz helyen volt, annak lehetősége volt, hogy „civilizáltabb” körülmények közé kerülhessen. A cserével a magyar rendőr jól járt, hiszen repülőgép igénybevétele nélkül el tudott jutni a fővárosba, alig néhány órai vezetéssel, ami mindenképp előnyös volt. Meg hát ő is megszokta már a helyét, jól érezte magát.

Akkoriban nem volt egyszerű a helyzet Angolában, mivel a szembenálló felek kölcsönösen gyanakodva tekintettek egymásra, mivel korábban egy félíg már tető alá hozott békefolyamat megfeneklett és újabb véres mészárlásba torkollott. Ekkor az ENSZ képtelen volt békét teremteni, sőt a kirobbanó harcok miatt egy időre ki is kellett, hogy vonuljanak az országból a békefenntartók. Aztán újabb tárgyalások után sikerült újra elérni azt, hogy a világszervezet visszatérhessen az országba, de mint végül kiderült, az a kísérlet is sikertelen volt. A kormányerők végül csak az Unita vezetőjének, Jonas Savimbinek a fizikai megsemmisítésével tudták megteremteni a békét. Ekkor már mindenki számára világossá vált, hogy a két

világrendszer gigászi harca véget ért. Addig lehetett misztifikálni ezt a dolgot a világrendszerek harcaként, a kommunizmus és a kapitalizmus küzdelmeként, és lehetett a két szembenálló felet a két eszmerendszer élharcosaként mutogatni. De 1995-ben már tisztán és világosan látható volt, hogy itt semmi másról nem szól a harc, mint a hatalom megszerzéséről. Ezt látta a magyar rendőr is. Itt már letisztultak a dolgok, eltűntek a csillagok és az ideológiák és pusztán a fizikai hatalomért és az ország nemzeti kincseiért dúló harcról beszélhattunk. Ezt végül csak fizikai erővel tudták megoldani, mivel sikertelenek voltak az ENSZ törekvései, amik arra irányultak, hogy a két felet kibékítsék.

Érdekes módon, bár Angolában szinte mindig veszélyben érezte magát, Nagy őrnagy mégsem ott, hanem más missziókban került életveszélybe... Amikor megérkezett Angolába, az ottani szolgálati helyén, az épületen volt ugyan ablak, de üveg vagy rács már nem. Éjszaka a békefenntartók arra ébredtek, hogy a helyi lakosok kíváncsiak rájuk és villogó szemek beszélnek hozzájuk, üdítőt kéregetve. Ezt kicsit nehéz volt megszokniuk és eléggé megemelte az ember pulzusát. A lövöldözés szinte állandósult, az volt a ritka, hogyha néha nem hallottak fegyverropogást a háttérben...

A magyar főtiszt szerette Angolát. Maga az a tudat, hogy ott van, azon a furcsa, számára idegen, veszélyes, de mégis izgalmas helyen... Ott rájött, hogy akikkel az ember él és kommunikál, azoktól tudja meg a legtöbbet. Többet és őszintébben, mint a hivatalos forrásokból. Nagyon érdekes volt számára a helyiek portugál öröksége, a katolicizmus, és hogy a törzsi elemek hogy jönnek föl, mint pl. a többnejűség. Az egyébként vallásos katolikus tolmács, Sebastian őszintén beszélgetett vele arról, hogy hamarosan tervezi egy új feleség beszerzését. Mindezt pusztán gazdasági megfontolásból, mert az egy feleség az nem elég ahhoz, hogy a családot ellássa. Egy feleség kell ahhoz, hogy a gyerekre vigyázzon és otthon főzzön, kell egy feleség, aki elmegy vízért, tűzrevalóért, és aki dolgozik az ültetvényen, a földön, ahol a konyhakertben megtermeli a javakat. A férfi meg él, mint „Marci Hevesen!” Megy a nők előtt, vagy mögöttük és lóbálja a machetát, de nem cipel semmit.

Ez egy tipikus látvány volt, hogy a 20 literes marmonkannát fején egyensúlyozó, nyakában vagy a hátán kendőbe bebugyolált csecsemőt vivő, hóna alatt 10 kiló tűzifát cipelő, szájában machetát tartó asszonyok, akik mindeközben tánc lépésekben kettőt előre, egyet hátra lépegetnek – ráadásul egyértelműen vidáman – a 40 fokos hőségben. Az út szélén így sétáló női csoportok látványa mindennapos volt.

Nagy őrnagyéktól nem messze volt egy menekülttábor kb. tízezer menekülttel, ahol nagyon nehéz körülmények közt éltek az emberek. A namíbiai misszióban részt vevő kollegáitól már korábban hallott olyan rémtörténeteket, hogy gyerekeket tettek ki az útra eléjük azért, hogy elűtessék őket a békefenntartókkal, hogy aztán magas összegű kártérítéseket zsarolhassanak ki a világszervezettől, vagy a békefenntartótól. Ez a történet benne volt a magyar rendőr fejében és talán ezért is sikerült megúsztatnia a helyzetet, amibe került. Egy alkalommal a tábor megbízott parancsnoka, egy zimbabwei lovassági rendőr, Mandi, utasította, hogy mivel elfogyott a víz, menjenek el lajtoskocsival a folyóra. Nagy őrnagy a visszaúton egy dombról lefelé haladva azt

vette észre a szürkületben, hogy valami mozog az úton. Azt hitte, hogy egy kiskutya, hát majd elszalad, de nem, mivel valakik egy csecsemőt raktak ki a kocsi elé. Egy négykézláb kúszó kisbabát. Onnan tudta, hogy nem véletlen került ki az útra, mert két oldalról tömegek ültek az út szélén és meredten figyelték a fejleményeket. Hála az égnek, hogy észrevette, és gyakorlatilag 45 fokban megdöntötte az 1 tonnás lajtos kocsit, majd visszarántva a kormányt kikerülte egy vészkerüléssel a csecsemőt. Ha keresztülhajt rajta, isten tudja, mi lett volna a következménye az esetnek. Ilyen helyzetek sajnos előfordultak. Egy másik eset kapcsán tényleg megijedt. Ekkor az őserdőn keresztül haladtak, amikor egy spanyol kalózoknak is kinéző figurák egy arany paszományos ember vezetésével megállították a békefenntartók kocsiját. A vezetőjük vérben forgó szemekben üvöltözve fegyverrel haladt a magyar tisz felé, az emberei pedig elállták az utat. A helyzetből ítélve azt hihette az ember, hogy most fogják lemészárolni őket. Ebben a pillanatban kiszállt a helyi MPLA-s összekötő tisz a kocsijuk hátsó ülésről, akinek a látványa fékezésre kényszerítette az őrző bandavezért. Kihúzta magát, majd egy gyönyörű „vigyázz menetet” levágva megállt az alezredes előtt és egy 3-4 másodpercig tartó cirádás tisztelgés után beadta a jelentést. Szóval az alezredesnek köszönhetően megúszták a dolgot. Később az is kiderült, hogy a tolmácsuk Santiago testvére a fegyveresek között van, így meghívták őket vacsorára a fejadagjukból. Ennek ellenére azt lehet mondani, hogy ahol Nagy őrnagy szolgált, békésebb helynek számított a főváros közelsége miatt.

Arra tanították a magyar rendőrt, hogyha autóval haladás közben valaki fegyvert fog rá és van rá esély, akkor keresztül kell hajtani rajta. Ez majdnem megtörtént vele is. A fővárosban rendszeres volt az, hogyha az elnöki konvoj közlekedett, akkor iszonyú készültséggel a különleges rendőri vagy katonai erők biztosították a menetvonalát és mindenkinek félre kellett állnia az úton. Az útvonalat biztosító fegyveres rendőri egységek letereltek mindenkit, meg kellett állni és le kellett állítani a motort. Egy ilyen alkalommal az egyik kanyarban mikor elé ugrott egy fegyveres, akkor először automatikusan a gázra lépett, de az volt a szerencse, hogy még időben észlelte mi zajlik: hogy nem egyedül van, hanem társai már a másik szemből jövő oldalon is ugyanezt csinálják. Ekkor döbbent rá, hogy, ez feltehetően az elnöki konvoj. Gyakorlatilag egytized másodpercen múltott, hogy a tanultaknak megfelelően áthajtson a rá géppisztolyt szegező angolai rendőrön.

Ezek ellenére a magyar békefenntartó úgy véli, hogy az angolai missziója olyan emlék, amit soha nem adna oda senkinek. Sok érdekes és szép dolgot látott, új dolgokat tanult, de egy önkéntes száműzetéssel felért az Angolában eltöltött egy év, az ottani körülmények között.

A családjával kapcsolatot tartani sem volt egyszerű. Egyszer jött haza 3 hétre Angolából. Akkor internet még nem volt, satelites telefon irodát működtetett az ENSZ-központi táborban, Luandában és onnan komoly pénzekért lehetett haza telefonálni. Volt olyan, hogy a megkeresett napidíját, néhány perces hazatelefonálással el is költötte... Ezért érthető módon, inkább leveleket írt haza, de azok meg több hét alatt érkeztek meg.

A misszió végeztével hazautazott, de itthon nem fogadták a visszatérő magyar rendőröket kitörő örömmel, mert az eredetileg 15 főből álló csoportjuk, a misszió

végére a betegségek és más egyéb okok miatt 10 főre csökkent. Sokan úgy gondolták idehaza, hogy szégyent hoztak a magyar rendőrökre. Ő ezzel nem értett egyet, de az tény, hogy a harmada a csapatnak tényleg lemorzsolódott. Volt, aki egészségügyi okból, volt, akinek az angol nyelv sem ment annyira, de alapvetően a malária tizedelte meg a csapatot, ill. volt, aki mentálisan nem bírta ezt a terhelést, ami ott kint velejárt a misszióval. Nagy őrnagy nem gondolta, hogy ezzel tényleg szégyent hoztak volna bárkire is. Más országok békefenntartói sem viselték el jobban a kinti életkörülményeket. Egyébként részt vettek az utánuk kiutazó csoport felkészítésében is, akik az ő tapasztalataik átadásának köszönhetően sokkal könnyebben tudták ellátni a kinti szolgálatot. A rendőrség – megelőzve ebben a Honvédséget – nagy hangsúlyt fordított arra, hogy a megszerzett missziós tapasztalatokat beépítsék a későbbi felkészítésekbe, ezért lehetőséget biztosítottak a kint megszerzett tapasztalatok feldolgozásának, átadásának.

Kovács Tibor mérnök ezredes⁴⁶⁸

1991-ben a Kossuth Lajos Katonai Főiskolán, a Páncélos Tanszéken tanított szakcsoportvezetőként, amikor jelentkezett az UNAVEM-II. műveletbe, ahova viszonylag könnyen kijutott, mivel az angol nyelvet beszélő tisztek száma véges volt. Ezért a Honvédség vezetése nyelvtanfolyamokat indított, ahol viszonylag gyorsan, sok ember tanulhatott meg angolul. 1991-ben az akkori MH Személyügyi Főcsoportfőnökség próbált angolul tudó embereket összeszedni és így került be az akkor még alezredesként szolgáló Kovács Tibor is a misszióba tervezett csoportba. Aztán volt egy felvételi eljárás, nyelvi és egészségügyi felméréssel és ezt követően került be az angolai UNAVEM II. műveletbe kiutazó első csoportba. Fontos megjegyezni, hogy az összes békemisszióban a részvétel kizárólag önkéntes alapon történhetett, ezért általában pályázni kellett a beosztásokra.

A misszióra történő felkészítést a HM HIEK bázisán tartották, ahol különböző, már más missziót megjárta tisztek, illetve különböző helyekről, pl. a Külügyminisztériumból vettek részt szakemberek. A Magyar Honvédség akkor még nem rendelkezett afrikai tapasztalatokkal, ezért elsősorban a külügyes szakemberek afrikai tapasztalatait igyekeztek beépíteni a felkészítésünk során. Ők tartották az országismertetést, míg a katonák az ENSZ eljárások ismeretét. Annyiból szerencséje volt a csoportnak, hogy az első kiutazó kontingensben két külügyes tartalékos tiszt vett részt. Az egyikük nem sokkal előtte, Angola fővárosában, Luandában, a követségen szolgált. Így friss tapasztalattal és megfelelő helyismerettel rendelkezett. 1991. augusztus elején a 15 fős kontingens első 5 fője kiutazott, a fennmaradó 10 fő – köztük Kovács alezredes is – 1 hónappal később, augusztus végén utazott volna. Azonban nem kapták meg valamiért a repülőjegyeket New Yorkból, így szeptember elején utaztak ki.

A kiutazó magyar békefenntartókat a reptéren fogadták, majd elvitték őket a Luanda mellett található „Villa Espa” nevű helyre, ami egy régi, nagy portugál villa volt, hatalmas udvarral. Ott rendezte be az ENSZ a parancsnokságát, ahol sátrakat és konténereket állítottak fel a frissen érkező békefenntartók elhelyezésére. Ezen a

⁴⁶⁸ Kovács Tibor nyugállományú ezredessel 2012 júniusában készült interjú alapján

parancsnokságon történt meg a magyarok eligazítása, célfelkészítése, majd innen küldték ki őket a különböző megfigyelő csoportokhoz. A célfelkészítés 3 napig tartott, ahol átismételték az ENSZ eljárási szabályokat, rövid tájékoztatást kaptak Angoláról, az éppen aktuális helyzetről. Azután ellenőrizték a felszerelésüket, az oltásaikat, majd az utolsó nap megkapták a rotációs listán, hogy ki hová kerül. Mint említettem a magyar kontingens 15 főből állt, akiknek a parancsnoka az Török László alezredes volt, aki később a grúziai ENSZ misszióban vesztette életét. Ő az első 5 fős csoporttal érkezett ki és ők 1992 márciusában hagyták el a misszió területét, tértek vissza Magyarországra. Onnantól Kovács alezredes vette át a kontingens parancsnoki beosztását. A 15 főt az ENSZ műveletekben bevett szokás szerint úgy osztották el, hogy lehetőleg két magyar ne szolgálhasson egy helyen. A magyar tiszt első állomáshelye az Luandától 100 kilométerre lévő Cabo Ledo – cabo fokot jelent – nevű halászfalu volt. Itt az ENSZ egy 2 fős megfigyelő állomást működtetett, ahova egy holland tiszt és Kovács alezredes került. Érdekes volt, hogy korábban két ellenséges tömbhöz – NATO, Varsói Szerződés – tartozó tiszt az itt a közösen eltöltött idő alatt milyen hamar megismerte egymást és meg tanulták értékelni a másik tudását. Ezen a településen a háború vége felé a kubaiak építettek egy nagyon hosszú, több kilométeres kifutópályával rendelkező repülőteret, ezt kellett nekik ellenőrizni. Azért építették a repteret ebben a kis faluban, mert mindentől távol a tengerparton volt, így könnyebben el tudták szeparálni, mint a luandait, ahol a felkelőknek könnyebb volt megfigyelni a gépeik mozgását. Így el tudták rejteni, hogy milyen eszközöket, felszereléseket hoznak. De mire a repülőtér elkészült, a kubaiak gyakorlatilag kivonultak. A békefenntartók ezt ellenőrizték, mivel a repülőteret csak előre bejelentve használhatták még a kormányerők is. Az 1991-ben megkötött békeszerződésnek az volt a lényege, hogy az egymás ellen harcolók – a kormány és az UNITA – fegyveres erői azokon a helyeken maradnak, ahol a békekötés ideje alatt tartózkodtak. Így az országban voltak kormánycsapatok által megszállt területek, ill. a Sawimbi által vezetett ellenzéki szervezet, az UNITA által megszállt területek. Ez a repülőtér a kormányerők kezében volt. A korábban egymás ellen harcolók együttműködtek ugyan, de már akkor voltak bizonyos jelek, hogy ez csak addig tart, amíg az érdekeik úgy kívánják. Legfőképpen Sawimbi volt probléma, mivel nagyon bízott abban, hogy a választások során Ő kerülhet hatalomra, de ez nem így történt, a választások végeredménye más lett. Ekkor az UNITA újra harcot indított a kormányzat ellen, ami igazából csak akkor fejeződött be, amikor évekkel később Sawimbit lelőtték a kormánycsapatok.

A megfigyelő őrök – ahová delegálták a szembenálló erők 1-1 képviselőjét is – ellenőrizték az egész békeprocedúrát, azt, hogy hogyan történik a csapatoknak az összevonása, a fegyverek begyűjtése. Érdekes, de a felesleges fegyverek megsemmisítése nem történt meg, amiről később kiderült, hogy hibás döntés volt. A fegyvereket raktárakban a korábban azt birtokló alakulat őrizte, amelyek meglétét hetente egy alkalommal számlálással ellenőrizték az ENSZ katonák. Amikor kiűjultak a harcok, az alakulatok leverték a lakatokat a raktárakról, majd az ott őrzött fegyverekkel kezdték újra a harcot egymás ellen. Ezért azóta az ENSZ igyekszik megsemmisíttetni a béketámogató műveletek során begyűjtött és az új, közös erők által nem használt fegyvereket. Egy érdekes történet bemutatja a két ottani fél együttműködését. Megérkezés után az első az volt, hogy a békefenntartók bemutatkoztak a helyi parancsnoknak. Ott egy nagyon kis alakulat szolgált, amely

valamikor a repülőteret őrizte. Az első megbeszélés előkészítése során leültek külön-külön mind a két fél megfigyelőivel és eldöntötték, hogy tartanak egy közös értekezletet, ahol megbeszéljük, hogyan működjön az ellenőrzés, mikor járják be a területet, hova rakják az ellenőröket, stb. Minden rendben volt, megkezdődött az értekezlet, de az nagyon furcsa volt, hogy a kétfős UNITA csoport vezetője nagyon hallgatott. Kovács alezredes a tolmács útján megkérdezte, hogy egyetért-e az addig elhangzottakkal, de Ő csak hallgatott. Ismét megkérdezték, hogy mi a probléma, hiszen megegyeztünk, hogy így lesz, és Te egyetértettél vele, de Ő továbbra is hallgatott. Gyakorlatilag hallgatásba fulladt az értekezlet. Ekkor a magyar tiszt azt javasolta, hogy tartsanak egy rövid szünetet. Kimentek és kérdezte, hogy mi a probléma? Azt mondta, látta-e, hogy a parancsnoknak – mert részt vett a megbeszélésen a reptér parancsnoka is –, az oldalán pisztoly van? Tudni kell, hogy a szerződés értelmében a katonák nem hordhattak fegyvert, kivéve az alakulat parancsnokát, aki egy oldalfegyvert viselhetett, így Ő ennek megfelelően azzal jött be. A magyar békefenntartó emlékeztette a megfigyelőt a szerződésre. A válasz az volt, hogy igen a parancsnok természetesen viselhet fegyvert. Akkor mi a probléma? Értse meg, hogy Ő most attól fél, hogyha ellentmondana a parancsnoknak, akkor a parancsnok előkapja a fegyverét és lelövi őt. Hiába mondta neki, hogy már abból is nemzetközi botrány lenne, ha a parancsnok a pisztollyal megfenyegetné őt. Végül nagy nehezen sikerült meggyőzni és folytatni a tárgyalást. Ezt csak egy adalék arra, hogy a több évtizedig tartó véres polgárháború után milyen nagy volt a bizalmatlanság, az egymás iránti ellenérzés.

A reptéren állomásozó kormány katonákkal igen jó kapcsolatot alakítottak ki a békefenntartók, sok segítséget kaptak tőlük, de ők is segítettek nekik, amiben tudtak. A polgárháború utáni országban még mindig gond volt az élelmezés. A békefenntartók hivatalosan ugyan önellátóak voltak és az ENSZ által biztosított napidíjból fizették az ellátásuk minden költségét, de ez annyira kis falu volt, hogy szinte semmit sem tudtak vásárolni. Az ENSZ úgy próbált segíteni, hogy igény alapján a legutolsó megfigyelő őrre is kiküldtek élelmet, amit általában Namíbiából hoztak be. Itt hiába ment ki valaki a piacra, ott legfeljebb csak halat kapott. Így mindent az ENSZ szállított a megfigyelőknek, majd az ellenértékét levonta a fizetésükből. A szállításokat hetente egy alkalommal AN 26-os géppel, ill. később Herculessel oldották meg. Ez a rotációs járat ment a hat regionális parancsnokságra, onnan pedig helikopterekkel szállították ki a kisebb táborokba, megfigyelő pontokra az utánpótlást, és mindent, amire a békefenntartóknak szüksége volt. Egyébként a kormány által ellenőrzött területeken viszonylag jobb volt az ellátás, tehát ott könnyebben beszerezhetőek voltak bizonyos élelmiszerek. Itt a katonáknak jobb volt a kapcsolatuk a helybeliekkel, így könnyebben tudtak a segítségükkel halat venni. A magyar és a holland tiszt sokszor lement a partra reggelente, amikor megérkeztek a halászok és valami gyönyörű halakat vásároltak tőlük. Kovács alezredes életében nem evett annyi halat, mint ott Angolában. Bármilyen kellemes is volt ez az állomáshely a magyar tiszt a kiküldetése során itt került először életveszélybe. Még a felkészítés során azt mondták a békefenntartóknak, hogy szabad mozgásuk van, illetve diplomáciai védettséget élveznek. Egyik alkalommal a magyar tiszt és a holland kollégája a misszió parancsnokságára indult jelentéstételre. Egy fehér ENSZ autóval mentek, amin egyértelműen rajta volt minden az azonosításukhoz. Luanda határában az angolai rendőrség működtetett egy ellenőrző pontot, hogy a fővárosba

tartókat megszürrhessék. A két békefenntartó éppen ezen akart átkelni. Az ellenőrző pont el volt torlaszolva, és előtte ott álltak a fegyveres rendőrök. A magyar tiszt mondta a holland tisztnak, hogy az ellenőrző pont előtt egy kicsit lassítsanak, hadd lássák, hogy a békefenntartók is betartják a szabályokat, illetve legyen idejük felismerni a járművet. Ő azonban úgy gondolta, hogy „törvény felettiekként” nem fog lassítani és egy nagy swunggal áthajtott az ellenőrző ponton. Szerencséjükre nem volt szöges deszka, vagy lánc kitéve, így keresztül tudtak hajtani. Azonban a rendőrök lekapták a vállukról a géppisztolyokat és csőre töltötték. Azonban valakinek jó szeme volt és észrevette, hogy ENSZ-es az autó és így nem lőttek rájuk. Hát a békefenntartókba szorult a zabszem... Utána a magyar tiszt próbálta elmagyarázni a holland kollégának, hogy nem így működik a rendszer, mert ha véletlenül valakinek gyorsabban mozog az ujjá, mint az esze és beléjük lő, akkor belőlük sem sok marad...

Cabo Lédoban a békefenntartók tábora egy szilárd épület volt, amit korábban a kubaiak raktárként használtak és annak egy lekerített részében laktak mind a ketten. Azt el kell mondani, hogy az első időszakban elég problémás volt a békefenntartók elhelyezése. Nagyon sokan laktak fűkunyhóban, amik nem igazán nyújtottak védelmet számukra. Amikor Kovács alezredest átvezényelték a második állomáshelyére egy Mussende nevű helyre, ott még álltak ezek a fűkunyhók. De aztán szép lassan kiépült a misszió és klimatizált lakósátrakat sikerült minden táborba felállítani, amik komfortosabbak voltak. Egyébként az igen eltérő életkörülmények miatt, a misszió vezetése 3-4 havonta rotálta a békefenntartókat. A rotáció lényege az volt, hogy az összes megfigyelő őröt besorolták kategóriába. Amelyek a nagyvárosokban voltak, ahol a szállás és az ellátás minősége jó volt, azok „A” kategóriába kerültek, míg a világ végén található, ellátásilag problémás helyek a „C” kategóriába kerültek. Közöttük volt a „B” kategória. Arra mindig ügyeltek, hogy aki az „A” kategóriájú helyen szolgált, az a következő vezénylésekor a „B” vagy a „C” kategóriájú táborba kerüljön, és fordítva. Cabo Ledo „A” kategóriás tábornak számított Luanda közelsége és a reptér miatt, így a magyar tiszt három hónap elteltével az UNITA által ellenőrzött területre, egy „C” kategóriás táborba, Mussendébe került.

Mussende mellett egy jól megépített UNITA tábor volt az őserdőben, ahol a parancsnok valami hihetetlen fegyelmet tartott. Komoly probléma volt, hogy itt még a tábor környéke alá volt aknázva. Egy tisztáson szállásolták el az ENSZ katonai megfigyelőit ahol lakósátrakat állítottak fel. Az ENSZ bázis kb. 2 km-re voltunk a tábortól, amit egy aknamező vett körül, és csak egy út volt az UNITA táborig. A többi út alá volt aknázva, gyakorlatilag helikopteren szállítottak mindent oda. Elmenni a békefenntartók máshova nem tudtak. Az aknamezőt az UNITA fegyveresei telepítették régebben és a szerződés értelmében csak egy hónap múlva kezdték el felszedni az utakról, hogy egyáltalán kijuthassanak a békefenntartók a közeli településre vásárolni. Az UNITA táborba hetente egyszer mentek, amikor meg kellett számolniuk a fegyvereket, majd az eredményeket jegyzőkönyvben kellett rögzíteni. A katonák lerakták a raktárakba a fegyvereket – kivéve a parancsnokot –, amiket az ENSZ katonák időről időre ellenőriztek. A fegyverek száma és az emberek létszáma be volt jelölve. Persze mindig minden megvolt, ennek ellenére a táborlakók rendszeresen kijártak vadászni, ami tiltott volt, mert

nem lehetett volna náluk semmilyen fegyver. De vagy felnyitották a raktárt vagy voltak elrejtett fegyvereik. Hát egyik sem volt a békefenntartók számára biztató lehetőség... Ahol közelebb voltak az ENSZ katonák, ott még esetleg meg lehet akadályozni a fegyverek kilopását a raktárakból. Bár egy ellenálló szervezet esetében ki tudta megmondani, hogy mennyi fegyvert szereztek különböző támadások és illegális beszerzések során? Tehát senki sem tudta, pontosan mennyi fegyverük volt. Amit bevallottak és leadtak, csak azokat tudták ellenőrizni. Később kiderült, hogy Mozambikban és Angolában is voltak rejtett fegyverraktárak, amiről ugye senki sem tudott. A békefenntartók nem mehettek csak úgy be a dzsungelbe, mert sose tudták, hogy az ember mikor lép aknára, tehát maradhattak kint fegyverek. Ráadásul ők csak klasszikus megfigyelő tevékenységet folytattunk, azaz nem volt fegyverük. Ekkoriban kezdődött meg a fegyverek regisztrálása, és a leszerelési procedúra a békeszerződésnek megfelelően, illetve egy közös kormányerőnek a kialakítása, de ez nagyon vontatottan haladt a választásokig. Azaz mindenki kívárt. Abban bízott az ENSZ is, hogy meglesznek a választások és lesz egy új, közös kormány és ők folytatják a közös hadsereg kialakítását. Bár látszólag egyetértés volt mind a két fél részéről, de végig megmaradt a bizalmatlanság.

Ez a bizalmatlanság ugyan nem nyilvánult meg a békefenntartókkal szemben, de mint fegyvertelen katonai megfigyelő azt láttak csak, amit látni hagytak nekik. Ők ugyan próbáltak információkat gyűjteni, de a tábor az elején el se tudták hagyni. Nem volt lehetőség és azt tanácsolták, hogy aknamezőn ne nagyon sétálgassanak. Cabo Lédoiban a békefenntartók tartották a kapcsolatot a helyi lakossággal. Ott a helyi polgármester – akié volt a halászhajók nagy része – meghívta őket vacsorára a lakására, ahol sült halat ettek. Mutatta, hogy a nappalijában egy géppisztoly sorozatnak a nyoma látszik a mennyezeten. Mondja, hogy egyszer még a polgárháború alatt egy UNITA alakulat feljött egészen ideig, ami akkor katonai bravúrnak számított. Éjszaka autókat rekviráltak, úgy jöttek ide és itt megtámadták a repülőteret meg a falut. A lázadók információkat próbáltak kiszedni az emberekből és miután a polgármester nem volt hajlandó együttműködni velük, a parancsnokuk a mennyezetbe lőtt. Amikor a magyar tiszt átkerült Mussendébe, és az ottani UNITA parancsnok kérdezte, hogy honnan jött, hol volt előtte. Mondta, hogy Cabo Lédoiban, erre Ő bólintott, hogy járt arrafele valamikor az alakulatával. Igen, válaszolt Kovács alezredes biztos, hogy jártak ott, mert látta a nyomokat, amit otthagyt az épület mennyezetén. A parancsnok tágra nyílt szemmel kérdezte, hogy milyen nyomokat? Hát ahol a portyázó csapatok vezetője a mennyezetbe lőtt, még most is látszanak az AK lövedékek nyomai a mennyezetben... Hát ez egy kicsit megdöbbenő volt a számára, egy kicsit nőtt a magyar tiszt renoméja, mivel olyan is tudott amit, Ő nem mondott el. A másik dolog, amivel elismerést szerzett magának Kovács alezredes, a fegyverismerete. Ugyanis, amikor mentek fegyvert számolni, az UNITA fegyveresei mutattak egy-két olyan fegyvert is, aminek nem volt belseje. A békefenntartók szerint ezekkel nem harcolhattak, erre azt válaszolták, hogy ez a fegyver ilyen. Erre a magyar tiszt megkérte az ottani parancsnokot hadd mutassa meg, hogy látott már ilyen fegyvert. Levett egy AK-t, majd behuntya a szemét, szétszedte darabokra, majd összerakta ismét a fegyvert. Utána soha többé nem volt kérdés, hogy ismeri-e a fegyvereket vagy nem. Az itteni a táborban 5 békefenntartó szolgált – norvég, brazil, indiai, nigériai és a magyar tiszt –, de már jobb elhelyezési körülmények között, mint az elődeik, mivel ekkor építették fel a fent említett kanadai típusú sátrakat, így

ők már nem fűkunyhókban laktak. Persze azért bizonyos problémák ezzel az elhelyezéssel adódtak, például a skorpiók. Az alapszabály azt volt, amikor az ember reggel felkelt, lenyúlt és a bakancsot ki kellett ráznia majd meg kellett nézni, nem ment-e bele skorpió vagy valamilyen más fereg. Szerencsére kígyó vagy más veszélyes állat a táborban nem került a szemük elé, bár a környező dzsungelben viszonylag sok vadállat tanyázott. Ebben a táborban rangidősként Kovács alezredes volt a parancsnok, aki később, amikor a magyar kontingens vezetője lett, szintén parancsnoki beosztásokba került.

A magyar békefenntartó következő beosztását Huambó szektorban, N'gove nevű helyiségben kapta. A szektorparancsnokság Huambóban működött, ami valamikor Angola fővárosa volt. Ez az angolai középső fennsíkon helyezkedik el, több mint 1000 m magasan van, kellemes éghajlattal. Tehát míg Luanda csúnya trópus, igen magas páratartalommal, itt teljesen olyan volt, volt mintha idehaza lett volna az ember. Talán annyi különbséggel, hogy télen nem volt hó. Itt már nem is kapta meg a maláriát, nem úgy, mint Cabo Lédoban... Ezt a betegséget többen is megkapták a magyarok közül. Kovács alezredes például kétszer is. Adtak ugyan tablettát, védekezni lehet ellene, de ez olyan, mint a nátha elleni oltás, hogy véd ugyan, de azért megkapod, csak sokkal enyhébb a lefolyása. A magyar tiszt egyfajta „malária szakértőnek” tekintheti magát, mert már hatszor esett át rajta, az angolai kettő mellett Nigériában is volt maláriás négyszer. Sokszor már a jellegzetes tünetekről és a kollégák szeméről meg tudta mondani – mielőtt a vérvizsgálat megmutatta –, hogy megkapták a maláriát. Az orvosságok közül azonban nem mind volt hatásos, így sokan nem is szedték azokat. Persze ez veszélyes is lehetett. Például az egyik magyar békefenntartó majdnem belehalt a misszióban megkapott maláriájába, mert az elején nem megfelelően kezelték, ezért Dél-Afrikába kellett szállítani repülőgépen gyógykezelésre. Lényeg itt az volt, hogy megkapta a maláriát, nem kezeltették, ill. később kezelték, nem jól kezelték. Az a gyógyszer, amit a misszióban szolgáló brazil egészségügyi személyzet alkalmazott, az a gyógyszer valamiért nem hatott. Túl későn csinálták meg a kontroll vérellenőrzést és nagyon komoly májkárosodása lett. Annyira, hogy felvitték először Luandába. De olyan kritikus állapotba került, hogy a helyi kórház nem vállalta a kezelését, ezért Dél-Afrikába kellett szállítani. Az őrnagyot az ENSZ először haza akarta szállítani Magyarországra, de Ő addigra olyan állapotba került, hogy nem élte volna túl a hazautazást. Végül a Világszervezet bérelt egy mentőrepülőgépet, majd megbeszélték az egyik dél-afrikai kórházzal – ahol volt speciális malária elleni kezelés –, hogy fogadják a békefenntartót, akit közbe felraktak a gépre és elindultak vele Johannesburgba. Itt is volt egy kis vita, mert az ENSZ azt akarta, hogy a magyarok fizessék az őrnagy szállításával, kezelésével kapcsolatos összes költséget, az itthoniak pedig a Világszervezettől várták volna ugyanezt. Végül a bérelt gép pilótája megunt az alkudozást és a saját költségére szállította be a magyar tisztet a kórházba. Később aztán az ENSZ megtérítette a kiadásait. Persze nem volt ilyen egyszerű a helyzet, ugyanis a dél-afrikaiak először nem akarták beengedni a repülőgépet. Erre a gép kapitánya közölte, hogy egy életveszélyben lévő békefenntartót hoz, aki azonnali orvosi ellátásra szorul. Azok így sem engedélyezték a gép leszállását, erre a kapitány közölte, hogy a saját felelősségére leszáll. Közben az őrnagy kómába esett már a repülőn, úgy kellett újraéleszteni. Amikor leszállt a gép azonnal egy olyan kórházba szállították, ahol volt megfelelő szakmai tapasztalat

felszerelés, és elkezdtek a kezelést. Az őrnagy napokig lebegett élet-halál között. Forgács László ezredes, aki a HIEK parancsnokaként a műveletekért felelt, naponta hívta fel Magyarországról a kórházat, hogy mi van vele. Az afrikai orvosok napokon keresztül azt mondták, hogy még ne szóljanak a családnak, mert nem biztos, hogy életben marad, aztán pár nap múlva szóltak, hogy most már talán megmarad. Közben a magyarok is megtudták mi történt, és páran megkeresték a pilótát, majd megköszönték neki, hogy mennyire karakán volt és hogy kiállt a magyar békefenntartóért.

A műveleti területen a magyarok különböző szektorokban, táborokban szolgáltak, így a kapcsolattartás nem volt egyszerű. Nemi erőfeszítéssel azonban sikerült megoldani, ugyanis minden héten volt egy magyar nap. Megegyeztek, hogy melyik napokon, melyik frekvencián tudnak egymással beszélni, mivel minden őrön volt rövidhullámú rádió adó-vevő, illetve kijelölt frekvenciák, így tudták tartani a kapcsolatot. Minden tábornak 5 frekvenciája volt, azok közül kijelöltek egyet és a frekvencia megbeszélt időpontokban a magyaroké volt. Aki csak tudott bekapcsolódott a beszélgetésbe. Volt, akivel elsőre fel tudták venni akár 1000 km-re is a kapcsolatot, aztán egy óra múlva már nem értettek semmit a légköri viszonyok miatt. Ezt tudta a misszió vezetése is és ezért olyan döntés született, hogy minden kontingensből egy fő Luandában a parancsnokságon szolgálhat. Nagy szerencséje volt a magyaroknak, mivel Nagy Zoltán százados számítógépes mérnök volt és a misszióban szükség volt számítógépes szakemberre. Ő volt az, aki segített a távoli körzetekben szolgáló magyarok ügyeinek intézésében. A kapcsolattartás a családdal még nehezebb volt, mert akkor még nem volt mindenhol internet. Ha levelet küldtek, az általában egy hónap alatt fordult meg. Az ENSZ parancsnokságról lehetett műholdas telefonnal telefonálni, percenként 3 dollárért, de oda vidékről csak havonta egyszer jutott el az ember. Volt Belgiumban egy segélyszervezet, amely afrikai segélyezéssel foglalkozott, és ha rádión sikerült elérni őket, megtették, hogy rákapcsolták a békefenntartókat a telefonrendszerükre, ahonnan azok elérték az otthoniakat. Egy darabig működött ingyen, de aztán valószínűleg túl sokan használták, így a szervezet megszüntette ezt a lehetőséget. Szóval nagyon nehéz volt a családdal való kapcsolattartás.

A már korábban említett N'gove arról volt nevezetes, hogy ott egy völgyzárógátat és hozzá kapcsolódó elektromos erőmű építettek még a portugálok, amit a polgárháború alatt az UNITA felrobbantott. A magyar tiszt megkérdezte az UNITA ellenőrtől, hogy miért robbantották fel, de nem kapott érdemleges választ. A területet egyébként a kormányerők ellenőrizték. Kovács alezredesnek, mint az itteni ENSZ tábor parancsnokának időnként be kellett menni Huambóba a regionális parancsnokságra. Ott szolgált Braun László őrnagy úr, akivel egy érdekes eset történt. Ő az egyik, elég rossz állapotú helybeli szállodában lakott, ahol a vizet kannában kellett felhordani, időnként nem volt áram, stb. Szóval az őrnagy úr egyik reggel ment be a parancsnokságra, amikor megállt mellette a kormányerők egyik dzsipje, amiből helybeli ezredes kiszólt, hogy hová mész Te magyar? Így magyarul. Az őrnagy úr, akinek a gondolatai valószínűleg otthon jártak, azt hitte először, hogy még mindig nem ébredt fel, álmodik. Később elbeszélgetett a tiszttel, majd az esetet elmesélte Kovácsnak is. Kiderült, hogy az angolai tiszt 1989-90-ben a Kossuth Főiskolán, a Páncélos Tanszéken tanult és Kovács alezredes volt az osztályfőnöke.

Később megkeresték a tisztet, aki a körzetparancsnokságon igen magas beosztásban szolgált. Kölcsönösen megörültek egymásnak és az angolai tiszt összes helyi előkelőségnek bemutatta az alezredest, mint a volt „professzorát” Magyarországról... Egyébként több magyarul jól beszélő emberrel találkoztak kint a magyar békefenntartók. Kovácsot Luandában is megszólították, de vidéken is találkozott olyan tisztekkel, tiszthelyettesekkel, akik a valamikor Magyarországon tanultak. Volt, aki Budapesten, de olyan is, aki Debrecenben. Sok érdekes történetet hallott ezektől az emberektől, de abban mind egyetértettek, hogy a Magyarországon töltött időszak életük egyik legkellemesebb emléke volt. A misszióban több jugoszláv tiszt is szolgált, köztük egy Kovács nevű tiszt is, akinek a rokonsága horvát, de a nagypapája magyar volt. Ő azonban már nem tudott magyarul. Ebben az időszakban zajlott Jugoszlávia szétválása, és ez a misszióban is problémát okozott, mivel a szerb, horvát és bosnyák származású tisztek elkezdtek nemzetiségek szerint szétválni. Hihetetlen módon megváltozott a légkör a korábbi bajtársak között. Elkezdtek mondani az egyiknek, hogy teveled nem beszélek, mert te csetnik vagy, meg usztasa vagy, és itt szétbomlottak a barátságok, nem beszéltek egymással. Ennek a tisztnek a legjobb barátja, egy szerb volt, aki egy idő után nem volt hajlandó szóba állni vele. Egyébként ez a tiszt leszerelése után kint maradt az ENSZ állományában. Ebben a körzetben is 3 hónapig szolgált az alezredek, majd átkerült Namibe városába.

Ezt a várost szintén a kormányerők ellenőrizték. Ez a város az ország déli részén található, ott ahol a Namíbiai sivatag benyúlik Angolába. Namibe egy kikötőváros. Ha az ország belseje felől érkezik valaki ide, először is egy 2000 m magas heggyel találkozik, amelynek a tenger felőli oldala meredek, majdnem 1000 méteres esésű, függőleges sziklafal van. A hegy azon részen egy hágó volt, amit a kormánycsapatok nagyon erősen védtek. Utána 100 km sivatag volt, ahol egy-két nomád törzs kivételével senki nem élt. A fentiek miatt az UNITA nem tudta a várost elfoglalni. Gyalog át tudtak volna szivárogni a hegyeken, de a sivatagban nem tudtak volna elrejtőzni. A városban katonai repülőtér volt. Az ottani katonák elmondása szerint katonai helikopterekkel állandóan a sivatagban járőröztek, így komolyabb erő soha nem volt képes megtámadni a helyőrséget. Ezért itt viszonylag minden nagyon szépen minden megmaradt, nem rombolták le, mint Huambót, vagy más városokat. A városban majdnem hat hónapig szolgált a magyar tiszt, mivel a választások miatt már nem rotálták őket. A tervek szerint, ha a választások sikeresen lezajlanak, az ENSZ művelet felszámolásra került volna. Sajnos nem ez történt, mivel az UNITA nem fogadta el a választási vereséget és újra polgárháborúba kezdett. Így később az UNAVEM-II. nagy részét ki kellett vonni a műveleti területről, amíg a harcok le nem csendesültek. Namibe városában a portugálok idejében egy üdülőközpont létesült, ami még ekkor is működött. Még disco is volt a településen. Az ENSZ tábor a korábbi körülményekhez képest fejedelminek hatott, mivel itt már lakókonténerekben éltek a békefenntartók. Ez a tábor rendelkezett a legnagyobb járőrözési területtel a misszióban. Ha ezen a 45.000 km² –es területen bármilyen rendőri akció, vagy katonai mozgás történt, arról a békefenntartóknak tudni kellett, illetve ellenőrizni kellett. Ha volt egy lopás vagy rablótámadás, akkor a helyi rendőrség kivonult, de mindig ment vele az ENSZ rendőrség is. Az ENSZ rendőröknek az volt a feladata, hogy ellenőrizzék, tényleg semlegesek-e a helyi rendőrök, nem részrehajlóak-e. Egyébként a felelőségi körzet nagy része járhatatlan

sivatag volt, ahol csak helikopterrel tudtak közlekedni. Ennek ellenére Kovács alezredes nagyon szeretett ott szolgálni.

A kiújult a polgárháború miatt az ENSZ nagyarányú létszámcsökkentést hajtott végre, így a magyar kontingens tagjait haza vagy más misszióba küldték. Október végén a hazautazásra tervezett magyar tiszteket is visszavonták Luandába, akik már készültek a másnapi utazásra. Még lementek a helyi kázinóba meginni egy sört, ahol hallották, hogy a városon kívül dörögnek a fegyverek. Az UNITA erők ugyanis beszivárogtak a főváros közelébe. A közeli repülőtérre egy polgári repülő szállt fel, és csak azt hallották, hogy a motorok teljes gázzal dolgoznak, szinte remegett a gép, így húzott felfele, a világítása le volt kapcsolva és látták a felé tartó nyomjelző lövedékeket. Az UNITA nem volt ugyan elég közel, de lőtte a gépet. Szerencsére nem találták el, de azért a magyaroknak igen kellemetlen volt arra gondolni, hogy másnap mi lesz, mert ugyan ebben az időben, tehát este 9-kor száll fel velük a SABENA járat. Mi lesz, ha az ő gépüket is így lövik? Másnap dél körül éppen ebédelni indultak a tábori étkezdébe, amikor egy ENSZ alkalmazott kiabált, hogy azonnal szedje össze mindenki a felszerelését, aki utazni készül, mivel összesen 20 percük van az elkészülésre. A busz pedig már ott várta őket a parancsnoki épület előtt. A magyaroknak még minden felszerelése szét volt pakolva a konténerben, azzal, hogy majd estig még mindent szépen elrendeznek. A nagy sietségben így mindent szó szerint bedobáltak, még egy búcsú fotót sem tudtak csinálni. Rohantak a buszhoz, amivel kivitték őket a repülőtérre. Ott kiderült, hogy a SABENA nem vállalta az éjszakai felszállást, ezért kettőkor már indul a gép. És kettőkor valóban felszállt a repülőgép, így megúszták a lövöldözést.

A hazaérkezés szinte sehol nem keltett visszhangot, hiszen akkor már egy váltás hazajött, nem voltunk már újak. Közben akkor indult be Grúzia meg más missziók is. Szóval nem hősként tértek vissza Angolából a magyar békefenntartók, hanem olyan katonaként, akik ugyanazt csinálják, mint a többiek, csak külföldön. Először arról volt szó, hogy karanténba kerülnek, mert olyan területről jöttek, ahol fertőző betegségek is lehetnek, de végül nem volt karantén, így rögtön hazamehettek a családjukhoz, majd csak utána mentek orvosi vizsgálatra. Később elszámoltak a részükre kiadott felszerelésekkel, majd visszatértek a korábbi beosztásukba. Kovács alezredesnek szerencséje volt, mivel a Vezérkarnál már vártak, ugyanis angolul jól beszélő, missziós tapasztalattal rendelkező tisztet kerestek. Onnantól kezdve békeműveletekkel foglalkozott.

Az alezredes szerint a legnagyobb kihívás az volt a számára, hogy parancsnokként összefogja a csapatát. Hiszen ha a világ végén, össze van zárva néhány ember különböző országokból, ott óhatatlanul súrlódások alakulnak ki. Erre mondott egy példát. Szolgált ugyanis vele egy indiai és egy nigériai tiszt, akik összevesztek azon, hogy a nigériai vagy az indiai katonai felsőoktatásban jobb képzés. Az indiai volt 60 kg vasággal együtt és 160 magas, a nigériai volt 190 magas és 100 kilós. Szó szerint oda kellett állni és szétlökni őket, hogy állj! Min veszekedtek? Hisz, mind a ketten hasonló rendszert használtak és látható, hogy mind a ketten nagyon jól képzett tisztok vagytok. Nagy nehezen sikerült őket egymással kibékíteni... A namibei ENSZ tábor volt a legnagyobb a misszióban, ahol 5 katonai megfigyelő, 5 rendőr, és 5 választási megfigyelő szolgált, akik mellé a választások idején további emberek érkeztek. Ezt a tábort kellett működtetni,

összetartani. Amikor a magyar tiszt odakerült látta, hogy 15 ember használ 3 autót, de nem megosztva, hanem az erő elvén. Ez azt jelentette, hogy aki először megszerezte a kocsit, az vitte el, a többiek meg ott maradtak jármű nélkül. Sőt, az is előfordult, hogy járőrbe is alig tudtak ilyen dolgok miatt kimenni, ha meg visszakerültek a kocsik, vastagon állt rajtuk a kosz, mocsok. Mert ugye mindenki használta az autókat, de senki nem tankolt, senki nem akart karbantartani. A rend kialakítása során katonákkal, rendőrökkel nem volt gond, ők egyből követték az utasításokat. Így egy idő után a civilek is beálltak a sorba és látványosan megjavult az együttműködés a táborban szolgálók között.

Pintér István mérnök alezredes⁴⁶⁹

A magyar tiszt missziós szerepvállalása egy sajnálatos eseménnyel, a válásával kezdődött. Ebben a helyzetben más irányt és utat kellett keresnie. Akkoriban beszélt két barátjával, Dékány Istvánnal, és Kovács Tiborral, akik azt mondták, ha rendelkezik egy angol középfokú nyelvvizsgával, akkor bekerülhet az angolai misszióba. Akkor ugyanis már tervezték, hogy békefenntartókat küldenek az UNAVEM-II. műveletbe. Akkor az alezredes rögtön elkezdett körbenézni, hogy milyen lehetőségei lennének az angol nyelvtanulásra. A Magyar Honvédség akkor állította fel a Haderő Csökkentési Parancsnokságot, ahol egy angol tanfolyamot szerveztek, ami teljes munkaidős tanfolyam volt, ahová Ő is bekerült. Mivel később csatlakozott a tanfolyamhoz, elég sok hátrányt kellett ledolgoznia, mert a csoport tagjai jelentős előnyben voltak vele szemben, mert már felsőfokra készültek. Elég kemény volt teljesíteni a követelményeket, de a magyar tiszt 1992 áprilisában sikeresen levizsgázott és megszerezte az angol középfokú nyelvvizsga bizonyítványt. Ez után jelentkezett hivatalosan is, hogy misszióban szeretne részt venni. Hamarosan megkapta az értesítést, hogy bekerült az Angolába kiküldendő csoportba.

A csoport felkészítése alapvetően Kovács Tibor alezredesre és a csapatára hárult. Nagyon komoly, összefogott felkészítést szerveztek, ahol igyekeztek minden hasznos információt megosztani a kiutazókkal, valamint a gyakorlati kiképzésre is igen nagy hangsúlyt fektettek. Tulajdonképpen a felkészítésnek nagyon szerencsés része volt, hogy akkoriban több magyar békefenntartó jött haza szabadságra Angolából, akiket bevonták a felkészítésbe. A felkészülők tőlük viszonylag pontos képet kaptak a kinti helyzetről. Akkor Angolát hat régióra osztották fel, amelyekben 40 – vagy még annál is több – ENSZ tábor működött. Ezekben a táborokban szolgálók annyira különböző helyeken és feltételek alapján dolgoztak, hogy az általuk megosztott tapasztalatokat már más táborokban csak korlátozottan lehetett felhasználni. Volt, aki elmondta, hogy ott kint az aggregátortól kezdve mindent nekik kell javítani, ezért javasolta, hogy vigyenek ki magunkkal szerszámkészletet. Mondani sem kell, hogy több kilónyi, vagy nem is tudom mennyi, dróttal, szerszámmal, és egyebekkel mentek ki. Ott kint döbrentek rá, hogy teljesen felesleges volt, mert ahova ők kerültek ott mindent az ENSZ civil alkalmazottai javítottak. A felkészítésnek a szakmai része, amit akkor a magyarok itthon tartottak, pl. a missziók természetéről, az ENSZ követelményeiről, eljárási rendjéről, stb. azok

⁴⁶⁹ Pintér István nyugállományú alezredessel 2012 februárjában készített interjú alapján

igen hasznosak voltak, mint később kiderült. Természetesen a térségről nagyon komoly felkészítést kaptak. Hogy hova mennek, mi a történelme az országnak, a lakosság összetétele milyen. A politikai, katonai helyzetről megint pontos tájékoztatást kaptak, ez mind a felkészítésbe tartozott, amit a Külügyminisztérium munkatársai tartottak számukra. Nagyon komoly volt a felkészítés olyan szempontból is, hogy a magyar békefenntartók a megfigyelő státuszból semmiféle olyan beavatkozást nem tehettek, amely bármelyik oldalra, bármiféle elkötelezettséget mutat. Se politikailag, se katonailag. Az egészségügyi felkészítést a László Kórház megfelelő osztályán tartották meg számukra, ahol különböző előadásokat tartottak a különböző egzotikus betegségekről, azok megelőzéséről, vagy kezeléséről. Néhányan fizikailag is rosszul lettek az előadások után... aminek a konklúziója egyszerű volt: meghámozni, megsütni, megfőzni, megenni, majd pedig imádkozni! Ezután megkapták az lehetséges védőoltást, de ennek ellenére többen is átestek malárián és különböző fertőzéseken is. Visszatekintve ennyi év távlatából, a Honvédség igyekezett a lehető legjobban felkészíteni a kiutazókat az angolai misszióra. Arról már nem a felkészítők tehettek, hogy nagyon sok olyan dolog történt velük, amit előre senki sem láthatott, amikre felkészülni – az akkori körülmények között – lehetetlen volt.

Az békefenntartók megfelelő egyenruházatot, felszerelést kaptak, bár akkor még nagyon tudatosan nem készültek arra, hogy egy meleg égővi országba mennek. Így kaptak olyan felszereléseket is, amiket inkább a mérsékelt vagy hideg égővi országokban és nem a trópusokon lehetett használni. Például az akkori bakancs alkalmatlan volt az angolai munkavégzésre, ugyanis nagyon meleg volt. Volt olyan eset, hogy amikor jöttek az esőzések, és a bakancs talpa egyszerűen levált. Nem egy, de több embernek is... Meg aztán az emberek lába beizzadt, majd hogy nem berohadt abba a nagy melegbe. Hiába hintőporozták a lábukat és váltottak gyakran zoknit, sokan komoly lábfertőzéseket, gombásodást kaptak. Erre egy megoldást találtak, az afrikai piacokon vettek hasított bőr cipőket, amik nagyon alkalmasak voltak a helyi munkavégzésre. A másik az, hogy ott a normál mozgásban, amikor autókkal mozogtak, önmaguktól sem követelték meg azt, hogy teljesen szabályosan legyenek öltözve. Volt olyan, akik szandálban, vagy papucsban vezettek... Szóval, ha csak lehetett, ezekbe a könnyű Afrikában vásárolt bőrcipőkben jártak, de ha olyan feladatot hajtottak végre, például a dzsungelbe mentek járőrözni, - ahol könnyen találkozhattunk különféle mérges élőlényekkel, - akkor bakancsot kellett húzni, mert az viszonylagos védelmet nyújtott a lábunknak. Másik problémát az jelentette, hogy a magyarországi viselésre készített egyenruhák igen melegek voltak. Kint a téli időszak, fordítottan működik, mint nálunk. A téli időszakban az éjszakák hidegek, olyan 0 fok környékére lehűlt a hőmérséklet egyes területeken, de napközben olyan 40 fokos meleg volt. Akkor valamennyire elviselhető volt ez a fajta egyenruha, de a meleg időszakokban már nem. Talán ezért is kaptak később egy „trópusinak” nevezett vékony anyagból készített, rövidujjas egyenruházatot, amelynek a viselése sokkal kellemesebb volt. Egyébként a ruházatból bőségesen el voltak látva. Olyan mennyiségben kaptak alsóneműt, zoknit, meg más egyéb dolgokat, hogy még maradt is. Egy-egy ember 120 kg felszerelést vitt magával a repülőgépen. Ma már sokkal kevesebb holmit kapnak a misszióba menő katonák. Igaz akkor más időszak volt, akkor csatlakoztunk be az ENSZ békefenntartó műveletekbe, ahol igyekeztünk

megfelelni minden követelménynek. Ezért néha még túl sok mindent – sokszor teljesen szükségtelenül is – biztosítottunk a kiutazók katonáink számára.

Az 5 fős magyar kontingens – Balogh Ferenc, Faludi Sándor, Tóth László, Tóth Zoltán és Pintér István – 1992. április 16-án utazott ki Budapest-Bécs-Brüsszel-Luanda útvonalon Angolába. Majdnem két napig tartott a repülőút. Amikor megérkeztek Luandába, a már ott szolgáló magyar megfigyelők fogadták őket a repülőtéren, akik terepjárókkal szállították a frissen érkezetteket az átmeneti szállásra. Döbbenetes volt a megérkezés, mert itthonról – akkor hát áprilisban hideg volt – katonai zubbonyban, nyakkendőben indultak el. Ebben utazták végig az egész utat, amikor megérkeztek a reggeli órákban, ott már 30 fok feletti, elég párás idő fogadta őket. Mire az összes dolgaikat, a több száz kiló holmijukat a váróterembe, majd a járművekre felpakolták, a zubbonyukból facsarni lehetett a vizet. Teljesen átáztak, de nem mehettek még sehova, mert az adminisztrációs lapokat ki kellett tölteniük ott rögtön. Közben a helyiekből álló hatalmas tömeg, aki azt nézte, hogy már megint jönnek ezek a fehérbőrű katonák. Szóval igen csak kaotikusra sikeredett a megérkezésük... Innen a „Villa Espa” táborba mentek, amit az ENSZ vett át a korábban ott dolgozó brazil vendégmunkásoktól, majd egy konténer táborra fejlesztették. Itt alakították ki a misszió parancsnokságát, itt voltak a különböző irodák, műhelyek, a parancsnokságon szolgálók és a frissen érkező megfigyelők szállásai is. Szóval ebben a táborban lerakták a magyarokat, majd azok kipakolták a számukra kiutalt lakókonténerekben. Miután elrendezték a dolgaikat, körbevitték őket a parancsnokságon és megkezdték az UNAVEM II. parancsnoka által meghatározott felkészítést, ami több mint három héten keresztül tartott.

A kinti kiképzés közel hasonló volt, mint amit Magyarországon szerveztek, de a helyi viszonyokra sokkal jobban fókuszáltak. Megtanították, hogy Angolában milyen alapvető viselkedési szabályok vannak, milyen vallású az ország, milyen népcsoportok vannak, illetve megismertették őket a tényleges feladataikkal. Aztán két hét eltelt, majd a missziót vezető tábornok összeállította a rotációt, és az újonnan érkezetteket is besorolta valamelyik táborba. A második héten dőlt el, hogy ki hova kerül, bár egészen az utolsó hétig történtek változások, aszerint, hogy az adott megfigyelő nemzete mennyire erős lobbival rendelkezett a misszióban.

Például a hollandok nagyon jó pozícióban voltak, illetve a fekete afrikai országokból érkezett megfigyelők, mivel a missziót egy afrikai tábornok vezette. Ezért ezek a megfigyelők általában jobb helyekre, jobb beosztásokba kerültek. A magyaroknak az volt a szerencséje, hogy a rotációt a tábornok „jobb keze” vitte fel számítógépre, aki történetesen egy magyar informatikus tiszt, Nagy Zoltán százados volt. Ő folyamatosan fent tartózkodott Luandában. Ő egyvalakit tudott maga mellé kiemelni: Andrassy Kálmánt, mondván, hogy kell segítség, Ő pedig informatikus volt. A többiek alapvetően a vidéki táborokba kerültek, de abban igyekezett segíteni, hogy ne a legrosszabb helyekre kerüljenek. De volt még egy dolog, amiben szerencsések voltak a magyarok. Azokat, akik oroszul is tudtak, általában a különböző körzetek parancsnokságaira rendelték, mivel nekik kellett tartani a kapcsolatot az orosz pilótákkal, akik a misszió számára szükséges légi szállításokat végezték.

Pintér alezredes az északi régióba található Bungo táborba került, ami akkor egy „C” típusú, azaz a legrosszabb körülményekkel rendelkező táborok egyike volt. A szektorparancsnokság a misszió parancsnokságára, Luandába települt. Ezt a pozíciót kapta meg nem sokkal később Forgács László ezredes. Bungóban akkor az ellenzéki UNITA fegyveresek leszerelése folyt. A település egy viszonylag kis, még a portugálok által alapított falucska volt, amely majdnem kétezer kilométerre volt Luandától és az UNITA által ellenőrzött körzethez tartozott, de a megbékélés jegyében a kormánypárt is nyithatott egy irodát. A falu egyik végében az UNITA irodája, a másikban pedig a kormánypárté működött. A településhez közeli fennsíkon alakítottak ki egy táborn, ahova összevonták a leszerelési folyamatban résztvevő fegyvereseket, akiket a családtagjaik – feleségeik, gyermekeik – is elkísértek. Így olyan 2-3000 fő lakott ott fenn, de a katonák nem voltak többen, mint 500 fő. A békefenntartók hetente jártak fel a táborukba, hogy létszámenőrzést tartsanak, ellenőrizték a fegyverraktárban tárolt fegyvereket, illetve meggyőződjenek arról, hogy betartják a tűzszüneti megállapodás előírásait. Végignézték a géppisztolyokat, ágyukat, egyebeket, a robbanóanyagokat, lőszerket, de ott csak saccolták, hogy hány tonna lehetett az ott lévő hadianyag. Valamilyen ok miatt azonban a katonák létszáma sohasem egyezett meg a nyilvántartásokban lévőekkel, de nagy ügyet akkor ebből senki sem csinált... Mindig voltak ilyen változások a létszámnál, mert sosem számolták, akiket kiküldtek járőrbe. Pedig ez tilos volt. Nekik ugyanis bent kellett élni a táborban azt a békességes életet, amire korábban ígéretet tettek. Legalább addig, amíg az új kormány közös hadserege létrehozásra nem kerül. Volt, hogy átcsoportosítottak, vagy járőrbe mentek, illetve volt egy érdekes fogyas, amiről később derült ki, hogy néhány emberüket kivégezték. Például, ha valaki meg akart szökni a táborból, utána küldtek egy járőrt, akik levadászták, és nagyon röviden elintézték...

Az ott lévő katonák fegyvereinek begyűjtése már a korábbi időszakban megtörtént, de volt az egésznek egy akkor nagyon elrontott része. Ugyanis ahol összevonták az UNITA katonákat, ugyanabba a táborban tárolták le az általuk leadott fegyvereket, robbanószerket is, ami teljesen az Ő felügyeletük alatt volt. Később, amikor a számukra kedvezőtlen eredmények születtek a választásokon, azonnal felnyitották a raktárt és az ott tárolt fegyverekkel ismét harcot kezdtek.

A táborban élőknek a Világszervezet az első időkben valamilyen ellátmány biztosított, de nem a békefenntartókon keresztül. A közelben volt Negage, oda mentek az ENSZ szállítmányok, a leszerelésre várók onnan vételezhettek, kaphattak élelmiszert és vizet. Emellett más humanitárius szervezetek is tevékenykedtek a régióban, tőlük is kaptak alkalmanként ellátmányt.

A bungoi ENSZ bázis voltaképpen csak egy ház volt. A falunak volt két nagy utcája, két széles utcája, mellettük a házsorokkal. Nem volt több mint vagy 50 ház. A legjobb állapotú ház egy portugál kereskedő háza lehetett, nagy magtárral, mindennel. Ezt átalakították a békefenntartók. Amikor úgy döntöttek, hogy itt lesz egy nagy összevonási terület az UNITA erőinek, akkor megvásárolták ezt a házat, aggregátorral látták el – ezzel működött a villany, a szivattyúk, stb. –, illetve minimális mértékben átépítették. Sajnos a településen nem volt kút, így a fürdéshez és főzéshez szükséges vizet a közeli folyóból hordták, amit klórral tisztítottak.

Innivaló vizet Uige városból hordták hetente, ahol a püspökségnek volt egy forrása, amit csővezetéken juttattak el a város házaiba. Ezt a vizet is forralni kellett, amikor hazavitték Bungoba, utána volt csak alkalmas az emberi fogyasztásra.

A táborban öten szolgáltak, de általában 3 ember végezte a munkát, a különböző vezénylések, szabadságok miatt. Volt olyan, hogy valaki egy hónapig feküdt maláriával a kórházban, helyette pótlást nem kaptak, így olyan is történt, hogy csak ketten működtették a táborni pár napig. Amikor Pintér alezredes megérkezett a táborba, azt egy argentin tengerésztiszt vezette, illetve volt egy arab – jordán – őrnagy, egy szenegáli, és egy bissau-guineai százados. Rá két hónapra az argentin alezredes befejezte misszióját, akkor pedig Luandából a magyar tisztet nevezték ki a tábor parancsnokának. A békefenntartók fegyver nélkül alapvetően csak megfigyelői feladatokat láttak el. A feladatuk annyi volt, hogy minden héten felmentek a táborba, megszámolták az ott lévő katonákat, majd aláírták velük a jelenléti ívet, a következő hét szerdán pedig a fegyverzetet is meg kellett számolniuk. Így váltakozva. Erről meg kellett írni a jelentést a szektorparancsnokság hadművelleti részlegének. Csütörtökön érkezett mindig Luandából a körutat megtevő helikopter. Ott átadták a bungói heti jelentést, amiben le kellett írni, hogy a térségben észrevettek-e bármiféle katonai mozgást, láttak-e szokatlan dolgokat, vagy egyáltalán fenn a táborban milyen a hangulat.

A hét többi napját a békefenntartók főként az önfenntartással töltötték el. Járőrözni viszonylag ritkán mentek, mert az UNITA nem szerette, ha ők csak úgy szabadon kószáltak az Ő területükön. De azért igyekeztek minél több helyre eljutni. Oda föl nem mehettek járőrözni ahol a katonák voltak, ami fontos lett volna. Hozzájuk hetente csak egyszer mehettek a szerdai napon, de a falu környékén, és a kisebb településeken azért körbenéztek. Hetente, illetve kétnaponta el kellett menni a közeli városba Negageba élelmiszert vásárolni, vagy vízért Uigeba. Mondhatni eléggé lekötötte őket az élelembeszerzés, mivel teljesen önellátók voltak – mindent a saját fizetésükből kellett megvásárolniuk – és magukon kívül másra nem igazán számíthattak. Nem úgy volt, hogy kimentek a piacra és egy helyen mindent megvásároltak. Előfordult olyan hogy az ebédhez szükséges dolgokat hat faluból kellett összevásárolni... Elég nagy problémát jelentett számukra a tábor eldugottsága is, a monotonia és az unalom. Ilyenkor volt az, hogy a megfigyelők klikkesedtek és egymást piszkálták. A magyar tiszt ezekből sikeresen kimaradt, mivel minden szabadidejét a sportra fordította. Futott, különböző gyakorlatokat végzett és igyekezett az angol nyelvtudását javítani. A helyiekkel portugálul tudtak csak tárgyalni. Hivatalosan a bissau-guineai tiszt volt a tolmácsuk, de az annyira rosszul beszélt angolul, hogy nem sokra mentek vele. Csak az alapvető dolgokat tudták rajta keresztül elintézni, így Pintér alezredes is kénytelen volt megtanulni portugálul – alapfokú nyelvvizsgát is tett itthon belőle –, így már közvetlenül tudott tárgyalni az UNITA parancsnokkal és a helyiekkel. Így aztán már a beszerző körutakra sem kellett tolmácsot vinni, képes volt ugyanis a farmerokkal közvetlenül alkudozni.

A magyar békefenntartó számára a legnagyobb kihívás az volt, hogy mentálisan minden napot végig kellett csinálnia. Szerdán elment a napja az ellenőrzéssel, aztán este a jelentések készítésével, csütörtökön meg várták a helikoptert. Ehhez elő kellett készülniük. Amikor megjött a helikopter, lelőtték az

üzemanyagot, amit ők begurítottak a helyi alkalmazottal a házhoz, majd átvették a postát, illetve átadták a jelentésüket. De a többi, a fennmaradó időt hogy szervezzék a táboron belül, vízárt, vagy élelemért ki megy a városba – mert mindenki menni akart, és csak egy autó volt – azt a magyar tisztnak – mint a tábor parancsnokának – kellett eldöntenie. Ennek persze nem mindenki örült, de ez a parancsnoki kinevezéssel járt. Persze igyekezett úgy megoldani ezt a kérdést, hogy mindenki bejuthasson a városba. Ezen a területen nem volt összefüggő aknamező, így ez nem jelentett biztonsági kockázatot a békefenntartók számára. Ennek ellenére két alkalommal előfordult, hogy azon a területen, ahogy mentek fel a hegyi utakon, bedrótozott tárgyakat vettek észre maguk előtt az úttesten. Az UNITA fegyveresei odamentek, lerugdosták... szóval ez inkább csak egy rossz vicc volt az irányukba, hogy érezzék a fenyegetést. Éles robbanószerrel, robbanóanyaggal úgy, mint valós fenyegetés, nem találkoztak, olyan emberrel sem találkoztak, aki ilyen módon sérült volna meg. Ennek ellenére, a misszió által hozott biztonsági rendszabályokat maradéktalanul betartották. Például szabály volt, hogy a széles földutakról – mert ilyen széles afrikai földutak voltak –, jobbra, vagy balra már egy méterre nem mentek be a bozótosba. Semmibe, se a nádba, se a fűbe, semmibe. Ha valakinek pisilni kellett, nem volt szégyenérzet, ott leguggolt és elintézte a dolgát. A helyiek sem mertek beljebb menni. Ezért nem lehetetlen, hogy voltak a környéken elszórva aknák, de a békefenntartók nem találkoztak eggyel sem.

Sokkal döbbenetesebb volt a magyar tiszt számára, hogy az egész Bongu térségben egyetlen vadállatot nem látott. Egyszerűen a vadállatok mintha eltűntek volna, vagy lelövöldözték őket, vagy a háború miatt elmenekültek. Egy-két madarat láttak a dzsungelban, illetve kecskéket, egy vagy két disznót. A nyolc hónap alatt egyszer látott egy tehéncordát, mikor ment valamerre vásárolni. Ezzel ellentétben igen sok mérges kígyó tanyázott a környékükön. Még a kertjükben is gyakran előfordultak, ezért nagyon vigyázniuk kellett. Ha este ki kellett menniük valamiért, akkor csak bakancsba mertek kimenni, mert ezeknek az állatoknak a marása biztos halált jelentett. Voltak skorpiók és pókok is, de velük csak ritkán futottak össze.

A békefenntartók mentális állapotára a családjukkal való kapcsolattartás is hatással volt. A családtagokkal főként levélben tartották a kapcsolatot, ami általában nyolc hét alatt fordult meg, mivel telefon nem volt a környéken. Pintér alezredes csak akkor tudott telefonálni haza, ha Luandába járt valamiért. A parancsnokságon ugyanis működött egy telefonfülke, onnan lehetett hívást kezdeményezni, amit vagy ott rögtön kifizetett, vagy a fizetéséből vonták le. A misszióban szolgáló magyarokon keresztül sikerült valami információt szerezni a művelet és a világ eseményeiről. Általában ezt úgy oldották meg, hogy a misszióban használatos rádión az egyik frekvenciára minden magyar bejelentkezett egy megadott időpontban, amikor kötetlenül beszélgethettek egymással. Általában ilyenkor mentek az elhagyott vidékeken szolgálók kérései a luandai parancsnokságon lévők felé, hogy borítékot, bélyeget, szappant, ásványvizet vagy éppen csokoládét szeretnének. Amikor a magyar tiszt felkerült Luandába, mindig a mogyorós csokoládéért zaklatták, illetve cigarettáért. Mert így működött az ellátásuk nagy része, hogy ami vidéken nem volt kapható, azt rádióon bediktálták a fent lévőknek. Ők összegyűjtötték ezeket az igényeket, beszerezték azokat, majd a következő héten – esetleg kettő-vagy három hét múlva – helikopterrel elküldték. A táborokban

szolgálók pedig elküldték az áruk ellenértékét. Pintér alezredes nem tudott olyan esetről, hogy valaha is vita lett volna az elszámolással. Mindenki becsületesen rendezte az adóságát.

Angolában a kint szolgáló magyarok között elég jó, bajtársias kapcsolat alakult ki. Igaz, hogy egy-két napnál tovább sosem voltak együtt, mert szétszórták őket a különböző táborokba. A magyarok más békefenntartókkal is elég jól kijöttek, bár előfordult, hogy a brazilokkal összetűzésbe keveredtek alkalmanként. Ez nem azért történt, mert rosszabbak lettek volna, mint a többiek, hanem az Ő sajátos helyzetükből fakadt. Ugyanis a polgárháborúban Brazília az akkori angolai kormány szövetségeseként katonai tanácsadókat és fegyvereket küldött az UNITA elleni műveletekbe. Érthető módon ezért a lázadók által uralt vidékeken nem igazán kedvelték őket, de a megegyezés miatt eltűrték a jelenlétüket. Amikor Sawimbi elbukta a választásokat és a polgárháború kiújult, a misszió vezetése úgy döntött, hogy a veszélyesebb helyeken lévő táborokból kivonulnak az ENSZ erők. Több ilyen táborban brazil megfigyelők is szolgáltak – az ENSZ ezeket szüntette meg legelőször –, akik komoly veszélyben kerültek, amire eltérő módon reagáltak. Voltak olyan táborok, ahol az UNITA emberei rájuk döntöttek a kerítést, rálöttek a megfigyelőkre, de olyan hely is, ahol a brazil megfigyelőt úgy megverték, hogy alig élte túl. Szóval ebben a helyzetben a brazilok egy része a tulajdon békefenntartó társaiban sem bízott, mert attól tartottak, hogy azok kiszolgáltatják őket az UNITA fegyvereseinek. Hasonló történt Pintér alezredesék táborában is. Már november, december környékén, a falu lüktetésén látták, hogy valami baj van. Amikor kinéztek az utcára, látták, hogy csak a férfiak sétálnak. A nők és a gyerekek mind eltűntek. A békefenntartók mellett lévő házakba pedig hirtelen UNITA katonák költöztek, akik látványosan megfigyelés alatt tartották a Világszervezet megfigyelőit. Volt köztük egy százados, akivel már korábban összebarátkoztak. Egyik nap reggel arra ébredtek, hogy természetellenes csönd van a faluban. Látták, hogy a százados – aki addig fegyvertelen volt – felcsatolta a pisztolyát, illetve a faluból az összes férfi eltűnt. Ekkor még nem tudták mi történik, de másnap az UNITA táborparancsnok összehívta a többi megfigyelőt, hogy többet a táborba nem mehetnek, ha csak nem akarják, hogy valami bajuk essen. Ekkor gyorsan szerveztek néhány járőrt, amely során megbizonyosodtak arról, hogy nem elszigetelt dologról van szó, mivel az összes környező településen ott voltak már a fegyveres csoportok géppisztollyal, és mindenféle fegyverrel felszerelve. A fegyveresek a falu térségében nem léptek fel fenyegetően, a békefenntartók szabadon közlekedhettek, kivéve a táboruk környékét. Eltelt néhány nap, ebben a furcsa állapotban, amikor az indiai százados bement vízért Uigebébe. Mondta, hogy bemegy, és majd jön vissza reggel. De nem jött vissza másnap. Akkor tudták meg a békefenntartók, hogy Uigét és Negagét is megtámadták az UNITA fegyveresei. Negageban volt egy, a kormányerők által ellenőrzött laktanya, illetve Uigeban a megye adminisztratív központja. Az UNITA rajtaütésszerű támadása során több kormányalkalmazott és katona is az életét vesztette. A lázadók tudták, hogy hol laknak, és módszeresen végigkutatatták azokat a házakat, ahol tartózkodtak. Jó néhány ilyen épületet egyszerűen felrobbantottak, vagy romboló lövedékekkel semmisítették meg, úgy hogy az emberek még bent tartózkodtak. Valószínűleg ezt látva az indiai békefenntartó, nem mert visszatérni a táborba, hanem elmenekült és a sorsukra hagyta a társait Bungoban. Ez után Pintér alezredes jelentette a misszió parancsnokságára, hogy autót nélkül maradtak. Erre megígérték, hogy helikopterrel küldenek egy autót. A tervek szerint ezzel érkezett a

Negage táborban szolgáló Balogh Ferenc százados is, akit Pintér alezredesnek kellett volna átszállítania, az akkor már az UNITA kezén lévő városba. Végül két helikopter jött, az egyik hozta a járművet, a másik meg az üzemanyagot, hogy vissza tudjanak menni, mert a járművet szállító sokkal többet fogyasztott. A helikopterek leszálltak, a békefenntartók pedig kirakodták a gépjárművet. A helikopterek távozása után elindultak Negageba. Amikor beérkeztek a városba, ott szinte teljesen sötét volt, a közvilágítás egyáltalán nem működött és mindenhol fegyveresek garázdálkodtak. Akkor már fegyverropogást nem igen hallottak, de az árokba félrelökve több halottat láttak. Aztán tapasztalták, hogy az UNITA fegyveresei saját maguk közül valókat is letartóztattak. Ezek az embereket korábban az UNITA delegálta az újonnan felállított kormányerőbe, majd amikor újra kezdték a harcokat, visszatérésre szólították fel őket. De nem mindegyik engedelmeskedett a parancsnak. Ezeket aztán – ha tehették – elfogták, és ha nem sikerült őket visszafordítani a saját oldalukra, akkor kivégezték őket.

A magyar tiszt, amikor Bungoban szolgált összebarátkozott az ottani UNITA tábor parancsnokával Gongo ezredessel, illetve a helyettesével Tujula alezredessel is. Gongo a polgárháborúban olyan atrocitásokban vett részt, ami miatt nem léphetett át az új, közös haderőbe. Egyfajta feketelistán volt. A helyettese Tujula alezredes, azonban csatlakozott a közös hadsereghez, ahol előléptették ezredessé. Amikor megkapta a parancsot, hogy térjen vissza a korábbi társaihoz, azt megtagadta. Ezek után lefogták, elvitték a korábbi táborába, ahol bebörtönözték és válogatott kínzásokkal próbálták meg visszatéríteni az UNITA soraiba. Éhezették, verték, sőt a családját túszként tartották fogva. Ezt Pintér alezredes onnan tudta meg, hogy egyszer kiengedték az ezredest élelemért, és akkor elment hozzá és elmondta ezeket a dolgokat. Egyszóval igen kegyetlen dolgokat művelt az UNITA, még a saját embereivel is. A biztonsági helyzet annyira rossz volt a körzetben, hogy a szektorparancsnok már nem is engedte vissza a magyar tisztet Bonguba, hanem át kellett vennie a negage-i tábor parancsnokságát. A korábbi táborát meg 3 héten belül teljesen felszámolták. Az ott maradt két beosztott tiszt mindent átszállított Negageba, majd néhány nap múlva kivonták őket. Ekkor kapták azt a parancsot, hogy az összes veszélyeztetett tábor fel kell számolni. Ez azt jelentette, hogy a gépjárműveket el kellett hozni mindenhol, de minden egyebet szét kellett rombolni. Amikor Pintér alezredesüket is evakuálták, ugyanezt csinálták Negageban. Megszüntették az egész rádiórendszert, mindent szét kellett rombolni, el kellett vagdosni, írógépet és minden egyebet megrongálni, iratokat elégetni. Tehát mindent. Ennek ellenére hatalmas értékek, az aggregátorok, a hihetetlen mennyiségű üzemanyag maradt ott, amit nem lehetett elhozni. De ekkor már csak ketten voltak egy brazil századossal, mivel minden nélkülözhető ember elhagyta a területet, így csak egy spanyol, egy brazil és a magyar békefenntartó maradtak ott, de ők is a tábor felszámolását végezték nagy titokban. Aztán a spanyol századost elvitték, mert lejárt az egy éves szolgálati ideje, így maradtak ketten a brazillal, aki ekkora teljesen összeomlott idegileg. Ebben az időszakban a megfigyelőknek több összeütközése is volt az UNITA embereivel, akik egyre fenyegetőbben léptek fel velük szemben. Abban a sorházban ahol az ENSZ működött, a vérengzések idején bemenekült 15 kormánykatonára, akiket csak miattuk nem lőttek agyon. Hogy ne szökhessenek el az UNITA odaköltöztette a fegyvereseit a sorház egyik üres lakásába. Ők figyelték a kormánykatonákat, meg a békefenntartókat is, nehogy azok segítsenek a

kormánykatonáknak megszökni. Pintér alezredes megkérdezte a várost uraló Gongó ezredest, hogy miért állomásoznak fegyveresek az ENSZ által ellenőrzött területen, Ő pedig azt válaszolta, hogy ő a biztonságukat akarta szavatolni, hogy ne lincseljék meg őket a fölbőszült helyi lakosok. Akiket persze Ők uszítottak a békefenntartók ellen... De azért eladható volt a szöveg. Bármit is mondtak a megfigyelők az UNITA fegyveresek ott maradtak. Történt egyszer egy alkalommal, hogy az egyik éjszaka két kormánykatonára lelépett és másnap reggel kitölt a botrány. Az ott őrködő fegyveresek jelentették Gongónak a dolgokat, de akkor még semmi nem történt. Következő reggel arra ébredtek hajnalban a békefenntartók, hogy megjelent két raj géppisztolyos katona, akik körbe vették a házat. Erre rohantak a szolgálati helyiségbe. Amikor ki akartak menni a házból, géppisztollyal hasba vágta a magyar tisztet, hogy takarodjon vissza. Ezek az UNITA katonái voltak. A két tiszt sem tudta elhagyni a házat, mindenholnan visszalökdösték őket, hogy nem mehetnek ki. Akkor a maradék 13 embert letartóztatták, majd elkísérték őket. Hogy mi történt velük, soha nem tudta meg senki.

Nem sokkal később történt, hogy meglátogatta Pintér alezredest Tujula ezredest, aki üzemanyagot és élelmet kért tőle. Le volt fogyva, látszott, hogy nagyon megverték. Csak úgy engedték el, hogy szerez a Világszervezettől valamit és visszaviszi az UNITA táborba, hogy ott eloszthassák egymás között. Helyzetét látva a magyar tiszt felvetette, hogy mi van akkor, ha megoldják valahogyan a szökését, vagy elbújtatják. Erre nemet mondott, mivel a családja – a felesége három gyereke – az UNITA kezében volt, akik nem haboztak volna kivégezni őket, ha Ő megszökik. Szóval nem volt sok választása. Mivel üzemanyag és élelmiszer is volt bőven az ENSZ bázison, Pintér alezredes mindenképp adott neki, amit csak lehetett. Nem sokkal Tujula távozása után, jött egy másik UNITA tiszt ugyanebből a táborból, de Ő annyira arrogánsan követelőzött, hogy egyszerűen elzavarták. A magyar tiszt egyik alkalommal sem kérte a brazil tisztet, hogy tolmácsoljon, mivel ekkor már ő is beszélt portugálul. Mint később kiderült ez igen nagy hiba volt, mivel a százados azt hitte, hogy ellene szervezkedik – később ezt le is írta egy jelentésben – és attól félt, hogy az életére törnek. Ezért egy alkalommal, amikor Pintér alezredes vízért ment a püspökségre, fogta az egyik autót és megszökött. Meg sem állt a misszió parancsnokságáig, ahol aztán a dezertálását azzal próbálta indokolni, hogy attól félt, hogy a magyar tiszt a saját biztonságos távozásáért cserébe eladja őt az UNITA embereinek. Leírta, hogy mennyire fenyegető volt a helyzet, mennyire félt attól, hogy megkínózhatják, esetleg kivégezhetik. Azért tartott ettől, mert esténként a brazilok is beszéltek egymással rádión és elmondták egymásnak, kit, hol és hogyan támadtak meg, löttek vagy vertek meg. Ő szuper módon bepánikolt, mert igencsak messze volt Luandától, és úgy érezte, hogy ha bajba kerül, senkire sem számíthat. Szóval megszökött, Pintér alezredes meg egyedül maradt a táborban. Ekkor felhívta a szektorparancsnokot – Forgács László ezredest –, akinek jelezte, hogy egyedül képtelen ellátni 5 ember munkáját, küldjön segítséget. Ez már 1993 januárjában volt valamikor. Ekkor helyezték át Negageba Bézi László őrnagyot, akinek a táborát akkor számolták fel. A két magyar még olyan 3 hétig működtette a táborát, amíg parancsot nem kaptak a kivonulásra.

A békefenntartók a helyiakkal továbbra is normális viszonyt ápoltak, még annak ellenére is, hogy Gongo ezredest vette át a térségben a parancsnokságot.

Szerencsére az Ő előjárója Apollo tábornok volt, akivel Balogh Ferenc századosnak sikerült nagyon jó kapcsolatot kialakítania. Egyszer még ebédre is meghívta a magyar tiszteket. Ez a tábornok azt képviselte, hogy szüntessék be az ellenségeskedést, a gyilkolást, és valahogy az ENSZ-el kapcsolatban is mértéktartóbb volt. Ugyanis ekkor a hangulat már kicsit ENSZ-ellenes volt. Több helyen került sor atrocitásra a békefenntartók ellen, de nem ebben a körzetben, mert Apolló tábornok kemény rendet tartott. Olyan büntetéseket szabott ki a saját tisztjeire, hogy döbbenetes. Az egyik nap a két magyar békefenntartó beutazott Uigeba, amikor rádió parancsot kaptak Forgács ezredestől, hogy azonnal forduljanak vissza, mert evakuálják őket, és utasítást adott a tábor felszámolására. Meg is mondta a koordinátákat, hogy kb. mikor érkezik értük a szállítógép. Ekkor a két magyar megegyezett, hogy a Negageban működő, mexikói papok által vezetett, katolikus misszió számára adják át az ENSZ felesleges eszközeit, hogy azok ne kerüljenek az UNITA kezére, illetve ne kelljen megsemmisíteni. Levonták az ENSZ zászlót, a rádió árbocot, és mindent összetörtek. A rádiókat, meg amit lehetett bepakoltak a kocsikba. Itt jött az első nagy probléma, mivel kettőjükre jutott négy jármű és egyet sem hagyhattak ott az UNITA kezében. Megbeszélték a katolikus misszióval, hogy minden élelmiszert és számukra hasznos dolgot elvihetnek, ha segítenek a kocsikat elszállítani. Az ENSZ bázis előtt álltak az UNITA fegyveresei, akik csak bámészkodtak, vigyorogtak és iszogattak. Közben, addig jöttek a kispapok targoncával, teherautóval, amijük csak volt, és mindent elvittek. A konyhát teljesen üresre takarították, ott az orruk előtt... Közben a békefenntartók bent mindent elvagdostak, mert be nem jöhettek. Aztán két kispap beszállt a két üres kocsiba és konvojban megindultak a reptér felé. Közben az UNITA emberei meg szinte teljesen lerészegedtek a sok söről, amit adtak nekik. Amikor a békefenntartók megérkeztek a katonai repülőtérre, rádiókapcsolatot teremtettek Luandával, akik jelezték, hogy kb. 1-1,5 órát fog késni az értük küldött gép. Eközben az UNITA emberei észrevették a városban, hogy ezek az ENSZ-sek négy autóval eltűntek innét. Akkor már szálíngóztak be a reptérre, jöttek oda a kocsikhoz. Ott volt a két magyar tiszt, meg a négy autó és semmi. Se szállítógép, se semmi. A rádiót akkor már visszahajtották, hogy ne legyen feltűnő. Ekkor már a lázadók egyik járőre is odaért, akik rádióztak a parancsnokságukra, ahonnan egy civil ruhás alezredest küldtek ki, hogy mit csinálnak a megfigyelők, miért mennek el? Pintér alezredest mondta, hogy ezt a parancsot kapták, és nem zárták be a tábor, tessék csak megnézni. Ott imádkoztak a magyarok, hogy ne menjen vissza a házhoz, mert akkor látja, hogy az teljesen ki van fosztva, üres minden, a hülye is látja mi történik... Elment és közben megérkezett a gép. Csinált két kört, később mondta a pilóta meg a főt lévők, hogy valahonnét még géppisztolyropogást is hallottak. Lehet, hogy valami tanyáról elkezdtek lövöldözni. Mert ilyenkor, ha helikopter jön, akkor azonnal megfordul és visszamegy. Szerencsére ez egy nagy gép volt, és leszállt, majd a legénység kidobta a rámpát. Villámgyorsan kiugrott két ember, akik a két üres autót felvitték, a magyarok pedig a másik két autót. Akkor még volt egy vita, mert ott volt két apáca, és azok ott könyörögtek, hogy vigyék el őket is, mert a lázadók nem akarták felengedni Őket a gépre. Az egyik mexikói, a másik pedig fekete volt, és az UNITA emberei egyáltalán nem akarták elengedni Őket. Pintér alezredest nem sokat tudott tenni az érdekükben, erről a gép parancsnoka döntött. Aki elzavarta a fegyvereseket és felszállította a nővéreket a gépre és már repültek is. Szerencsére a korábban említett alezredest nem érkezett vissza, így háborítatlanul elhagyhatták Negaget.

Visszavitték őket Luandába, kint a reptéren pedig már várták őket. Bevitték a négy kocsit, Pintér alezredesnek meg jelentést kellett írnia a történekekről. Közben már minden magyar felkerült a parancsnokságra, mert a veszélyeztetett táborokat mind fel kellett számolni. Akik így felkerültek, azokat vagy más missziókba küldték át, vagy a szolgálati idejük lejártáig békén hagyták őket. Az alezredest azonban kineveztek az egész misszió logisztikai főnökének, ami komoly elismerésnek számított. Ekkor azonban behívták a parancsnokságra, ahol közölték vele, hogy a Negageből elszökött brazil tiszt, különböző vádakkal – itt már gyémánt-csempészettel is megvádolta Pintért – feljelentette és vizsgálatot indítottak ellene.

A vizsgálat során az alezredesnek le kellett írnia mindent, amit tett. Szépen megfogalmazta a jelentését, amit Forgács ezredes is átnézett, jó magyar parancsnok módjára. Leadták, aztán volt egy belső vizsgálat, aminek az eredménye minden vád alól tisztázta a magyar tisztet. Sőt! A vizsgálatot végző főtisztek repatriáltatták a brazil tisztet azonnali hatállyal, méltatlan viselkedésért és hamis vádakért. Ez után született a döntés, hogy Pintér alezredes a maradék két hónapját – több más magyar megfigyelővel együtt – Mozambikban, az akkor létrehozott ONUMOS műveletben tölti le, mivel az UNAVEM-III. műveletben szolgálókat szinte mind kivonták a műveleti területéről. Először elvitték őket Namíbiába, Windhoekba, majd onnan az ENSZ külön gépével Maputoba. De ez már egy másik történet

A hazaérkezése után nem sokan érdeklődtek a kinti tapasztalatairól, sőt úgy tűnt számára, hogy abszolút nem voltak kíváncsiak arra, hogy mit tapasztalt Afrikában. Akkor ezen nagyon bosszankodott ő is, és más missziós „veteránok” is. Később azonban létrehozták a Magyar Honvédség szervezetén belül a Műveletirányító Központot, ahol az irányítisztek a missziós tapasztalattal rendelkezőket gyakran felkérték, hogy tartsanak előadásokat, osszák meg tapasztalataikat a felkészülőkkel. De ennek ellenére az Angolában szolgálók tapasztalatait senki sem dolgozta fel, azokat nem publikálták. Az alezredes szerint ezeket érdemes lenne még utólagosan is megcsinálni, mert egyre kevesebben vannak olyanok, akik ezekben a műveletekben szolgáltak.

Márkus Tamás rendőr alezredes⁴⁷⁰

Még 1996-ban, az akkor főhadnagyként dolgozó fiatal rendőrt behívatta magához az Országos Rendőr-főkapitányságon dolgozó Varga alezredes, hogy fiam, most van délelőtt 10 óra, délután 1 óráig adjál igen vagy nem választ arra, hogy akarsz-e Angolába menni 1 évre, mert 1 ember kiesett és kell valaki. Márkus fél óra múlva visszahívta, és azt mondta, hogy vállalja és megy. Ez elég nehéz döntés volt, mert épp akkor derült ki, hogy az akkor zajló atlantai Olimpia Biztosító csoportjába beválasztották. A felkészítés az annyiból állt, hogy megadtak neki egy nevet, és a XVIII. kerületi kapitányságra kellett elmennie, ahol beszélt azzal a bizonyos kollegával, aki kb. 20 percen át sorolta, hogy miért nem menne, ha a helyében lenne, meg mindenféle kígyók, pókok, malária és amúgy is örült, ha vállalja. Ez volt a felkészítése. Majd kapott egy újabb címet, hogy oda menjen el az oltásaiért,

⁴⁷⁰ Márkus Tamás rendőr alezredessel 2013. januárjában készült interjú alapján

valamint a szükséges felszerelésekért. Mivel nemrég jött vissza a szaharai misszióból, gyakorlatilag fel volt szerelve, tehát ami a különbözet volt, víztisztító, szúnyogháló, terepszínű egyenruha, néhány egyenruhát kapott. Gyakorlatilag ennyi volt a felkészítés.

Belgiumon keresztül a Sabena légitársaság egyik járatával utazott ki, úgy hogy Kinshasában megálltak tankolni, onnan pedig egyenesen Luandába. A reptéren már várt rá egy ENSZ tisztviselő, aki bevitte a központi táborba, ahol elfoglalta a szállását és szinte rögtön megkezdődött a felkészítése.

Itt más jellegű felkészítést kapott. Igen sok információt kapott az országról, a helyi viszonyokról, úthálózatról, a különböző tevékenységekről (járőrözés, vezetés, rádiózás, stb.). Sok gyakorlati tanácsot is kapott. Például, hogy bárhol járőrözik és vizelni kell, akkor nehogy eszébe jusson lemenni az útról a fákhoz, hanem a betonra (már ha volt burkolattal rendelkező út) vizeljen lefelé akár az út mellé, de azt ne hagyja el. Főleg hidak környékén eszébe ne jusson lemenni mondjuk megmosni a kezét, mert az alá van aknázva majdnem biztos. Aztán volt angol teszt is egyébiránt, amin az egyik magyar rendőr megbukott. Úgy volt egy darabig, hogy haza fogják őt küldeni, és vissza kell fizetnie még a hazautazás árát is, így akkor őt kalákába, éjjel-nappal angolból korrepetálták. Végül sikerült a vizsgája és maradhatott. Volt egy vezetési teszt is, ami gyakorlatilag annyira volt jó, hogy elindulni előre, hátra, aki megtalálta a sebességet az átment, de itt is volt bukás. A tanfolyam végén vizsgát kellett tenni, amit igen komolyan vettek. Akiknek nem sikerült, azokat hazaküldték, úgy hogy nekik kellett kifizetniük a visszautat. Az egyik kiképzőjük egy igen kemény nigériai tiszt volt, akitől mindenki rettegett. Meg is szokta, hogy mindenki tart tőle. Aztán egyszer valamiért beszólt néhány helyi fegyveresnek, akik az ajtón keresztül úgy lábon lötték, hogy mire evakuálhatták volna, elvérzett.

A tanfolyam befejezése után a magyar rendőrnek egy darabig még várnia kellett a fővárosban, ill. mivel ő volt ott gyakorlatilag a legfiatalabb, és az újonnan érkezett, az egyik legrosszabbnak számító táborba, Maquela do Zombo-ba, helyezték. A kongói határnál volt ez a település, ahol az előirt 3 hónap helyett 6 hónapot töltött el. Ennek ellenére szerencsésnek nevezhette magát, hiszen csak nekik volt a környéken téglaházuk. Igaz nem volt benne se áram, se víz, hanem a szomszédos fészerbe raktak egy generátort, és egy víztisztítót. A vizet egy szennyezett vizű folyóból hozták, amit a ház tetején álló nagy hordóba pumpáltak fel, és abból tisztálkodtak. Inni nem nagyon mertek belőle, illetve tilos volt. Volt egy ultraviolás víztisztító felszerelésük, ami óránként 1 dl-t tudott megszűrni és akkor az egész nap be volt kapcsolva. Az abból származó vizet használták, de azt is főleg csak főzésre meg teázásra. Inkább megpróbálták időnként palackozott vizet hozatni a fővárosból. A házban elég puritán körülmények között laktak, mivel még ajtó és ablak sem volt rajta...

A táboruk egyébként több száz kilométerre volt a misszió parancsnokságától, ahova csak többszöri átszállással lehetett csak utazni. Először el kellett menni, ha minden igaz Uige-ba és ott mindig el kellett tölteni 1-2 napot attól függően mikor jött a csatlakozás. Addig az ember kapott egy priccset az egyik sátorban, majd

amikor megérkezett a Cesna, utazhatott tovább. Sajnos több esetben is előfordult, hogy az emberek csomagja nem fért fel a gépre, amiből többször is komoly konfliktusok alakultak ki. Egyszer a magyar békefenntartó svéd parancsnoka 20 kiló húskonzervet hozott és ezért lemaradt valakinek az ivóvize. De mivel ő a parancsnok, megtehetette, hogy elsőbbséget biztosítson a saját csomagjának. Így azonban elég nehéz volt az utánpótlás. Volt úgy, hogy 2-3 hétig tartó trópusi vihar miatt nem volt ellátásuk, nem tudtak rendelni vizet vagy konzervet, ráadásul a dízelolaj is késett, így elég mostoha körülmények között teltek a napjaik.

Az élelmiszert a helyi piacon vettek, ahol gyakorlatilag hús nem volt. Időnként nagyon-nagyon ritkán egy-egy élő kecskét sikerült venniük, de az már sátoros ünnepnek számított. Voltak csirkék, de azok csupa csont és bőr jószágok voltak, ráadásul nem is adták el őket levágni, mivel a tojásért tartották őket. A tojások alig voltak nagyobbak, mint a magyar fürjtojások. Minden csirkén volt egy bizonyos színű masni, így mindenki tudta kié a jószág. Mivel kerítés egyáltalán nem volt, a jószágok szabadon rohantak össze-vissza, de mindenki tudta, hogy kié. Persze nem volt tanácsos őket megfogni, mert akkor a helyiek jöttek volna mindenféle bozótvagókkal. Egyszer a békefenntartók szemtanúi voltak, hogy végig ütik-verik az egész falun körbe-körbe a főtéren meg vissza az egyik csirke tolvajt, úgyhogy a csirkeszerzésnek ezt a módszerét szinte rögtön el is felejtették. Ezért csirkehúst gyakorlatilag nem is ettek. Főleg gyökerekből főzött kását készítettek, káposztát, és mindenféle gyümölcsöt ettek. Éhen senki nem maradt. Hús az nem volt, illetve néha hoztak egy-egy gazellát a vadászok, amit gyorsan megvettek, mert azoknak legalább valami hús íze volt, és nem voltak kecskeszagúak. Egyszer fel is akarta jelenteni a békefenntartókat a svéd parancsnokuk, hogy micsoda dolog az, hogy védett állatot esznek, de hát kopogott a szemük. Egyébként a helyiek a háború során szinte minden állatot kiirtottak, ezért csodának számított, hogy a békefenntartók egy járőrözés alkalmával találkoztak egy elefánttal. Máskor azért jelentette fel őket a svéd parancsnok, mert vettek egy gyöngytyúkot, ami szerinte szintén védett állat... Persze ő nem adott a saját húskonzervéből nekik, amiből szinte korlátlan utánpótlással rendelkezett... Volt paradicsom, és hagyma is. Egyszer a magyar rendőr egy helyivel beszélgetett arról, hogy mért ilyen kicsik ott a hagymák. Gyakorlatilag alig voltak nagyobbak a cseresznyénél a vöröshagymák. Ami picit nagyobb volt, az már ott óriásinak számított. Márkus azt mondta neki, hogy náluk Magyarországon van alma méretű hagyma, meg a paradicsom is, nemcsak ilyen pattanásszerű valamik. Akkor mondták, hogy ilyen nincs, meg nem hiszik el, tehát minden sokkal kisebb volt, sokkal ízetlenebb, mert helyi jellegzetességgel természetették, de nagy nehezen be lehetett őket szerezni. Volt a békefenntartók számára szokatlan, rossz ízű helyi sör, amit Zaire-ből⁴⁷¹ hoztak át, de mivel más nem volt, ráfanyalodtak.

Az állomás a helyi vezetőnek volt a háza, amit kibérelt tőle az ENSZ. Lefestették, tettek rá zsalugátereket (üveg nem volt benne) így be lehetett sötétíteni. Építettek bele angolvécét, amit a tetőn álló vizes hordóból öblítettek le. És ami a legfontosabb, hogy közel és távol csak náluk volt éjszaka fény. Így az összes bogár, csúszómászó minden ott nyüzsgött körülöttük... A környéken nem volt se tévéadás,

⁴⁷¹ A Kongói Demokratikus Köztársaság korábbi neve.

de valahonnan kaptak egy nagy képernyős Sharp tévét a házba, valamint egy videomagnót. Az egyik békefenntartónak volt egy néhány Mr. Bean kazettája, ezeket nézték minden este három hónapon át. Már a könyökükön jött ki, de nem volt más... Egyszer csak észrevették tévézés közben, hogy valami mozog a verandán, majd látták, hogy 10 ember kívülről leselkedik és velük nézik a filmet. És akkor az egyik rendőr kifordította a tévét, hogy könnyebben nézhessék. Onnantól kezdve kb. 1 hónapon át minden este ki kellett tenni a verandára a tévét, és az egész falu nálunk nézte ugyanazt a Mr. Bean-t, úgyhogy a békefenntartók voltak ott a helyi mozi.

Az állomás a határtól egy pár km-re volt, az út mellett (ami egy sima csapás volt gyakorlatilag), ahol a magyar rendőrök és társainak a fő feladatuk az illegális fegyvercsempészetet megakadályozása volt. Mivel nem volt fegyverük, ez életveszélyes tevékenység volt. Egyszer majdnem lelőtték a békefenntartók parancsnokát emiatt, ezért gyakorlatilag parancsba kapták, hogy csak fel kell jegyezniük a csempészek autójának számát, típusát, és ha volt, az azonosítóját. De kihangsúlyozták, hogy eszükbe ne jusson megállítani, elé ugrani, vagy bármi, csak jelentsenek. És akkor ők így is tettek. Általában éjszaka, amikor lefeküdtek, akkor hallották, hogy reng a föld, jönnek a csempészek. Kiszaladtak a ház elé, megszámozták a kocsikat, majd visszafeküdtek. Egyszer megtörtént, hogy a frissen kinevezett svéd parancsnokuk szépen felrángatta őket, elővette a zseblámpáját és kiállt az út elé, majd leállította az egész konvojt. Márkus könyörgött neki angolul, meg mindenféle nyelven, meg húzogatta a ruháját, hogy: ne, agyonlőnek, meghalsz.... Az egyik kocsifülkéből kiszállt egy szúrós szemű valaki, a svéd erre odarohant és felugrott a fülkébe. A magyar rendőr meg utána, hogy leszedje. A magyar tiszt alig 24 éves volt, míg a parancsnok egy idősebb, tapasztaltabb alezredes, de akkor érezte, hogy ez egy életveszélyes helyzet és lerántotta vissza az útra. Ráüvöltött, hogy most ott maradsz vagy én, öllek meg... Valahogy sikerült életben maradniuk, mivel a csempészeknek mind volt fegyvere. Volt olyan, hogy csak brahiból a békefenntartókra lőttek a bokorból. Amikor konvojban mentek valahova, hallották, hogy lövöldöznek a környéken, de semmi, nem történt. De olyan is volt, amikor valami csattant az autójukon, de nem mertek megállni, inkább mentek tovább.

A táborban alig 6-8 ember szolgált, így relatíve kis állomáshelynek számított. Kicsi volt, vegyesen voltak a rendőrök a katonákkal, akikkel mindenhova együtt mentek. Mindig katona volt a parancsnok. Először a már említett svéd tiszt, majd egy rendkívül jó humorú kenyai, aki azonban leginkább csak aludni szeretett. Néha már úgy kellett kirugdosni az ágyából, hogy jelentkezzen be rádión a parancsnokságra és menjenek már járőrözni egy kicsit. De volt jordán, bangladesi, zimbabwei és zambiai is a csapatban. A magyar rendőr velük töltött el 6 hónapot. Ez időnként azért változott, mert ha valakinek lejárt a táborban eltöltendő ideje, akkor helyette érkezett valaki más. Így került hozzájuk egy ukrán katona is. Szerencsére jól kijöttek egymással, így gyorsan ment az idő. A tábor körzetében volt egy olyan út, amelyből egy 30 km-es szakasz járható volt, ezen járőröztek rendszeresen. Ezt kb. oda-vissza 6-7 óra alatt tudták megtenni, úgy hogy naponta váltották egymást. A szolgálatban lévők ellenőrizték még a határsávban történő mozgást is, amiről szintén naponta jelentettek.

Ebben a táborban esett át Márkus főhadnagy a malárián, ami szintén egy izgalmas helyzet volt. Murphy törvényének megfelelően épp akkor tört ki egy vihar, így nem tudott érte jönni a helikopter, így az evakuációját nem lehetett megoldani. Még sosem érezte magát olyan rosszul, mint akkor. Az egyik percben az embernek semmi baja nincs, aztán egyszer csak elkezd remegni meg fázni és egy óra múlva már gyakorlatilag szinte hallucinál, legalábbis az ő esetében ez történt. Kínjában magyarul üvöltött a kollégáival, hogy értsék meg, rosszul van, hívják azonnal a mentőhelikoptert. Ők ugyan hívták, de nem jött a vihar miatt. Szerencséje volt, mivel az „Orvosok határok nélkül” szervezetnek a határ kongói oldalán található menekülttáborban, volt egy irodája, amellyel igen jó kapcsolatot alakítottak ki a békefenntartók. Rádiókapcsolatot tartottak egymással és rendszeresen átjártak egymáshoz röplabdázni. Ott volt egy kolumbiai orvos, akit sikerült elérni és ő kezdte el kezelni a magyar tisztet. Az orvos szinte semmilyen felszereléssel nem rendelkezett, és nem tudta infúzióra kötni sem, így rögtönöznie kellett. Elővett valahonnan 2 darab 2 literes pille palackot, beletett valami sókat, feloldotta és mondta, hogy ezt naponta meg kell innia, mert ha nem, akkor meghal. Akármennyire sós volt ez a lé, akármennyire is öklendezett, be kellett fognia az orrát és meginni azt a borzasztó lötytyöt. Így maradt végül is meg. Szedte mellette a kinin-tablettákat, aminek érdekes mellékhatása volt, mivel az ember alig hall, egyfolytában csöng a füle, de úgy, mintha folyamatosan csöngetnének. Egy hetes kezelést követően már nagyjából jól volt, csak egyfajta influenzaszerű gyengeség, étvágytalanság maradt vissza, amit már ki lehetett bírni.

A helyiek általában barátságosak voltak a békefenntartókkal. Volt egy Domingo nevű százados, akinek 6 felesége és ki tudja, hány gyereke volt. Alkalmanként egy-egy felesége átjött reggelente hozzájuk, és velük reggelizett, mivel nekik volt dobozos vajuk. Egy idő után gyakorlatilag az egyik hölgy ajánlatot tett, hogy a vajért cserébe ő is kedves akar lenni, de hát tudták, hogy nem csak udvariatlan, de veszélyes is lenne egy ilyen ajánlat elfogadása. Pár nappal később maga a százados hozta oda a hölgyet, és mondta, hogy a magyar tiszté lehet...

Volt egy másik esetük is. Az egyik járőrözés során találtak egy kis sárkunyhót, aminek a környékét a tulajdonos teliültette rózsákkal. Ki volt söpörve a kis homokos rész előtte, és amikor meglátta, hogy jönnek a békefenntartók, azonnal kijött, üdvözölte őket. Beinvitálta őket a házba, ahol azok már készítették a pénzt, hogy biztos valamit fog kérni a vendéglátásért. Volt egy tál rizse meg egy üveg söre, aminek a felét felajánlotta számukra, majd egy jót beszélgettek. A végén oda akarták neki adni a pénzt, amit ő visszautasított azzal, hogy ő barátként vendégelte meg a békefenntartókat. Sok ilyen emberrel találkoztak, főleg a falvakban. Tény, hogy a pénznek nem nagyon volt ott különösebben jelentősége, a gyümölcs mindenhol megtermett, minden éjszaka ittak, táncoltak, és nagyon barátságosak voltak, semmi konfliktusuk nem volt velük. Ezt bizonyítja az az eset is, amikor a tábor közelébe lévő ENSZ által használt leszállópálya közepére, az egyik helyi házat épített. Egy héttel korábban még repülőgép szállt le oda, amit a magyar rendőr és a társai biztosítottak, így döbbenetes volt látni, hogy a pálya közepén egy ház áll... Akkor odahívták az összekötő tisztet, akin keresztül tárgyalást kezdtek a tulajdonossal. Kiderült, hogy ez az úr úgy gondolta, hogy itt ilyen szép sima a terep, és nem kell kiirtani machetával a bozótot, ezért odaépítette a házát. Eszébe se jutott, hogy a pár

száz méter hosszú csík esetleg valami más célt szolgálhat. Végül elnézést kért és közös erővel hárman, bakancsral szétrugdosták a házát és az építőanyagokat odébb dobták. Addig a repülőgép kicsit körözött a leszállóhely fölött, majd aztán sikeresen landolt.

Márkus főhadnagynak rendőrként is volt néhány érdekes esete. Például az egyik faluba bementek egy IFA-val a másik falunak a férfitagjai, majd az összes nőt elrabolták. Ezután a település férfijai utánuk mentek és visszarabolták őket. Ez után Márkuséknak ki kellett vizsgálnia, hogy tulajdonképpen mi is történt. De volt egy érdekes emberölés nyomozásuk is. Ekkor egy, a világtól elzárt településre kellett menniük. A tábortól alig 20 km-t tudtak megtenni, majd aztán tutajjal és gyalog tettek meg még legalább ennyit mire eljutottak abba a faluba, ahol történt az a bűneset, amit ki kellett vizsgálniuk. Volt ott egy kislány, akinek valamilyen gyógyíthatatlan betegsége lehetett, és a helyi sámán próbálta meggyógyítani. A lány a kezelés ellenére meghalt, és a helyiek ezért a sámánt hibáztatták, és nemes egyszerűséggel agyonverték. Tanút persze a rendőrök egyet sem találtak, és végül úgy tudták meg, hogy tényleg meghalt, hogy a helyi temetőben találtak egy frissen kapart sírt, ahová 1 darab mankót és egy cipőt dobtak oda. Mivel tudták, hogy a sámán féllábú, rájöttek, hogy őt ásták el a bosszúszomjas helyiek. Igazából nem a nyomozás, hanem a megfigyelés volt a feladatuk. Azon a környéken nem is nagyon volt helyi nyomozó hatóság, nem is nagyon találkoztak ott rendőrökkel.

A hat hónapos szolgálati idejének lejártá után, a magyar rendőr ideiglenesen az ország középső részére került egy neve nincs táborba, egy tó mellé, ahol egy ukrán rendőrrel szolgált. Innen vezényelték át Namíbe városába, ahol a korábbiakhoz képest szinte luxus körülmények között töltötte el a maradék 5 hónapját. Ez a tábor már „A” kategóriás volt, a tengerpart mellett. A rendőrállomás voltaképpen egy medencés villa volt. A medence ugyan nem volt feltöltve, de jó körülmények voltak. Ez egy nagyobb kikötőváros volt, ahol minden nap friss halat, húst és más korábban nélkülözött termékeket vásárolhatott.

Namíbe korábban az ország egyik legjobban kiépített üdülőhelye volt, ahol sugárutak, villák, diszkók, aranyhomokos part, és minden más is volt, csak éppen lerobbanva. Úgy ahogy azt a portugálok a 30 évvel korábbi kivonulásukkor ott hagyták. Például az egyik 2x2 sávú úton kinőtt egy nagy fa, de látszott, hogy ez egy gyönyörű szép üdülőváros volt egykor. A korábbi állomáshelye után, ahol még áram sem volt, csak sárkányhók a magyar rendőr úgy érezte, hogy megfogta az Isten lábát.

Az ENSZ rendőreinek elsősorban a kikötőbe érkező hajókat és azok szállítmányát kellett ellenőrizniük, szűrőpróbaszerűen egy-két konténert kinyitottak, illetve itt is közös járőröket hajtottak végre a katonákkal Huambóba és a Lusakai szerződés betartatását felügyelték. A helyiekkel itt is nagyon jó kapcsolatot alakítottak ki, hasonlóképpen, mint északon Maquila környékén, annak ellenére, hogy ott az UNITA, itt pedig a FAA, azaz a kormányerők felügyelték a területet. Ez azonban nem mindenhol volt így.

A biztonsági helyzet akkoriban igen változó volt. A fővárosban ott nagyon kemény dolgok is történtek. Bevett szokás volt, hogy az ENSZ-es autóknak a szélvédőit pántokkal hegesztették le, mivel ha egy közlekedési lámpánál megállt valaki, azonnal ott termett, egy 10-20 fős tinédzserből álló csoport, akik lerohanták a békefenntartókat, pénz kunyeráltak, nyitogatták az ajtókat, és amíg azok velük foglalkoztak, addig valamelyikük hátul kipattintotta a gumicsíkot és elszaladt a szélvédővel. Ez rendszeres volt. Amikor Márkus főhadnagy megérkezett, akkor kérdezte is, hogy mért van az összes autónak lehegesztve az ablaka ilyen kis pántokkal, akkor azt válaszolták, hogy hamarosan megtudja. De amúgy is veszélyes volt leállni piros lámpánál. Ha valahol valami dolguk volt a fővárosban, vagy nagyobb településen, a megérkezésük után odarohant vagy 30-40 gyerek, akik közül a legnagyobbat, legerősebbet ki kellett választani, adni neki pénzt és akkor távol tartotta a többieket. Ha ezt nem tették volna meg, akkor az autót pillanatok alatt szétlopták volna. Meg hát rengeteg végtag nélküli, aknarobbanásban megsérült, kéz-, láb nélküli ember, akik a városban az utak mentén koldultak, alkalmanként pedig loptak is. Borzasztó volt. Egy többszáz-ezres nyomornegyed vette körül Luandát, ahol az ENSZ autóit rendszeresen kirabolták. Sokszor nem is az ottani gyerekek, vagy útonállóak, hanem a helyi rendőrök fosztogattak. Luandában több helyen is voltak ellenőrző-áteresztő pontok, ahol elvileg az ENSZ-nek szabad áthaladása lett volna, de a gyakorlatban főleg este, amikor tudták, hogy a békefenntartók is tilosban járnak, mert mentek volna ők is kicsit bulizni, meg kikapcsolódni, akkor azonnal megállították a gépjárműveiket. Ilyenkor 5-10 dollárt muszáj volt nekik odaadnunk, mert ha nem tették, egyszerűen fegyverrel vették el a pénzünket. Ezért bárhova mentek az ENSZ rendőrök, előtte összegyűjtötték azt a pénzt, amit a helyi rendfenntartóknak szántak, és amikor megállították őket, már rögtön adták ki az ablakon, amit ők tisztelegve fogadtak. Olyan is előfordult, aminek a magyar békefenntartó is a tanúja volt, hogy az angolai rendőrök nem egyszer összekülönböztek a katonákkal, és szabályos tűzharcot folytattak egymással. Egyszer egy disco előtt voltak szemtanúi egy ilyen esetnek. Egy fegyveres katona valaki barátnőjét el akarta vinni táncolni, de az nem engedte, így a katona a diszkó közepén lábon lőtte.

Vidéken azért más volt a helyzet, ott a helyiek ismerték a békefenntartókat, akik mindennap strandpapucsban mentek a piacra, köszöntek az embereknek. Ott senkinek eszébe sem jutott volna őket megtámadni. Tudták, hogy nincs pénzük, mivel sose vittek magukkal nagy összeget, ami volt, az csak a napi ellátásukat fedezte. Erre azért volt szükség, mert egy évvel korábban, amikor az UNITA felrúgta a béke megállapodást, nagyon sok békefenntartót raboltak ki a lázadók. Akkor egy ideig fel is függesztették az ENSZ misszió (UNAVEM-II-) működését az országba.

Amikor Márkus főhadnagynak lejárt a szolgálati ideje, leadta a kinti felszereléseit, majd felrakták őt egy ENSZ-járatra, ami levitte Johannesburg-ba és onnan Lufthansa egyik járatával utazott Frankfurtba, majd haza Budapestre. Itthon nem igazán tudtak vele, illetve az afrikai tapasztalataival mit kezdeni, így átjelentkezett a Pest megyei Rendőrkapitányságra egy másik beosztásba, amit kisebb-nagyobb megszakításokkal azóta is betölt.

Ugyan a rendőrség nem használta fel a fiatal tiszt afrikai tapasztalatait, de ő igen. Ugyanis pályázott utána más misszióba, és ott jól jöttek az angolai tapasztalatai. Illetve olyan szempontból felhasználta, hogy a BM Nemzetközi Oktatási Központban rendszeresen hívták előadónak, hogy tartson előadást a misszióba küldendő rendőrök számára. Különböző prezentációkat készített a missziókkal kapcsolatosan, főként büntetőjogi, rendőri és polgári együttműködési, valamint a munkavégzéshez szükséges, hasznos információkkal.

Makay Viktor alezredes⁴⁷²

1992-ben – akkor még századosként – az egri 24. Bornemissza Gergely Felderítő Zászlóalj állományában szolgált, ahonnan áthelyezték a szolnoki gyorsreagálású zászlóaljhoz. A személyi beszélgetést a ceglédi hadtestparancsnokságon folytatták le vele, ezért oda kellett várakoznia Budapesten, így bement a pályaudvar közelében található Honvédelmi Minisztériumba. Ott találkozott Szabó László ezredessel, akivel korábban együtt szolgált az iraki ENSZ misszióban. Akkor ő felelt az ENSZ missziókért, így volt lehetősége a missziókba kiküldendő személyére javaslatot tenni. Az ezredes rövid beszélgetést követően felkínálta Makay századosnak egy újabb külszolgálat lehetőségét Angolában. A parancsnoki beleegyezés után a Zrínyi Miklós Katona Akadémiára vezényelték, egy háromhetes tanfolyamon készítették fel a misszióba tervezetteket, ahol a Külügyminisztérium és a Katonai Felderítő Hivatal munkatársai alapos, szinte minden részletre kiterjedő felkészítést szerveztek, valamint jogi, egészségügyi és minimális szaknyelvi ismeretekkel is felvértezték őket. A felszerelésük az akkori magyar viszonyokhoz képest jónak nevezhető volt, de közülük jó pár alkalmatlan volt a kinti feladatokra.

A felkészítés után a százados⁴⁷³ 1992 decemberében utazott ki az ENSZ angolai missziójába – UNAVEM-II. –, ahol az ottani felkészítést követően a mucussoi táborba került, amely az ország dél-keleti részén, az angolai, namíbiai és zambiai hármashatár közelében, az Okavango folyó mellett található. A táborban egy másik békefenntartó katonával közösen ellenőrizték a határforgalmat, illetve a jelenlétükkel próbálták korlátozni a csempészek munkáját. A mavingai szektor parancsnoka egy kanadai ezredes, Cameron Ross volt, akit később felkérték, hogy állítson fel egy kis szakértői csoportot, amely az ugandai-ruandai határőrizeti

⁴⁷² Makay Viktor alezredessel 2011 novemberében készített interjú alapján

⁴⁷³ Makay Viktor ekkor valójában még mindig csak főhadnagyi rendfokozattal bírt, de az 1990-es évek elején olyan kevés ember beszélt még angolul, illetve volt képes békefenntartó műveletben dolgozni, hogy sokszor alacsonyabb rendfokozatú embereket magasabb beosztásba volt kénytelen helyezni a Magyar Honvédség. Ezt úgy oldották meg, hogy a misszió időtartalmára ideiglenesen „előléptették” a kint betöltendő rendfokozatba (mission rank) az oda kiküldött katonákat, majd a szolgálatuk lejártá után visszakerültek az eredeti beosztásukba és rendfokozatukba. Fordított helyzet (magasabb rendfokozatú katona kint kisebb rendfokozatban szolgált) sokkal ritkábban fordult elő. Ennek a gyakorlatnak a 90-es évek végén vetettek véget, mivel ez akkorra túlhaladottá vált, hisz már elegendő létszámban jelentkeztek missziókba az angol nyelvet jól beszélők.

misszió előkészítő törzseként – UNOMUR – a misszió felállításáért felelt.⁴⁷⁴ A szakértőket az akkori angolai misszió állományából választották ki, és csak a legjobb képességű békefenntartók kerülhettek bele. Ebbe a szakértői csoportba jelölték ki a magyar tisztet is.

1993. január elején Angolában eszkalálódott a helyzet, ugyanis a választásokat elvesztő, így ellenzékben került Sawimbi úgy döntött, hogy visszamegy a bozótba, és újra kezdi a harcot a kormányzat ellen. Így az UNITA megszegte a korábbi tűzszüneti megállapodást. Ez nemcsak a kormányerők elleni támadásokat jelentette, hanem a békefenntartók táborai is tűz alá kerültek, mivel Sawimbi választási csalással vádolta az ENSZ-et, és nem kívánatos személyekké nyilvánította az UNITA által ellenőrzött területen lévő ENSZ katonai megfigyelőket. A Világszervezetnek ekkor közel 70 tábora és megfigyelőpontja – Team Site – működött Angolában, amelyből rövid időn belül csak 5 (a kormány által ellenőrzött területen) maradt működőképes, a többiből elűdözték a békefenntartókat. Makay százados is ekkor kényszerült elhagyni a felszámolásra kerülő mucusoi tábor, majd átkerült a Luandában található ENSZ parancsnokságra. A tábor elhagyása, sajnos, nem olyanra sikeredett, mint ahogy a békefenntartók tervezték. Már a konfliktus újbóli kirobbanása előtt is több helyen érezhető volt a feszültség, de a békefenntartók és az UNITA fegyveresei között szívélyes viszony állt fenn, gyakran találkoztak egymással, kölcsönösen megtisztelték egymás rendezvényeit, és gyakran segítettek a másik félnek, ha gondja adódott. Így volt ez a mucusoi táborban is, ezért is érte az ott szolgálókat meglepetésként az UNITA fegyvereseinek és a helyi lakosságnak velük szembeni ellenségesége. A mucusoi UNITA fegyveresei korábban, ha vadászni mentek, mindig adtak az általuk elejtett vadakból a békefenntartóknak is, ők pedig tisztított ivóvízzel, cigarettával és elektromos áram biztosításával viszonozták a szívességet. Ezért is volt furcsa számukra a lakosság hangulatának gyors változása.

Az egyik nap több száz feldühödött helyi jelent meg, akik a tábor körül lévő kerítést kezdték rángatni, majd közáport zúdítottak a békefenntartókra, ami elől azok a sátrakba menekültek, de ott sem voltak biztonságban, mivel a tömeg a kerítést ledöntve elfoglalta a tábor.⁴⁷⁵ Látható volt, hogy a „békés” tüntetőket a felfegyverzett UNITA katonák irányították, akik maguk tevőlegesen is részt vállaltak a tábor megszállásából. A megfigyelők a tábor elhagyva csak saját, személyes tárgyaikat vihették el, minden más felszerelést – sátrak, aggregátorok, járművek, rádiók stb. – a helyszínen kellett hagyniuk. Ekkor történt az, hogy az egyik lázadó fegyveres puskatussal megütötte a magyar tiszt veséjét, mivel az szerinte túl lassan haladt a kimenekítésükre küldött helikopter felé. Máshol is történtek hasonló atrocitások, például Lubangóban, ahol Hornyacsek Ferenc százados is szolgált. Ott az UNITA fegyveresek rálöttek a békefenntartókra, de

⁴⁷⁴ Az ezredesről és az általa végzett munkáról említést tesz a ruandai mészárlásról írt könyvében (Shake Hands with the Devil: The Failure of Humanity in Rwanda) a ruandai missziót (UNAMIR) vezető kanadai tábornok, Roméo Dallaire altábornagy is.

⁴⁷⁵ Mivel az UNAVEM egy klasszikus katonai megfigyelői misszió volt, az ott szolgálók semmilyen fegyverrel nem rendelkeztek, az ő biztonságukat csak a szembenálló felekkel kötött szerződések szavatolták.

végül nem történt komolyabb sérülés. Az, hogy a helyzet nem durvult el jobban, főként a békefenntartók higgadságának volt köszönhető.

Miután a táborok nagy részét az ENSZ kiürítette, a katonák többsége a luandai parancsnokságra került, ahol azonban a feltételek nem voltak alkalmasak a jelentősen megnövekedett létszámú állomány megfelelő ellátására, így csökkentették azt. A „fölslegessé váltakat” Windhoekba, Namíbia fővárosába evakuálták, ahol 2-3 hetet töltöttek, majd egy részüket véglegesen kivonták, vagy átcsoportosították őket más missziókba. Ekkor került át az ENSZ mozambiki missziójába Varjú Gusztáv, Katona István és több más magyar katona is.⁴⁷⁶ A létszámcsoökkentés során Magyarországra nem küldtek vissza senkit, kivéve azt a tisztet, aki maláriával fertőződött meg, és gyógyulása a vártnál sokkal lassúbb volt.⁴⁷⁷

Néhány magyar katonatiszt, mint például Forgács László ezredes, Nyári Dezső őrnagy, Hornyacsek Ferenc százados, Kranczizki József százados, illetve Makay százados azonban maradhattak az angolai misszióban. A századost először Lubangó mellé vezényelték egy Namibe nevezetű kis tengerparti városkába. Ekkor keresete meg őt Ross ezredes, aki felajánlott számára egy szakértői beosztást az ENSZ Ugandai-Ruandai Megfigyelő Misszióját (UNOMUR) előkészítő törzsben, amit rövid gondolkodás után el is fogadott.

Az új misszióba való átvezényléshez Magyarországnak is hozzá kellett járulnia, de mivel az áttelepülés összes költségét az ENSZ fizette, a Honvédség nem támasztott akadályt, hanem engedélyezte a százados új misszióba történő áthelyezését. A magyar tiszt 1993 áprilisában hagyta el Angolát, majd több mint négy hónapot töltött Ugandában, az UNOMUR műveletben, ahol még találkozott az őt váltó magyar katonákkal, majd visszavezényelték az angolai műveletbe, ahol a maradék három hónapos szolgálati idejét eltöltötte. Az ugandai tapasztalatait a későbbi törzsmunkában jól tudta hasznosítani, hiszen az UNAVEM-II. parancsnokságán ügyeletes tisztként felügyelte a misszió táboraiiban és szektoraiban dolgozó ügyeletes tisztek munkáját. Ekkor találkozott kint egy Balmazújvárosból származó magyar hölgygel, aki egy angolai katonához ment feleségül, majd a konfliktus kirobbanásakor már nem tudott hazajutni. A többi magyar katonával együtt, amiben csak tudták, segítették, majd sikerült megoldást találniuk arra, hogy a hölgy és az ott született gyermekei hazatelepülhessenek Magyarországra. Egyébként

⁴⁷⁶ Papp István később alezredesként a Magyar Honvédség egyik legtapasztaltabb békefenntartója lett, akit egy nem kellőképpen átgondolt átszervezéskor korengedménnyel nyugdíjba küldtek. Ezután az EU felkérésére majd 2 évet szolgált Kongóban, ahol a biztonsági szektor reformjában vett részt, majd az ENSZ kérésére Nepálban vállalt beosztást, ahonnan Darfurba küldték át, ahol a lefegyverzési csoport parancsnokhelyetteseként dolgozott. Itt rabolták el, majd egy meg nem nevezett összegért később szabadon bocsátották. Jelenleg Haitin dolgozik a Világszervezet missziójában. Egyébként az ENSZ nagyon szívesen alkalmaz nyugdíjas magyar katonákat, mivel azoknak rendkívül jó híre van a missziókban.

⁴⁷⁷ Viszonylag kevés magyar katona tartózkodott még akkor kint, az előírt 1 évnek csak a kisebb részét töltötték le, így mindegyik vállalta a további szolgálatot az ENSZ más afrikai missziójában. Ebből a misszióból csak egészségügyi okok miatt repatriáltak (valamilyen okból kifolyólag korábban fejezi be egy adott személy a missziót) tisztet, fegyelmi okokból nem. Egyébként a magyar kontingens tagjai a legfegyelmeltebbek közé tartoztak, ez részben a gondos kiválasztásnak is köszönhető.

Angolában több olyan katona és politikus volt, aki korábban magyar felsőoktatási intézményben végzett, jó páran még magyarul is folyékonyan beszéltek.

A századosnak a szolgálata során a legnagyobb gondot a hazaitól eltérő körülmények okozták, az egészséges víz hiánya, az ételmezés monotonosága, a különböző trópusi betegségek, az UNITA és a többi fegyveres frakciók banditái, a fel nem szedett aknák, a különböző mérges pókok, skorpiók és kígyók. Egyszer Ugandában véletlen autóbalesetet is szenvedett, amikor a kanadai kollégája elvesztette uralmát a járóautó fölött, amely lecsúszott az úton, majd többször megpördülve a tetején állt meg, miközben letaroltak egy kisebb kukoricást is. A kukoricaföld tulajdonosa eleinte tájékozott, de végül megegyeztek vele, és egy róla készített fénykép átadásával megúszták az ENSZ missziókban gyakori kártérítési pereket.

Nagy élmény volt számára még, hogy láthatta a Viktória-tavat és a Nilus forrásvidékét, ahova magyarok akkoriban csak nagyon ritkán juthattak el, de természetesen Angolában eljutott olyan szép helyekre is, mint a világhírű Okavango-delta.

Hazaérkezése után az angolai tapasztalatait nem igazán használták fel, hiszen a legtöbb ember azt sem tudta, Afrika melyik részén teljesített szolgálatot. Az akkori átszervezések időszakában nem ez volt a legfontosabb az itthoniak számára. Természetesen a későbbi beosztásaiban sikeresen kamatoztatta az Angolában megszerzett ismereteit.

Forgács László mérnök ezredes⁴⁷⁸

1992-ben merült fel annak a lehetősége az ENSZ New York-i parancsnokságán, a Békeművelési Igazgatóságon, hogy Magyarország küldhet egy ezredesi rendfokozatú katonát, régióparancsnoknak Angolába. Akkoriban csak Forgács ezredes felelt meg a Világszervezet által támasztott követelményeknek, így őt jelölték a beosztásba. Angolára nem kapott speciális felkészítést, mivel úgy ítélték meg az előjárói, hogy a korábbi misszióban megszerzett tapasztalatai miatt nem szükséges egy újabb békefenntartó tanfolyamon részt vennie. Így hát megkapta az oltásait, a felszerelését és várta a kiutazási parancsot. Persze ez nem jelentette azt, hogy nem próbált megtudni minél többet Angoláról, illetve az ott folyó műveletekről.

A tervek szerint dél-keleti régió parancsnoka lett volna Mavingában. Hat szektor volt akkor Angolában, és 1993-ban eléggé erősen folytak a harcok, zavaros volt a helyzet, senki sem tudta mire számíthatnak a békefenntartók. A minisztérium képviselői elbúcsúztatták a kiutazó 10 magyar békefenntartót Ferihegyen – köztük Forgács ezredest is – és azzal bízatták őket, hogy olyan kint a helyzet, hogy bármi megtörténhet. Ekkor már voltak kint magyar békefenntartók, bár komolyabb beosztást egyikük sem töltött be, lévén, hogy őrnagy és századosi rendfokozatban szolgáltak. Mint később kiderült, ezért is volt jó egy ezredest kiküldeni, mert Forgács ezredes a beosztására és a rendfokozatára tekintettel, sokkal több mindent

⁴⁷⁸ Forgács László nyugállományú ezredessel 2012 májusában készített interjú alapján

tudott elintézni a magyar katonáknak, mint korábban bárki. Amikor Luandába érkezett, a kint lévő bajtársai közölték, hogy a helyzet változott, Mavingát evakuálni kellett, az állomány pedig Luandában van. Ekkor a Luanda-i (északi) régió parancsnoki beosztását ajánlották fel a magyar főtiszt számára.

Ekkor már folytak a harcok, ugyanis az UNITA vezetője Sawimbi felkelt a tárgyalóasztaltól, és újra kezdte a harcot. Az UNITA annyira sikeres volt, elfoglalták az ország majdnem 80 %-át. Akkor a „kakasoknak” jól ment; ugyanis a kakas volt a jelképük, ezért a békefenntartók csak kakasoknak hívták őket. A harcok következményeként az ENSZ kivonta katonai megfigyelőinek nagy részét Angola különböző részeiből és tulajdonképpen csak jelentéktelen erők voltak a különböző körzetekben, főként a parancsnokságokon. Szektorok, megfigyelő őrök nem, ezeket már mind evakuálták. Így lett Forgács ezredes 1993. január végén az Északi régió parancsnoka. Tulajdonképpen nagyon furcsa feladata volt, mert ahogy a harcok erősödtek, és a Sawimbiék egyre több helyet foglaltak el, úgyhogy az északi katonai körzetet is szinte teljes egészében evakuálni kellett. Talán két kisebb táborban maradtak kint katonai megfigyelők. Nagyon érdekes volt az evakuálás is, amit az ENSZ által bérelt (akkor még szovjet/orosz személyzet által üzemeltetett) MI 8-as és MI 17-es helikopterekkel hajtottak végre, mivel ekkor már az utak alapvetően a harcok miatt járhatatlanok voltak. Helikopterrel kellett menteni a legtöbb helyen, ki kellett dolgozni az evakuálás rendjét. Legfontosabb az volt, hogy a titkos anyagokat, rádiót, egyebeket meg kellett semmisíteni, és amit lehet, elhozni helikopterrel. Az orosz pilóták kijelentették, hogy ők csak akkor hajlandók repülni, ha egy magyar katonatiszt megy velük, mert a magyar katonatisztek tudtak angolul is és oroszul is. Ilyenkor a pilóták leszálltak keresztútban is. Volt olyan, hogy leszálltak egy helyre, és az ottani csoport parancsnoka berohant a helikopterbe és ott bújt el. A magyar katonatiszteknek kellett elvégezni mindazt, amit ennek a parancsnoknak kellett volna, úgy hogy közben az UNITA fegyveresei már lövöldöztek a környéken. Hát ez volt a helyzet, effektíve evakuálták a régió katonai ellenőreit, habár továbbra is fenntartották – lehetőségeik szerint – az ENSZ jelenlétét ebben a körzetben. Ebben az időben egyébként több atrocitás is érte a békefenntartókat, köztük a magyarokat is. Volt olyan, akire rálöttek, vagy akit puskatussal „siettetek”, hogy gyorsabban szálljon fel a kimentésére küldött helikopterbe. Szerencsére senki sem szerzett komolyabb sérülést. Aztán később megnyugodott minden.

Az ezredes által vezetett szektorhoz tartozott a szakadár Cabinda – amely egy olajban gazdag beékelődése volt Angolának Kongó és Zaire között – tartomány is, ahol éppen egy magyar őrnagy volt az ottani ENSZ bázis parancsnoka. Egyszer Forgács ezredes kapott tőle egy üzenetet, hogy elraboltak egy jordániai katonatisztet. Ennyi volt a szöveg, amit a rádióján el tudott küldeni. Szinte rögtön kitört a pánik, hiszen azt sem tudták, hogy mi van, hol és hogyan történt az esemény, csak a nevét ismerték a békefenntartónak. Rögtön megindult a keresés, de a kiküldött járőrök nem találtak semmit, még a kocsija is eltűnt. Kiderült, hogy a biztonsági előírásokat megszegve egyedül ment ki, egy az amerikaiak által üzemeltetett üzletbe vásárolni, útközben megállították és elrabolták. Az ezredes utasította az őröt, hogy minden erővel kutassák, és mivel ő volt a régióparancsnok, rögtön Cabindába repült egy helikopterrel. Mire megérkezett, megtalálták a kocsiját, úgy 50 m-re az úttól egy bokorban volt elrejtve, de se vérnyom, se más az elrablásra utaló nyom nem volt. A

kocsijában lévő rádió működött, de a saját, hordozható rádiója nem volt meg. Mit lehetett akkor tenni?! Elkezdték tárgyalni a kormány és a hadsereg ottani képviselőivel, akik azt állították, hogy a jordániai tiszt a barátnőjéhez ment és majd előkerül. Néhány angolai alkalmazottnak azonban volt titkos összeköttetése a Cabindában működő egyéb szervezetekkel, így ők megpróbálták további értesítéseket szerezni. Ezek az angolaiak azt mondták, hogy ez egy igen szennyes ügylet. Le akarták jártni az ENSZ-et, hogy ez a nőjével volt, feltartóztatták, elzavarták... szóval minden volt. Forgács ezredes kérdezte, hogy mi van a tiszttel, de senki sem tudott használható információt adni. Közben a magyar főtiszt számára megszerveztek egy titkos találkozót egy ott lévő pappal, aki a cabindai lázadók összekötője volt. Titokban pár katonatiszttel elment a paphoz, aki megígérte, ha tud valamit, közli velük. Ennyiben maradtak, így a békefenntartók visszarepültek Luandába. Közben a környező országokkal – Zaire, Kongó, stb. – az ENSZ felvette a kapcsolatot. Pár napig semmi nem történt, nem tudták, mi van a katonatiszttel. Egyszer csak, az ötödik napon, a kinshasai ENSZ rezidens jelentette, hogy megvan a kapcsolat, az egyik cabindai mozgalom tagjai rabolták el a jordán megfigyelőt, akik azt követelik, hogy egy magas rangú ENSZ alkalmazott menjen velük tárgyalni. Hát a legmagasabb rangú személy a missziót vezető Margaret Anstee volt, akit azonban féltek elengedni. Hát akkor ki menjen tárgyalni velük? Menjen a katonai régió parancsnoka. Így ment el Forgács ezredes Kinshasába. Egy nappal előbb bejelentették a repülési és tárgyalási szándékukat a zairei hatóságoknak, majd odarepültek. Átrepülték a határt, és mondták a zairei repülésirányítók, hogy nincs ugyan repülési engedélyük, de folytassák az útjukat, nem lövik le őket... Amikor odaértek Kinshasa fölé, ahol nem kaptak leszállási engedélyt és majd egy órán át köröztek. Közben a repülésirányítók megkérdezték franciául, hogy mennyi üzemanyaguk van. Hát, mondja a kapitány csak annyi van, hogy le tudjunk szállni. Erre azt mondták, jó, akkor szálljanak le. A leszállás után azonnal letartóztatták a küldöttséget. Bevitték Forgács ezredest egy VIP váróba, elvették az útlevelet és bezárták. „De hát – mondja -, arról volt szó, hogy jövünk tárgyalni ezzel és ezzel... Önök ismerik, Kinshasában van a főhadiszállásuk.” „Mi minderről semmit sem tudunk.” A pilóták nagyon rendesek voltak, mert rádión visszaszóltak Luandába, hogy baj van, intézkedjenek. Ez öt óra után meg is történt. Addig a VIP váróban ücsörgött az ezredes. Alapvetően nem volt semmi probléma. A légkondicionáló működött, üdítőt szolgáltak fel, de ennivalót, azt már nem adtak. Aztán egyszer csak meglátott egy kocsit, amin fűrtökben lógtak a fegyveres katonák, rendőrök, majd egy meglehetősen kövér sötét-bőrű ember nyitott be a szobába és a magyar főtisztet kereste. Kiderült, hogy ő Kinshasa rendőrfőnöke, aki elvette a küldöttség útleveleit és csak úgy engedte el őket tárgyalni, hogy meg ne szökjenek... Az ezredes hamarosan találkozott a cabindai ellenállási mozgalom katonai szárnyának vezetőjével, és az elfogott békefenntartóval kapcsolatos kérdéseket tett fel számára. Ő azonban politikai nyilatkozatot adott, illetve követelte, hogy az ultimátumukat juttassák el a főtítkárnak különleges megbízottjának. Ígérte, hogy ennek ellenébe szabadon bocsátják a jordán tisztet. Ez azonban nem történt meg, mivel a katonai szárny összeveszett a politikai szárnyal, így a tiszt fogságban maradt. Ekkor másodszor is odautazott a magyar főtiszt, de már volt engedélye, leszállhatott, és megbeszélte, hogy hol adják át a jordán katonatisztet. Ez a harmadik hét vége felé volt. Ehhez hozzátartozik még az, hogy Cabindában nem ez volt az első, s talán nem is az utolsó emberrablás. A legrövidebb emberrablás hat hónap volt, és egy millió

dollár váltságdíjat kaptak a fogolyért... Forgács ezredes nem ígért egy fillért sem, mégis három hét után kiszabadította a katonatisztet. Egy követelésük volt a lázadóknak, hogy Cabindában és ne Kinshasában tarthassanak nemzetközi sajtótájékoztatót. Ebbe a Világszervezet is beleegyezett, ezért a fogoly békefenntartót Bomában, egy határ menti településen adták át, ahol a helyi reptéren a békefenntartóké volt az egyetlen repülőgép. Vittek magukkal orvost, sajtótisztet, bementek a városba, majd onnan ki a dzsungel szélén álló sörgyárba. Ott adták át a századost, aki zokogva borult az ezredes nyakába. Végre megvizsgálta az orvos, hát amilyen egzotikus betegség létezik Afrikába, azt mind megkapta... Később kiderült, hogy maláriája, hasmenése volt és más egyéb betegség is, sőt, a füléből valami szárlábút szedett ki az orvos. Ezután a békefenntartók Kinshasába mentek, ahol a felszabadítási front egy nemzetközi sajtótájékoztatót tartott Cabinda felszabadításáról. Erre a nemzetközi sajtó képviselői irtózatosan letolták őket, hogy nem lehet emberrablással szabadságot kikényszeríteni. Felkérték a századost, hogy nyilatkozzon, majd az ezredest is – mint a körzet parancsnokát –, végül utána visszamehettek a békefenntartók Angolába. A jordán tisztnek felajánlották, hogy evakuálják. De erre végül nem került sor, mivel a misszió kórházában a brazil orvosok meggyógyították. Forgács ezredes meglepetésére, úgy egy hónappal később, kapott egy köszönőlevelet, amit maga a jordán király írt neki

A magyar főtiszt ekkor már 6 hónapja szolgált Angolában, amikor felajánlották, hogy legyen a misszió törzsfőnöke. Igen ám, de a korábbi törzsfőnök, egy indiai ezredes mindent megtett, hogy maradhasson, így az ENSZ parancsnokságáról felvetették, hogy mi lenne, ha Forgács Ugandába menne az előkészítő csoport parancsnokának, mert ott fel akarnak állítani egy új missziót. Ezt végül egy kanadai alezredes és Makay Viktor magyar százados állították fel. Ekkor az ezredes kapott egy telefont New Yorkból, hogy mi lenne, ha Mali fővárosába, Bamakóba menne, az ENSZ különmegbízottjának katonai tanácsadójaként, mert a libériai béketárgyalások előrehaladott állapotban vannak. Mondta, semmi probléma nincs, hiszen teljes egy évig az ENSZ rendelkezik vele, mondhatni a Magyar Honvédség kikölcsönözte az ENSZ-nek. Végül a tárgyalások Genfben zajlottak, ahol a magyar főtiszt az ENSZ különmegbízottjának, Sir Trevor Gordon-Sommers katonai tanácsadójaként vett részt, majd a tárgyalások befejezése után visszatért Angolába. Nem sokkal később átvezényelték Libériába, ahol az ottani ENSZ békeművelet (UNOMIL) első számú katonai vezetője, majd törzsfőnöke lett. Amikor lejárt a szolgálati ideje 1993 karácsonykor elhagyta Libériát és hazatért Magyarországra. Ezután vállalt még egy missziót Grúziában, majd ennek befejezése után, 1995. szeptember elsejével nyugdíjba helyezték.

Ekkor megkereste az ENSZ Békeműveleti Igazgatósága, hogy az öt misszióban összegyűjtött tapasztalatait írja meg nekik. Örömmel mondott igent, majd kiutazott New Yorkba, ahol megírta „az ENSZ katonai megfigyelők együttműködése a helyi békefenntartó erőkkel” című 52 oldalas tanulmányt, ami igen fontos oktatási anyag a mai napig is. Hat hónapig dolgozott kint az ENSZ parancsnokságon, majd utána felajánlották, hogy a békefenntartó műveletek egyikében szívesen alkalmaznák, hiszen ezredesi rendfokozattal ment nyugdíjba, és 5 ENSZ misszióban vett részt, ami igen jelentős tapasztalatot jelentett, valamint angolul és oroszul folyékonyan beszélt. A Világszervezet képviselői az UNAVEM-III. misszió logisztikai ellátásért

felelős főnöki posztot ajánlották fel számára Angolában. Erre igent mondott, így kinevezték a Logisztikai Ellátó Részleg vezetőjének, ami az UNAVEM-III. Központi Logisztikai Főnökségnek az egyik részlege volt. Gyakorlatilag az ő részlege látta el egész Angolát, az ENSZ csapatokat is, meg az angolai menekülteket is különböző felszerelésekkel, eszközökkel. Az angolai szerződésének lejárta után a hágai OPCW – Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons – szervezetének lett hadműveleti főnöke, majd pedig a főellenőre, ahol az angolai tapasztalatait sikeresen felhasználta.

Surányi Péter rendőr őrnagy⁴⁷⁹

1996-97. között még tiszthelyettesként került ki Angolába, ahova önként jelentkezett. A pályázatának beadása után behívták egy angol írásbeli, illetve szóbeli felmérésre a Rendőrtiszti Főiskolára. Ezen sikeresen megfelelt, így tovább küldték egy teljes körű orvosi kivizsgálásra a BM kórházba. Mivel ott is megfelelt, kiválasztották az Angolába induló állományba, és hamarosan megkezdődött a felkészítése, amit az ORFK bázisán hajtottak végre 1 hét időtartamban. Itt olyan rendőrök tartottak előadást, akik már maguk is szolgáltak Angolában, vagy Mozambikban, mivel a rendőri vezetés a használható tudás átadását tartotta a tanfolyam legfontosabb céljának. A sikeres vizsgát követően a kiutazásra tervezett rendőrök megkapták a felszerelésünket. Az őrnagy visszaemlékezése szerint az ORFK szerelte föl őket, az akkori színvonalnak megfelelően mindazokkal a felszerelésekkel és ruházati anyagokkal, amely szükséges volt a missziós feladatok sikeres végrehajtásához. Az angolai misszióknak az volt a sajátossága, hogy az ellátás igen nehézkes volt, központi ellátás csak a fővárosban működött. Tehát tulajdonképpen érdemes volt tartós élelmiszereket pl. leves por, rizs, konzervek, stb. a békefenntartóknak magukkal vinni. Éppen ezért a rendőrök felszerelésének 60 vagy 70%-a az élelmiszer volt, illetve a többi ruházati felszerelés. A ruháik egyébként igen jó színvonalúak voltak, kaptak rendőrségi, illetve egy speciális dzsungel mintázatú gyakorlóöltözetet, de vittek köznapi egyenruhákat is. Bár azok mivel műszálas anyagból készültek, nem igazán feleltek meg az afrikai körülményeknek. Ezért, ha csak tehették, gyakorlóöltözetben teljesítették a szolgálatot. Miután felvették a felszerelést, majdnem egy hónapig várakoztak, mire megkapták az indulási parancsot. Egyébként az akkori váltásban hat rendőr utazott ki.

A csoport tagjai 1996. január 29-én, először Budapestről repültek Maléval Brüsszelbe, majd onnan egy Sabena járáttal mentek Kinshasába, majd onnan tovább Angolába. Luandába a repülőtérén már fogadta őket a misszió egyik személyügyi tisztje, aki megtartotta a számukra az első eligazítást, majd elvitték őket egy átmeneti szállásra, ahol kipakoltak és másnap megkezdtek az egy héten keresztül tartó célfelkészítést. Ez bizonyos szempontból sokkal specifikusabb volt, mint a hazai, mert teljes egészében csak Angolára fókuszált. Sokkal több konkrétumot megkaptak arról, hogy mi a terület, mi a munkájuk, mire kell vigyázni, stb. és a végén volt egy vizsga, illetve nyelvi felmérés is. Akkor még ugyanis a Magyarországon letett angol nyelvvizsgákat nem fogadta el az ENSZ.

⁴⁷⁹ Surányi Péter nyugállományú rendőr őrnaggyal 2013 februárjában készült interjú alapján

Tulajdonképpen a magyar békefenntartók a hét lezárásaként csinálták meg a nyelvi felmérést, ahol magnón kellett több szituációt hallgatni és az alapján kellett kitölteni a tesztet, illetve írni egy esszét. Ezután jelentést kellett leírniuk, majd rádión forgalmazni. Talán ez volt a legnehezebb nekik, mivel akkor a felkészítés során ezt a terület nem kapott akkora hangsúlyt, mint manapság. A gépjármű vezetési vizsgával egyiküknek sem volt gondja, hisz itthon is elég sokat vezettek. Pedig ijesztgették őket, hogy a misszió gépjármű főnöke, egy egyiptomi civil alkalmazott folyamatosan buktatja meg a vizsgán az embereket, akiket ezután haza repatriáltak. A rossz nyelvek szerint volt olyan nemzeti kontingens, akiknek a felét megbuktatta... Valamilyen szinten érthető volt, mivel sok ázsiai és afrikai tiszt életveszélyesen vezetett, mivel nagyon sok afrikai és ázsiai országban az embereknek nincsen gépjárműjük, tehát nem tanulnak meg vezetni. A tiszteknek, akiknek meg lenne rá lehetősége saját tiszti szolgájuk van, aki egyben sofőr is, így ők sem tanulnak meg vezetni. A magyarok közül gépjármű vezetési probléma miatt egy honvéd őrnagyot, egy rendőrt pedig bizonyos fegyelmi okok miatt repatriáltak. De ez a magyar kontingens létszámához képest elenyésző számnak tekinthető.

Tulajdonképpen a vizsga nem volt bonyolult, tehát akkor még azért látszott szintén a misszióban is, hogy ez afrikai misszió. Ha egy missziót afrikai vagy ázsiai vezetők irányítanak általában az összes ilyen vizsga, szabály, egy kicsit lazább, mint az európai, vagy észak-amerikai személyek által vezetett műveletekben. Ebben a misszióban az összes vezető Ázsiából vagy Afrikából érkezett, ami azért úgy látszott a szervezetségen és a mentalitáson. Ezt nem negatívumként értette a magyar őrnagy, de szerinte tudomásul kell venni a kulturális és egyéb különbségeket, amelyek egy misszióban mindig megjelennek a munkavégzés során. Tehát ilyen szempontból nem volt nagyon bonyolult a gépjárművezetés, a magyar rendőröknek semmilyen problémája nem volt, mert Angolában is ugyanaz a közlekedés rendje – baloldali –, mint Magyarországon.

A sikeres vizsga után a magyar rendőrök az ENSZ előírásainak megfelelően más és más táborba kerültek, de nem egy napon utaztak, hanem eltérő időpontokban. Így, mint a hét kicsi indián, minden nap ugye eltűnt egyikük, akit a teljes, még meglévő csapat kísért az ismeretlenbe, mert különben szó szerint az ismeretlenbe mentek. Az utazás hajnalban történt és az utána következő reggelinél már eggyel kevesebben ültek az asztalnál... Surányi zászlós maradt utoljára, őt már senki sem búcsúztatta. Az első beosztását Menongueban, egy tartományi székhelyen található rendőrkapitányságon kapta. Ez a város Angola dél-keleti részén – több ezer kilométerre a fővárostól – található, ami olyan két és félóra repülőút volt C130-assal, úgyhogy Lubangoban megálltak üzemanyagot vételezni. Ez is egy sajátossága volt az akkori misszióknak, mivel a közlekedés nem történhetett gépjárművel, mert a biztonsági helyzet annyira instabil volt, hogy az ENSZ gépjárműveit is sorozatban támadás érte, illetve ekkor újultak ki a harcok a kormányerők és az UNITA között. Az utak állapotáról, meg jobb nem is beszélni. Aszfaltozott út szinte nem is volt, a földutak meg az esős időszakban teljességgel járhatatlanná váltak. A másik komoly problémát az aknamezők jelentették. A misszió vezetői azt állították, hogy 30 millió akna van szétszórva Angola különböző részein, azaz abban az időben Kambodzsa után ez volt a világon a második legveszélyesebb területe akna szempontjából. És a polgárháború miatt a hidak és az utak majd 80-90 %-át tönkre

tették, felrobbantották. Senki sem tudta, hogy hol vannak az aknák, aknamezők, mert ezekről térképet nem csináltak, közben az évtizedekig tartó polgárháború alatt folyamatosan hozták létre az újabb aknamezőket. Ezért tulajdonképpen majdnem, hogy azt lehetett mondani, tilos volt a közúton közlekedni. Ezért a táborok és a régió központok között helikopterrel, míg a régióközpontok, illetve a misszió parancsnoksága között nagyobb légi szállítóeszközökkel közlekedtek a békefenntartók. Alkalmanként azonban rákényszerültek, hogy gépjárművekkel közlekedjenek, de nem ez volt a jellemző. Azonban volt olyan tábor, ahova csak helikopterrel mehettek mivel épp egy aknamező közepén volt. Ott leszállt a helikopter és letette az ott szolgálókat, vagy akiknek dolga volt ott, majd elrepültek. Ezekben a táborokban a katonák és a rendőrök együtt éltek és dolgoztak. Mivel Surányi zászlós a régióközpontban szolgált – itt sokkal több katona, rendőr élt együtt, illetve a városon kívül volt az ő fegyveres biztosításukat ellátó bangladesi zászlóalj tábora is –, a környéket amennyire lehetett megtisztították az aknáktól. De persze ennek ellenére történtek halálos kimenetelű robbanások. A város környékén megvoltak a kijelölt járőrútvonalak, melyeken járőrözhetek, de ezeken is fordult elő, hogy aknát találtak. Szóval a helikopterek használatának volt létjogosultsága, nem csak úri passzióból repkedtek...

A Menongue-i kapitányságon az ott szolgáló békefenntartók elég sokrétű tevékenységet folytattak. A kormányerők rendőrségével és az UNITA fegyvereseivel is együtt kellett működniük. Abban az időben ugyanis a kormányerők uralták a régióközpontokat, a nagyobb városokat, viszont az UNITA felügyelte a vidéki területeket, a dzsungelt, a szavannát, meg mindent. Ezért a városon kívül az UNITA saját ellenőrző-áteresztő pontokat hozott létre, így a városba csak azok jöhettek be – vagy hagyhatták azt el – akiknek ezt Ők engedélyezték. A városban természetesen a kormányerők ellenőriztek mindent. A tűzszüneti megállapodás ezt a kényes helyzetet konzerválta és az volt a Világszervezet megfigyelőinek a feladata, hogy ennek a status quonak, a tűzszünetnek a fenntartását ellenőrizték. Ebbe bele tartozott a mindennapi járőrözés a főbb közlekedési útvonalakon. Bár a járőrözés az általában egy békeműveletben a katonák feladata, de ebben az esetben ebbe a munkába a rendőröket is belevonták. Ilyenkor próbálták ellenőrizni, hogy az ellenőrző pontokon tényleg át lehet-e jutni, nincsen-e valamilyen fegyveres konfliktus, stb. Ha bármilyen bűnügy történt, például egy gyakori gyilkosság, akkor elméletileg a helyi erőkkel az ENSZ rendőrei is részt vettek a vizsgálatban, hogy ne követhessenek el szabálytalanságokat, vagy legyenek részre hajlók. De ez nem azt jelenti, hogy őket bevonták a nyomozásba, hanem hogy megfigyelték a helyi rendőrök munkáját, majd jelentették a saját parancsnoki láncolatukon keresztül az ENSZ felé, törvényesen dolgoztak, vagy sem. Aztán rendszeresen látogatták a börtönöket, figyelve, hogy az emberi jogokat mennyire tartják be és próbálták ellenőrizni a rendőröknek a munkáját, tehát a kormányerők munkáját. Ez volt a fő feladatuk.

A börtönlátogatások úgy működtek, hogy az ENSZ által delegált rendőrparancsnok – ebben az esetben egy uruguayi rendőr alezredes – a helyi rendőrfőnökkel megegyezett, hogy időről időre az ENSZ rendőrök szeretnék meglátogatni a városi börtönt, ahol ellenőrzik a körülményeket, valamint beszélnek a rabokkal a körülményeik, az elhelyezésükkel kapcsolatosan, valamint

meggyőződnek arról, hogy az élelmezésük biztosított-e. Azaz megpróbáltak valamiféle emberi körülményeket biztosítani a fogva tartottaknak. Plusz, hogyha nem volt jogerős ítélet – ami többségében nem volt –, akkor pedig a kiszabadításukra tettek erőfeszítéseket. Volt olyan, hogy kihoztak a börtönből egy olyan embert, aki már négy éve ott raboskodott, de mindenféle ítélet nélkül. Voltaképpen senki sem tudta mért van bent, csak bent tartották. Azt se tudták és az úriember azt se tudta jóformán már megmondani, hogy melyik faluból és honnan érkezett. Úgyhogy nagy kutatómunka után megtalálták a családot, akik aztán haza tudták vinni a börtönből. A börtönökben és a fogdáknak szó szerint afrikai viszonyok voltak! Szinte semmi nem volt, sőt a raboknak maguknak kellett az élelmezésüket megoldani. Ugyanis nem volt központi ellátás, ezért az elítéltek családtagjainak kellett behordania a napi élelmet. Ezért, ha nem volt családtagjuk, akkor majdnem, hogy halálra voltak ítélve a rabok a börtönben. A másik dolog, ami megdöbbentette a magyar rendőrt, a börtönöknek a műszaki állapota. Olyan szintű épületekben tartották a foglyokat, ami életveszélyes volt. De ezt csak akkor tudja bárki is megérteni, ha kimegy és a saját szemével látja. Azt, hogy a rabokkal kegyetlenkedtek-e az őrök nem tudták megállapítani, mivel a rabok nem mondták el, hogy bántották-e őket vagy sem. Külsérelmi nyomokat pedig nem igazán láttak rajtuk. Az biztos, hogy nagyon alultápláltak voltak és nagyon le voltak egészségügyileg romolva, de hogy kegyetlenkedések voltak-e, senki sem tudta biztosan.

Több érdekes szituáció is történt a misszió során, mivel Angolában akkoriban a jog és a törvény eléggé furcsa módon működött. Papíron voltak törvények, de azok csak portugál nyelven voltak elérhetőek Surányi zászlós és a kollégái számára. Ahhoz hogy értelmezhessék, mindig tolmács kellett. Ezért is volt, hogy a misszió rádiósai mind portugál nyelvterületről érkezett katonák, vagy rendőrök voltak. Rajtuk keresztül tudtak a rendőrök kommunikálni bármelyik csoporttal. Sajnos nehezítette a dolgukat, hogy közülük nagyon sokan még alapszinten is, alig beszéltek angolul, így bizony előfordult, hogy félre fordítottak dolgokat. Az pedig egy ilyen helyzetben életveszélyes tud lenni. Azonban a rádiósok nagy segítséget jelentettek Surányi zászlósnek, amikor a többi magyar rendőrrel vagy katonával akart kapcsolatba lépni. Ekkor bement a rádiószobába, ahol megírta az elküldendő – magyar nyelvű – üzenetet, majd az ott ülő katona legépelte szó szerint azt és továbbította a címzett táborába. Azon a helyen, mondjuk Luandában, minden nemzetnek megvolt a saját fakkja, ahová berakták ezeket az üzeneteket. Tulajdonképpen így tudtak kommunikálni egymással, mivel a táborok között – a nagy távolságok miatt – nem minden esetben működött a rádió, telefon. Szóval ez a rendszer egyfajta kezdetleges e-mailként működött.

A magyar rendőr különböző bűncselekmények kivizsgálásában is részt vett. Ez a klasszikus rendőri munka volt, mint amit itthon is végzett, csak jobb feltételekkel. Az ENSZ rendőrök elsősorban a misszióban történt eseteket – például az egyik katona sátrából elloptak valamit, vagy gyorsajtáson értek valakit, esetleg alkoholos állapotban lépett szolgálatba, stb. – vizsgálták ki. Aztán a vizsgálatról, ugyanúgy, mint Magyarországon jegyzőkönyvet kellett készíteni, majd azt el kellett küldeni a központba. Szerencsére Surányi zászlós régiójában csak kisebb súlyú bűncselekmények történtek, mivel az ilyen szempontból nyugodt, csöndes területnek

számított. Azt is hozzá kell tenni, hogy tulajdonképpen a körülmények se voltak túl jók ahhoz, hogy tisztességes nyomozásokat folytathassanak le. Ennek ellenére minden tőlük telhetőt megtettek azért, hogy ezeket az ügyeket megnyugtatóan vizsgálják, majd zárják le. A helyi rendőrök által végzett munkát is megfigyelték, illetve adtak számukra – természetesen, csak ha igényelték – szakmai tanácsokat is. Ezért folyamatosan látogatták a rendőrőrsöket, ahol találkoztak a rendőri vezetőkkel, értekezleteket tartottak, ahol megismerhették a helyi rendőröket és azok is a Világszervezet rendőreit. A magyar rendőr néha úgy érezte, hogy Angolában abban az időben inkább a jelenlétük volt fontos, nem pedig a munkájuk milyensége. Voltaképpen a jelenlétükkel őrizték a törékeny békét, egyfajta villámhárítóként funkcionáltak a kormányerők és az UNITA fegyveresei között.

Az angolai rendőrök kedvelték a külföldi rendőröket, mivel akkoriban ott a Világszervezet békefenntartóinak komoly elismertsége volt. Az emberek tudták, hogy ők a békének a záloga és már helyiek is elfáradtak az évtizedekig tartó háborúskodásban. Talán ennek is volt köszönhető, hogy az ENSZ rendőreivel szemben sosem ragadtatta magát az egyik fél se atrocitásra. Amikor kint voltak a területen, a helyi lakosok kimutatták feléjük a szeretetüket, és olyan örömmel fogadták őket, mint a gyerekek. Surányi zászlóst, mint magyart kimondottan kedvelték, mivel nagyon sok angolai a szocializmus idejében Magyarországon tanult és jó részük úgy tekintett a magyarokra mintha egy családból, tehát egy táborból valók lennének. Ezzel persze nem kérdőjeleződött meg a magyarok semlegessége. Se a rendőröket, se pedig a katonákat nem vádolták meg ilyesmivel. Az azért érdekes volt, hogy amikor meglátták a magyar címet a magyar rendőr vállán, rögtön oroszul kezdtek vele beszélni, mert emlékeztek rá, hogy a szocialista érában az orosz volt a „világnyelv”. Néhány magyar élt Luandában és voltak olyan angolaiak is, akik magyarul is értettek. Luandában Surányi zászlós találkozott egy olyan férfival, aki egyszerűen csak megszólalt magyarul, hogy „szervusz” és teljes folyékonyan beszélt magyarul mindenféléről. A magyar rendőr az elején fel se fogta, hogy magyarul beszélnek hozzá, annyira meglepődött. Aztán ugye kiderült, hogy az angolai 5 évet tanult Magyarországon.

Surányi zászlós szerint az általa megismert missziók közül itt voltak a legrosszabb munka és szálláskörülmények. Az elhelyezés elég változatos és különböző volt. Voltak, akik sátorban, kalyibában, vagy éppen faházban, esetleg konténerben, de olyanok is, akik öcsillagos szállodában laktak. Ez attól függött, ki milyen területen, kinek a fennhatósága alatt szolgált. A misszióban három kategória létezett, a nagyon rossz – „A” kategória –, ahol az emberek sátrakban, fűkunyókban éltek, távol a civilizációtól, sokszor életveszélyes körülmények között. A közepesen rosszban – „B” kategória – már sátrak, és faházak között lehetett választani, valamivel könnyebb volt az ott szolgálók élete is, de még mindig keményen kellett dolgozni a napi létfenntartásért. A jó helyeken – „C” kategória – konténerekben és szállodákban laktak az emberek – főként nagy városokban – ahol vásárlási, étkezési és egyéb lehetőségek klasszisokkal jobbak voltak, mint az előzőekben említett táborokban. Hivatalosan hathavonta rotálták az embereket, de ennek ellenére bizonyos, jó összeköttetéssel bíró emberek akár az egész egy éves szolgálatukat „A” kategóriás helyen töltötték le, míg mások kevésbé jón. A magyar rendőr jól járt, mivel rögtön egy „C” kategóriás helyre – tartományi székhely –

került, ahol azonban a békefenntartók egy sátorban laktak. Surányi olyan sátorban lakott, hogy pl. még a cipzárt se lehetett lehúzni rajta, rendkívül gyorsan felmelegedett és léghőmérséklet az nem volt... A felszerelés, amit kapott, az egy vaságy, egy vasszék, meg volt egy közös vasasztal a másikkal, mert kettesével laktak egy sátorban. És néhány helyen, aki tudott beszerezni magának, annak volt gáztűzhelye bent, aki nem, az próbált valakitől kuncsorogni, vagy bekönyörögte magát valamelyik csoporthoz főzni.

„Nagyon fontos volt, hogy be tudjál csatlakozni egy főzőközösségbe, mivel mindenki önellátó módon oldotta meg az étellemezését.”- jegyzi meg a vele készített interjúban Surányi Péter. Mert hogyha valaki be tudott csatlakozni, akkor viszonylag jó ellátást tudott magának biztosítani, ha nem, akkor egyedül kellett mindent beszerezni, tárolni, majd megfőzni. Csatában pedig tényleg lényegesen könnyebb volt. Épp ezért volt egy fontos szabály az UNAVEM műveletben. Minden nemzetből egynek legalább a misszió parancsnokságán kellett szolgálnia, és neki kutyakötelessége volt a misszióban szolgáló társainak az ügyes-bajos dolgát elrendezni, mivel Luandában mindent meg lehetett vásárolni, míg vidéken szinte semmit. Ezért, hogyha kellett a táborokban lent lévőeknek étellemezés, palackozott víz, cigaretta vagy bármi, a fővárosban lévőnek be kellett szereznie, majd leküldeni az aktuális repülőjáratral. Egyszóval a fent szolgáló egyfajta logisztikai utánpótlást biztosított a saját nemzetéhez tartozó békefenntartóknak. A legtöbb helyen az ENSZ emberei kútvizet ittak, de több olyan tábor is volt, ahol nem volt kút, ezeken a helyeken a megfigyelők a folyókból, vagy patakokból hozták a vizet. Abból volt a fürdővíz, és az ivóvíz is. Aki azonban ezt nem volt hajlandó meginni, azok palackozott vizet vásároltak maguknak, ha volt rá módjuk. Az ENSZ hivatalosan csak a szállást fizette, de olyan módon, hogy az bicskanyitogató volt. Ugyanis a békefenntartók napidíja úgy volt számfejtve, hogy 72 dollárt kaptak kézhez, az eredetileg nekik járó 120 dollárból, mivel az ENSZ biztosította a szállást részükre. Csak hát nem mindegy, hogy valaki sátorban él a tűző napon, a kollegája meg az meg az óceán parton található ötszintes szállodában, ugyanezért a 48 dollárért. Ezt sokan nehezményezték, de senkinek sem volt érdeke változtatni ezen a rendszeren, főleg nem azoknak, akik szállodában és nem tábori körülmények között laktak. Étkezést ellenben nem biztosított az ENSZ ebben a misszióban, azt mindenkinek magának kellett megoldania. A vidéken szolgálóknak talán ez volt az egyik legnagyobb kihívás. Ezért hozták létre a főzőközösségeket. Surányi zászlós az uruguayi katonai megfigyelőkhöz, illetve az uruguayi rendőr alezredek által létrehozott csoporthoz csatlakozott. Minden nap másnak kellett főzni az egész csapatra. Összegyűjtötték a hétre szükséges pénzt, majd együtt elmentek beszerezni a nyersanyagokat, majd a megbeszélés szerint főzték meg azokat. Így egy ember főzött tíz emberre, miközben azok dolgoztak, de ez azt jelentette, hogy utána 10 napig mások főztek, ő pedig intézhette a dolgait. Hihetetlen leleményességre volt szükség a vásárláskor, mivel nagyon kevés dolog volt elérhető a számukra. A piacon zöldség és gyümölcs ritkán volt, de az is inkább egy-két félé, illetve édes krumpli, cukornád, lejárt halszerv. Kukoricát, búzát, babot leginkább akkor tudtak vásárolni, amikor a FAO-nak beérkezett a génkezelt, illetve különböző csíráztalanított szállítmánya, bár eredetileg ezeket nem étellemezésként, hanem vetőmagként küldték. De az emberek inkább megették, hogy ne haljanak éhen... Meg hát azért voltak „nagykereskedők” akik olcsón felvásárolták a parasztoktól az

adományba kapott vetőmagot és drága pénzért eladták a helyi piacokon. Aztán ami még néha föltűnt, az a sütőtök volt. Honnan került elő azt nem tudni, de hogy a békefenntartók nagyon sokat ettek belőle az bizonyos.. Ebből a korlátozott nyersanyag készletből olyan kombinációkat kreáltak, hogy egyszerűen hihetetlen.

Surányi zászlós nem igazán tudott főzni, de nekem is főzni kellett valamit. Szerencsére egyszer sem akarták fölakasztani, vagy megölni a „kreációim” miatt. Nem azért mert nagyobb vagy erősebb lett volna a társainál, de alapvetően a többiek is ilyen cipőben jártak, tehát mindenki megpróbálta a legjobbat kihozni a kapott nyersanyagokból. Volt, ami jobban sikerült, volt, ami meg nem, de mindent meettek volna még a vasszeget is, mert állandóan éhesek voltak. Ami tényleg nagyon finom volt, és minden nap tudtak frissen venni, az a kenyér. Azt ott sütötték a nyílt tűzön, fatüzelésű kemenceszerűségben és minden reggel érkezett az árus, egy hatalmas, ronda nyolonzsákkal, ami tele volt friss finom, meleg kenyérrel. Na, ebből jól be tudtak lakni. Másnapra azonban már ehetetlen volt.

Húshoz csak nagyon ritkán jutottak hozzá. Alkalmanként csirkét és kecskét tudtak enni. Ha például megvettek egy csirkét, akkor az még csirkének nézett ki – ugye még amikor toll volt rajta –, aztán mikor megpucolták akkor már csak galamb méretű lett. Még a csirkék se voltak jól ellátottak... ezt pedig elosztani igazságosan 10 ember között... Aztán voltak olyanok, akik vadásztak, vagy halásztak a helyiek segítségével. Ez a magyar rendőröknek nem igazán sikerült, mivel Menongue környékén szinte minden állatot kiirtottak az éhezők. Amíg Surányi zászlós ott szolgált egyetlen állatot sem látott. Akkor úgy gondolta, hogy Afrikában nincs is állat... Aztán mondták a helyi rendőrök, hogy elmenekültek az állatok a háború miatt, sokat a helyiek vadásztak le és legalább annyi fölrobbant az aknamezőkön. Mivel a környék tele volt aknával, így érthető volt, miért nem láttak állatokat. Annyira komoly volt a helyzet, hogy csak a betonúton lehetett közlekedni. Nem térhettek le se jobbra, se balra, mert az út melletti területeket mind elaknásították. A gyakori robbanásos balesetek meg gondoskodtak róla, hogy a békefenntartók ne feledkezzenek meg az aknaveszélyről...

Az aknamentesítést a Világszervezet és több más civil szervezet is végezte. Az angolai misszióban is voltak tűzszerészek, de azok csak a megfigyelőket veszélyeztető aknákkal, fel nem robbant lövedékekkel foglalkoztak. A többi területet főként civil szervezetek kezdték el az aknáktól mentesíteni. Ezek között az egyik legnagyobb csoportot, a dél-afrikaiak alkották, akik a helyiek közül is többeket kiképeztek. A helyi aknamentesítők kevésbé voltak gyakorlottak ezért csak a nemzetközi felügyelete alatt dolgozhattak, ennek ellenére nagyon sokan felrobbantak közülük. A veszély ellenére állandóan volt utánpótlás az üressé váló helyekre, mivel az angolaiak akkor 150 dollárt kaptak havonta ezért a munkáért. Igaz, használható védőfelszerelést nem igazán biztosítottak nekik, ezért is volt ez a munka lutri. Persze az aknamentesítés sem volt mindig tökéletes. Volt olyan, hogy a dél-afrikaiak aknamentesítettek egy utat, amit aztán megnyitottak. Másnap mentek volna tovább azon az úton, amit ők aknamentesítettek és a szállítójárművükkel rá mentek egy harckocsi aknára, úgyhogy az egész csapat ott veszett. Hasonló eset történt egy uruguayi tiszttel, aki már az UNAVEM II műveletben is szolgált, majd visszament UNAVEM III. műveletbe, ahol az aknamentesítők közé került

parancsnokként. Kimentek területre, ahol éppen aknamentesítést végeztek és rálépett egy aknára, ami letépte a lábát. Egy hétig sem szolgált a misszióban. Rengeteg ilyen baleset volt. Úgyhogy ott ezt nagyon beleverték az emberbe, hogy a legfontosabb a biztonsági rendszabályok betartása. Soha ne szállj ki az autóból, ha pisilned kell, akkor az autóban pisiljél, ne lépjél le, ne tolass le az útról, egyszóval semmit ne csinálj! A magyar rendőrnek négy hónap után lehetősége volt Namíbiába utazni egy holland kollégájával 10 napra. Ez az afrikai ország akkoriban a béke szigete volt, és sok békefenntartó utazott oda regenerálódni a szabadsága ideje alatt. Ők is elutaztak Windhoekba, ahonnan a repülőtérrel taxival mentek be a városba. Nézett kifelé a taxiból és gyönyörködött az ottani hegyekben és arra gondolt, milyen jó lenne sétálni ott. Megkérdezte úgy kapásból – nem is gondolkozott – hogy itt lehet-e sétálni a hegyek között? Ekkor a taxis meg rá nézett, hogy ki ez a hülye? Honnan jött? Mondta, hogy Angolából jött. Erre bólintott, hogy most már mindent ért. Mondta, hogy itt oda megy, ahová csak akar. Itt nincs akna. De annyira beleivódott az emberbe, a sok biztonsági szabály, hogy nem tudta csak úgy elfelejteni. Például elmentek az Etosha parkba kempingezni. A holland tiszt főzött, ő meg elindult tüzelőt szedni. Elment a tábor határáig, ahol át kellett bújni egy drótkerítés alatt. Átbújt és megindult a fák felé, amikor egyszer csak lemerevedett. Először nem tudta most miért állt meg, meg minden. Majd utána rájött, hogy aha, ott a fa, eddig volt biztonsági zónában, mert eddig volt a tábor. Most odamehet, vagy nem mehet oda? Tehát annyira beléje ivódott az emberbe ez, hogy hiába tudta ésszel, hogy biztonságos területen van Namíbiában, hogy itt nincs akna, stb.. Abban a pillanatban, hogy elhagyta a tábort – a biztonsági zónát – onnantól kezdve megszólalt benne a vészcsengő. Olyan nehezen ment ki a fáért, mintha szülnie kellett volna... Amikor visszaért a tűzifával, föllélegezett, hogy sikerült baleset nélkül megúsznia, aztán röhögött saját magán.

A misszióban az aknákon kívül több más biztonsági kockázat is volt. Például a különbözőféle trópusi betegségek, mint például a malária. Nagyon sokan megbetegedtek benne, és néhány embert annyira későn tudtak evakuálni a területről, hogy azok szó szerint haldokoltak. Több békefenntartó is meghalt malária miatt a misszióban. Szerencsére Surányi zászlós nem betegedett meg, de több magyar katona és rendőr is elkapta. A malária megelőzésére még itthon kaptak Lariamot, de arról minden orvos mást és mást mondott. Igazából nem tudták, hogy érdemes-e beszélni, vagy nem érdemes. Így mindenki magában eldöntötte, hogy szedi, vagy nem szedi. A gyógyszereszedésen kívül volt néhány dolog, amivel a malária kockázatát csökkenteni lehetett. Például napnyugta hosszú ujjú ruhát kellett viselni, a fedetlen részekre pedig szúnyogriasztót kenni. Plusz, amit ott tanult meg a magyar rendőr – ilyen szempontból ez jó afrikai tapasztalat –, hogy a szúnyoghálót, azt hogy kell kezelni. A szúnyoghálót ugyanis mindig maga alá kell gyűrni, mert ha nem gyűri maga alá, akkor a szúnyog fölmászik az oldalán és bemegy hozzá. Ezért is tartottak elemlámpát a párnájuk alatt. Amikor először mentek lefeküdni, akkor kívülről megnézték a hálót, majd lefeküdtek és maguk alá gyömösölték. Mielőtt elaludtak, akkor még belülről végig kellett világítani a szúnyoghálót, mert alá is bemászhatott a szúnyog. A magyar rendőr járt úgy, hogy kívülről megnézte a hálót, majd azt mondta, hogy tiszta, nincs szúnyog. Amikor befeküdt az ágyba és maga alá gyömösölte a hálót, végigzeblámpázta, akkor talált nem is egyszer szúnyogot, amit szinte azonnal kivégezett. Ez a szúnyogkeresés egyfajta rituálé volt, egy olyan

rituálé, amit mindennap be kellett tartani. Egyébként a szúnyogháló használata kötelező volt, főleg amikor kint, területen élt, dolgozott. Volt egy magyar katonai megfigyelő, aki a fővárosban élt folyamatosan, de az utolsó két hónapjára leküldték vidékre. Surányi akkor oda is akarta neki adni az ő szúnyoghálóját, és mondta neki, hogy vigye le, mert nagyon hasznos lesz. Nem neki nem kell, hozzászókkott már a klímához... Lement a táborba és 10 napon belül evakuálni kellett. 10 kilót fogyott mire maláriával fertőzötten fölhozták a parancsnokságra.

A misszió elején a magyar rendőr még szedte a Lariamot, de mivel látta, hogy azokba is becsap a ménkö, akik gyógyszert szedtek, ezért abbahagyta azt. Helyette inkább a megelőzésre fektetett hangsúlyt, figyelt magára, illetve alkalmanként ivott egy kis töményt, hogy kipucolja a bensőjét. Magyarországon a felkészítés során mondták az orvosok, hogy a trópusi éghajlatot nem fehér embernek találták ki. Ezért javasolták, hogy minden étkezés előtt, fertőtlenítsenek a békefenntartók valamilyen égetett szesszel, így elkerülhetik a különböző gyomorbántalmakat, meg fertőzéseket. Szerencsére Angola keresztény ország, így sikerült alkoholt vásárolniuk, igaz nem mindenhol, hiszen a dzsungel közepén nincs italbolt. Persze a malária mellett mindenféle bélfertőzést is sikerült összeszedniük, éppen ezért az étkezésre is nagyon oda kellett figyelniük, azaz mindent meg kellett főzni. De hát a víz is problémás volt, mivel tiszta, iható vizet sehol sem találtak. Ezért ami volt, azt maguknak kellett szűrni. A magyar rendőrök is kaptak rengeteg fertőtlenítő tablettát, vittek szénzsűrős víztisztítót az egységcsomagjukban. Aztán nagyon kellett figyelniük a természetes vizekben – de leginkább az állóvizekben – történő fürdésre, a bilharzia és egyéb trópusi nyaláncságok miatt. Egy ilyen fürdőzés életre szóló betegséget hozhat! Sokan úgy gondolták, hogy a gyorsabb folyású folyókban lehet fürdeni, mert ott ezek a baktériumok, élősködők nem igazán jellemzőek. Ugyanakkor viszont a folyókban krokodilok éltek, akik szintén nem szerették a fürdőző békefenntartókat, illetve ha igen, abban nem volt sok köszönet.

Az egyik holland rendőr éppen befejezte a misszióját és készült haza, amikor a barátaival lementek az egyik folyó partjára fürdeni. A többiek a part közelében lubickoltak, Ő azonban beúszott a folyó közepére, amikor elkapta egy krokodil. Ez egy igen érdekes eset volt, mivel nem egy tipikus krokodiltámadás volt, amikor az állat megragadja és lehúzza a mélybe az áldozatát, aki megfullad. Ebben az esetben a srác törzsét egyszerűen átharapta, aztán ott hagyta. Ezek után a társai még kihúzták a partra a holland rendőrt, de már nem tudták megmenteni. Úgyhogy egy héttel a hazautazása előtt ilyen szerencsétlen módon vesztette el az életét. Azon a környéken addig nem is láttak krokodilt... A magyar rendőrnek az egyik táborban volt egy barátja, aki a társaival fogott a folyóban egy krokodilt, amit egyfajta háziállatként, valamiféle látványosságnak tartottak. Az már egészen nagy volt... Nagyobb veszélyt jelentettek a megfigyelőkre a krokodiloknál a pókok, skorpiók és különböző kígyófajták. Szerencsére Surányi zászlós skorpióval és pókkal nem igazán találkozott, de kígyók azok szinte mindenhol megtalálhatóak voltak. Voltak olyan helyek, ahol halálos kimenetű kígyótámadás is történt, de olyan is volt, hogy a békefenntartók kígyókat vadásztak.

A missziója során életveszélybe nem igazán került, bár még Menongueban evakuálták a táborát, mivel a városközpontban lévő klórgázt tartalmazó tartályokból

az egyik megsérült. A misszió vezetése utasítást adott az egész tábor azonnali kiürítésére. Akkor az ott szolgálók ténylegesen veszélyben voltak, bár ezt nem érzékelték. Sokkal kellemetlenebb volt, hogy három napig tulajdonképpen a zambiaiak táborában éltek. Meg hát az se volt egy tervezett evakuálás... Ott aztán mindenki vitt mindent, meg nem voltak megfelelő autók, úgy kellett fölkéredzkedni valamelyikre, hogy kijussanak a zambiaiak táborába. Ott meg, akkor nem volt hely számukra. Ez azért volt kellemetlen, mert volt egy-két maláriás betegük – köztük egy bangladesi tiszt is – akiket el kellett volna helyezniük. Ott azért harcolt a magyar rendőr, hogy találjanak már a bangladesinek egy helyet, ahol legalább le tud feküdni. Végül aztán nagy nehezen találtak ott egy sátrat, ahová a katonák le tudták tenni, hogy legalább lefeküdjön. Szó szerint embertelen körülmények között töltötték azt a három napot. Ezen kívül nem volt közvetlen veszélyben, nem támadták meg, vagy próbálták kirabolni, mint másokat. Bár ami igaz az igaz, egy ilyen misszióban sosem tudja senki, mikor van igazán veszélyben. Hogy hányszor ment át egy olyan aknán, ami valamiért nem robbant fel nálad, de más alatt igen. Volt kint egy magyar őrnagy, aki úgy járt folyamatosan járőrözni, hogy mindig ugyanazt az utat használhatták csak. Az úton keresztben volt egy gödör, amit nem tudtak kikerülni, így folyamatosan azon kellett rajta áthajtaniuk. Olyan egy hónap múlva a föld kezdett eltűnni a gödörből és akkor egyszer csak megtaláltak két harckocsi aknát szendvicsben. Csak az volt a szerencsájük, hogy a fölsőnek az indítója az már rossz volt és mivel nem teherautóval járkáltak, hanem egy könnyebb dzsippel, nem indultak be az aknák. És ők heteken keresztül ezeken hajtottak át...

Menongueból a magyar rendőr fölkerült a misszió parancsnokságára, ahol a missziót irányító megbízott védelmére létrehozott speciális egységben szolgált. Nem pályázta meg a beosztást, hanem egy véletlennek köszönhetően hívták oda. Egyszer véletlenül találkozott egy holland rendőrrel, aki a holland királynő védelméért felelős katonai rendőr egység tagja volt, Angolában pedig a misszióvezető védelmét biztosító hat fős különítményben szolgált. Luandában volt a misszió egyik rekreációs központja, ahol volt egy kis úszómedence is. Itt találkozott össze a két rendőr, majd szóba elegyedtek, hogy ki mit csinál. Surányi említette, hogy most érkezett, magyar és mivel foglalkozik. Ekkor a holland rendőr említette, hogy keresnek egy olyan rendőrt, aki ért ehhez a munkához – terror elhárítás, beavatkozási munka, személyvédelem, stb. – valamennyire, illetve európai. A csapatból ugyanis egy európai rendőr ment el és az Ő helyére kerestek valakit. A beszélgetés végén ígéretet tett, hogy kezdeményezik a magyar rendőr átvezénylését a speciális egységbe, de erre csak 4 hónap után került sor. Addig Ő Menongueban maradt. Aztán megkapta a vezénylési parancsot és a missziója végéig ennél az elit rendőri alakulatnál teljesített szolgálatot.

A csoportban szolgálókat kivonták a misszió rendőri kontingens-parancsnokának irányítása alól, és egy teljesen független egységbe szervezték – hivatalos nevén a „TASK FORCE” –, amelynek a feladata az ENSZ főtitkár különleges megbízottjának a védelme volt. Ő adta a számukra az utasításokat, az Ő programjait biztosították, éjjel-nappal kísérték. Voltaképpen az Ő hivatalához tartoztak. Persze a szakmai munkájukba nem szólt bele, azt az egység parancsnoka irányította. A csapatot a lehetőségekhez képest elég jól felszerelték, volt rendes irodájuk, felszerelésük és biztosítottak a számukra két Land Rover Discoveryt,

zászlóval, megkülönböztetéses jelzéssel – kék lámpa – felszerelve. Ha bárhova ment a megbízott ezekkel kísérték. Egyetlen negatívum volt, hogy fegyvert nem biztosítottak számukra, mivel a megbízottnak volt egy négyfős testőr csapata, illetve még néhány katonai rendész, akik mindannyian rendelkeztek lőfegyverrel. Ők hivatalosan nem tartoztak a rendőri csoporthoz, de ők is állandóan ugyanazokat a személyeket küldték, így elég jó együttműködés alakult ki velük.

Ez a beosztás kiváltságos státuszt is adott, például az ENSZ műveletekben csak a „fontos” embereknek volt walkie-talkie-ja, saját hívójellel, ami egyfajta státuszszimbólumot jelentett akkor. A csoport tagjai is megkapták. Ráadásul nekik nem kellett állandóan egyenruhában járniuk, mint a többi rendőrnek, vagy katonának. Irigyleték is érte őket a rendőr kollégák, de persze a munkájukat már annyira nem, mert állandó pörgésben voltak. De így legalább gyorsabban telt az idő. Persze ez nem tetszett mindenkinek, például a már említett egyiptomi gépjárműves főnök hónapokon keresztül harcolt azért, hogy elvegye tőlük az autóikat - nekik voltak a legjobb gépjárművek az egész misszióban -, de végül kudarcot vallott. Nem csak hogy megtarthatták az autókat, de nem kellett este lerakniuk azokat a központi telephelyen, hanem maguknál tarthatták azokat állandó használatra.

Surányi zászlós családja elég nehezen viselte a távollétét, mivel problémás volt a kapcsolattartás. Ez is egy nagy különbség volt mondjuk a hollandok és a magyar rendőrök ellátottsága között. A hollandok folyamatosan, minden héten kaptak diplomáciai postát, ahol leveleket, csomagokat kaphattak a családjuktól és mindezt ingyen a saját államuk költségére! Míg a magyarok a rendes, térítésköteles angolai vagy pedig a Világszervezet által üzemeltetett postai szolgáltatásokat használták. Ebben az esetben olyan négy hét alatt fordult meg egy levél. Persze, aki vidéken szolgált, annak a leveleit előtte fel kellett juttatni a parancsnokságra, mert a táborokban nem üzemelt posta. Ez volt a másik indok, hogy mért legyen minden nemzetből legalább 1 fő a misszió parancsnokságán, mivel az segíthetett a táborokban szolgálóknak. Persze ez sem volt biztosíték, ha ugyanis a főt lévő nem törődött a többiekkel, akkor azok nagyon könnyen pórul járhattak. Pl. ha kifogytak az élelmiszerből, jelezték neki, hogy mit küldjön számukra, mert mindig csak egy hét múlva jött a repülő. Egyébként vagy jött a repülő, vagy nem jött a repülő... és ráadásul el kellett érni a csatlakozást is. Ez úgy történt, hogy tudták mikor megy a repülő mondjuk Menongue irányába, majd ki kellett vinni a csomagokat a repülőterre és földadni, mondjuk egy kartondobozban. De ha a főt szolgáló lusta volt, akkor már csak egy hét múlva tudta leküldeni a csomagot, a lent szolgálók addig várhattak. Egyszer Surányi zászlós is hasonlóképpen járt, fölment másfél-két hónapos vidéki szolgálat után a fővárosba, valamilyen hivatalos ügyben és akkor megtalálta a fent szolgáló magyar rendőrnél egy köteg levelet, ami neki szólt. Közben lent meg azon csodálkozott, hogy mért nem kapott levelet otthonról... A telefonálás sem volt egyszerű, mert azt is csak a fővárosban tudták intézni, ahol működtek nyilvános telefonfülkék. Az ottani boltokban vehettek a saját költségükre telefonkártyát és azzal telefonálhattak haza. Volt egy ötdolláros kártya és ezért 1 percet beszélhettek, a tízdolláros kártyáért 2 percet, a 15 dolláros és a 20 dolláros kártyáért meg talán 4 percet. De hát ez nagyon drága volt... A megvett kártyáról le kellett kaparni a számot, majd azt beütni a készülékbe és akkor kaptak vonalat, majd tárcsázhattak. Az elején még mindenki próbált telefonálni, de nagyon rossz volt,

hogy olyan kevés idő állt a rendelkezésükre, ami alatt szinte semmit sem tudtak megbeszélni a családdal. Igazából rosszabb volt, mintha nem telefonáltak volna. Egy idő után az egész csapaton látszott, hogy mindenki kezd leszokni erről a lehetőségről. Így maradt a levelezés. Igaz, hogy lassabban járt, de minden gondolatukat leírhatták és jelentősen olcsóbb volt, mint a telefon.

Szabadságra Surányi zászlós nem utazott haza Magyarországra, de voltak olyan magyar katonák és rendőrök, akik nagy költségek árán hazautaztak 2-3 hétre. Surányi úgy döntött, hogy azt az időt akkor inkább kihasználja és szétnéz Afrikában. Úgyhogy 1 év után utazott először haza 2 hétre, majd utána még visszarepült Angolában, mert 3 hónapos hosszabbítást kapott.

A legnagyobb kihívásnak azt tekintette, hogy megfelelő módon képviselje Magyarországot. Ott volt a magyar címer a vállán, mindenki tudta róla, hogy magyar és a teljesítménye, viselkedése alapján mondtak véleményt a magyarokról. Ezért neki, mint első missziósnek, tényleg nagyon fontos volt, hogy Magyarországot, a magyar rendőrséget – ezen belül a saját egységét és magát – jól képviselje. A másik legfőbb kihívás az volt, hogy megfeleljen a különleges rendőri egységben elvárt szakmai követelményeknek és a különmegbízott elvárásainak is. Ez sikerült, mivel egy idő után ő lett az egység parancsnokhelyettese. A harmadik, hogy megfeleljen a magyar rendőrök és katonák elvárásainak, mivel a misszió parancsnokságán szolgált, így a vidéki területen szolgáló összes kollegája tőle várta a segítséget, az ellátási gondjaik megoldását. Ő pedig igyekezett mindent megtenni, hogy megkapják minden levelüket és mind azokat az élelmiszereket, gyógyszereket beszerezze számukra - és persze időben lejuttassa a táborokba - amiket kértek tőle. Ilyen szempontból is sikeres volt, mert sok elismerést kapott tőlük, mivel tudták, hogy mennyit dolgozott és tett értük. Volt, amikor ő hívta föl a kedvesüket, feleségüket, mert ők nem tudták ezt megtenni, így gyakran Surányi zászlós köszöntötte űket a kollégái nevében a születésnapjukon vagy éppen a házassági évfordulón. Ha pedig bármelyik magyar békefenntartó fölment a misszió parancsnokságára, akkor nála aludtak az ő konténerében. Volt, amikor négyen, aludtak abban az egy személyes konténerben. Ha fent voltak ő szervezett számukra programot, illetve igyekezett elintézni mindent, amit kértek. Például ő ment elintézni nekik a vízumot, mert vidékről ezt ők nem tudták megoldani, vagy kiment velük a luandai piacra vásárolni. A magyar rendőr szállása mindig teli volt mindenféle különböző méretű kartondobozokkal, mert azokba csomagolt mindent, amit a táborokba küldött. A repülőtéren a pilóták már mindennapi ismerősként üdvözölték. Egyébként az összes rádióüzenetet összegyűjtötte, amit a táborokból kapott, ugyanis azt tervezték a társaival, hogy egyszer könyv formában ki kéne adni... Vannak közöttük viccesebbek, szomorúbbak, néha torokszorítók, vagy éppen megdöbbentők. Jól tükrözik, hogy mi megy végre egy békefenntartóban távol mindenkitől, akit szeret, milyen dolgok töltik ki a mindennapjaikat és milyen kihívásokkal kell szembesülniük.

Ezért a legnagyobb sikerének azt tekintette, hogy a társai mindig számíthattak rá minden körülmény között. Hiába volt a kontingensparancsnok Luandában, mégis hozzá fordultak a rendőrök és a katonák is, ha valami gondjuk akadt, amiket persze igyekezett a lehető legjobban kezelni.

Amikor letelt az 15 hónapos szolgálati ideje hazatért. A reptéren senki sem várta, de önállóan megoldott mindent. Elszámolt a számára kiadott felszereléssel, a BM kórházban teljes kivizsgáláson esett újra át, hogy meggyőződjene róla, nem hozott magával semmilyen egzotikus parazitát, betegséget. Aztán kivette az összegyűlt szabadságát és rögtön jelentkezett a Rendőrtiszti Főiskolára. Közben dolgozott a Csongrád Megyei Beavatkozó Alosztály vezetőjeként hat hónapot, majd visszatért Budapestre. Sajnos azzal ő is szembesült, hogy a régi munkahelyén nagyon sok irigye támadt hirtelen, mert hogy kint volt külföldön, ahol „iszonyatosan sok pénzt kapott a semmiért”. Persze közülük egyik sem vállalta, hogy kimenne egy afrikai misszióba szolgálni. De bármit is mondtak ezek az emberek, az az igazság, hogy ez a misszió, egy újfajta szemléletet, más világlátást adott. Rájött, hogy a világ máshogy működik, mint amit az ember itthon lát. Sokkal árnyaltabb, színesebb minden. Hogy a világ kettőharmada teljesen máshogy értelmezi azokat a dolgokat, amit mi itt európai értékeknek hiszünk. És onnan Európa, az olyan pici... bármennyire is azt hisszük, hogy Európa a világ közepe. Pedig hát nem az! A világ 70 %-a azt sem tudja, hol van Európa, vagy milyen értékeink vannak. De arra is rájött Surányi zászlós, hogy sok szempontból nagyon szerencsések vagyunk. Olyan nyomorral szembesült kint, amelyet a magyarok többsége legfeljebb a tévében ismeretterjesztő filmekben láthat. Angolában olyan kórházat látott, amihez képest a magyar egészségügy egy 9 csillagos szálloda! Az ottani tapasztalatai alapján úgy véli, hogy ember a legalkalmazkodóbb állatfajta, hiszen bármilyen rossz körülményeket meg tud szokni, el tud viselni. Ilyen szempontból neki szerencséje volt, mert nyitott szívvel és elmével ment ki misszióba, nem pedig a „nagy pénzért” hanem a feladat, szakmai kihívás miatt. Meg hihetetlenül sokat jelentett számára, hogy „válogatott”, hivatalosan viselhette a magyar címet, valamint világot láthatott. Ezért is igyekezett a legrosszabb helyzetben is mindig megtalálni a jót, és nem a rosszat. Volt olyan magyar katona, aki úgy kelt fel minden reggel, hogy már csak 256 nap 14 óra 30 perc 18 másodperc van hátra... A többi magyar katona meg rendőr csak nézte, mire a misszió végére érsz, a számolástól meg fogsz örülni. Javasolták neki, hogy próbálja meglátni a szépet itt is. Erre azt mondta, hogy itt nincs semmi szép, itt csak szar van, bűdös van, stb. Úgyhogy neki szörnyű lehetett. Surányi zászlós az egyik legnagyobb élménye volt Angola, pedig az óta volt jó pár másik misszióban is. Soha nem bánta meg, hogy kiment.

Az afrikai tapasztalatait eleinte nem használták fel, de később Boda József rendőr dandártábornok, beosztást ajánlott a számára a BM NOK állományában, ahol a missziós felkészítésekbe aktívan bekapcsolódhatott. Akkoriban több missziós munkával kapcsolatos előadást tartott, amelyek a kint szerzett tapasztalatain alapultak.

Varsányi Lajos alezredes

Amikor kijelölték az UNAVEM-III. műveletbe, az előjárói a korábbi angolai tapasztalatai miatt megbízták azzal, hogy a kiutazó kontinens felkészítésébe vegyen részt. Mivel már volt a Magyar Honvédség több tisztjének is angolai tapasztalata, rajta kívül mások is tartottak az ott folyó műveletekről előadást, amivel a HM akkori vezetése igyekezett minél több releváns információt átadni a kiutazó állománynak.

Sajnos abban az időben nem dolgozták fel – elemzés, kiértékelés, tapasztalat feldolgozás – a misszióban megszerzett ismereteket, azok nagy része elveszett a Honvédség számára. Ehhez hozzájárult az is, hogy különböző okok miatt megszüntették a Békekiképző Központot és a Nemzetközi Kapcsolatok Csoportfőnökséget, amelyek egyfajta szellemi műhelyként funkcionálva teret adhattak volna a tapasztalat feldolgozásának. Akkor még nem voltak olyan helyek, ahol a misszióból visszaérkezők tapasztalatait összegyűjtötték, elemezték, vagy feldolgozták volna. De akkor a frissen megszerzett tapasztalatok átadása még gördülékenyen ment, csak az Angolából visszaérkezetteket kellett egy-egy előadás megtartására berendelni.

A sikeres felkészítést követően Varsányi alezredest nevezték ki az akkor kiutazó magyar kontingens parancsnokának, majd néhány nap elteltével a magyar békefenntartók kiutaztak Angolába. A megérkezést követően átestek az ENSZ által szervezett célfelkészítésen; megszerezték a jogosítványt, megvolt a nyelvi teszt is. Sajnos, mivel az egyik magyar tiszt nem tudta vezetni a terepjárót – itthon Trabantja volt csak – az ENSZ hazaküldte, de ilyen előfordult más nemzetekkel is...

Varsányi alezredes első beosztása egy rövid ideig, alig egy hónapig tartó beosztás volt. Luandától olyan 3 órányi útra – 150 km – volt egy közös rendőri-katonai tábor, ahol komoly fegyelmi problémák adódtak. A táborban szolgálók egyharmada nem akart dolgozni, és állandóan Luandában lógtak. Ezt megunt a misszió vezetése, és odaküldték a magyar főtisztet, hogy hozza rendbe a tábort. Ez nem jelentett neki gondot, hiszen nemet mondani megtanították a hadseregben. Mentek hozzá a katonák meg a rendőrök, hogy nagyon fontos okok miatt be szeretnének menni Luandába, Ő meg mondta nekik, hogy hetente egy autó mehet a fővárosba vásárlás céljából, más esetben csak a főparancsnokság utasítására. Minden más ügyüket oldják meg helyben vagy a szabadságuk alatt. Így egy hét alatt megszűnt a folyamatos bejárás, és ismét elkezdtek dolgozni a békefenntartók. Voltaképpen a tábor alapszinten működött, csak az előző parancsnok gyengekezűsége miatt jó páran azt csináltak, amit akartak, így helyettük a többieknek kellett dolgoznia. Ezt szüntette meg Varsányi alezredes.

Angolában más missziókkal ellentétben nem volt komolyabb ellenségeskedés a katonai és a rendőri kontingens tagjai között. Nem tartoztak egymás alárendeltségébe, még szakmailag sem. Ugyan a szolgálati beosztást katonaként Varsányi csinálta, de minden esetben egyeztetett a rendőrök parancsnokával, és a vele megbeszéltek szerint mozgatta az állományt. A rendőröknek külön autójuk volt, bár ahhoz, hogy elhagyják velük a tábort, a magyar főtiszt előzetes engedélye kellett. Egyébként nagyon jól felkészült, képzett rendőrök voltak, és emberileg is jól kijöttek egymással.

A tábor rendbetétele után a magyar katona kapott egy új parancsot, hogy vegye át a Menong körzetparancsnoki beosztását. Ez volt a régi kedvenc körzete, ahova Dzsemba is tartozott. Szóval visszament oda parancsnoknak, az UNITA mellé, azzal a különbséggel, hogy Menong az első missziója ideje alatt még Lubangohoz tartozott, mert akkor a kormánycsapatok felügyelték. Ekkor már a közös haderő biztosította a területet, és nagy erővel folyt a szemben álló felek katonáinak

leszerelése. Az ENSZ a körzetparancsnokságot Mavingából ekkor telepítette át Menongba. Erre azért volt szükség, mert Mavinga mellett zajlott a legnagyobb tanksata a kormány és az UNITA egységei között, és a terület szinte teljesen el volt aknásítva. Itt történt meg a magyar békefenntartóval és a kollégáival, hogy két gépjárművel elindultak az egyik ENSZ táborba. Az egyik kocsit Ő, míg a másikat Botev, egy bolgár százados vezette. Végig rádión tartották a kapcsolatot, aztán Botev úgy döntött, hogy elvégzi a dolgát az út menti csatározásban. A náluk levő térkép szerint biztonságosnak számított a terület, aknamezőről nem tudott az ENSZ. Ekkor jelentkezett be egy aknamentesítéssel foglalkozó szervezet képviselője, aki miután megtudta, hol vannak, jelezte, hogy a környék alá van aknázva. Varsányi alezredest rögtön kiverte a víz, hisz Botev nem vitt magával rádiót a bokorba... csak abban reménykedett, hogy megússza valahogy. Amikor a bolgár tiszt megérkezett Varsányi kivett egy üveg whiskyt a csomagjából és „Boldog születésnapot!” felkiáltással átadta neki. Botev csodálkozva mondta, hogy ő nem ekkor született, miért ad neki ajándékot... Amikor megtudta, mi történt, egy szó nélkül, ott helyben kiitta a teljes üveget. Már csak az ilyen esetek miatt is érdemes volt a katonai parancsnokságot onnan kiemelni és berakni egy városba, normálisabb körülmények közé. Bár a parancsnokság ugyanolyan sátoztábor volt, mint az összes többi, de már voltak boltok, így a békefenntartók kenyeret tudtak süttetni, nem kellett vele nekik kínlódnia, mint a korábbi missziókban. Innen jobban rá lehetett látni a humanitárius szervezetek munkájára is. Volt egy csomó német, holland szervezet, akik aknamentesítéssel foglalkoztak; illetve az „Orvosok Határok Nélkül”, akikkel mind együtt kellett működniük. Akkor a magyar alezredes volt a körzet legmagasabb beosztású katonája, és mint ilyen, ő felelt a körzetben található katonai-rendőri táborok munkájáért, a különböző kormányzati és nem kormányzati szervezetekkel való kapcsolattartásért. Egyszóval klasszikus tervező, szervező, koordináló – törzstiszti – munkát végezett 9,5 hónapig.

Itt is történt vele néhány érdekes dolog. Azt tudni kell, hogy az UNAVEM III. misszióban már nemcsak fegyvertelen békefenntartók, hanem rendőrök és fegyveres katonák is szolgáltak. A korábbi művelet (UNAVEM-II.) még csak fegyvertelen katonai és rendőri megfigyelő volt, de a polgárháború ismételt kirobbanása után az ENSZ már fegyveres katonai egységeket – először 6 dandárt, majd 6 zászlóaljat – állomásoztatott Angolában. Ebben az időben minden katonai körzetben egy-egy zászlóalj állomásozott, amelyeket századonként telepítettek le a fontosabb helyeken a katonai megfigyelőkkel és a rendőrökkel közös táborokban. Persze a fegyveres egységeknek saját parancsnoki rendszere volt, akiknek nem a békefenntartók adták az utasítást, de szorosan együttműködtek velük. Varsányi feladatai közé tartozott, hogy havi rendszerességgel minden tábor és egységet meglátogasson, ellenőrizzen. Egyszer egy Liqua nevű táborra ment ellenőrizni, ahol a katonai megfigyelőkön kívül egy zambiai század teljesített szolgálatot. A békefenntartók között volt egy zambiai alezredes, Varsányi alezredes helyettese és a parancsnokság hadműveleti tisztje, kvázi a teljes parancsnokság. Útközben a helikopterükkel leszálltak Mavingában, amikor egyszer csak hallottak egy nagy csattanást – ekkor tört ki a kereke a helikopternek - majd a gép jobbra behúzott a dzsungelbe. A pilóta helyből leizzadt, és azt mondta, most kinyitja a repülőgép hátulját, de csak a keréknyomon próbáljon mindenki kijutni, mert itt még nem szedték fel az aknákat... Na, ez olyan játék, - ahogy a régi angol mondás is szól - „hogy minden fogfájás szombaton kezdődik”.

Hát éppen péntek este volt, és szombat, vasárnap nem volt másik helikopterjárat. Ez volt a régió egyetlen gépe, amihez központilag 2 pótkereket biztosítottak, de azokat Luandában tárolták. Onnan aztán a békefenntartók számára létfontosságú pótkereket először elvitték az egyik katonai körzetbe, onnan átküldték egy másikba, majd egy harmadikba, végül kedd délutánra érkezett meg hozzájuk. Tehát így péntek estétől kedd délutánig a körzetparancsnokság ideiglenesen Liqua táborban működött, oda érkeztek a különböző jelentések, onnan továbbították őket a főhadiszállásra, Luandába. Az üremben volt azonban öröm is, mivel a zambiaiak nagyon jól ellátták őket mindennel. Persze a visszaút is érdekesre sikerült. Az orosz MIG 17-es helikopter pilótája, aki lehozta a pótkereket, azt javasolta, hogy a magyar főtiszt velük utazzon vissza a parancsnokságra, mert az biztonságosabb, mint az ő gépük. Varsányi úgy gondolta, így gyorsabban visszajut a parancsnokságra és velük ment. Félúton azonban le kellett szállniuk Mavingába, üzemanyagot felvenni, ahol feltöltötték a tartályait, és megindultak vissza a parancsnokságra. A hosszú út azonban az orosz pilótákat egy kis vodkázásra csábította, akik úgy beittak, hogy a landoláskor a másik helikopter tetejére akartak leszállni. Ez persze nem sikerült, sőt a gép rotorját is kicsit „összekócolták”, így 2 hétig ismét nem volt repülője a parancsnokságnak. Ezt persze a táborok szenvedték meg, hiszen az ellátmányukat légi úton biztosították, mert az utak nem voltak biztonságosak. A pilóták aztán kijózanodtak, és minden ment tovább... Őket nem küldhették haza, mert nagyon nagy szükség volt a munkájukra...

Ebben a műveletben már nem voltak kötelező rotációk, mint az UNAVEM-II. műveletben, mivel az azt követő 5-6 év alatt annyit fejlődött a misszió, hogy a táborok közel azonos életkörülményeket tudtak biztosítani a békefenntartóknak, de azért át-áthelyeztek néhány embert. A magyar főtiszttel is ez történt. Az első beosztásában egy hónapot, a másodikban 9,5 hónapot szolgált, majd utána a hazautazása előtt egy röpké kis hónapra felküldték a gyémántmezőkhöz. Ott ugyanis az egyik körzet kormányzója – korábbi UNITA ezredes – nem volt hajlandó szoba állni a táborunk parancsnokával, mert az csak őrnagyi rendfokozatot viselt. Mivel a kormányzónak jó politikai kapcsolatai voltak, elérte, hogy 1-2 hónapos váltásokkal magasabb rendfokozatú körzetparancsnokokat vezényeljenek abba a bizonyos táborba, velük már hajlandó volt tárgyalni. Így került Varsányi alezredes oda. Ez is egy szép körzet volt. Itt már magyar tiszt is szolgált. Sok kalandot megélt a misszió során, de Angolában nem került életveszélybe. Ahhoz Koszovóba kellett mennie a KFOR műveletbe.

A magyarokról nagyon jó vélemény alakult ki a misszióban. Nem csak az ENSZ, de a helyiek is nagyon pozitívan álltak hozzájuk, mind a két oldalon. Becsülték, hogy fegyvert soha nem exportáltak Angolába, és ha oda is mentek, akkor is csak építeni. A munkájukat is elismerték, hisz akartak és tudtak is dolgozni. Miért? Mert a magyarok egy olyan haderőből érkeztek, amelyik már fénykorában is problémákkal küszködött, ezért egy tisztnek jó problémamegoldó képességűnek kellett lennie. Nem lehetett amerikai módra dolgozni: ha megakad valamivel, akkor megvárja a harctámogató, kiszolgáló csoportot. A magyaroknál ilyen nem létezett. A Honvédségnél ugyanis egy adott esetben meg kellett oldani a problémát; akár kereket kellett cserélni vagy bármi mást. A tisztnek értenie kellett ahhoz, amit a tiszthelyettes végez, alkalmanként meg kellett csinálni mindazt, amit a sorállomány

csinált, és meg kellett találni azt a problémát, ami a parancsnoknak nem jutott eszébe. Többször kerültek Angolába is nehéz helyzetbe a magyar békefenntartók, de hogy nem tudtak volna mit csinálni, vagy nem volt ötletük, olyan nem volt. Előfordult, hogy életveszélybe került valaki, de az nem azért volt, mert nem értett volna a szakmájához. A misszió befejezése után Varsányi alezredes többé nem ment Afrikába, de a mai napig is igen jó emlékeket őriz Angoláról.

Bozsik József alezredes⁴⁸⁰

Miután megszerezte az angol nyelvvizsgát, 1994 tavaszán megkapta a lehetőséget a Honvédség által szervezett békefenntartói felkészítésen való részvételre, majd utána 1 évig szolgált Mozambikban, mint ENSZ megfigyelő. A missziós élet annyira „megfertőzte”, hogy szinte a hazaérkezése napján jelentkezett az UNAVEM-III. misszióba. Egy véletlennek köszönhetően, mivel valaki nem vállalta a kiutazást Angolába, a két parancsnok, Kiss Ernő ezredes és Pávits Sándor alezredes pedig még Mozambikból ismerték, felajánlották számára a misszióban történő részvétel lehetőségét. Annak ellenére, hogy volt békeművelési tanfolyama és missziós tapasztalata is, a célfelkészítésen neki is részt kellett vennie a többiekkel, de ez nem okozott számára gondot. A céltanfolyam után 1996 decemberében utazott ki Angolába.

A megérkezés után elvégezte a kötelező helyi felkészítést, majd a sikeres vizsgát követően Quitoba került. Ez a teljesen rommá lőtt település olyan 2800 m magasan volt fent, egy fennsíkon. Valamikor gyönyörű szép város lehetett. Az ottani táborban egy orosz, egy bolgár, és egy dél-amerikai rendőrrel szolgált együtt. Itt egy hatalmas kiterjedésű területen gyalog és terepjárókkal járőröztek, segítették az ott dolgozó civil segítségsszervezetek munkatársait, akiknek ők feleltek a biztonságáért. Természetesen, fegyverük nem volt, hiszen békefenntartók voltak. Amikor a magyar főtiszt megérkezett, a tábor az orosz főtiszt irányította, aki 3 hónap után más táborba került, így Bozsik alezredes lett a parancsnok. A kis létszámú táborban mindenért ő felelt, a szolgálati beosztásért, a szolgálat ellátásáért, a tábor működtetéséért, a járőrözésért vagy akár az előírt jelentések meglétéért. A táborban állandóan 24 órás ügyeleti szolgálatot tartottak, reggel, délben, este meghatározott időközönként jelentéseket – és alkalmanként igényléseket – adtak a központi parancsnokságnak. Volt egy tábori repülőterük, amit ők működtettek. Ez azt jelentette, hogy a gépek biztonságos leszállításáért is ők feleltek. Ha jött az ENSZ vagy valamelyik civil segítségsszervezet gépe, kimentek a tábor elé, onnan megnézték a tábor fölötti hegycsúcsot – ebből következtettek a látási viszonyokra – majd jelentették a gép pilótájának, hogy milyenek lent a látási viszonyok. Ezután összeszedtek a leszállópályán mindent, ami a repülőgép motorjába kerülhetett volna, elzavarták az állandóan ott lebzselő kecskéket és birkákat. Volt, amikor úgy kellett letolni őket a pályáról... A reptéren volt egy gumitartályuk, amiből meg tudták tankolni az érkező gépeket. A repülőgépek léte létfontosságú volt a számukra, hiszen mindent ezek szállítottak a békefenntartók táboraiba, amelyeknek nagy részét közúton nem lehetett megközelíteni nagyobb járművekkel. Persze kisebb kocsikkal

⁴⁸⁰ Bozsik József nyugalmlányú alezredessel 2012 augusztusában készült interjú alapján

felkeresték a környező településeket, de onnan csak a legszükségesebb élelmiszereket tudták beszerezni.

A békefenntartók spártai körülmények között éltek, de más táborokkal ellentétben ők már kőépületben laktak, nem pedig sátrakban. A művelet sok mindenben hasonlított az ONUMOZ misszióra. Bár Mozambik szomszédos ország, de a két ország nagyon sok mindenben különbözött egymástól, így az ott működő ENSZ missziók sem hasonlítottak egymásra. Azonban az aknamezők ugyanolyan veszélyt jelentettek a békefenntartókra mind a két országban. Mozambikkal ellentétben azonban Angolában sosem érezték magukat biztonságban az orvlövészek miatt, szinte mindig volt valamilyen rajtaütés, lövöldözés. Volt olyan esetük, hogy a gépkocsivezető mellől kilőtték a megfigyelőt. A rablás is sokkal gyakoribb volt. A magyar főtisztnek Angola a természeti körülmények miatt sokkal jobban tetszett. Hihetetlenül gyönyörű vidék, nagyon gazdag természeti kincsekben. A gyémánttól kezdve szinte minden értékeesebb ásvány megtalálható ott, talán ezért is harcoltak keményebben az ott élők egymás ellen.

Bozsik alezredes néhány hónap elteltével az ország északi-északnyugati részén található Cabinda tartományba került, ahol sok olaj, gyémánt és más ásványi kincs található. Itt nem az UNITA, hanem a Cabindai Ellenállási Front uralma alá tartozott a terület, ahol a kormányerők csak névlegesen irányítottak. Cabindában az ENSZ katonák főként a bizalomerosztó járőrözést végeztek, mivel ott még nem működött a leszerelési program. A cabindai táborban is parancsnokként tevékenykedett a magyar főtiszt, egyszóval hasonló feladatokat kellett ellátnia, de kicsit más körülmények között és más fegyveres csoport területén. A magyaroknak nagyon jó híre volt a misszióban, és szerettek is dolgozni, nem igyekeztek kibújni a munka alól. Többen kerültek be a misszió különböző törzseibe – parancsnokság, régiós parancsnokság –, ahol vezető beosztásokat láttak el. Volt olyan, amikor a misszió személyügyi főnöke, a logisztikai főnök helyettese és az egyik régió parancsnoka is magyar volt. De több kihelyezett táborban is magyarok voltak a parancsnokok. Szóval a számarányukhoz képest több lehetőséget biztosítottak nekik.

Angolában Bozsik alezredes veteránnak számított a korábbi tapasztalatai miatt, amit Mozambikban szerzett meg. Az éghajlati viszonyok már nem jelentettek olyan nagy kihívást számára, az utazási feltételek pedig szinte ugyanazok voltak. Angola azonban akkor nem számított olyan biztonságos helynek, mint Mozambik. Ezért helyi, fegyveres rendőrök posztoltak az ENSZ táborok bejáratánál. Minden nap jöttek a rendőrök, akik reggel váltották egymást. Az egyik rendőr nem szerette a szolgálatot, vagy csak unatkozott, ezért eljárógatott piálni, mint később kiderült. Már délutánra igen keményen berúgott, tiszta vér volt a szeme. A békefenntartók éppen akkor szedték össze a hétre szükséges étkezési pénzt, amivel készültek kimenni a piacra bevásárolni. A magyar táborparancsnok belerakta egy borítékba a pénzt és a vásárlási listát, amikor egyszer csak megszólalt a rádió. Valamiért keresték a parancsnokságról, így bement a rádiósszobába. A pénzt a nagy rohanásban az asztalon hagyta, és amikor visszaért, a pénz eltűnt. Az egyik ott tébláboló helyi kisgyerek mutatta, hogy a rendőr vitte el. Erre Bozsik alezredes odahívta a rendőrt, kivette a zsebéből a békefenntartók pénzét, majd mondta neki, hogy ilyet ne csináljon, és bement a táborba. A rendőr megszégyenült, és dühében újra elment

inni. Mint kiderült, bosszút forralt a magyar tiszt ellen. Amikor legközelebb Bozsik kiment az utcára, az a kb. 15-20 helyi kisgyerek, aki állandóan ott lődörgött a tábor körül, szétrebbent, és mutogattak neki valamit, kiabáltak. Ő ugyan portugálul nem értett, de volt valami vészjósló az egészben. Ekkor látta meg a rendőrt, aki vele szemben ott állt az út közepén kb. 3-5 méterre, majd csőre töltötte, és ráfogta a gépkarabélyát. A magyar főtisztnek átfutott az agyán, hogy el kéne venni tőle a fegyvert, de tudta, hogy mire odaér, biztosan lelövi. Ezért szépen úgy tett, mintha semmi nem történt volna, megfordult, és elindult a tábor nagy vasajtaja felé, ami nyitva volt. Úgy érezte, mintha egy örökkévalóságig tartott volna az út... Bement, behúzta a vasajtót, majd berohant a szobájába, aminek ablaka odanézett az utcára. Megnézte, hogy mit csinál a rendőr. Hát az fogta, és földhöz vágta a fegyvert, majd a sapkáját is. Letérdelt, és elkezdte ütni a fejét, olyan részeg volt. Szerencsére félórán belül megérkezett a váltást hozó autó, és elvitte. A békefenntartók tolmácsa szólt a gépkocsivezetőnek, hogy a magyar főtiszt szeretne beszélni a rendőr parancsnokával a következő váltáskor. Amikor kiérkezett a parancsnok, Bozsik alezredes tájékoztatta, hogy mit tett a beosztottja, és követelte, hogy vigyék el máshova, mert többet nem szeretné látni. Elvitték, és később a megfigyelők megtudták, hogy szinte rögtön agyonlőtték. A magyar alezredesnek ezt az esetet jelentenie kellett a Központba, ahol a parancsnokság úgy döntött, hogy más beosztásba helyezik, nehogy a rendőr rokonai bosszút álljanak rajta. Akkor már csak pár napja volt a misszió befejezésig, ezt a parancsnokságon töltötte el. Hazautazása után a kint megszerzett afrikai tapasztalatait sikeresen felhasználta, ugyanis 2000-ben elvégezte a Pécsi Tudományegyetemet, ahol a szakdolgozatában sikerült bemutatni az angolai misszióinak a tapasztalatait. A bírálói kiválóra minősítették a diplomamunkáját, amit a közeljövőben könyv formában is tervez megjelentetni.

Az angolai műveletekben szolgáltak névsora:

Angola -UNAVEM-II (1991 május-1995 február)

Rendőrök:

Adorjáni Attila r. főörzszászlós
Bánky Tibor r. százados
Borszéki Tivadar r. főhadnagy
Havas Zoltán r. főhadnagy
Kuti István r. főhadnagy
Nagy Géza r. hadnagy
Nagy Lajos r. főörzsőrmester
Palló Róbert r. hadnagy
Sebestyén János r. százados
Siska Gábor r. főhadnagy
Szenes Mihály r. százados
Dr. Szauter Zoltán r. főhadnagy
Dr. Temesi László r. őrnagy
Vass György r. őrnagy

Katonák:

Andrási Kálmán őrnagy
Balogh Ferenc százados
Bézi László őrnagy
Boldizsár Gábor százados
Braun László őrnagy
Czinege László százados
Csodányi László százados
Deáki Csaba őrnagy
Faludy Sándor őrnagy
Forgács László ezredes
Gulyás József százados
Káló László százados
Katona István százados
Kállai László őrnagy
Kovács Tibor alezredes
Kövér István őrnagy
Kranciczki József százados
Makai Viktor százados
Nagy Árpád Zoltán százados
Nagy Zoltán százados
Pallos László százados
Pintér István őrnagy
Tatorján Béla alezredes
Tóth László őrnagy
Tóth Zoltán őrnagy
Török László alezredes
Varjú Gusztáv őrnagy
Varsányi Lajos őrnagy

Angola - UNAVEM-III (1995. február-1997. február)**Rendőrök:**

Horváth Sándor r. főtörzsőrmester
László Tamás r. főhadnagy
Lipniczki István r. hadnagy
Márkus Tamás Csaba r. hadnagy
Nagy Lajos r. főtörzsőrmester
Palló Róbert r. hadnagy
Streng Ferenc r. őrnagy
Surányi Péter r. zászlós
Szalai József r. alezredes
Vass György r. őrnagy
Zólyomi Zsolt r. zászlós

Katonák:

Kolok János százados
Kondorosi Ferenc őrnagy
Nagy Albert őrnagy
Nyári Dezső alezredes
Pávics Sándor ezredes
Perei István őrnagy
Szőke Attila százados

MONUA (1997. június-1999. február)**Rendőrök:**

Bacsa István r. százados
Bozsik Ferenc r. főhadnagy
Horváth Sándor r. főtörzsőrmester
Hrabovszki József r. törzsőrmester
Huszár Péter r. hadnagy
Karácsony Károly r. hadnagy
Kiss András r. zászlós
Kiss Károly r. főtörzsőrmester
Ruzicska Zsolt r. főtörzsőrmester
Dr. Szabó Károly r. őrnagy
Szlankó János r. törzszászlós
Szőke Ferenc r. hadnagy
Zsíros Mihály r. százados

Katonák:

Adorján János őrnagy
Bozsik József őrnagy
Dikter József százados
Dr. Varga László őrnagy
Herter György őrnagy
Király László alezredes
Mayer Csaba őrnagy
Németh Sándor őrnagy
Pelczéder Gyula százados
Solti István alezredes
Túróczy Zoltán alezredes
Vámos József alezredes
Varsányi Lajos mk. őrnagy

Felhasznált irodalom:

1. David B. Abernethy: The Dynamics of Global Dominance. European Overseas Empires 1415-1980. Yale University Press, New Haven, 2000. pp 536.
2. Victor Agadjanian, Ndola Prata: War, Peace, and Fertility in Angola. In: Demography, Vol. 39, No. 2. (2002), pp. 215-231.
3. Charles Ambler: African Resistance to the Atlantic Slave Trade. In: The Journal of African History, Vol. 46, No. 3. (2005), pp. 513-514.
4. Dr. Axmann Ágnes: Fertőző és trópusi betegségek- 2002- Alexandra kiadó, pp 398
5. Gerald J. Bender: Angola Under the Portuguese: The Myth and the Reality. University of California Press, Berkeley and Los Angeles, 1978. pp 287.
6. Béres Mária: Számok Fekete-Afrika mindennapi életében. In: Afrika Tanulmányok VII. évf. 1. sz.
7. Besenyő János: Harc az afrikai olajért, Kína gazdasági térnyerése a fekete kontinensen. Nemzetvédelmi Egyetemi Fórum XI. évfolyam, 2007. 4. szám, 36-37. oldal
8. Besenyő János: Magyar békefenntartók tapasztalatai: Angola és Uganda - Afrika Tanulmányok, 2011. V. évfolyam, 4. szám, 112-127 oldal
9. Besenyő János: A Magyar Honvédség részvétele az angolai béketeremtésben - Sereg Szemle, (MH ÖHP szakmai tudományos folyóirat) VIII. évfolyam, 1. szám, 2010. január-március 134-143 oldal
10. Besenyő János: Magyar békefenntartók Afrikában, Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat kiadványa, 2013, 489 oldal
11. Besenyő János: Szudán. Országismertető. Seregszemle. Székesfehérvár, 2010. pp 132.
12. Besenyő János: Az Afrikai konfliktusok és kezelésük sajátosságai, a békefenntartó műveletek során szerzett tapasztalatok – Felderítő Szemle, VII. évfolyam, 3. szám, 2008. szeptember (Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal tudományos folyóirata), 5-15. oldal
13. Besenyő János – Molnár Erik: ENSZ békefenntartás magyar részvétellel: Namíbia, Seregszemle, (MH ÖHP szakmai tudományos folyóirat) X. évfolyam, 1. szám, 2012. január-március 133-144. oldal
14. Besenyő János – Molnár Erik: A fegyverkereskedelem jelenlegi helyzete és szabályozása Afrika déli részén - Szakmai Szemle, 2012. 1. szám, 97-107. oldal
15. Biernaczky Szilárd: Még egyszer Magyar Lászlóról. In: Magyar Tudomány, Vol. 172. No. 6. pp. 710-716.
16. Philippe le Billon: Angola's Political Economy of War: The Role of Oil and Diamonds, 1975-2000. In: African Affairs, Vol. 100, No. 398. (2001). pp. 55-80.
17. Blahó András–Prandler Árpád: Nemzetközi szervezetek és intézmények. Aula Kiadó, 2005, pp 700
18. Inge Brinkman: Angolan Civilians in Wartime 1961-2002. In: John Laband (ed.): Daily Lives of Civilians in Wartime Africa: From Slavery Days to Rwandan Genocide. Greenwood Publishing Group, Westport, CT., 2007. pp 301.
19. Victoria, Brittain: Death of Dignity, Angola's Civil War, 1998. pp 109
20. Ian Brownlie, Ian R. Burns: African Boundaries: A Legal and Diplomatic Encyclopaedia. C. Hurst & Co. Publishers, London, 1979. pp 1315.
21. Búr Gábor: A 21. század Afrika évszázada? In: Afrika-történeti tanulmányok. Mundus Novus, Budapest, 2011. pp 349.
22. Búr Gábor: A szubszaharai Afrika története 1914-1991. Kossuth, Budapest, 2011. pp 215.
23. Búr Gábor: Afrika vallásai. In: Afrika Tanulmányok. Vol. 3. No. 1. 2009. pp. 3-21.

24. Edward Burnett Tylor: *Primitive Culture: researches into the development of mythology, philosophy, religion, art, and custom*. Murray, London, 1873. pp 426.
25. Thea Büttner: *Geschichte Afrikas. Afrika von den Anfängen bis zur territorialen Aufteilung Afrikas durch die imperialistischen Kolonialmächte. Teil I. Von den Anfängen bis zur Gegenwart*. Akademie Verlag, Berlin, 1976. pp 285.
26. Allan Cain, Mary Daly, Paul Robson: *Basic Service Provision for the Urban Poor: The Experience of Development Workshop in Angola*. Human Settlements Working Paper Series. Poverty Reduction in Urban Areas. No. 8. Human Settlements Programme, International Institute for Environment and Development London, 2002. pp 46.
27. Patrick Chabal: *A History of Postcolonial Lusophone Africa*. C. Hurst & Co. Publishers, London, 2002. pp 339.
28. James Ciment: *Angola and Mozambique: Postcolonial wars in southern Africa*. Facts on File, New York, 1997. pp 246.
29. Thomas Collelo (ed.): *Angola: A Country Study*. Area handbook series 550. No. 59. Washington, 1991. pp 61.
30. Jacopo Corrado: *The Creole Elite and the Rise of Angolan Protonationalism: 1870-1920*. Cambria Press, New York, 2008. pp 312.
31. Jose C. Curto, Raymond R. Gervais: *The Population History of Luanda during the Late Atlantic Slave Trade 1781-1844*. In: *African Economic History* 29. 2001. pp. 1-59.
32. James Duffy: *Portuguese Africa (Angola and Mozambique): Some Crucial Problems and the Role of Education in Their Resolution*. In: *The Journal of Negro Education*. Vol. 30, No. 3, 1961. pp. 294-301.
33. Peter Forbath: *The River Congo. The discovery, exploration and exploitation of the world's most dramatic river*. Harper & Row, New York, 1977. pp 404.
34. Eustache de la Fosse „*Voyage d'Eustache Delafosse sur la cote de guinée, au Portugal & en Espagne 1479-1481*. Collection magellane. Editions Chandeigne, Paris, 1992. pp 181.
35. Füssi Nagy Géza: *Határtalan Szakrális Tér: Fekete-Afrika*. In: *Korunk*, Vol. 10. No. 2. 2005. pp. 36-45.
36. Marek Garztecki: *Angola. Recent History*. In: Katherine Murison (ed.): *Africa South of the Sahara 2003*. Routledge, London, 2003. pp 1305.
37. Piero Gleijeses: *Conflicting Missions: Havana, Washington, and Africa, 1959-1976*. University of North Carolina Press, Chapel Hill, N.C. 2003. pp 552.
38. Didier Gondola: *The History of Congo*. Greenwood Publishing Group, Westport, CT., 2002. pp 215.
39. Joseph Greenberg: *The Languages of Africa*. Bloomington, 1963. Indiana University Press. pp 180.
40. William David Hammond-Tooke (ed.): *The Bantu-Speaking Peoples of Southern Africa*. Taylor & Francis, London, 1980. pp 298.
41. Lazarus Hangula: *Die Grenzziehungen in den afrikanischen Kolonien Englands, Deutschlands und Portugals im Zeitalter des Imperialismus 1880-1914*, Europäische Hochschulschriften, Reihe III, Geschichte und Hilfswissenschaften, Band 493, Lang Verlag, Frankfurt am Main, 1991. pp 266.
42. Patricia Hayes: *Order out of Chaos: Mandume Ya Ndemufayo and Oral History*. *Journal of Southern African Studies*, Vol. 19, No. 1, Special Issue: Namibia: Africa's Youngest Nation (1993), pp. 89-113.
43. Bernd Heine, Derek Nurse: *African Languages: An Introduction*. Cambridge University Press, Cambridge, 2000. pp 396.
44. Bernd Heine, Derek Nurse (eds.): *A Linguistic Geography of Africa*. Cambridge University Press, Cambridge, 2008. pp 371.

45. Linda M. Heywood: The Growth and Decline of African Agriculture in Central Angola, 1890-1950. In: *Journal of Southern African Studies*, Vol. 13, No. 3 (1987), pp. 355-371.
46. Linda M. Heywood: Church, State and War. In: *The Journal of African History*, Vol. 43, No. 1 (2002), pp. 181-182.
47. Linda M. Heywood: Unita and Ethnic Nationalism in Angola. In: *The Journal of Modern African Studies*, Vol. 27, No. 1 (1989), pp. 47-66.
48. Linda M. Heywood: *Contested Power in Angola, 1840s to the Present*. Boydell & Brewer, Rochester, NY., 2000. pp 305.
49. Tony Hodges: *Angola from Afro-Stalinism to Petro-Diamond Capitalism*. Indiana University Press, Bloomington, 2001. pp 201.
50. Rolf Hofmeier, Mathias Schönborn: *Politisches Lexikon Afrika*. Beck Verlag, München, 1984. pp 510.
51. C. Silvester Horne: *David Livingstone: Man of Prayer and Action*. Christian Liberty Press, Arlington, IL., 2002. pp 129.
52. John Iliffe: *Africans: The History of a Continent*. Cambridge University Press, Cambridge, 1997. pp 323.
53. International Energy Agency: *Angola towards an Energy Strategy*, 2006. pp 172
54. IBP Usa staff: *Angola Mineral & Mining Sector Investment and Business Guide*, 2009. pp 300
55. Abram J. Jaffe: *Methods of Appraisal of Quality of Basic Data for Population Estimates*. Manuals on methods of estimating population. Population Studies, No. 23. United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Branch, New York, 1955. pp 278.
56. W. Martin James: *A Political History of the Civil War in Angola: 1974-1990*. Transaction Publishers, Piscataway, N.J., 2011. pp 314.
57. W. Martin James: *Historical Dictionary of Angola*. Scarecrow Press, Plymouth, 2011. pp 400.
58. Ryszard Kapuściński: *Golyózáporban Angola földjén*. Kossuth, Budapest, 1977. pp 125.
59. David Killigray: African Civilians in the Era of the Second World War, c. 1935-1950. In: John Laband (ed.): *Daily Lives of Civilians in Wartime Africa: From Slavery Days to Rwandan Genocide*. Greenwood Publishing Group, Westport, CT., 2007. pp 301.
60. Kiss Zoltán László: *Magyarok a békefenntartásban*. Zrínyi kiadó, 2011. pp. 143
61. Krizsán László: *Magyar utazók Afrikában*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1994. pp 104.
62. Bethany Lacina, Nils Petter Gleditsch: Monitoring Trends in Global Combat: A New Dataset of Battle Deaths. In: *European Journal of Population* 21(2-3), 2005. pp. 145-166.
63. David Lea, Annamarie Rowe: *Political Chronology of Africa*. Taylor & Francis, London, 2005. pp 499.
64. Magyar László *Délafrikai levelei és naplókivonatai*. (kiadta: Hunfalvy János) Pest, 1857. pp 92.
65. John A. Marcum: *The Angolan Revolution: The anatomy of an explosion (1950-1962)*. M.I.T. Press, Cambridge, MA., 1969. pp 473.
66. John Samuel Mbiti: *The Prayers of African Religion*. Orbis Books, New York, 1976. pp 193.
67. Joseph C. Miller: Angola before 1900: A Review of Recent Research. In: *African Studies Review*, Vol. 20, No. 1 (April 1977), pp. 103-116.
68. Bjorn Moller: *Privatisation of Conflict, Security and War*. Danish Institute for International Studies, Working Paper No. 2005/2. Copenhagen, 2005. pp 41.

69. Mikiyasu Nakayama: *International Waters in Southern Africa*. United Nations University Press, Tokyo, 2003. pp 306.
70. Bernard Nantet: *Dictionnaire d'histoire et civilisations africaines*. Larousse, Paris, 1999. pp 228.
71. Roland Oliver, Anthony Atmore: *Medieval. Africa, 1250-1800*. Cambridge University Press, Cambridge, 2001. pp 251.
72. Roland Oliver, Anthony Atmore: *Africa since 1800*. Cambridge University Press, Cambridge. 2005. pp 405.
73. Adebayo O. Oyebade: *Culture and Customs of Angola*. Greenwood Publishing Group, Westport, 2007. pp 183.
74. Paulo S. Polanah: „The Zenith of our National History!” National identity, Colonial Empire, and the Promotion of the Portuguese Discoveries: Portugal 1930s. http://www.scielo.gpeari.mctes.pt/scielo.php?pid=S1645-64322011000100003&script=sci_arttext (Letöltés ideje: 2013. február 13.)
75. Gérard Prunier: *Africa's World War: Congo, the Rwandan Genocide and the Making of a Continental Catastrophe*. Oxford University Press, Oxford, 2009. pp 576.
76. Rákóczi István: *A Portugál Tengerentúli Birodalom*. In: Poór János (szerk.): *A kora újkor története*. Osiris Kiadó, Budapest, 2009. pp 494.
77. István Rákóczi: *Monopoly and free trade – Tordesillas become global*. In: *Tradcraft Review, Periodical of the Scientific Board of Military Security Office*, 2011/1. pp. 91-104.
78. Rákóczi István: *Tengerek tengelye. Ibér terjeszkedés az Atlantikumban a 15-16. században*. Mundus, Budapest, 2006. pp 288.
79. Luís Nuno Rodriguez: „For a better Guinea”. *Winning Hearts and Minds in Portuguese Guinea*. In: Phillip E. Muehlenbeck (ed.): *Race, Ethnicity, and the Cold War*. Vanderbilt University Press, Nashville, 2012. pp 324.
80. Ricardo Roque: *The Razor's Edge: Portuguese Imperial Vulnerability in Colonial Moxico, Angola*. In: *International Journal of African Historical Studies*, Vol. 36, No. 1. Special Issue: Colonial Encounters between Africa and Portugal (2003), pp. 105-124.
81. Matthew Schoffeleers: *Myth and/or History: a Reply to Christopher Wrigley*. In: *The Journal of African History*. Vol. 29. No. 3. November 1988. pp. 385-390.
82. Sebestyén Éva: *Kaland és kutatás Afrikában*. Magyar László életrajza. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2008. pp 288.
83. Eduardo de Sousa Ferreira: *Africa: the end of an era. The effects of Portuguese colonialism on education, science, culture and information*. Bernan Associates, Paris, 1974. pp 170.
84. Matthew G. Stanard: *Interwar Pro-Empire Propaganda and European Colonial Culture: Toward a Comparative Research Agenda*. In: *Journal of Contemporary History*. Vol. 44, No. 1. (2009) pp. 27-48.
85. Mike Stead, Sean Rorison: *Angola*. Bradt Travel Guides. Guilford, CT., 2009. pp 280.
86. Jamie Stokes (ed.): *Encyclopedia of the Peoples of Africa and the Middle East*. Infobase Publishing, New York, 2009. pp 824.
87. Thirring Gusztáv: *Magyar László élete és tudományos működése: kritikai adalékok a magyar földrajzi kutatások történetéhez: Magyar László kiadatlan írásaival*. Kilián, Budapest, 1937. pp 166.
88. John Thornton, Andrea Mosterman: *A re-interpretation of the Kongo-Portuguese War of 1622 according to new documentary evidence*. In: *The Journal of African History*, Vol. 51, No. 2. (2010) pp. 235-248.
89. Jan Vansina: *Ambaca Society and the Slave Trade c. 1760-1845*. In: *The Journal of African History*, Vol. 46, No. 1. (2005), pp. 1-27.

90. J. D. Vincent-Smith: The Anglo-German Negotiations over the Portuguese Colonies in Africa, 1911–14. In: The Historical Journal, Vol. 17, No.3. (1974) pp. 620-629.
91. Peter Walkenhorst: Nation - Volk - Rasse: Radikaler Nationalismus Im Deutschen Kaiserreich 1890-1914. Vandenhoeck & Ruprecht, Berlin, 2007. pp 400.
92. Stephen L. Weigert: Angola: A Modern Military History, 1961-2002. Palgrave Macmillan, New York, 2011. pp 284.
93. Peter Wise: Portugal appeals to Angola for funds. Financial Times, November 17, 2011.

Szerző nélküli cikkek:

1. Angola: Towards an Energy Strategy. International Energy Agency. OECD/IEA, IEA PUBLICATIONS, 9. Paris, 2006. pp 170.
2. ONGC Videsh to buy into Angola block for \$600 mn. In: Business Standart, Mumbai April 9, 2004.

Internetes források:

Angola to end military reform aid in Guinea Bissau.
<http://www.reuters.com/article/2012/04/10/ozatp-angola-guineabissau-idAFJOE83900P20120410> (Letöltés ideje: 2013. február 28.)

Markus Weimer: The Peace Dividend: Analysis of a Decade of Angolan Indicators, 2002–12. Programme Paper. Chatham House, London. 2012. pp 1-19.
 2012/03<http://www.chathamhouse.org/publications/papers/view/182750> (Letöltés ideje: 2013. február 9.)

<http://www.reuters.com/article/2010/09/23/ozatp-angola-hydropower-idAFJOE68M08W20100923> (Letöltés ideje: 2013. február 18.)

<http://www.angola-today.com/country-profile/transport-and-infrastructure/> (Letöltés ideje: 2013. február 18.)

Guus Meijer, David Birmingham: From military peace to social justice? The Angolan peace process, 2004.

http://www.c-r.org/sites/c-r.org/files/15_Angola_2004_F_ENG.pdf(Letöltés ideje: 2013. február 18.)

Miscanthus - A great research effort in Africa. <http://biozio.com/blog/2009/07/miscanthus-a-great-research-effort-in-africa.html> (Letöltés ideje: 2013. február 28.)
<http://www.goruma.de/Laender/Afrika/Angola/Wissenswertes/index.html> (Letöltés ideje: 2013. február 2.)

<http://www.reuters.com/article/2010/03/09/us-angola-elephants-idUSTRE6283KE20100309> (letöltés ideje: 2012. december 21.)

<http://www.fv-berlin.de/oeffentlichkeitsarbeit/pressemitteilungen-1/pressemeldungen-archiv/2006/seltenste-antilopenart-der-welt-wieder-aufgetaucht> (Letöltés ideje: 2013. február 28.)

<http://unstats.un.org/unsd/demographic/products/socind/> (Letöltés ideje: 2013. január 18.)

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ao.html> (Letöltés ideje: 2013. február 3.)

<http://data.worldbank.org/country/angola> (Letöltés ideje: 2013. február 8.)

Population and development in Africa. Philippe Rekacewicz, Delphine Digout, UNEP/GRID-Arendal. http://www.grida.no/graphicslib/detail/population-and-development-in-africa_918d (Letöltés ideje: 2013. január 29.)

<http://www.un.org/esa/population/publications/worldageing19502050/pdf/034angol.pdf> (Letöltés ideje: 2013. január 21.)

<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTHEALTHNUTRITIONANDPOPULATION/EXTDATASTATISTICSHNP/EXTHNPSTATS/0,,contentMDK:21737699~menuPK:3385623~pagePK:64168445~piPK:64168309~theSitePK:3237118~isCURL:Y,00.html> (Letöltés ideje: 2013. február 2.)

<http://www.un.org/esa/population/publications/worldageing19502050/pdf/034angol.pdf> (Letöltés ideje: 2013. január 21.)

<http://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN> (Letöltés ideje: 2013. január 21.)

http://www.unicef.org/sowc2012/pdfs/SOWC%202012-Main%20Report_EN_13Mar2012.pdf (Letöltés ideje: 2013. január 29.)

<http://www.chathamhouse.org/publications/papers/view/182750> (Letöltés ideje: 2013. február 9.)

http://www.unicef.org/infobycountry/angola_502.html (Letöltés ideje: 2013. február 9.)

Birth right. Where to be born in 2013. Jan 1st 2013, 14:14 by Economist.com. <http://www.economist.com/blogs/graphicdetail/2013/01/daily-chart> (Letöltés ideje: 2013. február 1.)

Alex Duval-Smith: UNICEF and EU-supported training for teachers boosts education quality in Angola. http://www.unicef.org/infobycountry/angola_61321.html#sthash.X1aRHpA4.dpuf (Letöltés ideje: 2013. február 24.)

Yolanda Nunes Correia: Slow but steady results in Angola's fight against malaria. http://www.unicef.org/infobycountry/angola_62286.html#sthash.ULJD4vyO.dpuf http://www.unicef.org/infobycountry/angola_62286.html (Letöltés ideje: 2013. február 22.)

<http://unstats.un.org/unsd/demographic/products/socind/> (Letöltés ideje: 2013. február 14.)

<http://search.worldbank.org/data?qterm=angola&language=EN> (Letöltés ideje: 2013. február 14.)

World Urbanization Prospects, the 2011 Revision. Data on Urban and Rural Populations. <http://esa.un.org/unpd/wup/CD-ROM/Urban-Rural-Population.htm> (Letöltés ideje: 2013. február 14.)

http://www.unicef.org/sowc2012/pdfs/SOWC%202012-Main%20Report_EN_13Mar2012.pdf (Letöltés ideje: 2013. február 9.)

http://www.unicef.org/sowc2012/pdfs/SOWC%202012-Main%20Report_EN_13Mar2012.pdf (Letöltés ideje: 2013. február 9.)

<http://www.gutenberg.org/files/1039/1039-h/1039-h.htm> (Letöltve: 2013. február 28.)

United Nations, Department of Economic and Social Affairs. Population Division. World Urbanization Prospects. The 2011 Revision. Sources of Data for Estimates of Urban Agglomerations and Capital Cities. http://esa.un.org/unup/pdf/FINAL-FINAL_REPORT%20WUP2011_Annextables_01Aug2012_Final.pdf (Letöltés ideje: 2013. február 14.)

Growth of Africa's Top 20 urban agglomerates over the years 2005-2015. <http://public.tableausoftware.com/views/AfricasTop20UrbanAgglomerates/AfricasUrbanAgglomerates> (Letöltés ideje: 2013. február 14.)

United Nations, Department of Economic and Social Affairs. Population Division. World Urbanization Prospects. The 2011 Revision. Sources of Data for Estimates of Urban Agglomerations and Capital Cities. File 1: Population of Urban and Rural Areas and Percentage Urban, 2011. October 2012. http://esa.un.org/unup/pdf/FINAL-FINAL_REPORT%20WUP2011_Annextables_01Aug2012_Final.pdf (Letöltés ideje: 2013. február 14.)

UN-HABITAT: The State of African Cities 2008. A framework for addressing urban challenges in Africa. Figure 5.1.2: Luanda Urban Growth by Source. <http://reliefweb.int/report/world/state-african-cities-2008-framework-addressing-urban-challenges-africa> (Letöltés ideje: 2013. február 10.)

<http://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.NETM/countries> (Letöltve: 2013. február 14.)

Top 50 cities: Cost of living ranking. http://www.mercer.com/costoflivingpr#City_rankings (Letöltés ideje: 2013. február 11.)

Julie Zeveloff: The Insane Cost Of Living In Poverty-Stricken Luanda, Angola. Business Insider, Oct. 3, 2011. <http://www.businessinsider.com/luanda-angola-expensive-city-2011-10?op=1#ixzz2MEf5PZMc> (Letöltés ideje: 2013. február 18.)

World Directory of Minorities and Indigenous Peoples - Angola: Ovimbundu. <http://www.unhcr.org/refworld/country,,MRGI,,AGO,,49749d63c,0.html> (Letöltés ideje: 2013. február 14.)

<http://www.uiowa.edu/~africart/toc/people/Chokwe.html> (Letöltés ideje: 2013. február 15.)

<http://www.nshr.org.na/index.php?module=News&func=display&sid=720> (Letöltés ideje: 2013. február 20.)

<http://architectafrica.com/NETWORK/ANGOLA/category/person/mwene-mbandu-iii> (Letöltés ideje: 2013. február 28.)

<http://www.artafrika.es.tl/MBUNDA.htm> (Letöltés ideje: 2013. február 28.)

<http://www.ethnologue.com/language/knw> (Letöltés ideje: 2013. február 27.)

<http://angolafieldgroup.com/historic-tours/> (Letöltés ideje: 2013. február 27.)

<http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/luan0.htm> (Letöltés ideje: 2013. február 27.)

<http://www.catholic-hierarchy.org/country/dao.html> (Letöltés ideje: 2013. február 27.)

David Shukman: Angola: War without end. BBC World Service, Friday, 5 May, 2000.
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/736421.stm> (Letöltés ideje: 2013. február 27.)

<http://search.worldbank.org/data?qterm=angola&language=EN> (Letöltve: 2013. február 14.)

<http://www.dfat.gov.au/geo/fs/ango.pdf> (Letöltve: 2013. február 14.)

<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?page=1> (Letöltve: 2013. február 11.)

Lucas Kawa: The 20 Fastest-Growing Countries In The World. Business Insider. Jan. 29, 2013. <http://www.businessinsider.com/fastest-growing-economies-through-2015-2013-1?op=1> (Letöltve: 2013. február 14.)

http://www.portalangop.co.ao/motix/en_us/noticias/economia/2012/2/10/Angola-exports-reached-over-USD-billion-2011,69d4248d-f010-47b7-9570-02b8afbc9421.html (Letöltve: 2013. február 14.)

<http://www.dfat.gov.au/geo/fs/ango.pdf> (Letöltve: 2013. február 14.)

<http://www.angola-today.com/country-profile/industries/oil-and-gas/> (Letöltés ideje: 2013. február 11.)

<http://www.sonangol.co.ao/wps/portal/ep> (Letöltés ideje: 2013. február 26.)

<http://www.eia.gov/countries/cab.cfm?fips=CH> (Letöltés ideje: 2013. február 28.)

Markus Weimer: Angola: Slick Business Deals.
<http://www.chathamhouse.org/media/comment/view/179785> (Letöltés ideje: 2013. február 26.)

Markus Weimer: The Peace Dividend: Analysis of a Decade of Angolan Indicators, 2002–12. Programme Paper. Chatham House, London. 2012. pp 1-19.
 2012/03<http://www.chathamhouse.org/publications/papers/view/182750> (Letöltés ideje: 2013. február 9.)

Angola Produces Over 1.7 Million Barrels of Crude-Oil Per Day. 27 FEBRUARY 2013.
http://allafrica.com/stories/201302271037.html?aa_source=slideout (letöltés ideje: 2013. február 27.)

<http://www.angola-today.com/outlook/economy/> (letöltés ideje: 2013. február 27.)

<http://www.angola-today.com/country-profile/industries/oil-and-gas/> (Letöltés ideje: 2013. február 11.)

Overview data for Angola. <http://www.eia.gov/countries/country-data.cfm?fips=AO> (letöltés ideje: 2013. február 27.)

<http://prosperitysaskatchewan.files.wordpress.com/2012/01/diamonds-2011-mining-journal-supplement.pdf> (Letöltés ideje: 2013. február 23.)

<http://www.primestyle.com/news/richest-diamond-mines-in-the-world#sthash.WgSblZEK.dpuf> (Letöltés ideje: 2013. február 23.)

<http://www.macauhub.com.mo/en/2013/01/04/angola%E2%80%99s-endiama-begins-alluvial-diamond-mining-this-year/> (Letöltés ideje: 2013. február 23.)

Pascal Fletcher: Angola sees iron ore production from 2014 or 2015. Reuters, Wednesday, Nov 7, 2012. <http://www.reuters.com/article/2012/11/07/angola-mining-iron-idUSL5E8M7DWT20121107> (Letöltés ideje: 2013. február 23.)

http://www.southafrica.diplo.de/contentblob/3310136/Daten/1696203/Angola_Agrar.pdf (Letöltés ideje: 2013. február 23.)

http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Food_Security_Risk_Index_2013_Map.pdf (Letöltés ideje: 2013. február 24.)

http://csis.org/files/publication/110623_Vines_Angola_Web.pdf (Letöltés ideje: 2013. február 23.)

Data underlying the Calculation of the 1990, 1996, 2001, and 2012 Global Hunger Index Scores. <http://www.ifpri.org/sites/default/files/publications/ghi12.pdf> (Letöltés ideje: 2013. február 23.)

<http://www.ifpri.org/sites/default/files/publications/ghi12.pdf> (Letöltés ideje: 2013. február 23.)

http://www.ipim.gov.mo/worldwide_partner_detail.php?tid=11400&type_id=1285&lang=en-us (Letöltés ideje: 2013. február 25.)

Agrarwirtschaftliches Profil der Republik Angola, 28.06.2011. http://www.southafrica.diplo.de/contentblob/3310136/Daten/1696203/Angola_Agrar.pdf (Letöltés ideje: 2013. február 22.)

<http://www.angola-today.com/country-profile/industries/agriculture/> (Letöltés ideje: 2013. február 23.)

http://www.portalangop.co.ao/motix/en_us/noticias/economia/Coffee-Production-Angola-Rises-5000-Tons,a8d1cf1c-ce27-41cf-9e7a-c4d46c9229f2.html (Letöltés ideje: 2013. február 19.)

<http://www.espressocoffeeguide.com/gourmet-coffee/arabian-and-african-coffees/angola-coffee/> (Letöltés ideje: 2013. február 23.)

http://www.portalangop.co.ao/motix/en_us/noticias/economia/2012/2/10/Angola-exports-reached-over-USD-billion-2011,69d4248d-f010-47b7-9570-02b8afbc9421.html (Letöltés ideje: 2013. február 23.)

<http://data.un.org/Data.aspx?q=angola&d=FAO&f=itemCode%3A789%3BcountryCode%3A7> (Letöltés ideje: 2013. február 25.)

http://www.southafrica.diplo.de/contentblob/3310136/Daten/1696203/Angola_Agrar.pdf (Letöltés ideje: 2013. február 22.)

The Fishing Industry in Angola - International Trade Centre, Cancún, Mexico – September 2003.

https://www.google.hu/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&ved=0CC4QFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.intracen.org%2FWorkArea%2FDownloadAsset.aspx%3Fid%3D52007&ei=bzYtUZWsEYWctAaTnYDgBQ&usq=AFQjCNGk3cVNAWIpxJVZR-a_-cVMhKHg7g&sig2=NAAet7r07Tcli4V0OtifeQ (Letöltés ideje: 2013. február 24.)

Angola - Structure and characteristics of the fishing industry.

<http://www.bonganisa.co.za/www/content286> (Letöltés ideje: 2013. február 24.)

http://www.ipim.gov.mo/worldwide_partner_detail.php?tid=11400&type_id=1285&lang=en-us (Letöltés ideje: 2013. február 25.)

<http://www.unesco.org/new/en/unesco/events/prizes-and-celebrations/celebrations/anniversaries-celebrated-by-member-states/2013#> (Letöltés ideje: 2013. február 20.)

Paulo S. Polanah: „The Zenith of our National History!” National identity, Colonial Empire, and the Promotion of the Portuguese Discoveries: Portugal 1930s.

http://www.scielo.gpeari.mctes.pt/scielo.php?pid=S1645-64322011000100003&script=sci_arttext (Letöltés ideje: 2013. február 13.)

<http://siteresources.worldbank.org/AFRICAEXT/Resources/africa-brazil-bridging-chapter2.pdf> (Letöltés ideje: 2013. január 23.)

Teresa Pinto Coelho: Lord Salisbury's 1890 Ultimatum to Portugal and AngloPortuguese Relations. http://www.mod-langs.ox.ac.uk/files/windsor/6_pintocoelho.pdf (Letöltés ideje: 2011. november 23.)

Guus Meijer, David Birmingham: Angola from past to present. p. 13. http://www.c-r.org/sites/cr.org/files/accord%2015_3Angola%20from%20past%20to%20present_2004_ENG.pdf (Letöltés ideje: 2013. január 11.)

<http://www.menszt.hu/layout/set/print/content/view/full/186>

Robert Moss: Battle of Death Road. <http://www.rhodesia.nl/moss3.htm> (Letöltés ideje: 2013. január 11.)

<http://www.guardian.co.uk/technology/2012/nov/27/call-of-duty-savimbi> (Letöltve: 2013. február 2.)

World Directory of Minorities. Africa Minority Rights Group International. Directory, Angola, Ovimbundu. <http://www.minorityrights.org/?lid=3881&tmpl=printpage> (Letöltés ideje: 2012. január 13.)

African Elections Database. Angola. <http://africanelections.tripod.com/ao.html> (Letöltés ideje: 2011. december 2.)

<http://daccessddsny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/502/71/PDF/N9350271.pdf?OpenElement> (Letöltés ideje: 2013. február 2.)

Lusaka Protocol. Lusaka, Zambia, November 15, 1994. Peace Agreements Digital Collection. http://www.usip.org/files/file/resources/collections/peace_agreements/lusaka_11151994.pdf (Letöltés ideje: 2011. május 13.)

<http://www.un.org/Depts/DPKO/Missions/Monua/monuab.htm> (Letöltés ideje: 2013. február 20.)

<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/134/03/PDF/N9913403.pdf?OpenElement> (Letöltés ideje: 2013. február 18.)

https://peaceaccords.nd.edu/site_media/media/accords/The_Luena_Agreement_2002.pdf (Letöltés ideje: 2013. február 18.)

<https://peaceaccords.nd.edu/matrix/accord/12> (Letöltés ideje: 2013. február 18.)

<http://www.angola-today.com/country-profile/transport-and-infrastructure/> (Letöltés ideje: 2013. február 22.)

http://www.gichd.org/fileadmin/pdf/ma_development/wk-landrights-oct2010/LMAD-wk-Angola-case-study-Feb2011.pdf (Letöltés ideje: 2013. február 26.)

Angola election judged „free and fair” by African Union. BBC News, Africa, 2 September 2012. <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-19460914> (Letöltés ideje: 2013. január 9.)

<http://www.rnw.nl/africa/bulletin/dos-santos-mpla-takes-718-angola-elections-commission> (Letöltés ideje: 2013. január 9.)

<http://www.governo.gov.ao/Organismos.aspx?op=P> (Letöltés ideje: 2013. február 1.)

<http://www.expatarrivals.com/angola/safety-in-angola> (Letöltés ideje: 2013. február 25.)

<http://info-angola.ao/images/stories/dpa-grande.png> (Letöltés ideje: 2013. február 13.)

Louise Redvers: Angola's Chinese-built ghost town. BBC News Africa, 2 July 2012. <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-18646243> (Letöltés ideje: 2013. február 25.)

<tps://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2034rank.html?countryName=Angola&countryCode=ao®ionCode=afr&rank=32#ao> (Letöltés ideje: 2013. február 23.)

http://www.deagel.com/news/Embraer-Delivers-the-First-Three-A-29-Super-Tucano-to-the-National-Air-Force-of-Angola_n000011185.aspx (Letöltés ideje: 2013. február 28.)

Angola and Serbia Agree On Building Military Infrastructures. AllAfrica, 27 February 2013. <http://allafrica.com/stories/201302280218.html> (Letöltés ideje: 2013. február 28.)

Angola, Brazil Agree On Joint Defence Committee. AllAfrica, 19 February 2013.
<http://allafrica.com/stories/201302200152.html> (Letöltés ideje: 2013. február 28.)